

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
FILOZOFSKI FAKULTET**

**DRUŠTVO ZA PRIMENJENU LINGVISTIKU VOJVODINE
INSTITUT ZA STRANE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
INSTITUT ZA JUŽNOSLOVENSKE JEZIKE
INSTITUT ZA MAĐARSKI JEZIK, KNJIŽEVNOST I
HUNGAROLOŠKA ISTRAŽIVANJA
INSTITUT ZA SLOVAKISTIKU
INSTITUT ZA PEDAGOGIJU**

- Katedra za rumunski jezik i književnost
- Katedra za rusinski jezik i književnost

ZBORNİK

RADOVA

III SIMPOZIJUM

**KONTRASTIVNA JEZIČKA
ISTRAŽIVANJA**

Novi Sad, 6. i 7. decembar 1985.

Novi Sad, 1986.

U N I V E R Z I T E T U N O V O M S A D U
F I L O Z O F S K I F A K U L T E T

YU ISSN 86-7289-007-8
UDK 803.0/808.61/62

DRUŠTVO ZA PRIMENJENU LINGVISTIKU VOJVODINE
INSTITUT ZA STRANE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
INSTITUTA ZA JUŽNOSLOVENSKE JEZIKE
INSTITUT ZA MADJARSKI JEZIK KNJIŽEVNOSTI I
HUNGAROLOŠKA ISTRAŽIVANJA
INSTITUT ZA SLOVAKISTIKU
INSTITUT ZA PEDAGOGIJU

- Katedra za rumunski jezik i književnosti
- Katedra za rusinski jezik i književnosti

Z B O R N I K R A D O V A

III S i m p o z i j u m

KONTRASTIVNA JEZIČKA ISTRAŽIVANJA

Novi Sad, 6. i 7. decembar 1985.

Novi Sad, 1986.

UREDNIŠTVO:

prof.dr Vesna BERIĆ
prof.dr Katalin KOVAČEVIĆ -HEGEDŰS
prof.dr Aleksandar NEJGEBAUER
doc.dr Predrag PIPER
doc.dr Dušanka TOČANAC

Glavni i odgovorni urednik:

prof.dr Aleksandar Nejgebauer

Urednik Zbornika:

prof.dr Vesna BERIĆ

Organizacija Simpozijuma i štampanje Zbornika
radova sa simpozijuma finansirala je Samoupravna
interesna zajednica za naučni rad Vojvodine

Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
Katalogizacija u publikaciji - CIP
801.7 (082)
SIMPOZIJUM Kontrastivna jezička istraživanja (Z;1985; Novi Sad)
Zbornik radova / III simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja,
Novi Sad, 6. i 7. decembra 1985. - Novi Sad: Institut za strane jezike
i književnosti, 1986. - XII, 438 str. ; 24 cm.

Tiraž: 300 primeraka

Štampa: Atelje "OFSET" NOVI SAD, Borisa Kidriča 8.

S a d r Ź a j

<i>Uvodna reč predsednika Društva za primenjenu lingvistiku</i>		
	<i>Vojvodine - prof.dr Vesne Berić .....</i>	VII
<i>Pozdravna reč rektora Univerziteta u Novom Sadu</i>		
	<i>prof.dr Zorana Stojanovića .....</i>	IX
<i>Pozdravna reč prodekana Filozofskog fakulteta Univerziteta</i>		
	<i>u Novom Sadu - prof.dr Branka Momčilovića .....</i>	XI
<i>Sesija 1</i>	.....	13
<i>Olga Mišeska-Tomić</i>	<i>KONTRASTIVNA LINGVISTIKA I METODOLOGIJA NASTAVE</i>	
<i>(Skopje)</i>	<i>STRANIH JEZIKA .....</i>	15
<i>Dubravko Kučanda</i>	<i>POVRŠINSKA STRUKTURA KAO TERTIUM COMPARATIONS ....</i>	23
<i>(Osijek)</i>		
<i>Marija Pozojević-</i>	<i>KONTRASTIRANJE KAO POSTUPAK U PROCESU</i>	
<i>-Trivanović</i>	<i>USVAJANJA STRANOG JEZIKA .....</i>	35
<i>(Zagreb)</i>		
<i>Jasna Makovec</i>	<i>POZDRAVNE OBLIKE KONTRASTIVNO .....</i>	45
<i>(Ljubljana)</i>		
<i>Sesija 2</i>	.....	51
<i>Ivan Klajn</i>	<i>ANALIZA GREŠAKA I GREŠKE ANALIZE .....</i>	53
<i>(Beograd)</i>		
<i>Tjaša Miklić</i>	<i>PRIMJENA KONTRASTIVNIH ISTRAŽIVANJA U NASTAVI</i>	
<i>(Ljubljana)</i>	<i>FUNKCIONIRANJA NEMATERNJEG GLAGOLSKOG SISTEMA ...</i>	67
<i>Srdjan Musić</i>	<i>RAD NA KONTRASTIRANJU ITALIJANSKOG I SRPSKOHRVAT-</i>	
<i>(Beograd)</i>	<i>SKOG JEZIKA NA FILOLOŠKOM FAKULTETU U BEOGRADU,</i>	
	<i>ISKUSTVA I NAREDNI ZADACI .....</i>	77
<i>Dužanka Točanac</i>	<i>NEGACIJA PREDIKATA U SINTAKSI SRPSKOHRVATSKOG</i>	
<i>(Novi Sad)</i>	<i>I FRANCUSKOG JEZIKA .....</i>	83
<i>Lia Magdu</i>	<i>OBRADA NEKIH RUMUNSKIH GLAGOLSKIH OBLIKA SLOVEN-</i>	
<i>(Novi Sad)</i>	<i>SKOG POREKLA U NASTAVI RUMUNSKOG JEZIKA KAO JEZIKA</i>	
	<i>DRUŠTVENE SREDINE .....</i>	93
<i>Sesija 3</i>	.....	99
<i>Bogdan L.Dabić</i>	<i>SMISAO KONTRASTIRANJA GLASOVNIH SISTEMA U NASTAVI</i>	
<i>(Sarajevo)</i>	<i>SLOVENSkih JEZIKA .....</i>	101
<i>Mihal Tir</i>	<i>JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO MESTU I PO NAČINU TVORBE</i>	
<i>(Novi Sad)</i>	<i>U SLOVAČKOM JEZIKU U POREDZENJU SA SRPSKOHRVATSKIM</i>	
	<i>JEZIKOM .....</i>	113

<i>Dužanka Mirić</i> (<i>Novi Sad</i>)	<i>O DIJALOŠKOJ CJELINI PRI USVAJANJU SRPSKOHRVATSKOG KAO STRANOG JEZIKA .....</i>	121
<i>Sesija 4</i>	.....	129
<i>Ljubomir Mihailović</i> (<i>Beograd</i>)	<i>NEKI PROBLEMI KONTRASTIVNE ANALIZE JEZIKA U SINTAKSIČKOJ RAVNI .....</i>	131
<i>Naum Dimitrijević</i> (<i>Beograd</i>)	<i>KAKO STUDENTI FILOLOŠKOG FAKULTETA PROCENJUJU VAŽNOST GREŠAKA U STRANOM JEZIKU .....</i>	137
<i>Gordana Grba</i> (<i>Beograd</i>)	<i>ANALIZA UZROKA NEEFIKASNOSTI OBRADE KONDICIONALNIH REČENICA NA OSNOVU GREŠAKA UČENIKA KOJIMA JE MATERNJI JEZIK SRPSKOHRVATSKI .....</i>	151
<i>Ljupčo Stefanovski</i> (<i>Skopje</i>)	<i>NEKI TEORIJSKI ASPEKTI SUFIKSA U KONTRASTU SA IMPLIKACIJAMA U NASTAVI JEZIKA .....</i>	159
<i>Vesna Polovina</i> (<i>Beograd</i>)	<i>NEKE CRTE GRAFIČKOG VIDA JEZIKA I NJIHOVO OSVET- LJAVANJE KONTRASTIVNOM LINGVISTIKOM .....</i>	171
<i>Radmila Šević</i> (<i>Novi Sad</i>)	<i>IZUČAVANJE KOLOKACIJA U ENGLISKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU I MOGUĆA PRIMENA U NASTAVI ENGLISKOG JEZIKA..</i>	179
<i>Sesija 5</i>	.....	189
<i>Andrej Stojanović</i> (<i>Beograd</i>)	<i>KONTRASTIVNI PRISTUP U NASTAVI RUSKOG JEZIKA .....</i>	191
<i>Jelisa Aliburić</i> (<i>Beograd</i>)	<i>ULOGA PREFIKSA U OZNAČAVANJU PRAVCA KRETANJA U RUSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU .....</i>	199
<i>Ljubo Milinković</i> (<i>Kragujevac</i>)	<i>IZRAŽAVANJE DISTRIBUTIVNOG VREMENA PREDLOŠKO- -PADEŽNIM KONSTRUKCIJAMA U SAVREMENOM RUSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU .....</i>	209
<i>Valentina Dević- -Romanova</i> (<i>Novi Sad</i>)	<i>PROBLEMA VIDO-VREMENNOVO EDINSTVA TEKSTA NA STYKE DVUH JAZYKOV .....</i>	221
<i>Marija Magdalena Kosanović</i> (<i>Novi Sad</i>)	<i>KA PITANJU ODREĐIVANJA GRANICA IZMEDJU TVORBE I OBLIKA KOD PREFIKSALNIH GLAGOLA U RUSKOM I POLJSKOM JEZIKU .....</i>	229
<i>Miroslav Dudok</i> (<i>Novi Sad</i>)	<i>GLUTINACIJA TEKSTA NOVNARSKIH OBLIKA U SLOVAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU .....</i>	237
<i>Ljubica Frčić</i> (<i>Subotica</i>)	<i>KOMPARATIVNA ISTRAŽIVANJA TERMINOLOGIJE RODBINSKIH VEZA U VIŠENACIONALNOJ SREDINI .....</i>	247
<i>Sesija 6</i>	.....	257

Ištvan Bogner (Subotica)	EFIKASNOST NASTAVE STRANOG JEZIKA	259
Vesna Berić (Novi Sad)	SITUATIVNE I DIREKTIVNE DOPUNE U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU	269
Marina Ličan (Novi Sad)	FUNKCIJA PARTIKULA U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU	283
Gordana Iričanin (Beograd)	KONTRASTIVNA ANALIZA GREŠAKA U VEZI SA PREPOZICI- ONALNIM DOPUNAMA U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JE- ZIKU NA MATERIJALU IZ UDŽBENIKA NEMAČKOG JEZIKA ..	293
Marija Dobrenov (Novi Sad)	UDŽBENICI ZA NEMAČKI JEZIK KOJI SE KORISTE U VOJVODINI U ŠKOLAMA ZA OSNOVNO OBRAZOVANJE	301
Ferenc Junger- -Balaž Kek (Novi Sad)	PRIMENA KONTRASTIVNE SINTAKSE MADJARSKOG I SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA U NASTAVI JEZIKA SREDINE ..	309
Sesija 7	.....	317
Jasna Gačić (Split)	NEKI ASPEKTI KONTRASTIVNE ANALIZE U PROCESU PROUČAVANJA JEZIKA STRUKE	319
Zjena Čulić (Split)	PRIMJENA KONTRASTIVNIH ISTRAŽIVANJA U NASTAVI JEZIKA	327
Gordana Išek (Sarajevo)	SEMANTIČKA RAZUDJENOST POJMOVA U FRANCUSKOJ I SRP- SKOHRVATSKOJ TERMINOLOGIJI ELEKTROTEHNIČKE STRUKE..	337
Milena Slavić (Beograd)	INTERNACIONALNI ELEMENTI U TERMINOLOGIJI I LEKSICI I NASTAVI STRANOG JEZIKA	347
Nadežda Lainović - - Stojanović (Niš)	PRIMENA KONTRASTIVNE ANALIZE RUSKOG ORIGINALA I SRPSKOHRVATSKOG PREVODA U NASTAVI NA NEFILOLOŠKIM FAKULTETIMA	357
Ljubomir Aždajić (Tuzla)	KONTRASTIVNO ISTRAŽIVANJE GRAMATIČKIH I LEKSIČKIH JEDINICA ENGLSKOG I SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA U REGISTRU TEHNOLOGIJE	367
<u>Okrugli sto:</u>	Razgovor o terminologiji u kontrastivnoj lingvistici i u istraživanjima u oblasti višejezičnosti	373
Plemenka Vlahović (Novi Sad)	KONTRASTIVNA ANALIZA LINGVISTIČKE TERMINOLOGIJE	375

<i>Ranko Bugarski</i> (Beograd)	<i>TERMINOLOGIJA KONTRASTIVNE LINGVISTIKE .....</i>	<i>383</i>
<i>Melanija Mikeš</i> (Novi Sad) - <i>Albina Nećak-Lük</i> (Ljubljana)	<i>KONTRASTIVNA ANALIZA TERMINOLOGIJE U ISTRAŽIVANJU DVO / VIŠE JEZIČNOSTI .....</i>	<i>391</i>
<i>Predrag Piper</i> (Novi Sad)	<i>IZMEDJU KONTRASTIVNE I KONFRONTATIVNE LINGVISTIKE .....</i>	<i>401</i>
<i>Završna reč</i> <i>Vesna Berić</i>	<i>.....</i>	<i>409</i>

Uredništvo nije vršilo nikakve izmene u rukopisima dostavljenih radova.
Izvinjavamo se čitaocima za slučajne tehničke greške.

*Poštovane i drage kolegice i kolege,
uvaženi družbe rektore,
poštovani profesor Stankovi,
uvaženi družbe prodekane!*

Posebno mi je zadovoljstvo i čast da otvorim III simpozijum KONTRASTIVNA JEZIČKA ISTRAŽIVANJA Društva za primenjenu lingvistiku Vojvodine i da Vas sve srdačno pozdravim i poželim dobrodošlicu, ugodan boravak i plodan rad u našem gradu!

Ovaj treći novosadski simpozijum (prethodna dva održana su 7. i 8. decembra 1979 i 10. i 11. decembra 1982. godine) održava se takođe meseca decembra i time dobija izvesne karakteristike početne tradicije, što bi mi u Društvu za primenjenu lingvistiku Vojvodine (osnovano 1976. godine) želeli i ubuduće da negujemo.

Decembarski novosadski simpozijumi dali su doprinos na polju kontrastivnih jezičkih istraživanja i kao takvi predstavljaju kamen ugrađen u dalji razvojni put kontrastivnih jezičkih istraživanja u celoj našoj zemlji.

Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije - osnovano baš ovde, u Novom Sadu, 1973. godine - između ostalog počelo je da izdaje i svoj bilten čiji je prvi broj izašao takodje 1973. godine u Novom Sadu.

U ime Društva za primenjenu lingvistiku Vojvodine i uoči desetogodišnjice njegovog postojanja još jednom svima Vama želimo puno uspeha u naučnom i stručnom radu kao i u diskusijama na ovom našem simpozijumu, te iako je on decembarski biće pun topline, našeg gostoljublja za učesnike iz svih krajeva naše zajedničke domovine, jugoslovenske zajednice slobodnih ljudi, svih naših naroda i narodnosti, združenih i zbratimljenih u socijalističkoj samoupravnoj Jugoslaviji.

*prof. dr Vesna Berić
predsednik Društva za primenjenu
lingvistiku Vojvodine*

*Drugarice i drugovi
Koleginice i kolege*

U godini u kojoj Univerzitet u Novom Sadu obeležava 25 godina svoga postojanja i uspešnog rada, Filozofski fakultet u Novom Sadu odnosno, Društvo za primenjenu lingvistiku Vojvodine organizuje treći simpozijum kontrastivnih jezičkih istraživanja. To je ujedno i lep doprinos daljoj afirmaciji Univerziteta u Novom Sadu čiji prvosnovani fakultet je upravo Filozofski fakultet u Novom Sadu - današnji domaćin simpozijuma. Upravo, zahvaljujući ovakvim doprinosima kakav je ovaj današnji skup u čije rezultate i uspehe ne sumnjamo i koji se već objavljenim radovima potvrdio, uspeo je i Univerzitet u Novom Sadu da u svom razvoju postigne zavidan nivo. Danas naš Univerzitet u svom sastavu ima 12 fakulteta, 5 viših škola i 6 pedagoških akademija. Nastavno-naučni rad odvija se u 65 vaspitno-obrazovnih instituta i na njemu je zaposleno 2.634 nastavnika, naučnih radnika i asistenata. Na univerzitetu je od osnivanja do danas diplomiralo ukupno 65.867 studenata, a stepen magistra nauka steklo je 1.082 kandidata. Doktorske disertacije na našem Univerzitetu odbraniło je 813 kandidata. U naučnom radu Univerzitet u Novom Sadu takođe beleži značajne rezultate. Pored toga imamo i dobro razvijenu naučnu saradnju sa drugim univerzitetima u zemlji i inostranstvu. Ona je od obostrane koristi, otvorena, uz puno međusobnog razumevanja i uvažavanja. Instituti i fakultet Univerziteta u Novom Sadu bili su organizatori, domaćini i učesnici brojnih simpozijuma, savetovanja i kongresa. Jedna od takvih aktivnosti je i ova današnja, negujući dobre tradicije uspešnih skupova sa odličnim rezultatima.

U ime Univerziteta u Novom Sadu želim vam da se prijatno osećate u našoj sredini, da svojim radom i rezultatima doprinesete daljem razvoju naučne misli i da u budućem radu postignete nove uspehe.

Hvala!

*Prof. dr Zoran Stojanovi, rektor
Univerziteta u Novom Sadu*

Pridružujem se mojim prethodnicima u dobrim željama za uspešan rad Vašeg skupa. Pre više godina imao sam takodje zadovoljstvo da Vas pozdravim u Ime Instituta za strane jezike i književnosti, čiji sam direktor tada bio. Drago mi je što mi se ponovo pružila prilika da Vas pozdravim, ovog puta na Vašem III Simpozijumu. I pored skromnih materijalnih mogućnosti Vaš zajednički rad se nastavlja i kontrastivna jezička istraživanja ponovo su okupila na zajedničkom poslu naučne radnice sa više jugoslovenskih univerziteta, što je poseban kvalitet ovog skupa.

Prenosim Vam i srdačne pozdrave dekana Filozofskog fakulteta, profesora dr. Jovana Jerkovića koji je bio sprečen da Vas pozdravi lično, pa me je zamolio da Vas u njegovo ime pozdravim i poželim Vam uspeh u radu. Nadam se da ćemo se i ubuduće susretati na sličnim skupovima.

Prof. dr. Branko Momčilović

S e s i j a 1.

Olga Mišeska Tomić (Skopje)

KONTRASTIVNA LINGVISTIKA I METODOLOGIJA NASTAVE STRANIH JEZIKA

Kontrastivna lingvistika je odnegovana u okviru metodologije nastave stranih jezika - discipline koja je utemeljena u vrtlogu drugog svetskog rata, kao posledica potrebe za učenjem širokog dijapazona manje poznatih jezika, koju je nametnula intenzifikacija kontakata između pripadnika velikog mnoštva različitih govornih zajednica. U početku, kontrastiranje je bilo isključivo namenjeno nastavi - ono je predstavljalo neku vrstu pripremne analize za razradu nastavnih metoda, pa je i termin "kontrastivna analiza" bio prikladan. Tokom vremena, stvorena je samostalna lingvistička disciplina sa teoretskim, deskriptivnim i aplikativnim aspektima - kontrastivna lingvistika.

Razvoj kontrastivne lingvistike je bio podstaknut razvojem same metodologije nastave stranih jezika. Ranih pedesetih godina, ovu poslednju su počeli tretirati kao pridružnicu lingvistike. Dok je lingvistika bila angažovana na preporodu jezičkog opisa, time što je interes istraživača usmeravala ka strukturnim odnosima, metodologija nastave stranih jezika je trebalo da pristupi preporodjivanju nastave, korišćenjem rezultata postignutih lingvističkim istraživanjima. U svetlosti ovog pridružništva, umesto termina "metodologija nastave stranih jezika" uveden je termin "primenjena lingvistika".

Pojavom generativne gramatike, nada za unapredjenje metodologije stranih jezika, tj. primenjene lingvistike, je porasla. Jer, generativna gramatika je bila skoncentrisana na sintaksi i izgledalo je da bi se rezultati istraživanja u okviru generativnih modela mogli vrlo plodonosno primeniti u nastavi. Ali, očekivanja se nisu obistinila. Trudeći se da za lingvistiku obezbedi legitimno mesto među egzaktnim naukama, generativni gramatičari su svoj rad skoncentrisali na teoretskim istraživanjima, na proučavanju jezičke sposobnosti idealnog govornika/slušaoaca. Lingvistika je tako postala akademska

disciplina koja ne pokazuje interes za usvajanje ili upotrebu jezika. Opsednuta teoretskim purizmom, ona je primenjenu lingvistiku počela upotrebljavati kao korpu za otpatke, u koju su bacani svi teoretski "nečisti" poduhvati na polju jezika. U tu korpu su pre sviju dospeli računarska lingvistika i dve novouvedene hibridne discipline - psiholingvistika i sociolingvistika, a njihovo prisustvo je dovelo do izvlačenja kontrastivne analize iz okrilja metodologije nastave stranih jezika i njenog izrastanja u ravnopravnog člana novostvorene porodice primenjeno-lingvističkih disciplina, na koji se počelo sve češće upućivati terminom "kontrastivna lingvistika".

Pošto termin "primenjena lingvistika" nije više bio alternativni naziv za metodologiju nastave stranih jezika, već se odnosio na kompleks aktivnosti sa teoretskim, deskriptivnim i primenjenim aspektima, pojavio se nesklad između termina i sadržaja. U cilju otklanjanja ovog nesklada, predlažu se razna proširenja domena (teoretske ili čiste) lingvistike i suženja domena primenjene lingvistike. Tako se kontrastivna lingvistika, zajedno sa psiholingvistikom, sociolingvistikom i još nekim nekadašnjim "primenjeno-lingvističkim" disciplinama, izvodi iz primenjeno-lingvističkog kompleksa i svrstava uz (teoretsku ili čistu) lingvistiku. Pritom se indicira da se radi o granama jedne sveobuhvatne nauke o jeziku, mada se za onu granu koja nije izvučena iz datog kompleksa ne predlaže ili ne uspeva naći odgovarajući distinktan naziv.

Naporedo sa ovim, postoji i drugo prestrojavanje: govori se o nauci o jeziku u užem smislu reči i na nju se upućuje terminom "mikrolingvistika", a svi "bivši" pripadnici primenjeno-lingvističkog kompleksa, koji su razvili ili su na putu da razviju teoretske aspekte, tretiraju se kao grane "makrolingvistike" (Ovom tretmanu su naklonjeni i Bugarski (1985) i Radjanović (1985)). U mikrolingvistiku se iz kompleksa primenjeno-lingvističkih disciplina prebacuje sve više jedinki, tako da preti opasnost da ovaj ostane potpuno ogoljen.

Eliasson (u štampi) predlaže da se terminom "lingvistika" obuhvate sve lingvističke aktivnosti i da se one subklasifikuju ukrštanjem dvaju parametara: (a) parametrom poddisciplina, koji

lingvistiku razlaže na strukturnu lingvistiku, psiholingvistiku, sociolingvistiku, kontrastivnu lingvistiku... i (b) parametrom tipa istraživanja, koji lingvističke aktivnosti karakteriše kao teorijske, deskriptivne, istorijske i primenjene. Unakrsnom klasifikacijom na osnovu ovih parametara, kontrastivna lingvistika bi bila subklasifikovana kao teoretska, deskriptivna, odnosno primenjena kontrastivna lingvistika. Karakterizacija ovih subklasa se razlikuje od Fisiak-ove karakterizacije teoretske i primenjene kontrastivne lingvistike. Prema Fisiak-u (1981) teoretska kontrastivna lingvistika ispituje realizaciju univerzalne kategorije X u jezicima A i B a primenjena kontrastivna lingvistika, oslanjajući se na rezultate ove prethodne, proizvodi okvire za uporedjenje jezika. Prema Eliasson-u, teoretska kontrastivna lingvistika, na osnovu primarnih podataka jezika u kontaktu, izvodi teoretske zaključke uobičajenog tipa (napr. zaključke o uslovima transfera), deskriptivna kontrastivna lingvistika kontrastira pojedine (iste) jezičke klase, kategorije ili procese, koji su opisani na osnovu istog modela, dok primenjena kontrastivna lingvistika, iz kontrastiranih elemenata, odabire one koji mogu imati određene primene.

Navedena razvrstavanja imaju svojih prednosti i negativnih strana, ali svi proističu iz potrebe razrešavanja problema do kojih je došlo zbog promena u sadržajima pojedinih lingvističkih termina. Kontrastivnoj lingvistici prebacuju da proizvodi rezultate koji nisu ili ne mogu biti direktno upotrebljeni u nastavi jezika. Ovakva prebacivanja su, međjutim, rezultat nesa- gledavanja pomenutih promena. Kontrastivna lingvistika nije više "sluškinja" metodologije nastave stranih jezika, već članica kompleksa disciplina na koji se upućuje terminom "primenjena lingvistika", ali koji svojom sadržinom izlazi iz okvira značenja datog termina i bavi se teorijom i opisom aktualizirane jezičke realnosti i planiranjem primene te teorije i tog opisa. Kao takva, ona, zajedno sa ostalim članicama datog kompleksa, kontrastira i komplementira kako sa lingvistikom koja se bavi teorijom i opisom apstrakovane jezičke realnosti tako i sa kompleksom primenjeno- lingvističkih disciplina koje su neposredno angažovane na rešavanju praktičnih zadataka u kojima jezik čini centralnu komponentu.

A metodologija nastave stranih jezika spada u ovaj drugi kompleks.

Kontrastivna analiza može da bude namenjena nastavi; u većini slučajeva, međutim, namena joj nije unapred definisana. Osim u nastavi, rezultati kontrastiranja mogu se upotrebiti za analizu jezika bilingva, u prevodjenju, leksikografiji... I kad se upotrebljava za izradu nastavnih metoda ona ne predstavlja nezavisan i jedinstveni input. Metodologija nastave stranih jezika je, ustvari, svojevrsan presek više lingvističkih odnosno primenjenó-lingvističkih disciplina i raznih aspekata celokupne nastavne situacije, nekima od kojih se može pristupiti na naučan ili kvazinaučan način, dok su drugi humanitarnog karaktera i nastavu posmatraju pre kao veštinu nego kao primenu neke teorije.

Kontrastivna lingvistika operira u okviru jednog odredjenog modela; metodologija nastave stranih jezika se oslanja na čitav niz različitih lingvističkih opisa. Pri razradi metodskih jedinica (za udžbenike, za nastavne programe, ili direktno za čas) materijal se dobija iz mnoštva različitih gramatika, koje odražavaju različite teorije - jer su različite lingvističke teorije različito pogodne za objašnjenje različitih jezičkih pojava za nastavne svrhe. Iz ovoga ne treba izvući zaključak da lingvisti koji odabiru aspekte kontrastivne ili deskriptivne lingvistike za nastavu imaju već slobodu od kontrastivista ili deskriptivnih lingvista. Pedagoška gramatika se ocenjuje sa najmanje dva stanovišta: sa stanovišta njenog predstavljanja datog jezika i sa stanovišta pogodnosti za izvršavanje posebnih pedagoških zadataka koje je ona sebi postavila. Pisac pedagoške gramatike i sastavljač nastavnog programa odabire iz mnoštva deskriptivnih i kontrastivnih gramatika tip informacija koji učenik odredjenog doba na odredjenom stupanju učenja jezika može da konsumira i predstavlja ga u okvirima koje smatra najpogodnijim. Pritom se koristi rezultatima mnogih lingvističkih disciplina ali i rezultatima pedagogije, psihologije kao i raznim "trikovima" koji se klasifikuju pre kao veštine nego kao rezultati naučnih saznanja.

Kontrastivna lingvistika postepeno izgradjuje teoriju kontrastiranja, teoriju koja, kao sve lingvističke teorije, koristi primarne jezičke pojave da bi izvela zaključke o jezičkim zakonitostima.

Metodologija nastave stranih jezika nema ovakav teoretski refleks u lingvistici. Njena teoretska komponenta se sastoji od zajedničkih imenitelja, metoda, principa, procedura, pristupa... i gravitira prema pedagogiji. Ove opšte metode, principe i procedure treba, po svoj prilici, razlikovati od postupaka u odredjenim nastavnim situacijama, koji, na primer, mogu obuhvatiti sledeće: (a) identifikaciju specifičnih problema učenja, (b) opisivanje tih problema, (c) ocenu njihove tipičnosti, (d) odredjivanje odnosa pojedinaca prema tipovima problema, tj. odredjivanje normativnih karakteristika, (e) izbor nastavnih ciljeva putem uporedjenja standarda sa znanjem pojedinca, (f) odabiranje odgovarajućih pristupa... Postupci kao što su ovi odnose se na upotrebu znanja za rešavanje konkretnih zadataka i razlikuju se od primene rezultata istraživanja sa ciljem ustanovljavanja opštih principa. Ali ni ovi opšti principi metodologije nastave stranih jezika nisu deo lingvističke teorije.

Ovim sam radom želela i nastojala da razgraničim prirodu, ciljeve i metode kontrastivne lingvistike od prirode, ciljeva i metoda metodologije nastave stranih jezika. Pritom sam težila da ukažem na autonomnost ovih dveju disciplina, ali ne i da negiram njihovu interakciju. Kontrastivna lingvistika je, kao što sam rekla, odnegovana u okrilju metodologije nastave stranih jezika. Ona se razvila u samostalnu lingvističku disciplinu sa teoretskim, deskriptivnim i aplikativnim aspektima, ali nije prestala da bude u neprestanoj interakciji sa svojim sponsorom. Kao što teorija kontrastiranja i samo kontrastiranje doprinose izboru metoda i materijala za nastavu, metodologija nastave stranih jezika, povratnom spregom, daje impulse za novu kontrastiranja, koja, po pravilu, imaju i svoje teoretske reflekse.

L i t e r a t u r a

Bugarski, Ranko (1979)

"Pojam i značaj primenjene lingvistike", Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije 3, s. 19-32.

Bugarski, Ranko (1985)

"Lingvistika i njene discipline", odjek 7, s. 3-4.

Crystal, David (1973)

Directions in Applied Linguistics, London/New York: Academic Press.

Eliasson, Stig (in print)

"Theory and Application in Linguistics", O.M.Tomić, R.Shuy eds. (in print)

Fisiak, Jacek (1981)

"Some Introducing Notes Concerning Contrastive Linguistics", J. Fisiak ed., Contrastive Linguistics and the Language Teacher, Oxford: Pergamon Press, pp. 1-11.

Ivir, Vladimir (1980-1981)

"Primijenjena lingvistika u Jugoslaviji", Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije, 4-5, s. 3-6.

Janković, Srdjan (1978)

"Primijenjena lingvistika u našoj sredini", Pregled 5, s. 691-708.

Kühlwein, Wolfgang (1980)

"Bausteine zur Theoriebildung der Angewandten Linguistik", W. Kühlwein, A. Raasch hrsg., Angewandte Linguistik: Positionen, Wege, Perspektiven, Tübingen: Gunter Narr, s.13-27.

Kühlwein, Wolfgang (in print)

- "Linguistic Integrity", O.M. Tomić, R.Shuy eds. (in print)

Ridjanović, Midhat (1985)

Jezik i njegova struktura, Sarajevo: Svjetlost.

Tomić, Olga Mišeska (u štampi)

"O kontrastivnim odelima", Godišnjak Saveza društava za

primenjenu lingvistiku Jugoslavije 7, u štampi.

Tomić, Olga Mišeska (u štampi)

"Lingvodidaktika kao disciplina primenjene lingvistike",
Lingvistička teorija i nastava: zbornik radova, Beograd:
Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije.

Tomić, Olga Mišeska (in print)

"The Integrity of Applied Linguistics", O.M. Tomić, R. Shuy
eds. (in print)

Tomić, Olga Mišeska and Roger Shuy eds. (in print)

The Relationship of Theoretical and Applied Linguistics,
New York: Plenum.

CONTRASTIVE LINGUISTICS AND METHODOLOGY OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING s u m m a r y

The paper aims at setting off the nature, targets and methods of contrastive linguistics from those of methodology of that the autonomy does not stand in the way of interaction. Contrastive linguistics has been nourished by methodology of foreign language teaching. Subsequently, it acquired independence and developed into a discipline with theoretical, descriptive and applied aspects, but it has never stopped to interact with its sponsor.

The results of contrastive linguistics can be predestined for teaching; most often, however, the purpose is not a priori taken into consideration. And it should not be. The criticism that contrastive linguistics has been made for language teaching but does not have adequate application in it, has resulted from the failure to see the difference between contrastive linguistics and its application. While contrastive linguistics is a member of the applied linguistics disciplines which deal with the theory, description and application of problems arising in the language of specifiable individuals in specifiable societies, methodology of foreign language teaching is an interface between a number of linguistic and applied linguistic disciplines and various concerns with the total language teaching situation, some parts of which may be dealt with in scientific or quasiscientific way, while others are more humanistic and view teaching as an art rather than an application of some theory.

Dubravko Kučanda (Osijek)

POVRŠINSKA STRUKTURA KAO *TERTIUM COMPARATIONIS*

"Although such notions as *semantic equivalence*, *translation equivalence*, *congruence*, etc., are the standard jargon of the trade and have received considerable attention from CA-theorists, *tertium comparationis* (TC), the concept that lies at the heart of any comparison (eo ipso at the heart of CA), remains remarkably neglected."

Tomasz Krzeszowski

Tertium comparationis (TC), kao centralni pojam u kontrastivnoj lingvistici, u novije je vrijeme postao temom mnogobrojnih diskusija u literaturi (cf. James 1980; Djordjević 1984; Krzeszowski 1984; Janicki 1985), no unatoč nastojanjima da se TC formulira na fonološkoj, leksičkoj, sintaktičkoj, pragmatičkoj ili nekoj drugoj razini čini se da je taj pojam još uvijek nedovoljno precizan, pogotovo kada se radi o kontrastivnoj analizi na sintaktičkoj razini. U kontrastivnoj analizi rečenica gotovo se bez izuzetka spominje dubinska struktura kao TC. U ovom ćemo članku razmotriti neke mogućnosti odredjivanja TC u kontrastivnoj analizi primarnih gramatičkih relacija (subjekt i objekt) i nastojati pokazati da je pri tome površinska struktura relevantnija nego što se obično misli, a zatim ćemo ukazati i na njen značaj u opisu nekih pragmatičkih i semantičkih aspekata rečenične strukture.

U izlaganju ćemo poći od slijedećih teorijskih postavki:¹
 (i) relevantni aspekti semantičke strukture rečenice mogu se opisati kao odnos između predikata i njegovih argumenata, (ii) pragmatičke funkcije (*topic*, fokus) odredjuju obavijesnu vrijednost konstituenata u širem komunikacijskom kontekstu, (iii) gramatičke relacije su sredstva koja služe za kodiranje semantičkih i pragmatičkih funkcija, i (iv) da bi se mogao opisati odnos između gramatičkih relacija subjekt i objekt i semantičkih i pragmatičkih funkcija koje one kodiraju, nužno je gramatičke relacije opisati pomoću nezavisnih kriterija. Time ne želimo reći da je sintaksa autonomna

komponenta potpuno nezavisna od semantičkih i pragmatičkih funkcija nego samo to da se, na primjer, ne može govoriti o semantičkim i pragmatičkim funkcijama indirektnog objekta u nekom jeziku ako se prethodno pomoću nekoliko međusobno nezavisnih kriterija ne utvrdi relevantnost indirektnog objekta za opis tog jezika.

Od kraja 60-tih godina pa sve do današnjih dana u literaturi se najčešće spominje dubinska struktura kao TC u kontrastiranju rečenica dvaju jezika (cf. Di Pietro 1968, 1971; Stockwell 1968; Krzeszowski 1971, 1981; James 1980; Djordjević 1984). Pri postuliranju dubinske strukture kao TC u analizi rečenica polazi se od pretpostavke da je ona univerzalna i da: "Equivalent sentences have identical deep structures, even if on the surface they are markedly different". (Krzeszowski 1971:38). U vrijeme kada se javila ideja da je dubinska struktura *sine qua non* u kontrastivnoj analizi rečenica kao mogući kandidati za TC postojale su tri vrste dubinske strukture: (i) dubinska struktura standardnog modela transformacijsko generativne gramatike i (ii) dubinska struktura Fillmoreove padežne gramatike i (iii) dubinska struktura Generativne semantike. Najčešće je, čini se, korištena dubinska struktura Fillmoreove padežne gramatike, koja prema Jamesu (1980:58) ima slijedeće prednosti: (i) semantičke uloge predstavljaju skup univerzalnih semantičkih odnosa između predikata i njegovih argumenata, (ii) u derivaciji površinske strukture koriste se transformacije pa padežna gramatika uključuje i sve prednosti transformacijsko generativne gramatike, i (iii) dubinska struktura nije sintaktičke naravi pa nije suočena s problemima na koje nailazi transformacijsko generativna gramatika pri postuliranju iste dubinske strukture za ekvivalentne rečenice u različitim jezicima. Semantičke uloge (agens, pacijens itd.) imaju značajnu ulogu u opisu semantičke i u velikom broju suvremenih funkcionalnih teorija (cf. Dik 1978; Comrie 1981; Givón 1984; Foley and Van Valin 1984) pa smatramo da ih je nužno zadržati i u kontrastivnoj analizi kao TC, ali one nisu, kao što ćemo niže pokazati, jedini mogući TC jer izbor konstante u poredjenju zavisi od onoga što se želi kontrastirati, odnosno od teorijske orijentacije. U daljnjem izlaganju pojam dubinska struktura odnosit će se na nelinearizirani semantički odnos između predikata i njegovim argumenata.

Ako se, na primjer, želi kontrastivno opisati neki padež u

jeziku A i jeziku B i ako u jeziku B ne postoji odgovarajući padež kao morfološka kategorija, onda je nužno kao TC uzeti semantičke uloge koje kodira taj padež u jeziku A kako bi se ispitalo kojim se formalnim sredstvima služi jezik B za kodiranje iste semantičke uloge u prijevodno ekvivalentnim rečenicama. Ako isti padež postoji i u jeziku B, onda nije nužno kao TC uzeti dubinsku strukturu jer ono što ostaje konstantno u tom je slučaju isti metajezički naziv. Pri tome je naravno nužno da isti padež u dva jezika ima bar neke zajedničke sintaktičke i/ili semantičke funkcije jer bi u protivnom kontrastiranje bilo besmisleno. Prvi pristup je neophodan u kontrastivnoj analizi dativa u hrvatskom ili srpskom i njegovih prijevodnih ekvivalenata u engleskom (cf. Kučanda 1982), dok bi drugi pristup vjerojatno bio opravdan u analizi dativa u hrvatskom ili srpskom i njemačkom, kao što pokazuju slijedeći primjeri u kojima hrvatskom ili srpskom i njemačkom dativu u engleskom odgovaraju različite formalne strukture:

- (1) a Hladno *mi* je.
 b *Mir* ist kalt.
 c *I* am cold.
- (2) a Krvari *mu*. nos.
 b *Ihm* blutet, die Nase.
 c *His* nose is bleeding.
- (3) a Ivan je cvijeće dao *Mariji*.
 b Ivan hat die Blumen (*der*) *Marie* gegeben.
 c Ivan gave the flowers to *Mary*.

Ono što je konstantno u hrvatskom ili srpskom i njemačkom je isti padež i mada dativ nema u tim rečenicama konstantnu sintaktičku ili semantičku funkciju, te se različite funkcije poklapaju u ta dva jezika. Ono što je isto u hrvatskim ili srpskim i njemačkim rečenicama s jedne strane i engleskim rečenicama s druge strane je isti semantički odnos između dativa i predikata/ imenice u prva dva jezika i njegovih ekvivalenata u engleskom (na primjer, u rečenici (2) radi se o istom semantičkom odnosu između imenice i dativa/posesivnog determinatora ali se ta dva formalna sredstva ne razlikuju samo po obliku već i po distribuciji u rečenici)

Dva različita pristupa moguća su i u kontrastivnoj analizi gramatičkih relacija (subjekt, direktni i indirektni objekt) u dva jezika. U prvom pristupu može se poći od gramatičke relacije subjekt ili objekt u jeziku A i ispitivati kojim se formalnim sredstvima služi jezik B pri kodiranju značenja koja u jeziku A kodiraju subjekt i direktni objekt. Kontrastivne studije engleskog i njemačkog pokazale su da u engleskom subjekt i direktni objekt kodiraju veći broj semantičkih uloga nego u njemačkom, što znači da engleskom subjektu i direktnom objektu odgovaraju u njemačkom osim istih gramatičkih relacija i druga formalna sredstva (cf. König und Nickel 1970; Rohdenburg 1974; Hawkins 1981, u tisku)². U tom je slučaju ponovo nužno uzeti iste semantičke uloge kao TC. U drugom pristupu polazište za kontrastivnu analizu bila bi ista gramatička relacija u jezicima A i B i ispitivalo bi se koje semantičke i pragmatičke funkcije ta relacija kodira u oba jezika. Da bi se ista gramatička relacija mogla uzeti kao TC nužno je prvo utvrditi da je ta gramatička relacija relevantna za opis tih jezika i da osim metajezičkog naziva postoji nekoliko morfo-sintaktičkih karakteristika koje su zajedničke toj gramatičkoj relaciji u jezicima A i B. U tom slučaju TC nije isti metajezični naziv nego skup zajedničkih karakteristika koje opravdava upotrebu istog metajezičkog naziva u kontrastiranim jezicima, odnosno TC je neka univerzalna karakterizacija gramatičkih relacija, kao što je, na primjer, Keenanova univerzalna definicija subjekta. Keenan (1976) navodi tridesetak morfo-sintaktičkih, semantičkih i pragmatičkih karakteristika subjekata koje predstavljaju skup iz koga svaki jezik bira određeni podskup. Ono što je posebno relevantno za ovu diskusiju je činjenica da se veliki broj tih karakteristika manifestira u površinskoj strukturi (npr. morfološko kodiranje pomoću padeža, kongruencija, položaj u nemarkiranim rečenicama, koreferencijalnost između subjekta i refleksivnih i posesivnih anafora, itd). To naravno ne znači da se karakteristike subjekta u različitim jezicima manifestiraju na isti način ili imaju isti značaj, ali unatoč razlikama tipičan subjekt u velikom broju jezika morfološki je neobičježen, slaže se s predikatom, zauzima inicijalni položaj u nemarkiranim rečenicama, služi kao antecedent posesivnim i refleksivnim anaforama itd.

Mada su ova dva pristupa kontrastivnoj analizi u principu različita i donekle ilustriraju razliku između primijenjene i teorijske

kontrastivne analize, konačni rezultat nije uvijek različit. Naime, tipičan subjekt osim što pokazuje gore navedene morfo-sintaktičke karakteristike kodira u sličnim jezicima iste semantičke uloge tako da u prijevodno ekvivalentnim tekstovima subjekt u jednom jeziku odgovara subjektu u drugom jeziku bez obzira na to da li je TC ista semantička uloga ili isti skup morfo-sintaktičkih svojstava subjekta. Bitno različite rezultate dobili bismo u slučaju da nominalnom izrazu koji u jeziku A ima veliki broj morfo-sintaktičkih karakteristika subjekta i koji kodira semantičku ulogu agens u jeziku B odgovaraju dva nominalna izraza od kojih jedan ima morfo-sintaktičke karakteristike subjekta ali ne kodira agens nego tu ulogu kodira drugi nominalni izraz³. Da li je u tom slučaju kontrastivni korespondent⁴ subjekta-agensa u jeziku B nominalni izraz koji kodira agens ili onaj koji ima morfo-sintaktičke karakteristike subjekta? Smatramo da treba prihvatiti drugo rješenje i to iz najmanje dva razloga: (i) subjekt i njegov kontrastivni korespondent imaju u tom slučaju više zajedničkih karakteristika nego u prvom pristupu i (ii) za izvodjenje generalizacija unutar jednog jezika ili između više jezika veći značaj imaju gramatičke relacije nego semantičke uloge. Ispitivanja sintaktičkih procesa kao što su pasivizacija (Perlmutter and Postal 1977.) i relativizacija (Keenan and Comrie 1977.) u velikom broju tipološki različitih jezika pokazala su da u njihovom opisu značajnu ulogu imaju gramatičke relacije u površinskoj strukturi. Dokazi za to mogu se naći i u hrvatskom ili srpskom, u kome je samo direktni objekt u akuzativu ekvivalent subjekta pasivne rečenice i u kome se u relativnim rečenicama s relativizatorom što ne može upotrijebiti lična zamjenica kada je relativizirani element subjekt bez obzira na to da li se radi o aktivnoj ili pasivnoj rečenici (* *djevojka što ona sjedi na klupi*: * *djevojka što je ona pohvaljena*). U zaključku ovog dijela diskusije može se reći da je dubinska struktura prikladna kao TC kada se kontrastira neko formalno sredstvo u jeziku A s njegovim prijevodnim ekvivalentima u jeziku B u kome ne postoji isto formalno sredstvo, a da TC treba najčešće tražiti u površinskoj strukturi kada se kontrastiraju gramatičke relacije i sintaktički procesi koje one kontroliraju.

Iako dubinska struktura omogućava da se rečenice s različitim površinskim strukturama opišu kao ekvivalentne, ne smije se zabora-

viti da je isti semantički odnos između predikata i njegovih argumenata samo jedan aspekt ekvivalencije i da čak ni unutar jednog jezika rečenice koje se mogu svesti na istu dubinsku strukturu nisu komunikacijski ekvivalente. Na primjer, sve su slijedeće rečenice semantički ekvivalentne ukoliko što izriču isti semantički odnos između predikata i njegovih argumenata, ali su samo rečenice (4) i (5) prikladne kao odgovor na pitanje "Who did John send the flowers to?":

- (4) John sent the flowers to Mary.
- (5) It was Mary that John sent the flowers to.
- (6) John sent Mary the flowers .
- (7) It was flowers that John sent to Mary.

Pragmatska ekvivalencija uspostavlja se kako unutar jednog jezika tako i među jezicima u površinskoj strukturi, što znači da na toj razini treba tražiti TC. Mada je hrvatska ili srpska rečenica *Mariji je cvijeće poslao Ivan* semantički ekvivalentna u gore navedenom smislu s engleskim rečenicama (4)-(7), ona je neadekvatna u komunikacijskom smislu jer ono što je u engleskim rečenicama kodirano kao stara obavijest u hrvatskom ili srpskom je kodirano kao nova obavijest. Distribucija pragmatičkih funkcija u rečenici, odnosno funkcionalna perspektiva rečenice u terminologiji Praške škole, vezana je uz red riječi u rečenici kod neutralne intonacije i da bi se utvrdilo da li su semantički ekvivalentne rečenice i pragmatički ekvivalentne, moraju se uspoređivati površinske strukture.

Različite površinske realizacije rečenica koje izriču isti propozicionalni sadržaj, to jest, sadrže iste semantičke uloge ne samo da nisu pragmatički ekvivalentne nego ne izriču ni potpuno isto značenje. Rečenice (8) a i b izriču da je cijeli kamion natovaren sijenom dok se u rečenicama (9) a i b kaže da je sve sijeno natovareno u kamion.

- (8) a John loaded the truck with hay.
- b Ivan je natovario kamion sijenom.
- (9) a John loaded the hay onto the truck.
- b Ivan je natovario sijeno u kamion.

Razliku između (8) i (9) teško je, unatoč tvrdnjama nekih autora (cf. Dik 1980:29 ff.), objasniti postuliranjem različitih semantičkih uloga imenica *truck/kamion* i *hay/sijeno* u tim rečenicama jer bi to

značilo da u hrvatskom ili srpskom, u kome je ta razlika u značenju povezana i s glagolskim aspektom, imenica *sijeno* ima jednu semantičku ulogu u sintagmi *tovariti sijeno*, a drugu u sintagmi *utovariti sijeno*.

Različito površinsko kodiranje iste semantičke uloge odražava različite perspektive iz kojih se prikazuje predikacija⁵. Semantička uloga iz čije se perspektive opisuje predikacija kodirana je najčešće kao subjekt, a direktni objekt kodira sekundarnu perspektivu, to jest, isti propozicionalni sadržaj može se prikazati ne samo iz različite pragmatičke već i iz različite semantičke perspektive. Semantička je perspektiva kodirana u površinskoj strukturi (npr. pasivna morfologija glagola signalizira da predikacija nije kodirana iz semantičke perspektive agensa) i da bi se utvrdilo da li je u dvije prijevodno ekvivalentne rečenice isti propozicionalni sadržaj kodiran iz iste semantičke perspektive moraju se uspoređivati površinske strukture. Iako se pragmatička i semantička perspektiva manifestiraju u površinskoj strukturi, važno je napomenuti da su one u principu nezavisne jedna od druge jer semantička perspektiva nije vezana uz red riječi već uz kodiranje semantičkih uloga. Na primjer, rečenica *The truck John loaded with hay* ekvivalentna je s rečenicom (8) sa stanovišta kodiranja semantičke perspektive, ali nije pragmatički ekvivalentna s njom, kao što ne bi bila ni hrvatska ili srpska rečenica *Kamion je Ivan natovarao sijenom*.

Iz ovoga što smo iznijeli proizilazi da je TC kompleksan pojam i da ga, između ostalog, treba odrediti na semantičkoj, pragmatičkoj i sintaktičkoj razini analize kako bi se u kontrastiranju rečenica na svakoj od tih razina moglo provjeriti da li je uspostavljena kontrastivna korespondencija. Ovaj nam se pristup čini opravdanim i sa stanovišta primjene rezultata kontrastivne analize u nastavi stranih jezika jer se govornici jednog jezika koji uče drugi jezik susreću s površinskom strukturom toga jezika i nju moraju naučiti da bi uspješno komunicirali na tom jeziku. Pravilno semantičko (u smislu semantičke perspektive) i pragmatičko strukturiranje poruke bitan je aspekt komunikacije za čiji je opis nužno tražiti zajedničke elemente u površinskoj strukturi kontrastiranih jezika.

BILJEŠKE

1. Osnovne teorijske postavke koje ovdje iznosimo slične su stavovima funkcionalista (cf. Dik 1978, 1980; Givón 1984; Foley and Van Valin 1984.), ali se razlikuju po tome što naglašavamo značaj nezavisne karakterizacije gramatičkih relacija (cf. Comrie 1981).
2. Ovdje se zapravo ne radi toliko o kvalitativnoj koliko o kvantitativnoj razlici, to jest, u engleskom je kodiranje nekih semantičkih uloga idiomatskije i češće nego u njemačkom (cf. Hawkins 1981, u tisku).
3. Ovo nije hipotetički slučaj nego takvu situaciju doista nalazimo u australskom jeziku dyirbal u kome u nemarkiranim rečenicama nominalni izraz u apsolutivu pokazuje niz morfo-sintaktičkih svojstava subjekta ali ne kodira semantičku ulogu agens nego tu ulogu kodira ergativ (cf. Keenan and Comrie 1977.).
4. Prema Iviru (1980:336) kontrastivni korespondenti su: "Svi oni elementi jezične forme koji imaju iste funkcije (to jest, služe kao formalni nosioci jednakih jedinica značenja) u dva prijevodno ekvivalentna teksta."
5. Više o pojmu perspektive i kodiranju semantičkih uloga i pragmatičkih funkcija vidi u Dik (1978, 1980), Comrie (1981), Givón (1984) i Foley and Van Valin (1984).

BIBLIOGRAFIJA

- Comrie, B. (1981), *Language Universals and Linguistic Typology*, Oxford: Basil Blackwell.
- Di Pietro, R.J. (1968), "Contrastive analysis and notions of deep and surface Grammar". In: J. Alatis (ed) *Georgetown Monograph Series on Language and Linguistics*, No. 21, Washington, D.C.: Georgetown University Press, 65-80.
- Di Pietro, R.J. (1971), *Language Structures in Contrast*, Rowley, Newbury House Publishers.
- Dik, S.C. (1978), *Functional Grammar*, Amsterdam: North-Holland.
- Dik, S.C. (1980), *Studies in Functional Grammar*, London and New York: Academic Press.
- Djordjević, K. (1984), "Tertium comparationis kao konstrukt kontrastivne analize", *Strani jezici XIII*, 3-4, 111-116.
- Foley, W.A. and R.D. Van Valin Jr (1984), *Functional Syntax and Universal Grammar*, Cambridge: CUP.
- Givón, T. (1984), *Syntax: A Functional-Typological Introduction*, Vol. 1, Amsterdam: John Benjamins.
- Hawkins, J.A. (1981), "The Semantic Diversity of Basic Grammatical Relations in English and German", *Linguistische Berichte* 75, 1-25
- Hawkins, J.A. (u tisku), *A Comparative Typology of English and German: Unifying the Contrasts*, London: Croom Helm.
- Ivir, V. (1980), "Kontrastivna analiza u prevodjenju i prevodjenje u kontrastivnoj analizi", *Kontrastivna jezička istraživanja*, Simpozijum, Novi Sad, 7-8. decembar 1979, 332-341.
- James, C. (1980) *Contrastive Analysis*, London: Longman.
- Janicki, K. (1985), "Tertium comparationis in Contrastive Sociolinguistics", *Tromsø University Papers on Language and Linguistics*, No. 10, 7-27 .
- Keenan, E.L. (1976), "Towards a Universal Definition of Subject", In: Ch. N. Li (ed.) *Subject and Topic*, New York: Academic Press, 303-333.
- Keenan, E.L. and B. Comrie (1977), "Noun phrase accessibility and universal grammar", *Linguistic Inquiry* 8, 63-99
- König, E. und G. Nickel (1970), "Transformationelle Restriktionen

- in der Verbalsyntax des Englischen und Deutschen". In: H. Moser et al. (eds.) *Probleme der kontrastiven Grammatik (=Jahrbuch 1969 des Instituts für deutsche Sprache)*, Düsseldorf, 70-81.
- Krzeszowski, T. (1971), "Equivalence, Congruence and Deep Structure" In: G. Nickel (ed.) *Papers in Contrastive Linguistics*, Cambridge: CUP, 37-48.
- Krzeszowski, T. (1981), "The Problem of Equivalence Revisited", *IRAL* XIX/2, 113-128.
- Krzeszowski, T. (1984), "Tertium comparationis". In: J. Fisiak (ed) *Contrastive Linguistics: Prospects and Problems*, Berlin: Mouton, 301-312
- Kučanda, U. (1982), *Kontrastivna analiza dativa u hrvatskom jeziku i njegovih prijevodnih ekvivalenata u engleskom jeziku*, Zagreb, magistarska radnja.
- Perlmutter, D.M. and P.M. Postal (1977), "Toward a Universal Characterization of Passivization", *BLS* 3, 394-417.
- Rohdenburg, G. (1974), *Sekundäre Subjektivierungen im Englischen und Deutschen*, PAKS-Arbeitsbericht Nr. 8.
- Stockwell, R.A. (1968), "Contrastive Analysis and Lapsed Time", In: J. Alatis (ed.) *Georgetown Monograph Series on Languages and Linguistics*, No. 21, Washington, D.C.: Georgetown University Press, 11-26

SURFACE STRUCTURE AS *TERTIUM COMPARATIONIS*

Summary

Since late 1960s deep structure has been almost unanimously accepted as *tertium comparationis* in contrastive linguistic. Deep Structure equivalence is only one aspect of equivalence and the present paper argues that surface structure is relevant both language-internally and cross-linguistically. Two main arguments are offered in support of this view: (i) syntactic generalizations often require reference to superficial levels of sentence structure, and (ii) identical propositional content can be presented from different pragmatic and semantic perspectives, both of which are encoded in surface structure, i.e. sentences with identical deep structures are not necessarily communicatively equivalent neither language-internally nor cross-linguistically.

Marija Pozojević-Trivanović (Zagreb)

KONTRASTIRANJE KAO POSTUPAK U PROCESU USVAJANJA STRANOG JEZIKA

U ovom ćemo se radu ograničiti na pitanje usvajanja stranog govora, njegove fonetsko-fonološke forme. Poći ćemo od postavke da je ova forma svakog jezika, u sinkroniji, zatvoreni sistem¹ i da se ti sistemi, od jezika do jezika, međusobno bitno razlikuju. Govor realizira fonetsku formu u skladu sa zakonima ortoepije datog jezika, a u svrhu ostvarivanja svih razina razlikovanja, odnosno identifikacije formi na fonološko-morfološkom, pa onda i na semantičkom planu.

Ako jezik promatramo kao ostvarivanje u komunikaciji govorom, pojavljuje se potreba da govorne forme odgovaraju odredjenom ortoepskom standardu unutar kojega je zagantirano razlikovanje, koje zahtijeva cjelokupna organizacija jezičnog sistema. Drugim riječima, izgovorom u stranom jeziku treba postići adekvatne forme kojima se "označujuće" koje odgovara "označenom", odnosno sadržaju, oblikuje. Tako se manifestira značenje. Zato je nužno da se u izgovoru ostvare sva ona razlikovna obilježja koja su karakteristična za fonetsko-fonološku razinu govora i jezika, unutar odredjenog jezičnog sistema, njihove sistemom predvidjene kombinacije. Ortoepija, naime, osigurava materijalnu osnovicu za ostvarivanje lingvističke norme u govoru.

Uza sve ograde zbog moguće profesionalne deformacije i pretjerivanja u isticanju važnosti korektnog izgovora, mislimo da ni odlaženje u drugu krajnost nije dobro, da je čak za komunikaciju opasno, jer dovodi do nerazumljivosti govorne forme. Takav govor susrećemo onda kad se strani jezik počinje učiti nakon dobi od 10 godina, odnosno nakon 15 godine², sa stanovišta ortoepske norme, takav govor

---

1. Saussure de, F.,

Cours de linguistique générale, Payot, Paris, 1962.

2. Pozojević-Trivanović, M., Slušanje i govor, SN Liger, Zagreb, 1984.

obiluje pogreškama i zbog toga ne pruža dobre uvjete za fonološku i morfološku diferencijaciju, a to se često onda manifestira i kao poremećaj razumljivosti govora. To dalje znači da takva govorna poruka krivo segmentira značenje ili dovodi do nerazumijevanja, dakle ukidanja bilo kakve komunikacije, jer uslijed pogreške na planu forme - "označjućeg" - ne ostvaruje se "označeno" - riječi gube smisao.

Postoje radovi iz ove oblasti koji izlažu rezultate istraživanja i njihovu primjenu na učenje stranih jezika-2,3,4,5,6, a odnosno se na učenje u odrasloj i dječjoj 6 dobi (od 7. do 8. godina). Ovi radovi polaze od spoznaje da je govor u uskoj fiziološkoj i psihološkoj vezi sa slušanjem, kognitivnom razinom i emocijama, kao i sociokulturnim faktorima. Iz prirode ovih medjuovisnosti proizlazi da se pomanjkanje pertinentnog slušanja odražava kao pogrešan izgovor. Zvuk govora predstavlja veliko bogatstvo strukturiranih signala u formama koje se u situaciji materinskog jezika percipirane u optimalnim uvjetima i maksimalno pertinentne, što je, uostalom, rezultat usvajanja tog jezika u djetinjstvu, kad je za tu funkciju, ontogenetski najbolje doba. Ovo je doba optimalno stoga što je to ona razvojna faza koja je karakterizirana razvojem sensorike (percepcije) i motorike. To, osim ostalog, znači: razvojem slušne percepcije, kao i ostalih perceptivnih vidova i motorike govora. Usvojen kao prvi, materinski jezik, govor toga razdoblja razvoja postaje najdublja svojina.

-
3. Govor, Revija za teorijsku i primijenjenu fonetiku, br. 1, 2 i 3, Zagreb, 1967 - 1971.
4. Neobjavljene magistarske radnje, branjene na Zavodu i Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
5. Mnogi brojevi "Revue de Phonétique Appliquée", Mons.
6. Pozojević- Trivanović, M., Artikulacija djece koja u dobi od sedme do osme godine uče francuski, a materinski im je jezik hrvatski ili srpski jezik, Godišnjak Saveza DPLJ, br. 6, Zagreb, 1982.

Da bi slušanje i govor mogli dobro funkcionirati, bilo je nužno da se u toku djetinjstva slušanje osposobi za brzi izbor pertinentnih segmenata - dijelova zvukovnih formi govora s konstantnim oblikom pojavljivanja, da se razviju navike i automatizmi, u govoru koji se sluša i prema slušnom uzoru imitira - u govoru proizvodi. Istovremeno, taj najtipičniji, najvažniji segment govornog glasa, karakterističan za pojedini glas u materinskom jeziku dobiven adaptacijom slušno-artikulacijske sfere, modelira slušanje i govor pojedinca i služi mu u kasnijim godinama kao pomoć pri slušanju sličnih formi stranog jezika. Asimilacije u slušanju i izgovoru nastaju na ovoj osnovi. U dobi fiksiranih modela percipiranja i izgovaranja, nastalih upotrebom materinskog jezika u optimalno vrijeme s obzirom na vlastitu genezu tih sposobnosti, čovjek koristi svoje tako usmjerene sposobnosti u nimalo lakom poslu govorenja stranim jezikom. U radovima koje smo naveli, gdje se prate pogreške u izgovoru u procesu učenja stranog jezika (u odrasloj dobi) učeni su sistemi pogrešaka u grupama polaznika, homogenih sa stanovišta materinskog jezika. Ta istraživanja i iskustvo nastavnika u takvoj nastavi upućuju na to da pogreške nastaju na osnovi krivog usmjeravanja pažnje prilikom slušanja modela izgovora, zbog široke lepeze zvukovnog spektra signala, koja se u izgovoru nudi. Naime, fonetske analize (akustičke i psiho-akustičke) pokazuju da akustičke forme stranih glasova, ostvarujući takodjer veliku širinu emisije (kao i u materinskom jeziku) daju mogućnost krivog usmjeravanja slušne pažnje i odabiranja, selekcioniranja modela koji postoji u materinskom jeziku, a za koji postoji materijalna osnova u totalitetu zvukovne forme toga glasa u stranom jeziku. Asimilacije se vrše medju onim glasovima koji, slični, postoje u oba jezika. (Analogni procesi asimilacije događaju se i s nekim drugim ili trećim jezikom koji je prethodno dobro usvojen, pa govorimo o sekundarnom sistemu grešaka itd). Ovakvo govorno ponašanje je u stvari linija manjeg otpora, što je razumljivo kad mislimo na svu složenost govorenja stranim jezikom, pa se kao dobro došli koriste postojeći automatizmi, sazdana na navikama, kojih je porijeklo i forma iz materinskog jezika, ili rano naučenog 2. ili 3. jezika.

Ukazivanje na pogrešnost forme je moguće provesti na više nivoa: počevi od perceptivno-motoričkog, pa sve do normativno-lingvističkog i semantičkog. Rezultati jezičnih kontrastivnih analiza se koriste za isticanje različitosti, da bi se tako pokazalo i koji oblik odgovara u određenoj funkciji u jeziku, kakva mu je vrijednost. Na fonetskoj razini, a ona se u komunikaciji ostvaruje govorom, ispitujuemo prijem i produkciju govora. Kad na tom novou nastaju smetnje, odnosno pogreške, otklanjamo ih postupcima, namijenjenim tome da u sferi slušne percepcije i produkcije govora djeluju kontrastivno. Ciljevi korekcije su općenito usmjeravanje slušne pažnje na bitni dio forme glasa-fonema. Prema načelima teorije Gestalta⁷, ističemo one elemente forme uz koje iz istraživanja na polju slušne percepcije znamo da stoje u privilegiranom medjusobnom odnosu. Na taj se način, jakim formama, olakšava nenavikloj percepciji diferencijacija - identifikacija glasa stranog jezika slušanjem i ističe razlika u odnosu prema sličnom glasu u materinskom jeziku, s kojim je bila vršena asimilacija. Takvu dobru, jaku zvukovnu formu glasa, postizemo filtriranjem izgovorenog glasa uskopojasnim filterom, najčešće u rasponu od jedne oktave, pa govornu emisiju koja u svakom svom djeliću - glasu sadrži frekvencijski raspon od osam i pol oktava, svodimo na količinski uski, ali za percepciju pertinentni dio zvukovnog spektra. Taj uski pojas frekvencija, odabran iz čitavog širokog spektra glasa psihoakustičkim eksperimentom, onemogućuje asimilativne tendencije prema polaznom jeziku, budući da je kritični dio forme filtriranjem eliminiran. Filterom odabrana forma, poznata kao "opća optimala glasa" (2) predstavlja zajedničku vrijednost varijanata toga glasa u jezičnom sistemu. To je neka vrsta materijalne podloge za ostvarenje nužnih fonematskih obilježja. Upotreba općih optimala, pomoću filtrirane emisije govora, je polazište individualne korekcije. Slučajno se postupa, a time korekcija i započinje, pri ispravljanju osnovnih dijelova govornih struktura-ritma i intonacije.

Često se uspjeh ne postiže samo ovim općim optimalnim postupcima, naročito stoga što je krivo izgovaranje ostavilo traga i na slušnom i na motoričkom planu: počele su se memorirati pogrešne izgovorne

7. Köhler, W., Psychologie de la forme, Gallimard, Paris, 1964.

forme. Tako na primjer francuski (y) biva izgovoren kao (i), na hrvatsko-srpskom govornom području. Tako: "La gravure est dure".

biva izgovoreno:	(la gravi:r e di:r)
umjesto:	(la gravi:r e dy:r)
ili:	"Cette prune n'est pas mure"
kao:	(set prin ne pa mi:r)
umjesto:	(set pryn ne pa my:r)
ili madjarski:	"Köszönöm szépen!"
izgovara se:	(kesenom sépen)
umjesto:	(köszönöm sépen)

Ili Britanac, govoreći hrvatsko-srpski:

"Ja ću da stégnem oko 6. decembra u Beograd".

Ova rečenica toliko uvjerljivo glasila sa glagolom "stegnuti" u svom početnom dijelu, da bi sigurno bila tako i shvaćena, da iza glagola nije slijedio nastavak: "... oko 6. decembra". Na kraju je postalo jasno da rečenica treba glasiti: "Ja ću da stignem oko 6. decembra u Beograd". Radi se o nedovoljno napetom, pa prema tome i nedovoljno visokom vokalu, kojega mi čujemo kao (e), dok je za Britanca to njegov (i). Sličnu grešku prave govornici hrvatskosrpskog jezika, kad uče francuski, budući da je francuski (i) napetiji i viši od hrvatskosrpskog, pa naš izgovor glasa (i) Francuz čuje kao svoje zatvoreni (é).

Kao što smo spomenuli, stimuliranje općom optimalom malo je kad dovoljno da se stečena pogreška iskorijeni. To je samo početak korekcije, a najčešće optimalne uvjete korekcije postizemo tek upotrebom "korektivne optimale". Ona, prema definiciji, stoji uvijek u odnosu kontrasta prema formi pogreške i to dijametralno suprotnom. Korektivna optimala se mijenja u onoj formi i onako dinamično, kako se forme učenikova izgovora mijenja pod utjecajem korekcije. Ona prati svojom karakteristikom osobinu pogrešne forme i konstituira se kao njena suprotnost, imajući kao okosnicu ortoepsku normu. Variranje nastavnikova izgovora mora biti temeljeno na ispravnoj i brznoj procjeni fonetske pogreške, da bi usmjeravanje procesa korekcije moglo biti ispravno i veoma brzo. To su neophodni preduvjeti da korekcija bude uspješna i zato upravo ova faza zahtijeva teorijsko poznavanje, "dobro fonetsko uho", brzi odabir

korektivne forme i ispravno produciranje korektivnog izgovora, koji se mora bazirati na svemu ovome. Zbog svega spomenutog korekcija ponekad ne daje rezultate i ostavlja dojam "papagajskog ponašanja", što proizlazi iz nedovoljnog poznavanja i nepostojanja rutine u radu.

Navest ćemo nekoliko osnovnih načina za postizanje kontrastivnih formi u odnosu prema pogrešnom izgovoru:

1. Podešavanjem visinske karakteristike optimalne, odabirom takvog tonaliteta (frekvencijskog raspona od jedne oktave), koji je za polovicu, do cijele oktave viši ili niži od opće optimalne. Ovako se ostvaruje visinski kontrast prema pogreški i perceptivna pažnja usmjeruje u željenom pravcu - prema onome što u slušanju, odnosno izgovoru učenika nedostaje. To je na primjer pomanjkanje niske komponente u francuskom glasu (y), koji kod hrvatskosrpskih govornika zvuči kao (i)⁸.
2. Odabranim govornim strukturama, u kojima susjedni glasovi, svojim imanentnim visinama (u percepciji) odnosno napetošću (u izgovoru) organiziraju povoljan položaj za isticanje potrebnih osobina glasa za korekciju pogreške, na primjer: obje citirane francuske rečenice su takve, jer glasovi (v) i (r) su niski, a (d) je srednji, pa ostvaruju optimalne uvjete za isticanje niskih kvaliteta u glasu (y), koji se u sistemu pogrešaka govornika hrvatskosrpskog jezika pojavljuju kao previsoka varijanta pogreške, u vidu vokala (i). Isto je i sa pozicijom u slogu, koja je u našem slučaju medijalna (mure), (dure), (gravure), pa stoga opuštenija od incijalne, što takodjer ističe niske komponente glasa (y).
3. U odredjenim se granicama variranje napetosti izgovora nastavnika može vršiti na istoj govornoj sekvenci, što daje vrlo dobre efekte, jer se tako takodjer postiže vrlo efikasno kontrastiranje s pogreškom. Naime, na ovaj način se ističu osobine izgovora koje nedostaju i izgovoru učenika, a stoje uvijek u željenom odnosu kontrasta s pogreškom i tako u percepciji izazivaju potrebni efekat za korekciju slušne slike. Na primjer: francuski (y) u korektivnom izgovoru tendira prema (u), ako se izgovori s manje napetosti, i obr-
8. Talijani, na primjer, učeći francuski, ovaj vokal izgovaraju kao (u), pa će korektivni postupak u njihovom slučaju imati obrnuti smjer.

nuto, prema (i), ako se napetost izgovora poviši. Isto se događa s vokalom (ø) u francuskom kad ga izgovaraju odrasli učenici hrvatskosrpskog materinskog jezika.

Nakon odredjenog treniranja, tako nastale slušne slike postaju dobro organizovane i oformljene, što direktno utječe na ispravljanje izgovora, pa se i uvjeti korigiranja sada mijenjaju: širi se opseg zvuka kojim se stimulira slušanje, da bi u fazi sigurnog ispravnog slušanja i izgovaranja, ukinuli svako interveniranje i prepustili učeniku da se sam ispravlja, kad pogriješi, budući da je sad to već u stanju.

Pretpostavljamo da je zbog prvobitnog optimalnog stimuliranja (općom i korektivnim optimalama), došlo do reorganizacije u perceptivnim procesima i do usmjeravanja pažnje na bitne karakteristike formi, koji su procesi proizveli efikasne slušne slike, na osnovi facilitacije u organizaciji nervnih potencijala.⁹

Asimilacijske tendencije koje se u procesu učenja stranog jezika javljaju prema materinskom jeziku, očituju se na fonetsko-fonološkom, morfološko-sintaktičkom i na leksičkom planu. Na fonetsko-fonološkom nivou one uzrokuju sistematske i individualne pogreške u izgovoru koje mogu dovesti do destrukcije govorno-jezičnih formi, naročito ako se strani jezik uči u odrasloj dobi. Opisanim fonetskim postupcima, ustanovljenim psihoakustičkim istraživanjima, koristi se princip kontrasta na planu slušne percepcije, kao oblik korekcije, i postižu zadovoljavajući fonetski rezultati u nastavi stranog jezika.

9. Lurija, A.R., Osnovi neuropsihologije, Nolit, Beograd, 1976.

BILJEŠKE:

1. Saussure de, F., Cours de linguistique générale, Payot, Paris, 1962.
2. Pozojević-Trivanović, Slušanje i govor, SN Liber, Zagreb, 1984. M.,
3. Govor, Revija za teorijsku i primijenjenu fonetiku, br. 1,2 i 3, Zagreb, 1967 - 1971.
4. Neobjavljene magistarske radnje, branjene na Zavodu i Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
5. Mnogi brojevi Revue de Phonétique Appliquée, Mons.
6. Pozojević-Trivanović, Artikulacija djece koja u dobi od sedme do osme godine uče francuski, a materinski im je jezik hrvatski ili srpski jezik, Godišnjak Saveza DPLJ, br. 6, Zagreb 1982.
7. Köhler, W., Psychologie de la forme, Gallimard, Paris 1964.
8. Talijani na primjer, učeći francuski, ovaj vokal izgovaraju kao (u), pa će korektivni postupak u njihovu slučaju imati obrnuti smjer.
9. Lurija, A. R., Osnovni neuropsihologije, Nolit, Beograd, 1976.

BIBLIOGRAFIJA:

1. Govor, Revija za teorijsku i primijenjenu fonetiku, br. 1, 2 i 3, Zagreb, 1967-1971.
2. Köhler, W., Psychologie de la forme, Gallimard, Paris, 1964.
3. Lurija, A. R., Osnovi neuropsihologije, Nolit, Beograd, 1976.
4. Magistarske radnje branjene na Zavodu i na Odsjeku za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. (neobjavljeno).

5. Pozojević-Trivanović, M., Artikulacija djece koja u dobi od sedme do osme godine uče francuski, a materinski im je jezik hrvatski ili srpski jezik, Godišnjak Saveza DPLJ, br. 6. Zagreb, 1982.
6. Pozojević-Trivanović, M., Slušanje i govor, SN Liber, Zagreb, 1984.
7. Revue de Phonétique Appliquée, Mons. (Mnogi brojevi i tretiraju ovu problematiku).
8. Saussure, de, F., Cours de linguistique générale, Payot, Paris, 1962.

R é s u m é :

LE CONTRASTE EN TANT QUE PROCÉDE DE CORRECTION AU COURS DE L'ACQUISITION D'UNE LANGUE ÉTRANGÈRE

L'acquisition d'une langue étrangère manifeste d'importantes tendances d'assimilation qui ont lieu entre la langue étrangère et la langue maternelle de l'élève, aussi bien au niveau morpho-syntaxique qu'à celui de la phonétique et de la phonologie, surtout dans le cas où cet apprentissage se déroule à l'âge adulte de l'élève. On peut alors constater des fautes de prononciation systématiques et, par la suite, une dégradation des formes de la parole à tous les niveaux ci-mentionnés.

En appliquant le procédé de contraste, issu des recherches psycho-acoustiques, comme méthode de correction phonétique, nous arrivons à une prononciation correcte, correspondant à une différenciation nécessaire de formes à tous les deux niveaux: celui de la parole et celui de la langue.

Jasna Makovec (Ljubljana)

POZDRAVNE OBLIKE KONTRASTIVNO

0. V pričujočem prispevku bom obravnavala jezikovno in pragmatično analizo t.i. "sprachliche Formeln", "Kontaktformeln", "situationsgebundene Wendungen", "pragmatische Idiome"¹, in sicer z zornega kota kontrastivne analize slovenskoga in nemškega jezika. Zaradi množice interakcij se bom omejila na pozdravne oblike ("Grußformeln").

K samemu razvoju govornih pozdravnih dejanj ne moremo povedati še nič natančnega. Zdi se, da je človek na določeni razvojni stopnji počasi prešel od primarnega nebesednega izražanja svoje potrebnosti k verbalnemu izražanju takih in podobnih kretenj, kar je sicer delo še danes v navadi. Naraščajoča družbena diferenciacija je vedno bolj odsevala v pozdravnih oblikah in njihovi rabi, in odseva še danes.

1. Vsak jezik oz. družba je izoblikovala bolj ali manj različno strukturiran register jezikovnih in sociokulturnih norm, s katerimi se sporazumeva. Pri pozdravnih oblikah gre za posamezne besede ali sintagme, ki jih govorec (materne jezika) zgolj reproducira med sporazumevanjem; njihovo rabo narekujejo natančno določene situacije družbenega in družabnega življenja. Največja značilnost teh oblik je njihova dvojna ustaljenost: (1) oblikovna (formalna), to je ustaljenost njihove jezikovne strukture, (2) pragmatična, to je ustaljenost njihove rabe, ker se ta veže na določene socialne interakcije.

1.1. Oblikovna ustaljenost je lastnost nekaterih s sistemskostjo jezika določenih stav (besednih kombinacij), da se v govornem dejanju reproducirajo po vzorcu v naprej določene rabe. The oblik govorec torej ne producira (generira) - v smislu proste kombinacije jezikovnih elementov s pomočjo tvorbeno-pretvorbenih pravil - temveč jih - nespromenjene - reproducira (to je ponavlja). Te oblike spadajo v stalni repertoar vsake jezikovne skupnosti in zelo nazorno ponazarjajo, katere jezikovne ustaljenosti so kaki družbi ljubše.

1.1.1. Ustaljenost gramatičnih kategorij (kot npr. število,

čas itd.). Tako je npr. guten Tag ("Gott gebe dir einen guten Tag", "ich wünsche dir einen guten Tag") ustaljen v tožilniku ednine. Enako v slovenščini: dober dan. Ne rečemo npr. gute Tage/dobri dnevi. Isto velja tudi za ostale sorodne oblike, npr. ko izrekamo sožalje: Mein tiefstes Beileid/Moje globoko sažalje. Tudi ta 'formula' ni nikdar uporabljena v množini.

1.1.2. Ustaljenost besednega reda: Grüß Gott!, in ne: Gott grüß!/Bogdaj!, in ne: Daj Bog! Lebe wohl!, in ne: Wohl lebe!/Srečno!

1.1.3. Ustaljenost leksikalnega sestava posamezne 'formule'
Posameznih besed ne moremo zamenjati z ekvivalenti, tudi pozaimljene (pronominalizacija) ni mogoče. Tako npr. v pozdravni obliki Lebe wohl!, elementa wohl ne moremo nadomestiti z besedami kot freundlich ali angenehm in podobno; prav tako ne moremo razširiti oblike v: Lebe sehr wohl!

1.1.4. Ustaljenost sintaktične strukture se kaže tudi v nemožnosti pretvorbe (transformacije); vse so namreč blokirane.

1.2. Čeprav vsaka jezikovna skupnost ustali te izraze na svoj način, pa jih vseeno lahko razvrščamo v sorodne skupine, tako da poiščemo njihov skupni imenovalec. Nemške in slovenske pozdravne oblike kažejo npr. isti tip ustaljenosti: pridevnik + samostalnik v tožilniku ednine, pri čemer je predevnik v obeh jezikih ustaljen z besedo dober oz. gut: Guten Morgen/Dobro jutro!, Guten Tag!/Dober dan!, Guten Abend!/Dober večer!, Gute Nacht!/Lahko noč!.²

2. Zanimivejša je pragmatična ustaljenost teh oblik, kajti ta kaže, da rabo teh oblik določa socialni kontekst. Tu najdemo tudi pojasnilo za to, da gramatičnost in zunajjezikovna dejanskost medjusobno velikokrat nista usklajena (zlasti ednina naslovnika). Lyons (1968) je to značilnost ustaljenosti oz. odvisnosti od čisto določenih situacij domiselno in ustrezno označil z "ritual utterances", "socially-prescribed utterances", in celo s "situationally-bound expressions". Dressler (1981) uvršča pozdravne oblike med posebne oblike katafore, s katerimi lahko parafraziramo ustvarjanje kontaktov in sploh možnost interakcije med govorcem in poslušalcem. Ker pa te oblike uporabljamo v vodno istih komunikacijskih kontekstih, se vodno bolj zmanjšuje nestabilnost njihovih konceptov; čim večja

je stopnja ritualizacije, tem manjša je informativnost teh oblik. Tako v vsakdanji praksi pozdravljanje v svoji konvencionalni in skrajšani obliki ne izpolnjuje funkcije, ki jo praviloma morajo izpoljevati ogovorni izrazi ("Anredeformeln"), namreč da tudi označijo osebo. Pozdravne oblike komajda posredujejo informacijo. Ko jih izrekamo, sploh ne razmišljamo o njihovi vsebini in pomenu; zato jih pogovorni jezik označuje za 'obrazce', 'puhlice', ("Formeln"), kajti 'puhlica', 'frazza' pomeni v pogovornem jeziku tisto, kar je brez vsebine. Burger (1973) govori o delni in celo popolni izgubi pomena teh oblik v prid pragmatični funkcionalnosti. Vendarle se s takimi trditvami ne morem strinjati, kajti vsako govorno dejanje, pa čeprav zgolj pozdrav, se v vsakem primeru nanaša na ogovorjenega, torej pričakuje govoreči tudi odziv, v najslabšem primeru identični odgovor (seveda s spremenjeno intonacijo, kajti odzdraviti z enako pozdravno intonacijo je že ironično, če že ne žaljivo). Vsak pozdrav potencialno nosi v sebi tudi posledice morebitne komunikacije. Pomislimo le na številne odtenke (višina tona, dolžina glasov, jakost naglasov itd.), s katerimi prav s pozdravljanjem izražamo simpatijo, veselje, presenečenje, jezo, užaljenost ipd. Wunderlich (1970) pripisuje tem oblikam važno vlogo, zlasti pri opisu tipov situacijskih kontekstov. Zato bi morali tudi za analizo rabe teh oblik najprej opisati govorno situacijo. Tu bom naštel samo nekaj faktorjev, relevantnih za določene položaje:

- vrsta dogodka (npr. srečanje, slovo...)
- čas dogodka
- kraj dogodka
- razmerje med govorcem in naslovnikom
- število naslovnikov
- razmerje med spoloma
- komunikacijski kanal (ustno sporazumevanje, pisno, telefonsko)

Poznamo pozdravne oblike, ki jih uporabljamo ob srečanju: *Guten Tag!* / *Dober dan!*, ali - med znanci in prijatelji, ki jih tikamo - Grüß dich!, Grißti! (le v narečju) / Pozdravljen!, Servus! pokrajinska varijanta v Avstriji, prevzeta iz italijanščine). Ob slovesu pozdravljamo z Auf Wiedersehen! / Nasvidenje!, Lebe wohl!, Ade! (pokrajinska in stilno zaznamovana varianta) / Srečno! če tikamo pa z Bis

morgen!, Tschüs! (pogovorno), Ciao! (pokrajinska varianta - Avstrija)/Zdravo!, Živio!, Bok! (le kot pokrajinska varianta - Dolenjska-, prevzeto iz zagrebškega narečja). S pozdravi, kot so Servus!/Zdravo!, Živio!, Bok!, pa lahko pozdravljamo ob srečanju in slovesu.

Situacija je torej nekakšen okvir, v katerem se odvija govorno dejanje pozdravljanja. Ker se vsaka pozdravna oblika vedno zno va izreka/ uporablja v vedno istem situacijskem kontekstu, lahko trdimo, da so pozdravne oblike tudi pragmatično ustaljene.

Načelo izbora pozdravnih oblik se kaže tudi pri pisnem sporočanju (npr. Sehr geehrter Herr/Kollege.../ Spoštovani gospod/ kolega..., Lieber Freund!/ Dragi prijatelj! ipd.). Prenosnik je torej zelo važen. Ko telefoniramo, ne rečemo Ljubljana, 23. februarja 1986 ali Spoštovani tovariš! ... in na koncu pogovora tudi ne Mit freundlichen Grüßen/ Z lepimi pozdravi, temveč Aufwiederhören!/ (slovenska ustreznica je morfemsko drugačne vrste:) Nasvidenje! Taki in podobni primeri nam potrjujejo, da prihaja pragmatična ustaljenost do izraza tudi v pisnem sporočanju, saj imajo ogovorni obrazci svoje ustaljeno mesto in podobo v oblikovanju besedil, kot so pisma, pogodbe, telegrami ipd.

3. Strnimo v zaključno misel: Pozdravne oblike so (a) formalno in (b) pragmatično ustaljene. Pragmatična ustaljenost pomeni poleg ustaljenosti rabe glede na situacijski kontekst še prevlado pragmatične (ilokucijske) komponente nad jezikovno (lokucijsko). (c) Raba teh oblik, pa čeprav gre za ritualizirana govorna dejanja, vključuje / vsebuje možnost nadaljnje socialne interakcije.

1 Wunderlich (1970:26), Burger (1973:58-60), Lyons (1968:177).

2 Primerjaj tudi druge oblike takih 'formul', v katerih sta ustaljena pridevnika froh in glücklich, in sicer v obeh jezikih: Ich wünschen sehe Ihnen /Die ein frohes Weihnachtsfest, frohe Weih /Veseli Božič, ali Glückliches neues Jahr (ampak tudi Ein gutes neues Jahr) /Srečno novo leto/.

Literatura

- Ammon, Ulrich: Zur sozialen Funktion der pronominalen Anrede im Deutschen. V: Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik 2, 1972, str. 73-88
- * Beaugrande, R. - A. de/Dressler, W.U.: Einführung in die Textlinguistik. Tübingen: Niemeyer 1981
- Burger, H.: Idiomatik des Deutschen. Tübingen: Niemeyer 1973
- Dünninger, Josef: Gruß und Anrede. V: Der Deutschunterricht 15, 1963, str. 21-35
- Hartmann, Dietrich: Begrüssungen und Begrüssungsrituale. V: Zeitschrift für germanistische Linguistik 1, 1973. str. 133-162
- Heringer, Hans-Jürgen: Praktische Semantik. Stuttgart: Klett 1973
- Lyons, John: Introduction to theoretical linguistics. London: Cambridge University Press 1968
- Searle, John R.: Sprechakte. Ein sprachphilosophischer Essay. Frankfurt: Suhrkamp 1971
- Wunderlich, Dieter: Die Rolle der Pragmatik in der Linguistik. V: Der Deutschunterricht 22, 1970, 4, str. 5-41

Zusammenfassung

GRÜßFORMELN KONTRASTIV

Bei den Grußformeln ist (a) eine formale und (b) eine pragmatische Fixiertheit festzustellen. Pragmatische Fixiertheit bedeutet neben Festlegung auf eine bestimmte Situation des sozialen Handelns zugleich Vorherrschen des pragmatischen (illokutiven) Wertes über den rein sprachlichen (lokutiven); letzteres zeigt sich auch in semantischer Abnutzung dieser Formeln. (c) Die Verwendung der Formeln, als ritualisierte soziale Handlung, hat an sich Folgen für die weitere Interaktion der Partner.

S e s i j a 2.

ANALIZA GREŠAKA I GREŠKE ANALIZE

(na primeru italijanskog i srpskohrvatskog)

Poznato je da analizu grešaka (*Error Analysis*) neki lingvisti svrstavaju u kontrastivnu analizu, dok je drugi smatraju za samostalnu disciplinu. Ne ulazeći u to teorijsko pitanje i ne poričući da u učenju stranog jezika postoje i "nekontrastivne" greške (one čiji uzroci nisu u maternjem jeziku učenika), možemo ipak konstatovati da su najčešće, najtipičnije i najteže za otklanjanje one greške koje su izazvane interferencijom - uticanje L_1 na L_2 .

U ovom radu navešćemo primere iz nastave italijanskog za studente srpskohrvatskog maternjeg jezika na Udseku za italijanistiku Filološkog fakulteta u Beogradu. Od bezbrojnih grešaka na koje se nailazi u pismenim vežbama i zadacima (pretežno u prevodima sa sh. na ital., ali i u samostalnim sastavima na ital. jeziku) izdvojili smo ovde desetak tipičnih, toliko uobičajenih da ih nastavnici unapred očekuju i predviđaju.

Termin "uzroci greške", upotrebljen u opisima koji slede, treba, razume se, shvatiti krajnje uslovno. Analiza grešaka još dugo će biti empirijska disciplina, oslonjena pretežno na intuiciju nastavnika. U primerima kao što su ovi nije sporno da je greška izazvana uticajem L_1 , ali nikada ne možemo biti sigurni da li je to jedini uzrok i koliku ulogu igraju ostali (posebno oni "nekontrastivni", interni) uzroci. Što se tiče ispravljanja grešaka, jasno je da se u tom smislu mogu dati samo sugestije. Nastavnik se trudi da učenicima objasni zašto su pogrešili, ukazuje im na sličnosti i razlike između maternjeg i stranog jezika (kao što su dobri pedagozi činili još davno pre nego što je skovan pojam i termin "kontrastivna analiza") - ali krajnji rezultat zavisice mnogo više od njezove i od učenikove sposobnosti, zalaganja i motivacije nego od upotrebljenog metoda. S druge strane, ni metodologija ni lični kvaliteti ne mogu dati očekivane rezultate ako nemaju na raspolaganju sve potrebne informacije o kontrastiranim pojavama u jednom i drugom jeziku - a upravo to je, kao što ćemo ovde pokušati da pokažemo, ono što postojeća literatura vrlo često nije u stanju da nam pruži.

*

1. OPIS GREŠKE: Upotreba prideva muškog roda jednine umesto priloga.

PRIMERI: "I bambini ridevano *allegro*". "Lo imparerai *facile*".

UZROCI GREŠKE: U srpskohrvatskom je prilog jednak srednjem rodu jednine prideva. Srednji rod se inače često identifikuje sa italijanskim muškim rodom i po funkciji (npr.: *nista novo* - "*nulla di nuovo*", "Kako je *lepo* ovde" - "Com'è *bello* qui"), a jednaki su im i završeci (-o odnosno -e). Kao nekontrastivni uzrok, možemo pomenuti činjenicu da je u italijanskom za pojedine prideve moguća priloška upotreba muskog roda jednine, kao u "*gridare forte*", "*parlare chiaro*", "*lavorare sodo*", a znatno je razvijenija nego u srpskohrvatskom apozitivna (apsolutna) upotreba prideva, kao u "I bambini ridevano *allegri*" (dakle i: "Paolo rideva *allegro*"), "*Lenta* la neve *fiocca*" itd.

*

2. OPIS GREŠKE: Upotreba priloga na *-mente* umesto prideva u jednini (suprotno prethodnoj grešci).

PRIMERI: "Oggi tutto è diventato un po' *stranamente*".

"Proverò, ma sarà *difficilmente*".

UZROK: isti kao u prethodnom slučaju (nerazlikovanje priloga od prideva u srpskohrvatskom). Uz to, moguće je da učenik, naučivši da "pridev ide uz imenicu a prilog uz glagol", primenjuje to rasudjivanje i na kopulativne glagole kao što su *essere* i *diventare*.

*

3. OPIS GREŠKE: Upotreba *suo* (umesto *loro*) kao prisvojne zamenice koja se odnosi na pluralni subjekt.

PRIMER: "Hanno semplicemente fatto il *suo* dovere".

UZROK: Identifikacija sa srpskohrvatskim *svoj*, potpomognuta fonetskom sličnošću, pogotovu u pluralu m. roda (*suoi* - *svoji*). Tome treba dodati i jednu neuravnoteženost u nastavi: pri učenju povratnih (ličnih) zamenica, uvek se naglašava da italijanski nema isti oblik

za sva lica, kakav je u srpskohrvatskom *sebe/se*; zaboravlja se međutim, da bi istu takvu napomenu trebalo dati i za italijanske prisvojne zamenice u poredjenju sa srpskohrvatskom *svoj*.

*

4. OPIS GREŠKE: Nenaglašene lične zamenice odvojene od glagola jednom ili više reči .

PRIMERI: "Io lo sempre sapevo". "Se ti qualcuno di loro vede, cosa dirai?"

UZROK: Doslovno prenošenje srpskohrvatskog reda reči. Deo krivice svakako snose i gramatike i udžbenici, koji gotovo uvek počinju pravilima za enklitičku upotrebu zamenica uz glagol (*pronomes affisso*), a gube iz vida da bi *pre toga* trebalo objasniti najbitnije svojstvo romanskih nenaglašenih zamenica: one mogu biti ispred ili iza glagola, ali su uvek i bez izuzetka *neposredno* uz njega. Sh. nenaglašene zamenice, naprotiv, drže se pravila o enklitici, ali naglasena reč kojoj slede ne mora biti glagol.

*

5. OPIS GREŠKE: Objekat ispred glagola bez ponavljanja nenaglasenom zamenicom.

PRIMERI: "I piatti laveró io". "Questa notizia pubblicano molti giornali".

UZROCI: Doslovno prenošenje sh. konstrukcije ("Tanjire ću oprati ja" i sl.). Pleonastična upotreba ličnih zamenica i inače je česta u romanskim jezicima (up. i: "Lo sai che ti amo", fr. "Moi je reste ici", "Je le connais ton mari", šp. - "Les daba dinero a todos", itd.), ali u standardnom srpskohrvatskom ne postoji. Veoma je redak u sh. i pasiv za označenim vršiocem radnje, usled čega se studenti teško dosećaju da ga upotrebe u rečenicama kao što je druga gore navedena: "Questa notizia *é pubblicata da* molti giornali".

U stvari, da bi se mogla pravilno obraditi upotreba i pasiva i predglagolskog objekta, bilo bi neophodno da se u nastavu uključe osnovni pojmovi o temi i remi: rečenica "Ja perem tanjire" odgovara na pitanje "Šta ti radiš?" a rečenica "Ianjire perem ja" na pitanje

"Ko pere tanjire?". Za sada, na žalost, tematsko-rematski odnosi pre-malo su ispitani i u lingvistici da bi se mogli objašnjavati u nastavi stranih jezika na početnom nivou.

*

6. OPIS GREŠKE: Relativna rečenica sa zamenicom *il quale* u funkciji objekta (umesto zamenice *che* ili rečenice u pasivu).

PRIMERI: "Pensó alle donne *le quali* aveva amato". "L'apparecchio *il quale* progettava Leonardo non fu mai realizzato".

UZROCI: Slični kao u prethodnom slučaju. Pri tom je zanimljivo da, uprkos postojanju padeža, sh. ponekad teže razlikuje subjekatsku od objekatske funkcije relativne zamenice nego romanski jezici (up. česte greske tipa "plan *kojeg* smo doneli"). Francuski, naprotiv, ima jasnu opoziciju između *qui* i *que*, a italijanski se oslanja delimično na red reči (up. *la donna che Toni ama* i *la donna che ama Toni*) a delimično na pravilo koje danas onemogućava upotrebu zamenice *il quale* u objektu (za razliku od *che*, koje može biti i subjekt i objekt). Ovo pravilo još nije važno u starijem jeziku (gde je bilo moguće kao npr. u Leopardijevoj "Ginestri" - "l'arida schiena... *la qual* (= koju) null'altro ailegra arbor né fiore"). Italijanski gramatičari ga ni do danas nisu postali svesni, pa student ima malo prilike da sazna da se u objektu može upotrebiti samo *che*.

Treba primetiti da studenti i inače (tj. i u funkciji subjekta, gde je izbor moguć) pokazuju veću sklonost ka upotrebi zamenice ili *quale*, ne uvidjajući da je u italijanskom, pogotovu u govornom jeziku, običnije *che* zbog svoje kratkoće i jednostavnosti. Takva sklonost verovatno se može objasniti identifikacijom sa sh. *koji*, budući da su i *koji* i *il quale* promenljivi u rodu i broju i jednaki upitnoj zamenici (*koji?* - *quale?*).

Na sve ovo nadovezuje se, kao i u prethodnom slučaju, ne- naviknutost studenata na pasiv. Prevodeći konstrukcije tipa "sprava koju je projektovao Leonardo", slabiji studenti će napisati kao u gornjem primeru oni bi i napisati "l'apparecchio *che* Leonardo progettava", ali će se samo najbolji setiti da upotrebe pasiv i *complemento d'agente*: "l'apparecchio progettato da Leonardo".

*

7. OPIS GREŠKE: Imperfekt umesto *passata prossima* ili *passata remota* za završenu prošlu radnju.

PRIMERI: "In novant'anni di vita non fumava né beveva mai". "I tre maggiori poeti italiani vivevano nel Trecento".

UZROCI: Identifikacija sh. nesvršenog vita sa ital. imperfektom, po analogiji s parovima kao "gridava - vikao je", "gridó - viknuo je". Udžbenici ovde daju potpuno neadekvatnu definiciju po kojoj imperfekt označava "trajnu radnju u prošlosti", umesto da se govori o *nesvršenoj* radnji (kao što i sam termin kazuje) i o imperfektu kao jednom od *relativnih* vremena (po distinkciji koju od ital. gramatika pominju jedino Regula-Jernej). Uporedjenje primera kao "A quell'ora io dormivo" i "Stanotte ho dormito bene" (u sh. oba: "spavao sam") pokazalo bi da se trajna radnja NE prevodi imperfektom kada nije istovremena s drugom prošlom radnjom i kada se cela odvija u okviru završenog perioda (ovde "stanotte", u gornjim primerima "in novant'anni di vita" odnosno "Trecento").

*

8. OPIS GREŠKE: Upotreba *futura anteriore* (umesto običnog *futura*) za neanteriornu buduću radnju.

PRIMERI: "Mi restituirai i soldi quando avrai potuto". "Mentre avró mangiato, penseró a te".

UZROCI: Identifikacija sa srpskohrvatskim futurorom II (*budeš mogao, budem jeo*). Udžbenici, pa i nastavnici, dopuštaju da se kod učenika stvori predstava o približnoj ekvivalentnosti ova dva glagolska vremena: ne objašnjava se da je srpskohrvatski futur II uslovljen upotrebom u zavisnoj rečenici, a italijanski završenošću radnje. U vežbama se gotovo uvek daju primeri tipa "Quando avrai letto il libro..." = "Kad budeš pročitao knjigu..."; mnogo su redji primeri kao "Mentre mangeró" = "Dok budem jeo", a gotovo nema primera za *f, anteriore* u nezavisnoj rečenici, recimo "Alle otto il treno sarà già partito".

*

9. OPIS GREŠKE: upotreba direktnog objekta za osobu uz glagole *chiedere* i *domandare*.

PRIMERI: *Chiedili se hanno sete*". "Non conosco la strada, ma domanderó *un passante*".

UZROK: Preuzimanje rekcije sh. *pitati*. Na razliku u rekciji učenicima se obično skreće pažnja na samom početku studija, ali je interferencija tako jaka da se greška vrlo teško može iskoreniti.

*

10. OPIS GREŠKE: Upotreba glagola *parlare* umesto *dire*.

PRIMERI: "Io *parlo* sempre che bisogna stare attenti". "Lo *parlava* anche mio nonno". "La gente *parlava*: 'Ci sará una guerra'"

UZROK: Identifikacija glagola *parlare* sa sh. *govoriti* (a *dire* isključivo sa *reći* odnosno *kazati*). Učenici nisu svesni da u srpskohrvatskom *govoriti* može imati ulogu nesvršenog vida prema svršenom *reći/kazati*. Ni iz jednog italijanskog udžbenika, gramatike ili rečnika ne može se saznati da su negramatične konstrukcije **parlare che...*, **parlare una cosa*, **parlare* (+ direktni govor). U vežbama nema kontrastivnih parova kao "Rekao je istinu" - *Disse la veritá*", "Uvek je *govorio* istinu" - "*Ha sempre detto* la veritá".

*

Ovaj "odabrani" spisak od deset grešaka sadrži, kao što se vidi, prvenstveno greške u izboru zamenica ili priloga, jednu koja spada u sintaksu proste rečenice, dve (medju mnogima) koje se tiču upotrebe vremena, jednu u vezi s rekcijom glagola i jednu grešku u izboru leksema. U pokušaju da studentima, u cilju ispravljanja greške, pružimo iscrpnu gramatičku deskripciju oba jezika, lako je moguće da doživimo neprijatno iznenađenje. Vrlo često se ispostavlja da u jednom ili u oba jezika uopšte ne raspolažemo podacima o pravilnoj upotrebi, da se pravila mogu dati samo za neke slučajeve, a i tu više empirijski nego na osnovu postojećih gramatika.

Dobar primer za to pružaju nam već greške broj 1 i 2 u našem spisku. Italijanske gramatike ne kažu baš ništa o apozitivnoj upotrebi prideva, a jedva se poneka napomena može naći o pridevima u priloškoj upotrebi. To je složena i još sasvim neispitana oblast italijanske morfo-sintakse, budući da pridev može biti promenljiv (ridevano *allegri*) i nepromenljiv (parlavano *chiaro*), može nasuprot sebi imati i pravi prilog na - *mente* (*gridara forte - influire fortemente*) ili ga nemati (*abita vicino*), može biti ograničen na dva-tri idioma (*lavorare, dormire sodo*) ili neograničen (*certo, lontano* itd.); posebno mesto zauzimaju neologizmi kao "vestire giovane", "comprare italiano" i sl. Za sve njih bi trebalo stvoriti odgovarajuću klasifikaciju, utvrditi koliko raznih tipova predstavljaju, jesu li i kada apozitivni pridevi, pridevi u priloškoj upotrebi, ili prilozima u obliku prideva - a nemamo nikakve gramatike ili priručnika na koje bismo mogli uputiti studente, pa čak i u lingvističkim časopisima jedva da bi se našlo nešto o tome. Svi ovi problemi kao da su propali u prazninu između klasične morfologije, koja se bavila samo oblicima a ne i funkcijama, i klasične sintakse, koja se sva usredsredila na rečenicu, nešto malo na glagol, a zanemarila druge vrste reči.

U srpskohrvatskom situacija je na ovom polju jednostavnija, s obzirom na formalnu jednakost priloga i prideva srednjeg roda; pa ipak, i tu ima nerešenih pitanja. Pošto studenta učimo da je prilog reč koja određuje glagol, a onda zbog grešaka kao "Non é *facilmente*" moramo napraviti izuzetak bar za glagol *biti* - bilo bi veoma važno u oba jezika raspolagati tačnim inventarom glagola uz koje ne ide prilog nego pridev. Gore smo (pod br. 2) pomenuli da su takvi u italijanskom *essere* i *diventare*, ima svakako i drugih (npr. *sembrare* i *parere*), pa bi ih trebalo sve nabrojati i videti kako stvari stoje u srpskohrvatskom. Da li u rečenici "Kako je *lepo* ovde" imamo pridev srednjeg roda ili prilog? Poredjenje sa italijanskim (Com'è *bello* qui) i sa drugim zapadnim jezicima ukazivalo bi na pridev, a poredjenje sa rečenicom "Kako se *lepo* živi ovde", ili s jezicima kao što je poljski - na prilog. S druge strane, ni *biti* i drugi kopulativni glagoli ne isključuju uvek spoj sa prilogom (up. "Ja sam *dobro*", "*Lepo* izgledaš" naporedo sa "Izgledaš *umorno*" itd) Dokle god nisu račišćena tako elementarna pitanja, ne možemo s potrebnom sigurnošću primenjivati

definicije kao "Prilog je reč koja određuje glagol", a time se znatno ograničava i njihova upotrebljivost za ispravljanje grešaka.

Greška br. 3 toliko je česta (neki put i kad se zamenica ne odnosi na subjekat: "Bisogna premiare quei ragazzi per i suoi sforzi") da se moramo upitati da li je identifikacija sa srpskohrvatskim *svoj* dovoljno i jedino objašnjenje. Uticaj latinskog ili iberskih jezika, gde *suus* itd. može da bude i zamenica 3. lica množine, u našem konkretnom slučaju nije verovatan, jer studenti Filološkog fakulteta pre malo poznaju te jezike da bi se mogla očekivati znatnija interferencija. Čini se da ovaj primer ukazuje na neophodnost jedne suptilnije analize, kadre da se spusti dublje od očiglednih sličnosti i razlika između L_1 i L_2 .

U vezi sa greškom 5 još jednom možemo konstatovati neverovatno "slepilo" italijanskih gramatičara u opisivanju sopstvenog jezika. U klasičnoj gramatici Battaglie i Perniconea, pa i u onoj novijoj od M.L. Altieri Biagi i Heilmanna, pominju se i tako čudni i usiljeni primeri predglagolskog objekta kao "Il figlio, chiama la madre" (u značenju "Sina zove majka"!) ili "L'esame, ha dato Mario venerdì", a potpuno je zaboravljen kudikamo češći i običniji postupak ponavljanja zamenicom (npr. "L'esame lo dato venerdì"). Štaviše, ništa se ne kaže o zamenici kao objektu.- bilo uz imenicu ili samoj za sebi - pa bi čitalac lako mogao da zaključi da je imenica jedina vrsta reči koja može biti objekat u rečenici! Autori jugoslovenskih udžbenika ital jezika ovde su bar donekle nadoknadili propust gramatičara, ali student će ipak najvažniju informaciju dobiti na času, u praktičnom radu. I ovo je oblast koja zahteva još mnogo istraživanja da bi se objasnilo zašto se u pisanom jeziku (ne samo poetskom ili arhaičnom) javlja i predglagolski objekat bez zamenice (npr. "Valori quasi uguali ha raggiunto il marco tedesco"), a da se pri tom rečenice kao "I piatti venerdì" ipak ne mogu svrstati u dobar italijanski jezik.

Neupotrebljivost zamenice *il quale* u funkciji objekta (br. 6) još jedna je od mnogobrojnih činjenica koje su promakle italijanskim gramatičarima; srećom, tu nema većih komplikacija, pa je upozorenje "za objekat upotrebljavaj samo *che*" dovoljno da upotpuni praznine u učenikovom znanju. Znatno je složenija situacija sa glagolskim vremenima, pogotovu kad ih treba uporediti sa srpskohrvatskim glagol-

skim vidom kao u slučaju naše greške br. 7. Nigde u literaturi ne može se naći ni približno zadovoljavajući opis značenja italijanskih prošlih vremena. O srpskohrvatskom vidu literature ima napretek, ali zaključci su složeni i često kontradiktorni. Glavnu teškoću ovde predstavlja velika zavisnost od konteksta, usled čega se mogu uspostaviti opštevažeće konrespondencije između srpskohrvatskih i italijanskih glagolskih oblika. Predstavu o značenju vremena učenik stiče na najprostijim i najčešćim upotrebama, koje ga navode da identifikuje imperfekt s nesvršenim, a *p. remoto* i *p. prossimo* sa svršenim vidom, npr.: "*Guardai fuori . Nevicava*" - "*Pogledao sam napolje . Padao je sneg*". Takve ekvivalencije, međutim, ne mogu da objasne rečenice kao "*Leri ha nevicato tutto il giorno*" ili "*La rivista uscì dal 1906 al 1909*", gde nije upotrebljen imperfekt nego perfekti (*p. prossimo* i *p. remoto*), pošto se radnja posmatra kao završena. Poredjenje sa sh. prevodom (*Juče je celog dana padao sneg; časopis je izlazio od 1906. do 1909*) navodi nas na zaključak da trajna radnja, makar i svršena, u srpskohrvatskom zahteva imperfektivni vid, za razliku od italijanskog gde se izbor između imperfekta i perfekta ne upravlja po trajnosti nego po završenosti. Kako se to može izmiriti sa stavom većine naših savremenih gramatičara, koji više ne priznaju termine "trajni" i "trenutni vid", a imperfektivni vid definišu izrazima kao "radnja neograničenog trajanja" ili "proces u toku" - zasada ostaje nejasno. Nije isključeno da bi ovde baš kontrastivna analiza mogla da otvori put ka novim i preciznijim uvidima na trnovitom polju aspektologije.

Gramatičari srpskohrvatskog jezika u još većoj meri nam "ostaju dužni" u pogledu futura drugog (br. 8). Istina, to je vreme sa toliko složenim i raznovrsnim funkcijama da nije čudo što dolazi do razilaženja u definiciji i terminologiji. Ipak naša analiza potkrepljuje zaključak o apsolutnoj neprikladnosti termina "predbuduće vreme" (i Stevanović je zaključio da futur II mnogo češće označava istovremenu nego prethodnu radnju), nasuprot italijanskom vremenu koje potpuno zaslužuje svoj naziv *futuro anteriore*. Kao što kaže Stevanović, srpskohrvatski futur II je prvenstveno *modus* a ne *tempus*. To svojstvo se ne može neposredno primeniti u kontrastivnoj analizi, ali ono nalazi odraza u činjenici da se ovo vreme upotrebljava *samo u zavisnoj rečenici*. Moramo stoga zameriti našim gramatičarima što tu bitnu osobinu ili potpuno prećutkuju, ili čak

tvrdi da je futur II ipak ponekad moguć i u nezavisnoj rečenici - mada takve primere još niko nije našao¹. Ovakvi neadekvatni opisi, zajedno s nesrećnim terminom "prebuduće vreme", imaju za posledicu da se - čak i u nekim jugoslovenskim udžbenicima italijanskog - *futuro anteriore* i sh. futur II prikazuju kao maltene ekvivalentna vremena, iako su u stvari potpuno različiti.

U grešci broj 10, još jednom se susrećemo s glagolskim vidom, ali indirektno i iz leksičke više nego iz gramatičke perspektive. Time dolazimo u sferu one "lingvističke leksikografije" koju tek predlažu i priželjkuju neki noviji autori², koja se čini kao dalek i neostvarljiv ideal, ali se iz ovakvih primera vidi da bi bila preko potrebna za svakodnevne nastavne ciljeve. Osnovni problem za leksikografa ovde je u tome kako da se u oba jezika razgraniči pojam "reći" (*dire*) od pojma "govoriti" (*parlare*). Tradicionalni rečnici davali su manje-više jednake definicije ("rečima saopštavati" i sl.) za ta dva glagola koji označavaju istu objektivnu realnost. Tek u jednom novijem rečniku kao što je ona italijanski Devota i Olija nailazimo na približan pokušaj diferencijacije: za glagol *parlare*, kaže se tu, karakteristična je "la funzione materiale" a za *dire* "il fatto contenutistico"³. Velikoj većini stranaca koji uče italijanski takve definicije ne bi ni bile potrebne, pošto su glagoli sa značenjem "reći" odnosno "govoriti" u drugim jezicima ekvivalentni italijanskom *dire* odnosno *parlare*. Kod nas, međutim, stvar se komplikuje time što *govoriti* može da igra ulogu imperfektivnog glagola prema perfektivnom *reći/kazati*, što naše studente navodi na već pomenutu grešku u italijanskom (*parlare* umesto *dire*). Odnosi između vidova - sa perfektivizacijom i imperfektivizacijom, dvovidskim glagolima, upotrebom nesvršenih glagola u funkciji svršenih (*Jutros sam mu pisao*) itd. - do te mere su zamršeni da nije čudno što se u tolikom obilju gradje pomalo "zagubila" informacija o ova tri srpskohrvatska glagola⁴. Ipak smatramo da bi *govoriti* i *kazati* zasluživali veću pažnju gramatičara nego dosad, ne samo zbog svoje važnosti kao *verba dicendi*, nego i zbog dveju čisto aspektološki osobenosti. Prvo, *govoriti* : *kazati* (*reći*) jedini je primer potpunog supletivizma između vidova, u tom smislu što su koreni potpuno različiti, a nema čak ni zajedničkog prefiksa kao u *dolaziti* : *doći* i sl. Drugo, *kazati* je jedini glagol koji se samo u prezentu ponaša kao dvovidski

od brojivosti imenica i položaja prideva, preko specifičnih funkcija zameničkih reči (referencija, anafora i deiksa, odredjenost i neodredjenosti itd.) pa do rekcije i valencije glagola; definicija značenja ne bi se smela svesti na apstraktnu denotaciju, nego bi morala maksimalno da obuhvati i konotaciju i referenciju, po mogućstvu uz nabranje obaveznih "sema". Tek kada budemo raspolagali takvim instrumentima za jezičku deskripciju, moći ćemo s razlogom očekivati da se njeni rezultati pokažu i u nastavi stranih jezika.

F u s n o t e

=====

¹ Jedini primeri su eliptične rečenice tipa "Da ne bude utekao?" (koje nisu istinski nezavisne) i one s narativnim pasivom kao "Tih dana bude ukraden neki nakit", veoma retke u današnjem jeziku.

² V. na primer: D. Bolinger, *Aspects of Language* New York 1975², str. 586-589.

³ G. Devoto, G.C. Oli, *Dizionario della lingua italiana*, Firenze, 1972, s.v. *parlare*.

⁴ Jedino u najvećem, Stevanovićevoj gramatici možemo naći kratku napomenu: "Prema svršenom reči kao supletivan se upotrebljava glagol *govoriti*". - M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, II, Beograd, 1974, str. 541.

S u m m a r y

ERROR ANALYSIS AND THE ERRORS OF ANALYSIS

Based on practical experience with Belgrade University students, this paper cites examples of ten typical errors in Italian caused by the interference of Serbo-Croatian as mother language. The errors involve verbal tenses, the position of unstressed pronouns, confusion between *suo* and *loro*, *che* and *il quale*, the pre-verbal object, the use of adjectives for adverbs and vice versa, as well as a

case of wrong lexical choice (*parlare* for *dire*). In the attempt to gather necessary information for the explanation and correction of these errors, surprising gaps are discovered in the grammars and linguistic studies for both languages. Thus, Italian grammarians completely overlook the adverbial and absolute uses of adjectives, never mention the reiteration of the pre-verbal object by a pronoun, while their descriptions of past tenses are woefully inadequate. In Serbo-Croatian we miss, among other things, a reliable criterion for distinguishing adverbs from adjectives; a true description of Future II; a definition of the Imperfective aspect that would fit in with the results of contrasting with the Italian imperfect. All these desiderata point towards the need for much more complete grammatical descriptions of both languages (especially in the borderline field between morphology and syntax). What we need is not more theoretical "models" of language, but more hard facts on how languages actually function.

Tjaša Miklič (Ljubljana)

PRIMJENA KONTRASTIVNIH ISTRAŽIVANJA U NASTAVI FUNKCIONIRANJA
NEMATERNJEG GLAGOLSKOG SISTEMA

Za naše razmatranje postuliraćemo četiri tipa GRAMATIKE¹, i to: *gramatiku* 1 (G_1) kao skup svih regularnosti koje postoje u danom jezičkom sistemu²; *gramatiku* 2 (G_2) kao na osnovu naučnog proučavanja dobijeni što precizniji i iscrpniji opis ovih regularnosti; zatim *gramatiku* 3 (G_3) kao izvjestan niz ili izbor regularnosti izrađen u specijalne svrhe, i to ili pomoću modifikacije naučne gramatike ili na osnovu manje ambicioznog direktnog posmatranja jezičke gradje odnosno vlastite kompetencije: radi se o tz. pedagoškim gramatikama, kao što su npr. gramatika maternjeg jezika za osnovnu školu, gramatika kao temelj za udžbeničku gradju namjenjenu kursu stranog jezika za odrasle itd.; i konačno *gramatiku* 4 (G_4) kao one regularnosti koje kod nekog pojedinca omogućavaju odnosno uslovljavaju njegovu jezičku djelatnost na tom jeziku (on može da ih bude svjestan - često u slučaju nematernjeg jezika - ili u velikoj mjeri nesvjestan - uglavnom kad se radi o maternjem jeziku).

Uzimajući u obzir ovakav sistem distinkcija mogli bi reći da pojedinac nekim jezikom ne vlada istinski sve dok se njegova G_4 nekog jezika ne podudara dovoljno sa G_1 .

A kako se kod pojedinca formira G_4 ? Dok se je za maternji jezik G_4 izgradila praktično isključivo na osnovu njegove izloženosti ogromnoj količini jezičke gradje u kontekstu, stoje kod nematernjeg jezika stvari sasvim drugačije. G_4 se u tom slučaju, naime, formira na osnovu ili eksplicitno formuliranih pravila u nekoj pedagoškoj gramatici ili implicitno obuhvaćenih u izabranom nastavnom materijalu (G_3), a često zanemarljivo malo pomoću direktnog kontakta sa konkretnom jezičkom gradjom na tom jeziku; osim toga jak je i uticaj već formirane G_4 maternjeg jezika pa i G_4 drugih, pojedincu već poznatih, nematernjih jezika ($G_4 \text{ NM}_{n-1}$):

$G_1 NM_n$	$G_1 M$	$G_1 NM_{n-1}$	$G_1 NM_{n-2}$
$G_2 NM_n$	$G_2 M$	$G_2 NM_{n-1}$	$G_2 NM_{n-2}$
$G_3 NM_n$	$G_3 M$	$G_3 NM_{n-1}$	$G_3 NM_{n-2}$
$G_4 NM_n$	$G_4 M$	$G_4 NM_{n-1}$	$G_4 NM_{n-2}$

To znači da se ova $G_4 NM_{n-1}$ normalno formira uz već prisutnu G_4 maternjeg jezika, koja se sastoji iz niza automatizama. Ali usvajanje novog jezika ne znači samo upoznavanje i pamćenje novih formi, koje su često uočljivo različite od onih u njegovom jeziku, nego i navikavanje na nove distinkcije u funkcionalnom i relacionalnom pogledu³.

Novi oblici se naime spajaju u veće jedinice u skladu sa principima koje se skoro uvijek više ili manje razlikuju od onih u maternjem jeziku, a to nije uvijek uočljivo na prvi pogled, a na žalost ni na drugi ili treći. Kada za neke situacije, npr. u distribuciji nekih elemenata, konstatiramo podudarnost, skloni smo to interpretirati kao podudarnost u principima, i generalizirati ovaj dio G_4 novog jezika po modelu maternje G_4 . U ovakvim postupcima govorniku ni u kasnijem periodu neće "smetati" jezički materijal sa gramatikom koja se ne poklapa sa njegovom predstavom o njoj i on vjerojatno neće unijeti nikakve korekcije. Mislim da bi se moglo tvrditi da i u mnogim slučajevima jezika društvene sredine sama izloženost učenika nematrnjoj jezičkoj gradnji nije dovoljna⁴.

Jasna nam je onda odgovorna i zahtjevna uloga pedagoških gramatika, koje treba da eksplicitno ukažu na one "prostim okom" nevidne distinkcije u principima, naročito kada nas "oči" našeg maternjeg jezika ubjedjuju da ne vide ništa novo.

U okviru usvajanja italijanskog jezika kao nematrnjeg - kako stranog tako i jezika društvene sredine - trebaju nam onda pedagoške gramatike koje bi, izmedju ostalog, na što ekonomičniji i relevantniji način upozorile na sve - za dati stupanj nastave - bitne regularnosti italijanskog jezika. Predstaviću situaciju u okviru oblasti

kojom se intenzivnije bavim, tj. u distribuciji glagolskih oblika u tekstu. Kazali smo već da se put do učenikove G_4 maternjeg jezika bazira na pravilima iz neke pedagoške G_3 . A kakva je ovdje situacija za italijanski jezik? Na svim kongresima italijanske lingvistike učesnici se žale da iscrpan i pouzdan opis italijanskog jezika - znači naučna gramatika - još uvijek ne postoji. Iz toga proizilazi da raspoložljive gramatike nemaju za osnovu neku G_2 , nego su ili nova modifikacija starijih ili pak samostalan pokušaj globalnog opisa italijanskog jezika. Što se tiče u njima prikazanog funkcioniranja glagolskih oblika možemo ustanoviti slijedeće:

- a) gramatike za italijanski jezik kao maternji jezik tom pitanju ne posvećuju naročitu pažnju: nabrojene su najfrekventnije upotrebe pretežno u glavnim rečenicama, a samo povremeno i nikako ne sistemski u kombinaciji sa raznim rečeničkim uzorcima ili sintaktičkim konstrukcijama;
- b) radi objašnjavanja prikazane upotrebe paradigme često se služe općim mjestima, impresijonističkim tvrdjama i nerelevantnim elementima.
- c) nastoji se da izbor paradigme bude obrazložen unutar rečenice, iako je već dugo poznato u krugovima tekstne lingvistike da je i distribucija glagolskih paradigmi tekstualno uslovljena.

Kako G_4 maternjeg jezika nije uslovljena pravilima i objašnjenjima u pedagoškim gramatikama, netačnosti i poluistine nemaju štetnih posljedica za govornu djelatnost izvornog govornika. U slučaju učenja italijanskog jezika kao *nematernjeg*, naprotiv, pravila u gramatikama služe kao prava uputstva za recepciju i produkciju na tom jeziku, što znači da učenik u velikoj mjeri zavisi od toga što je u njima rečeno. Većina gramatika koje se kod nas upotrebljavaju, izradjene su na osnovu gramatika za izvorne govornike ili njihovih modifikacija, što znači da i za njih, više ili manje, važi gore navedeno. Neko od njih dodaju i poneki kontrastivni elemenat, ali nikako sistematično.

Nije onda čudno što se nekada nije u toku redovnog studija upoznao sa italijanskim postupkom verbaliziranja situacije izražene slovenačkom rečenicom *Rekel je, da bo prišel, če ga bodo povabili* (kazao je da će doći ako ga budu pozvali). Ne samo da su moguće

dvije rečenice - u zavisnosti od dvaju interpretacija, kao uostalom i kod engleskog jezika:

He said he WILL COME if they INVITE him (F - Pr)

He said he WOULD COME if they INVITED him (C - PT)

nego za razliku od istuacije na engleskom jeziku ne postoji paralelizam između prve i druge rečenice u hipotetičkoj periodi. Ako je u prvoj verziji

He detto che VERRÀ se lo INVITERANNO (F - F)

paradigma FUTURO moguća kako u nadredjenoj tako i u zavisnoj rečenici hipotetične periode, u drugoj verziji

Ha detto che SAREBBE VENUTO se l'AVESSERO INVITATO
(CC - TP)

oblik CONDIZIONALE COMPOSTO "zamjeni" samo paradigmu FUTURO u prvoj rečenici (apodoza), dok je drugi FUTURO zamjenjen oblikom TRAPASSATO DEL CONGIUNTIVO. Normalno je, međutim, da će onaj koji uči italijanski jezik i upoznat je samo sa situacijom tipa *Rekel je, da bo prišel* (kazao je da će doći) tj. *Hardetto che SAREBBE VENUTO*, znači samo sa mogućnošću izražavanja posteriornosti u prošlosti pomoću oblika CONDIZIONALE COMPOSTO, na osnovu neograničene mogućnosti upotrebe FUTURA u kondicionalnim rečenicama, po principu generalizacije, pokazaće svoje stvaralačke potencijale rečenicama tipa **Ha detto che SAREBBE VENUTO se lo AVREBBERO INVITATO*. Znači dvaput oblik CONDIZIONALE COMPOSTO umesto oblika TRAPASSATO DEL CONGIUNTIVO u kondicionalnoj rečenici.

Iz ovoga proizilazi da je temeljna gramatika italijanskog jezika kompleksnija nego što bi se to moglo naslutiti na osnovu prikaza u većini njenih G_3 .

Što bi onda, u ovoj konkretnoj situaciji, mogao biti doprinos kontrastivnih istraživanja? Ako je s jedne strane istraživački rad nužno ograničen na određenu užu problematiku, s druge strane je potrebno pratiti odnosno obuhvatiti i sve one grane lingvističke djelatnosti koje su sa izučavanjem predmetom u relevantnoj vezi. Tako je u našem slučaju potrebno strudirati slijedeću problematiku, i to za oba jezika (a pratiti i postojeću, puno bogatiju, stručnu literaturu koja se odnosi na druge jezike):

- jezičko značenje pojedinih paradigmi
- temporalni i aspektualni odnosi

- modalitet
- tip radnji i s tim u vezi semantika glagola
- sintaktičke strukture, specijalno hipotaksa
- pragmatika
- tekstualna lingvistika
- stilistika

Na osnovu svih relevantnih parametara koje pružaju ove interesne sfere potrebno je izvesti analizu na što većem broju tipova tekstova i rezultate sistematski bjeležiti u odnosu na pojedinu varijablu. Rezultati će dati uvid u funkcioniranje glagolskih paradigmi u pojedinim verbalnim i situacionim kontekstima, a iz kontrastiranja rezultata proizilaziće sličnosti i razlike u principima verbaliziranja obeju jezika u izučavanoj oblasti. Ustanovljene regularnosti u izboru trebalo bi biti eksplicitno formulirane i objašnjenje pomoću svih relevantnih faktora koji ih uslovljavaju. Takav opis bi onda služio kao temelj za prikaz glagolskog sistema u pedagoškim gramatikama: svaka upotreba u vezi sa relevantnim kontekstom na jednoj strani, a u kontrastu sa postupkom verbaliziranja na maternjem jeziku na drugoj.

Kako konkretno unijeti rezultate u nastavu? U okviru kontrastivnog proučavanja funkcioniranja paradigmi u tekstu dobijeni su već i neki rezultati⁵. U konkretnoj situaciji ljubljanskog Filozofskog fakulteta - time se misli na nedostatak u istraživačkom kadru, izoliranost fakulteta od praktičara, koji su skoncentrirani na Obali i više okupirani drugim problemima - ono što je danas ostvarljivo jeste sistematično upoznavanje studenata sa rezultatima u redovnoj nastavi na fakultetu s jedne strane i privremeno unošenje ovih sadržaja u programe seminara za nastavnike s druge. Tako je bio, na primer, aprila ove godine u Piranu prezentiran nastavnicima italijanskog jezika kao jezika društvene sredine slijedeći test kao motivacija za kasnije razmišljanje u vezi sa razlikama između italijanskog i slovenskih jezika u izboru paradigmi, u zavisnosti od rečničkog uzorka i van jezičke situacije. Publika je bila prvo upoznata sa tekstom - konverzacijom na svom maternjem jeziku (slovenačkom ili srpsko-hrvatskom) kako bi sadržaj bio svima u potpunosti jasan:

a. slovenački tekst

A: Torej, kaj je rekel Peter na včerajšnjem sastanku?

B: Ni ga bilo. Ni prišel, pa ne zato, ker ne bi hotel, ampak ker ni mogel: njegova mama je telefonirala, da se ne počuti dobro.

C: Pa ti res misliš, da bi prišel, če se ne bi slabo počutil?

D: Jaz pa ne verjamem, da bi se skabi počutil: po mojem se je bal.

E: Ne, res ni mogel priti: grozno ga je bolela glava. Prejšnji dan sve bila pri Nocetu. Lepo sem mu rekla, da bo imel težave, če bo toliko pil pa me ni poslušal ...

C: Vsekakor bi moral biti bolj odgovoren: dobro je vedel, da ste ga povabili, da bi vam pomagal.

B: Konačno je bil program sprejet, čeprav smo bili samo štirje

b. srpsko-hrvatski tekst,

A: Dakle, šta je rekao Petar na jučerašnjem sastanku?

B: Nije ga bilo. Nije došao, ali ne zato jer ne bi htio, nego jer nije mogao: njegova majka je telefonirala da se ne osjeća dobro.

C: Da li stvarno misliš da bi došao da nije bio bolestan?

D: A ja ne verujem da je bio bolestan. Po mom mišljenju se je bojao.

E: Ne, stvarno nije mogao doći: strašno ga je boljela glava.

Dan prije smo bili kod Naceta. Lijepo sam mu rekao da će imati problema ako bude toliko pio, ali me nije poslušao.

C: Svakako bi morao biti odgovorniji: dobro je znao da ste ga pozvali da bi vam pomogao.

B: Konačno je bio program usvojen, iako nas je bilo samo četvorica.

Onda su učesnici dobili italijanski tekst sa ispuštenim paradigmama (cloze): ispred praznog prostora stajao je u zagradi infinitiv, tako da su svu pažnju mogli obratiti samo izboru paradigmi:

A: Allora, cosa (dire) ..... Pietro alla riunione di ieri?

B: Non c' (essere) ..... Non (venire) ..... ma non perche' non (potere) ..... Sua madre (telefonare)..... che non (sentirsi) ..... bene

C: E tu credi davvero che (venire) ..... se non (sentirsi) ..... male?

D: Io invece non credo che (sentirsi) ..... male: per me,

(avere) ..... paura.

E: No, veramente non (potere) ..... venire: (avere).....
 ... un terribile mal di testa. Il giorno prima (essere) .....
 ..... da Nace. Gli (dire)..... che (avere)..... delle
 difficoltà se (bere) ..... tonto, ma non mi (dare).....
 .... retta.

C: In ogni caso (dovere) ..... essere più responsabile:
 (sapere) ..... benissimo che lo (invitare).....
 perché vi (aiutare).....

B: Infine il programma (essere) ..... accolto benché (esse-
 re)..... soltanto in quattro.

Moglo bi se reći da rješavanje nije kod svih testiranih prošlo bez poteškoća iako žive u dvojezičnoj sredini. Pokazalo se svakako da je takav oblik rada koristan, a i to da nastavnici sami žele biti sa ustanovljenim regularnostima ovog tipa sistematski upoznati.

Što se pak tiče unošenja navedenih sadržaja u nastavu praksu na stupnjevima nižim od fakultetskog, jasno je, da stvari neće biti ni jednostavne ni brze. Prije svega nastavnici italijanskog jezika još uvijek rade u nepovoljnim uslovima, što se nastavnog materijala i gramatika tiče (situacija se, međutim bitno poboljšava za niže stupnjeve), što znači da su preopterećeni i zbog toga često neskloni inovacijama koje ruše stari sistem. Nije se uvijek lako odreći manjeg broju jednostavnih pravila i preći na kompliciraniji sistem. Rezultati naučne analize jezičkog korpusa ukazali su, međutim, na kompleksnost funkcioniranja glagolskog sistema koje u postojećim prikazima sigurno nije adekvatno predstavljeno⁶. Ako želimo da nastavnici italijanskog jezika napuste tradicionalni prikaz - koji je prilično jednostavan, pa stoga ne baš u skladu sa jezičkom stvarnošću - pred autorima nastavnih materijala stoji težak zadatak: praktičari glotodidaktičari, psiholingvisti i specijalisti za pojedine gramatičke sadržaje moraće konstatacije kontrastivnih tekstualnih analiza adekvatno izabrati - u zavisnosti od svih relevantnih činioca - i opremiti ih jasnim i relevantnim objašnjenima i ilustrativnom gradnjom sa dovoljno konteksta, pa i sa paralelnom situacijom na maternjem jeziku. Samo na takvoj osnovi možemo kasnije kod učenika očekivati - i pomoću uvježbavanja stečene - automatizme i u tzv.kritičnim tačkama.

BILJEŠKE

1. Upor. G. Helbig, Sprachwissenschaft-Konfrontation-Fremdsprachenunterricht, VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig, 1981
2. Upor. Coseriu (1970)
3. Ovdje nećemo ulaziti u problematiku odredjivanja takvog sistema: zadovoljićemo se konstatacijom da se radi o idealizaciji na osnovu određenog izbora.
4. Ovo uvjerenje poduprla bih primjerom iz oblasti tz. maternjeg jezika. Moja koleginica- u ono vrijeme studentica italijanskog i engleskog jezika - jedanput je u mojoj prisutnosti rekla: *ne upam se vprašati mamu za denar* (ne usudjujem se pitati mamu za novac). Upotrijebila je glagol *vprašati* (pitati/upitati), koji su u normiranom slovenačkom jeziku, pa skoro i u svim ostalim dijalektima, upotrijebljava u vezi sa informacijama, a ne sa uslugama. Kod usluga upotrijebljavamo glagol *prositi/zaprositi* (moliti/zamoliti), a glagol *vprašati*, u ovom kontekstu, tipičan je za primorski dijalekat, koji govore njeni roditelji. Ovaj uticaj je normalan, a ono što je interesantno jeste činjenica da se ona jako iznenadila, kada sam je na to upozorila: iako je od svog rođenja u svim situacijama (škola, društvo, prijatelji itd), osim u porodičnom krugu, bila u kontaktu sa jezičnom gradjom sa drugom normom, ona to do svoje dvadesete godine nije ni primijetila.
5. Vidi bibliografiju, naročito Miklič (1981 a), (1981 b), (1983) i (1986)
6. Treba pomenuti da npr. upotrijeba engleskih paradigmi, naprotiv, zauzima puno više mjesta i u pedagoškim G₃ za taj jezik, iako funkcioniranje engleskog glagolskog sistema nije ništa kompliciranije od italijanskog.

LITERATURA

- Beaugrande, R. de - Dressler, W.U. (1984): *Introduzione alla linguistica testuale*. Il Mulino, Bologna
- Bernárdez, E. (1982): *Introducción a la Lingüística del Texto*. Espasa-Calpe, Madrid
- Comrie, B. (1985): *Tense*. Cambridge Textbooks in Linguistics
- Coseriu, E. (1970): *Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik*. *Probleme der kontrastiven Grammatik, Jahrbuch 1969 des Instituts für deutsche Sprache, Düsseldorf*
- Coseriu, E. (1980): *Textlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen
- James, C. (1981²): *Contrastive Analysis*, Longman
- Miklič, T. (1981 a): *L'espressione dell'aspettualità in italiano e nelle lingue slave e il suo posto nella glottodidattica*. *Scuola nostra No 12*. Edit, Rijeka-Fiume
- Miklič, T. (1981 b): *Kriteriji izbire med perfektom in imperfektom v primerjavi s kriteriji izbire med dovršniki in nedovršniki*. (*Italijansko-slovenska kontrastivna analiza*). Filozofska fakulteta, Ljubljana
- Miklič, T. (1983): *L'opposizione italiana PERFETTO vs IMPERFETTO e l'opposizione slovena DOVRŠNOST vs NEDOVRŠNOST nella verbalizzazione delle azioni passate*. *Linguistica, XXIII*, Ljubljana
- Miklič, T. (1986): *Strutturazione del testo tramite forme verbali (analisi contrastiva)*. *Scuola nostra No 17/18*. Edit, Rijeka-Fiume
- Wunderlich, D. (1970): *Tempus un Zeintreferenz im Deutschen*. Hueber, München.

RIASSUNTO

APPLICAZIONE DELLE RICERCHE CONTRASTIVE ALL'INSEGNAMENTO DEL
FUNZIONAMENTO DI UN SISTEMA VERBALE NON MATERNO

Per la discussione del problema si postulano quattro tipi di "grammatica": G_1 quale l'insieme delle regolarità in un dato sistema linguistico, G_2 quale l'esplicitazione scientifica di dette regolarità, G_3 quale una modificazione/semplicazione della G_2 a scopi diversi (ad es. G "pedagogica") e infine G_4 quale l'insieme di quelle regolarità insite nella mente del parlante che gli permettono l'attività linguistica nella lingua in questione.

Per la lingua italiana tuttora non disponiamo di una sua esauriente descrizione scientifica (G_2) e di conseguenza le esistenti grammatiche pedagogiche - indispensabili nell'apprendimento di una lingua non materna - non sono in grado di offrire una presentazione del sistema linguistico veritiera, efficace ed adatta al discente slavo. Perciò il compito sia dei ricercatori nell'ambito dell'analisi testuale contrastiva sia dei futuri autori del materiale didattico si presenta assai difficile: una loro stretta collaborazione sarà indispensabile se si vuole arrivare ad un insegnamento della lingua italiana basato sulla effettiva comprensione da parte dei discenti dei meccanismi linguistici diversi da quelli materni.

Srdjan Musić (Beograd)

RAD NA KONTRASTIRANJU ITALIJANSKOG I SRPSKOHVATSKOG
JEZIKA NA FILOLOŠKOM FAKULTETU U BEOGRADU. ISKUSTVA I
NAREDNI ZADACI

Kada se, u šezdesetim godinama našeg veka, kontrastivna analiza počela smatrati značajnim pomakom u proučavanju i nastavi stranih jezika, svuda su počeli da niču kontrastivni projekti čiji je zadatak bio da razjasne jezičke mehanizme i da unaprede nastavu stranih jezika. Najpre je univerzitet osetio potrebu za takvom analizom jer se karakter univerzitetskih studija stranog jezika razlikuje od uobičajenog učenja stranog jezika: student mora ne samo da nauči jezik već i da nauči da ga predaje, da shvati jezičke mehanizme i sve ono u čemu se strani jezik razlikuje od maternjeg pa, eventualno, i da predvidi greške koje bi se mogle javiti usled različitosti dvaju jezičkih struktura. Možda se suviše očekivalo u pogledu predvidljivosti grešaka, ali kada je u pitanju student iz srpskohrvatskog jezičkog područja koji uči italijanski jezik, onda se pretpostavlja da će se greške najviše javljati u upotrebi člana, slaganju vremena, u temporalnim i aspektualnim odnosima, i sl., u čemu se ova dva indoevropska jezika nesumnjivo razlikuju.

Kontrastivni projekt analize italijanskog i srpskohrvatskog jezika na Filološkom fakultetu u Beogradu nastao je 1975. godine. U prvi mah bila je predviđena tesna saradnja sa ostalim univerzitetskim centrima u zemlji na kojima se izučava italijanski jezik, ali se ta saradnja svela na povremene kontakte i obaveštavanja, jer, od početka, sredstva za projekt su bila nedovoljna ili ih uopšte nije ni bilo. Uzimajući u obzir i specifičnosti nastave na Odseku za italijanski Filološkog fakulteta u Beogradu (studenti italijanskog jezika i književnosti u oko 80% slučajeva prvi put se upoznaju sa tim jezikom što zahteva početne kurseve jezika u nastavi na prvoj godini), kao i činjenicu da je statutom Fakulteta iz 1975. godine predviđeno da se Kontrastivna analiza i Teorija prevodjenja uvedu kao obavezni predmeti na trećoj godini studija na smeru za prevodilaštvo, u projektu smo se opredelili za podvlačenje pedagoške strane kontrastivne analize.

5. Prvi put objavljen u *Linguistica VII* (Ljubljana 1965), str. 65 - 76.
6. Rad je objavljen u *Italica belgradensia*, Beograd 1975, str. 65 - 85.
7. *Studije iz kontrastivne analize italijanskog i srpskohrvatskog jezika*, sv. 1, str. 35.
8. *Živi jezici*, XVII, br. 1-4, 1975, str. 19-36.
9. Npr. magistarski rad Svetlane Rujević-Mitić, *Gramatička terminologija u italijanskom i srpskohrvatskom jeziku* koji je odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu 1981. godine.

S u m m a r y

L'ANALISI CONTRASTIVA DELL'ITALIANO E DEL SERBOCROATO ALLA FACOLTA' DI FILOLOGIA DI BELGRADO. ESPERIENZE E COMPITI PER IL FUTURO

Dieci anni fa alla Facoltà di filologia di Belgrado (Dipartimento di lingua e letteratura italiana) venne avviato un progetto di analisi contrastive delle lingue italiana e serbocroata. I risultati sono stati pubblicati in due fascicoli di "Studi di analisi contrastiva delle lingue italiana e serbocroata" (Belgrado 1980, 1982). Altri lavori sono stati pubblicati nelle riviste "Italica belgradensia", "Živi jezici" e "Anali Filološkog fakulteta". La loro caratteristica principale è l'analisi di alcuni problemi legati all'insegnamento dell'italiano agli studenti universitari che hanno il serbocroato come L₁ e al fine di approfondire le loro conoscenze dei meccanismi linguistici delle due lingue. L'obiettivo finale è la compilazione di un'esauriente grammatica contrastiva da una minuziosa analisi degli errori tipici degli studenti di serbocroato come L₁.

Projektom je rukovodio prof. dr Ivan Klajn, a dosadašnji rezultati projekata su dve sveske "Studija iz kontrastivne analize italijanskog i srpskohrvatskog jezika" kao i veći broj objavljenih magistarskih radova u "Analima Filološkog fakulteta", "Živim jezicima" i "Italica belgradensia". Krajnji cilj projekta bilo je stvaranje jedne kontrastivne gramatike italijanskog i srpskohrvatskog jezika sa svim onim tadašnjim iluzijama o značaju jedne takve gramatike.

Da bi se taj krajnji cilj (za koji se posle shvatilo da je, bar onako kako je najpre zamišljen, sasvim utopiski) ostvario prišlo se uočavanju i kontrastiranju pojedinačnih problema u italijanskom i srpskohrvatskom jeziku. Pošto je reč o dva indoevropska jezika od kojih je italijanski pretežno analitički (posebno u deklinaciji), a srpskohrvatski sintetički (mada u konjugaciji postoje snažne tendencije ka analitičnom), najpre je trebalo poći od tih razlika i proučiti sve one oblike sudaranja jezičkih sistema koji pričinjavaju i najveće teškoće prilikom nastave i učenja italijanskog jezika. Medjutim, da bi se ipak dokazalo da kontrastivna analiza ne počinje ni iz čega, mr Tatjana Jeremić je izvršila analizu 11 udžbenika italijanskog jezika nastalih u toku posledne četiri decenije da bi ispitala "kakav su stav imali autori savremenih udžbenika italijanskog jezika za govornike srpskohrvatskog prema sličnostima i razlikama između dva jezička sistema i kakav su im značaj predavali".¹ U zaključku mr Tatjana Jeremić ističe da su se "autori svih jedanaest udžbenika koristili poredjenjem italijanskog sa srpskohrvatskim jezikom. Neki stalno i sistematski, neki pri objašnjavanju elemenata koji bi mogli da izazovu negativnu interferenciju, a neki slučajno".²

"Naša analiza je pokazala - nastavlja mr Tatjana Jeremić - da je opravdan stav onih glotodidaktičara koji smatraju da se kompetencija prvog jezika ne može zaobići. Sem toga, prisustvo svesnog poredjenja novog jezičkog sistema sa sistemom usvojenim u ranom dobu još jednom je dokazan sve veće afirmacije kognitivnog usvajanja stranog jezika, ne potcenjujući pri tome značaj mehaničkog uvežbavanja usvojenih oblika i struktura".³

U kontrastivnom opisivanju italijanskog i srpskohrvatskog jezika pošli smo najpre od problema čija je razlika posebno uočljiva. Tako se u "Kontrastivnim studijama" (I i II svesci) nalaze radovi o

članu i deklinaciji (mr Marija Stifanić, Mogućnost iskazivanja vrednosti italijanskog člana u srpskohrvatskom jeziku, mr Gordana Terić, Pojam "complemento" u italijanskoj gramatičkoj terminologiji i njegovi ekvivalenti u gramatici srpskohrvatskog jezika), o konjuktivu (Ivan Klajn, Italijanski konjuktiv i njegovo prevodjenje na srpskohrvatski⁴), o sistemima prošlih vremena (Momčilo D. Savić, Le principali funzioni dell'acristo serbocroato e del passato remoto italiano⁵, mr Tatjana Jeremić, L'imperfetto nei personaggi in cerca d'autore" e la sua traducibilità in serbocroato⁶), deiktičkih kontrastivnih analiza broja glagolskih parova Andare/venire i ići/doći), kontrastivna (Srdjan Musić, Broj u italijanskom i u srpskohrvatskom jeziku) i primeri kontrastivne analize leksika (Ivan Klajn, Esempi di un metodo di analisi contrastiva del lessico). Zanimljiv je i jedan pokušaj vokala (Srdjana Musića, Slobodana Stevića, La lunghezza delle vocali toniche nella pronuncia degli studenti di lingua e letteratura italiana all'Università di Belgrado). Rezultati do kojih se došlo nisu potvrdili pretpostavku da će studenti usled interferencije srpskohrvatskog jezika dužiti izgovor kratkih vokala već se zbililo sasvim suprotno: "dugi vokali u italijanskom teže da se (kod ispitanih subjekata) skraćuju"⁷. Reč je o malom broju ispitanika da bi se mogli donositi neki čvrsti zaključci, ali sve to ipak pokazuje da se proučavanju pretpostavljenih grešaka mora prići krajnje oprezno i čuvati se one stare boljke istraživača da u svoje pretpostavljene teorije silom ubacuju primer istovremeno odbacujući sve ono što bi njihove pretpostavke dovodilo u sumnju.

Pored navedenih radova pomenuli bismo i radove Zenice Raspor, Sistemi gradjenja složenih imenica i prideva u italijanskom i u srpskohrvatskom jeziku,⁸ i Slobodana Stevića, O fonetskoj prirodi afrikata u italijanskom i u srpskohrvatskom jeziku. Takodje su uradjeni još neki radovi iz kontrastivne analize, ali oni, na žalost, nisu objavljeni.⁹

Bilo bi, pored svega potrebno pristupiti izradi kontrastivne gramtike italijanskog i srpskohrvatskog jezika, tim pre što je najveći deo predradnji, to jest opisivanja kontrastivnih problema u

dva jezika već pri kraju (uzimajući pri tome u obzir i radove zagrebačkih i ljubljanskih kolega). Smatramo, međutim, da bi pošto postoji veliki materijal za obradu na Odseku za italijanistiku Filološkog fakulteta (pre svega, ispitni pismeni zadaci za poslednjih desetak godina), bilo potrebno izvršiti detaljnu analizu grešaka ne povodeći se unapred pripremljenim pretpostavkama već prepuštajući prave odgovore analiziranom materijalu. To bi pomoglo da se reše neki suštinski problemi i da se kontrastiranje usmeri gde je najpotrebnije.

Iskustva u proteklih deset godina u radu na kontrastivnom projektu i u nastavi kontrastivne analize na Odseku za italijanistiku pokazuju da primenjena ili predagoška (nasuprot teorijskoj) kontrastivna analiza predstavlja korak napred u nastavi stranog jezika i da bi njome trebalo obuhvatiti sve smerove na Odseku (za sada se predaje na prevodilačkom smeru dok se, kao poseban predmet, na opštem smeru ne predaje), jer se kontrastivna analiza pokazala kao značajan instrument objašnjavanja jezičkih problema. Treba svakako napustiti ono početno mitologiziranje kontrastivne analize (ta mitologiziranja su često izraz našeg pomalo kolonijalnog mentaliteta) i svesti je u prave okvire jednog od efikasnijih sredstava u nastavi stranog jezika na univerzitetskom nivou. Kontrastiranje jezika (na nivou primenjene analize) ne isključuje, već samo dopunjuje, metode nastave stranih jezika i to, pre svega, na onom stupnju na kojem subjekt nastave postane svestan složenih mehanizama suprotstavljenih jezičkih sistema. Taka će kontrastivna analiza u nastavi stranog jezika dobiti ono mesto i značaj koji joj pripadaju.

B e l e š k e

1. Tatjana Jeremić, Elementi kontrastivne analize u savremenim udžbenicima talijanskog jezika na srpskohrvatskom jezičkom području, *Studije iz kontrastivne analize italijanskog i srpskohrvatskog jezika*, Beograd 1980, sv. 1. str. 1.
2. *Isto*, sv. 2 (Beograd 1982), str. 58
3. *Isto*, str. 62.
4. Prvi put objavljen u *Živi jezici*, V, 1963, str. 1-10.

Dušanka Točanac (Novi Sad)

NEGACIJA PREDIKATA U SINTAKSI SRPSKOHRVATSKOG I FRANCUSKOG JEZIKA

U sintaksičko-semantičkim sistemima srpskohrvatskog i francuskog jezika zadržao se sa izvesnim modifikacijama, indoevropski sistem za negaciju predikata (sanskrit *nā* latinski *non* staroslovenski *ne*). Tokom svog razvoja srpskohrvatski jezik ostao je pri jednočlanom konstituentu *ne* dok je francuski jezik u srednjem veku uz konstituent *ne* uveo u primenu i druge reči koje su služile za pojačavanje negacije. Zato početna hipoteza o problemu negativnog modaliteta na relaciji srpskohrvatski - francuski jezik može se formulirati shodno prethodno rečenom: na sinhronom planu srpskohrvatskoj jednočlanoj negaciji *ne* suprotstavljaju se dva obavezna konstituenta u francuskom jeziku *ne...pas* koji se uvode u afirmativnu konstrukciju po pravilima sintakse, da bi se postigla negativna transformacija predikata.

Medjutim, dok pravila sintakse i semantike u srpskohrvatskom jeziku dozvoljavaju pored konstituenta *ne* gomilanje negativnih čestica u jednom iskazu do one mere koju upotreba može da podnese (1) a da ne dodje do uzajamnog potiranja značenja, u francuskom jeziku pravila su, recimo uslovno, = sistematičnija, ali je zato mogućnost njihove realizacije razudjenija. Stoga, oseća se potreba i sa teorijske strane, a naročito sa aplikativne, da se uspostave izvesni mehanizmi u sistemu negativnog modaliteta srpskohrvatskog i francuskog jezika, da se neke pojave na relaciji između dva sistema konstatuju i približe jedna drugoj.

U ovom izlaganju problemi će biti samo nagovešteni, donekle sistematizovani, delimično obradjeni (2).

Dakle, negacija predikata u srpskohrvatskom jeziku postiže se uvodjenjem negativnog adverbja *ne* koji, osim u oblicima *nisam + jesam*, *nemam + imam*, *neću + hoću*, *nemoj + daj*, stoji odvojeno, uglavnom ispred glagola: *Ali to se ne može kazati* (P.A., 12)(3). Francuski ekvivalent ovom iskazu biće dvočlani konstituent *ne...pas*,

prvi na preverbalnoj, drugi na postverbalnoj poziciji: *Mais cela ne peut pas se dire* (CM, 19). Interakcija između *ne* i *ne... pas* je osnovno pravilo u kontrastivnom pristupu pitanja negacije. Međutim, problem dosledne primene osnovnog pravila iskrsava iz drugih uspostavljenih regulativa prema kojima se *ne* i *pas*, iako su obavezni konstituenti negacije, uvek prisutni u dubinskoj strukturi, razdvajaju u mnogim slučajevima potvrđenim praksom pisanog ili govornog jezika, što ponekad ima više gramatičke opravdanosti, a ponekad nema nikakve, i sve to skupa čini dosta složenim francuski sistem negacije predikata i komplikuje svaku vrstu kontrastivnog pristupa ovom problemu.

Mutacija osnovnog sistema negacije *ne...pas* nastaje na sledeći način:

1. - iz upotrebe ispada prvi elemenat *ne*: *je sais pas*.

Ova pojava nema nikakvu gramatičku podlogu; ona je čisto ekonomisanje rečima na nivou proste konverzacije, devijantna upotreba standardnog oblika;

2. - iz upotrebe se briše *pas*. Ova pojava ima gramatičke osnove i manifestuje se u dva vida: a. - *pas* je izbrisano, jedini elemenat negacije, gramatički priznat, ostaje *ne*; b.- *pas* je izbrisano zbog prisustva nekog drugog negativnog elementa u iskazu sa kojima se *ne* povezuje, ali ostaje glavni nosilac negacije. Posle ovoga, početnu formaciju hipoteze možemo proširiti:

srpskohrvatskom konstituentu za negaciju predikata *ne* suprotstavljaju se u francuskom jeziku sledeće mogućnosti:

1. - standardna forma: *ne + V + Pas*

Ja ne vidim   Ja ne vois pas

2. - postverbalna upotreba *pas* : *V + Pas*

Ja ne idem tamo   J'y vais pas

3. - jednočlana negacija, druga standardna forma: *ne + V*

Ja ne mogu   Ja ne puis.

4. - *ne* u kombinaciji s nekim drugim elementom: *ne + V + Neg*

On skoro da ne jede   Il ne mange guère.

U daljem izlaganju pažnja će biti usmerena na poslednja dva primera

I. - Srpskohrvatskom *ne* francuski ekvivalent jeste jednočlana negacija *ne*.

U ovom slučaju, sintaksički posmatrano, srpskohrvatska i francuska konstrukcija imaju visok stepen identičnosti. Pojava se međjutim odnosi na prilično limitiran broj glagola i na neke specifične sintaksičke situacije. Prema nekim lingvistima (4) jednočlana negacija predstavlja ostatke stranog sistema u kome je *ne* jedini nosilac negacije: *Elle n`ose tourner la tete; Il ne cesse de parler; Ja ne peux sortir; Il ne sait ce qu`il vent* - sve su to ekvivalenti srpskohrvatskih konstrukcija: *Ona ne sme da okrene glavu; On ne prestaje da govori; Ja ne mogu da izadjem; On ne zna šta hoće.*

Upotreba jednočlane negacije vezuje se u francuskom jeziku ulgavnom za modalne glagole, ali se proteže i na neke sintaksičke strukture od kojih ćemo ovde navesti primere interogativnih rečenica i nekih zavisnih, mada time ne iscrpljujemo problem.

Upitne rečenice *Que ne le disiez-vous? Qui n`a remarqué cela?* u jednom drugom sintaksičkom obrtu mogu da prihvate dvočlanu negaciju: *Pourquoi vous ne le disiez pas? Qui n`a pas remarqué cela?* I jedna i druga realizacija su ekvivalenti srpskohrvatskoj upitnoj rečenici: *Zašto niste to rekli? Ko nije to primetio?* Problem stoji u tome što srpskohrvatski iskaz može da ima dva ekvivalentne realizacije u francuskom u kojima se negacija manifestuje na dva sintaksički različita načina: sa jednim odnosno sa dva prisutna konstituenta u predikatu.

Jednočlane negacije u francuskom jeziku, pored navedenih primera, naročito nalazimo u zavisnim rečenicama koje su vezane za nezavisnu sa negativnim predikatom: *L`orgueil parfois ne peut qu`il ne s`abaisse et ne se plie* (Valéry, *Tal Quel*, I); *Ce n`est pas qu`il ne faille quelquefois pardonner* (Littré). Osnovna pravilo je modifikovano, pretpostavljamo, u funkciji jezičke ekonomije. Jednočlana negacija u zavisnim rečenicama daje potpunu informaciju o modalitetu predikata koji u spoju sa predikatom glavne rečenice, čije se negativno značenje obeležava standardnim dvočlanim spojem *ne...pas* ili jednočlanom negacijom *ne* uz modalne glagole čini krajnji ishod iskaza pozitivnim:

Ponos ponekad ne može da se ne spusti i ne povije → *Ponos može ponekad da se spusti i povije*; *Nije da ne treba ponekad oprostiti* → *Ponekad treba oprostiti.*

I sada bi mogla da se formuliše jedna nova hipoteza, koju bi u kontekstu jednog šireg istraživanja trebalo potvrditi:

Srpskohrvatskom konstituentu za negaciju *ne* kome se po osnovnom pravilu gramatike francuskog jezika suprotstavljaju dva konstituenta za negaciju *ne...pas*, u zavisnim rečenicama ekvivalent predstavlja jednočlani konstituent *ne*, ukoliko ta zavisna rečenica stoji u takvoj semantičkoj kombinaciji sa glavnom rečenicom da ceo iskaz dobija pozitivno značenje.

II. Ekvivalent srpskohrvatskom *ne* jeste *ne + V + Neg* (drugi elemenat negacije)

Taj drugi elemenat po značenju može da se kreće od negativnog ka pozitivnom: *On uopšte ne vidi* → *Il ne voit point*; *On skoro ne jede* → *Il ne mange guère*. Da bismo obezbedili prisustvo drugog elementa negacije koje utiče na obavezno brisanje *pas*, moramo uvesti u razmatranje višečlanu negaciju u srpskohrvatskom jeziku, jer u kontrastivnoj primeni, ona uslovljava mutaciju između *pas* i njegovih supstituta. Pod višečlanom negacijom podrazumevamo onu pojavu u oba jezika koja se manifestuje uvodjenjem adverba u negativni predikat ili uvodjenjem neodredjenih zamenica u iskaz sa negativnim predikatom. Ti adverbni ili neodredjene zamenice unose se u negativnom obliku da bi se uskladili sa jezičkom situacijom. Najfrekventnije upotrebljavani oblici iz te klase u srpskohrvatskom su *niko*, *ništa*, *nikada*, a u francuskom, njihovi prevodni ekvivalenti: *personne*, *rien*, *jamais*.

Aglutiniranje većegbroja negativnih elemenata u srpskohrvatskom jeziku nema ničeg od fakultativnog ili stilskog karaktera: ono je naprotiv semantičko-sintaksičke prirode, uslovljeno pertinentnim izborom odgovarajućih morfoloških jedinica. Ako glagolu iskaza *Ja nešto negde vidim* dodamo konstituent *ne* ova operacija zahtevaće da se usklade i ostali elementi iskaza: *ja nešto negde ne vidim* (neprihvatljivo) → *ja ništa negde ne vidim* (neprihvatljivo) → *ja ništa nigde ne vidim* (prihvatljivo). Trebalo je u kontekstu negativ-

nog iskaza zameniti dva pozitivna elementa *nešto* i *negde* negativnim *ništa* i *nigde* da bi rečenica postala prihvatljiva.

Posmatračemo dalje medjusobnu kombinaciju najfrekventnijih elemenata negacije u srpskohrvatskom jeziku *niko*, *ništa*, *nikada*, na primerima ekscerpiranim iz *Porekla Avlije* Ive Andrić.

(1) *Na tom licu tamnomaslinaste boje nije nikada niko video osmeh*
(31 str.)

Pozitivna osnova iskaza glasi:

1a...nekada je neko video osmeh.

1b...uvek je svako video osmeh.

1c...nekada su svi videli osmeh.

1d...uvek su svi videli osmeh.

(2) *Ali on u stvari kao da nije verovao nikad nikom* (37 str.)

2a...kao da je verovao uvek svakom.

2b...kao da je verovao uvek nekom.

2c...kao da je verovao nekad nekom.

2d...kao da je verovao nekad svakom.

(3) *O sebi nije niko ništa govorio* (81 str.)

3a...O sebi je neko nešto govorio.

3b...O sebi je svako nešto govorio.

3c...O sebi je svako sve govorio.

3d...O sebi je neko sve govorio.

(4) *Taj nikad ništa u životu nije tačno predvideo* (130 str.)

4a...Taj je nekad nešto u životu tačno predvideo.

4b...Taj je nekad sve u životu tačno predvideo.

4c...Taj je uvek nešto u životu tačno predvideo.

4d...Taj je uvek sve u životu tačno predvideo.

Srpskohrvatska rečenica sa višočlanom negacijom svojim semantičko - sintaksičkim osobenostima pokriva više pozitivnih iskaza u kojima se značenja polarizuju oko stanja restrikcije i stanja sveukupnosti. *Niko* je negativni supstitut za neodredjenu zamenicu *neko* koja pokazuje izvestan stepen restrikcije u odnosu na značenje opšte zamenice *svaki* (*svaka*, *svako*) i zameničkog prideva *svi* (*sav*, *sva*, *sve*) koji takodje u negativnoj transformaciji dobijaju oblik *niko*.

U tom istom smislu *ništa* pokriva neodređenu restriktivnu zamenicu *nešto* i adverb *sve* koji nosi u značenju sveukupnost, dok negativnom adverbu *nikad* u pozitivu odgovara jedan restriktivni adverb *nekad* i adverb *uvek* koji ne pokazuje nikakvo ograničenje.

Ovaj paralelizam izgleda ne funkcioniše uvek, smetnje su semantičke prirode. *Nisam ništa sanjao* može da se svede samo na pozitivan iskaz *Jesam nešto sanjao*, ali nikako *Jesam sve sanjao*, jer to upućuje na konkretan san. Isto tako, iskaz *A potpuno ozdravila nije nikad* (61 str.) u pozitivnom obliku ne može da zadrži ni *nekad* ni *uvek*: *A potpuno ozdravila jeste nekad/uvek*. Ovde se može postaviti pitanje osnove od koje je izvedena negativna transformacija. (5).

Negativna transformacija predikata u francuskoj sintaksi automatski povlači, isto kao u srpskohrvatskom jeziku, semantičko usaglašavanje ostalih elemenata prisutnih u iskazu. Ekvivalent srpskohrvatskog iskaza *ja vidim negde nešto* * je *vois quelque chose quelque part* pretrpeće nekolike leksičke transformacije ukoliko se u predikatu uvede negacija *ne..pas*:

- * *Je ne vois pas quelque chose quelque part* (neprihvativno)
- * *Je ne vois rien quelque part* (neprihvativno)
- Je ne vois rien nulle part* (prihvativno)

Ova semantička nužnost dovodi do asocijacije više različitih elemenata za iskazivanje negativnog modaliteta:

Personne n`a jamais rien dit de tel
Jamais personne n`a rien dit de tel
Jamais rien de tel n`a été dit par personne
Rien de tel n`a jamais été dit par personne (6)

Uvodjenjem nehijerarhizovanih negativnih adverba i neodređenih zamenica u predikat menja se jezička situacija time što se negativni modalitet iskaza prenosi sa plana sintakse na plan semantike. Svi semantički elementi koji učestvuju u negaciji predikata, smatraju se neosporno po značenju negativnim, ali na osi svoga značenja oni se mogu premeštati od negativnog pola ka pozitivnom, u zavisnosti od lingvističkog odruženja. Na sintaksičkom planu pak, svaki od semantičkih elemenata negacije dobija svoje sopstvene sintaksičke osobine u zavi-

snosti od gramatičke kategorije kojoj pripada. Ova dva uslova, jedan semantičkog karaktera, drugi sintaksičkog, omogućuju spoj više elemenata iz paradigme koja učestvuje u negaciji. I dok se njihove sintaksičke osobnosti mogu utvrditi prema poziciji koja im je dodeljena u iskazu (*Personne ne voit rien; Je ne vois personne*), semantičke osobine u smislu pozitivno-negativno nisu evidentne. Ovo poslednje možda nije ni tako važno sa stanovišta francuskog jezika, ali to je esencijalni problem u kontrastivnoj analizi srpskohrvatskog i francuskog jezika. Ekvivalent francuskom iskazu *Personne n'a jamais rien dit de tel* nije srpskohrvatski iskaz *Niko nije nikada ništa tako rekao već Niko nije ikada išta tako rekao*. Što od *ikada* i *išta* do *nekada* i *ništa* ne treba preći dug put, osobina je srpskohrvatskog jezika, ali nikako i francuskog. U francuskom jeziku samo dva elementa sintaksičko *ne* i još jedan semantički element - prevode predikat iz afirmativnog u negativni modalitet. Treći element koji učestvuje u negaciji polarizuje se ka pozitivnom značenju, i sada se postavlja ono krucijalno pitanje: koji je to element, medju nehijerarhijski postavljeni elementima, koji treba smatrati trećim, odnosno pozitivnim?

U iskazima *Il n'a rien fait* → *On nije ništa uredio; Rien ne bouge* → *Ništa se ne mrda, rien* ima negativnu vrednost i na poziciji objekata i na poziciji subjekta. Isti je slučaj u primerima koji slede sa *personne*: *Personne ne l'a vue* → *Niko ga nije video; Je ne vois personne* → *Ja ne vidim nikoga*. Medjutim, u kombinaciji *Personne n'a rien fait* → *Niko nije ništa uradio, rien* dobio pozitivno značenje *išta*: *Niko nije išta uradio*. Pozitivno značenje *rien* odredjuje se mogućnošću transformacije *Personne n'a fait quoi que ce soit* → (Niko nije uradio bilo šta) i nemogućnošću transformacije **Qui que ce soit n'a rien fait* (→ Bilo ko nije ništa uradio). Ako se ovde može uspostaviti neka hijerarhija izmedju *personne* i *rien*, a izgleda da je *personne* orijentisano najčešće ka negativnom značenju, spojevi druge vrste ne daju se sagledati jasno i na isti način.

Iskaz tipa *Nigde nikoga ne mogu nikako naći* ne može biti u francuskom **Je ne peux jamais trouver personne nulle part*, jer aglutiniranje negativnih elemenata ne dozvoljava da se realizuje smisao iskaza; niti pak može biti **Je ne peux jamais trouver personne*

quelque part, već mora da se realizuje ili sintaksičkom negacijom: *Je ne peux pas trouver toujours quelqu'un quelque part* ili negacijom sa semantičkim elementom *Je ne peux jamais trouver quelqu'un quelque part*, ili u kombinaciji sa dva semantička elementa *Jamais nulle part je ne peux trouver quelqu'un*, od kojih jedan, verovatno, *jamais* (*nulle part* je apsolutno negativno) dobija pozitivno značenje.

I to pitanje uspostavljanja neke hijerarhije pozitivnog ili negativnog značenja nehijerarhizovano upotrebljenih elemenata negacije u predikatu suština je dalje analize negativnog modaliteta u srpskohrvatskom i francuskom jeziku. U ime njegovog razrešavanja biće potrebno i jedno dijahornijsko sagledavanje problema. Treba verovati da se sistemi za kazivanje negativnog modaliteta u različitim jezicima mogu više približiti nego što sinhronija ne izgleda dozvoljava; jer, negacija je jezička kategorija proizašla iz logičke kategorije, te kao takva ona je univerzalna.

B E L E Š K E

1. Ovo se može ilustrovati primerom koji smo uzeli iz *Priručne gramatike hrvatskog književnog jezika*, str. 365: *Nigdje nikoga ne mogu nikako naći.*
2. Velika će korist biti i za gramatičku teoriju i za primenjenu lingvistiku ako se ovome pitanju posveti više vremena i prostora.
3. *Prokleta avlija* Ive Andrića i integralni francuski prevod *La Cour moudite* (CM)
4. Videti Claude Muller, *L'association négative*, *Langue française* 62, str. 59.
5. Kao treći pozitivni elemenat koji se suprotstavlja negativnom adverbu *nikad* može se u ovom primeru uvesti *jednom*: *A jednom je potpuno ozdravila.* Međutim *jednom* ne može u svakom kontekstu da zameni *nikad*, a osim toga stoji u semantičkom neskladu sa *potpuno*.
6. Primeri uzeti iz C. Muller, *L'Association négative*, LF, 62, p.52.

D. Točanac

R é s u m é

La négation du prédicat en serbocroate et en français

La négation du prédicat s'établit par les moyens syntaxiques tels que *ne* en serbocroate, *ne...pas* (ou *ne seul*) en français, mais aussi s'établit-elle par les moyens sémantiques tels que les pronoms indéfinis ou adverbes négatifs *personne / rien, jamais, nulle part, etc.*

La question se pose de savoir: quels éléments négatifs peuvent être combinés sans annuler la négation. Ce problème devient actuel sur le plan de la grammaire contrastive par le fait pur et simple que le français possède les règles selon lesquelles les négations agglomérées dans un prédicat s'excluent, tandis que les négations agglomérées dans un prédicat serbocroate ne se détruisent jamais.

Lia Magdu (Novi Sad)

OBRADA NEKIH RUMUNSKIH GLAGOLSKIH OBLIKA SLOVENSKOG
POREKLA U NASTAVI RUMUNSKOG JEZIKA KAO JEZIKA
DRUŠTVENE SREDINE

U pojedinim mestima SAP Vojvodine u Banatu gde žive Srbi i Rumuni rumunski jezik se uči kao jezik društvene sredine. Prema *Biltenu Pokrajinskog zavoda za statistiku* br. 415-1985. g. i podacima Pedagoškog zavoda Vojvodine i SIZ-a usmerenog vaspitanja i obrazovanja, u 1983/1984. god. ovom nastavom je obuhvaćeno 900 učenika od I - IV razreda i 1142 učenika od V - VIII razreda u 10 škola.

U zajedničkom srednjem vaspitanju i obrazovanju (u Alibunaru), prema najnovijim podacima, obuhvaćeno je 140 učenika.

Da bi jezik društvene sredine bio od koristi polaznicima i kasnije, postoji mišljenje da bi bilo nužno da se njegovo učenje nastavlja u većoj meri i u toku srednjeg školovanja.

Za učenje rumunskog kao jezika društvene sredine u Vojvodini do sada postoje sledeća učila: za I i II razred osnovnog vaspitanja i obrazovanja usmeni priručnici za slikovnice koje su zajedničke; za III i IV razred zajednički udžbenik; za V razred udžbenik; u pripremi je udžbenik za VI razred. Pored toga za učenje rumunskog jezika postoji FRAZEOLOŠKI REČNIK SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA - - Srpskohrvatsko-rumunski, SRPSKOHRVATSKO-RUMUNSKI MINIMALNI REČNIK kao i ŠKOLSKE REČNIKE PO STRUKAMA (na pet jezika).

U ovoj etapi bilo bi korisno, po našem mišljenju, da se pristupi učenju rumunskog kao jezika društvene sredine na taj način što bi se primenila kontrastivna metoda u obradi izvesnih gramatičkih pojmova.

S obzirom da postoje izvesne sličnosti izmedju rumunskih i srpskohrvatskih glagolskih oblika, pokušaćemo da ukažemo na koji način ova činjenica može koristiti u nastavi rumunskog jezika kao jezika društvene sredine.

Rumunski jezik se razlikuje od ostalih romanskih jezika,

između ostalog, i zbog prisutnosti elemenata slovenskog porekla. Slovenski uticaj počinje da deluje na rumunski jezik veoma rano, još u fazi zajedničkog rumunskog jezika, i zatim se nastavlja do srednjeg veka. Ovaj uticaj zavisi od niza faktora: istorijskih, geografskih, političkih, sociokulturnih, itd.

Pitanju srpskohrvatskog uticaja na rumunski jezik posvećeno je poslednjih decenija dosta radova iz sfera rumunskih i stranih lingvisti.¹

Mada je gramatička struktura rumunskog jezika latinska, svi autori se slažu u tome da je česta upotreba povratnog oblika glagola rezultat slovenskog uticaja na rumunski jezik.

U rumunskom jeziku postoje tri glagolska oblika (diateze) koja ukazuju na sintaksičku vezu između gramatičkog subjekta, radnje i objekta: aktivna diateza, pasivna diateza i reflektivna diateza.

Reflektivna diateza ima (u rumunskom jeziku) osam značenja i predpostavlja obavezno prisustvo u glagolskoj strukturi neakcentovanih oblika zamenica u dativu i akuzativu. To su sledeća značenja: objektivni, uzajamni, participativni, posesivni, pasivni, dinamični, eventivni, impersonalni (bezlični). Primere koje ćemo dati tiču se povratnog oblika.

Tačno je da i u drugim romanskim jezicima postoji upotreba povratnih glagolskih oblika, ali tamo je ona dosta retka i najverovatnije da u rumunskom se širila pod uticajem slovenskih jezika. Ovu činjenicu su uočili istoričari rumunskog jezika² koji konstatuju da slovenski element u rumunskom jeziku je prisutan ne samo u rečniku već i u gramatičnim instrumentima.

Govoreći o efektima slovensko-rumunskog bilingvizma Al. Rosetti konstatuje da iako latinski jezik ima povratni oblik glagola, u rumunskom ovaj oblik se razvio prema sličnim modelima slovenskog porekla. Iako se podela povratne promene (flexiunea reflexiva) koja postoji u slovenskim jezicima može primeniti i u rumunskom jeziku.

1. Dorin Gamulescu, *Elemente de origine sirgocroată ale vocabularului dacoroman*, Editura Academiei RSR, Bucuresti, "Libertatea" Pančevo, 1974

2. Al. Rosetti, *Istoria limbii romane*, Ed. pentn literatura, Bucuresti, 1968, p. 306

Pokazaćemo to pomoću primera:

1. *objektivni* refleksiv: (subjekat je u isto vreme i objekat) sh. *umiti se*, rum. *a se spala*;
2. *uzajamni* (radnju obavljaju dva ili više subjekta a svaki trpi efekte drugih subjekta): sh. *svadjati se*, rum. *a se certa*, sh. *boriti se*, rum. *a se lupta*;
3. *pasivni*, (radnja trpi subjekat a obavlja je drugo lice): sh. *operisati se*, rum. *a se opera*, sh. *šišati se*, rum. *a se tunde*.

Takodje kod pasiva možemo uključiti i primere u kojima ovaj oblik se koristi mesto refleksiva i to pod slovenskim uticajem. Navedeno kao dokaz perfrastične konstrukcije: sh. *bio je izglasan*, rum. *a fost votat*, sh. *bio je otvoren*, rum. *a fost deschis*.³

Zamena pasivnih glagolskih oblika refleksivom susteće se i u drugim romanskim jezicima, medjutim činjenica da je u rumunskom ova pojava česta govori da ima za model slovenske oblike⁴,

4. *Dinamični* (radnju vrši subjekat sa posebnim učešćem i zalaganjem): sh. *bojiti se*, rum. *a se teme*, sh. *penjati se*, rum. *a se urca*.

I u slučaju glagola *moliti* aktivni oblik *a ruga* dobio je povratni oblik *a se ruga* prema slovenskom modelu;⁵

5. *eventivni* (promena se dešava u stanju subjekta): sh. *rastužiti se*, rum. *a se intrista*, sh. *razboleti se*, rum. *a se imbolnavi*;
6. *bezlični* (autor radnje nije definisan): sh. *smrkava se*, rum. *se insereaza*, sh. *naoblački se*, rum. *se inoreaza*.

Nekoliko izraza koriste jedino bezlični oblik, kao na primer:

sh. *zna se*, rum. *se stie*, sh. *vidi se*, rum. *se vede*. U bezlični povratni oblik (reflexiv impersonal) spada i upotreba glagola *treba-ti* "a trebui", takodje slovenskog porekla. Sam glagol *a trebui* u rumunskom je slovenska pozajmica (rus. *trebovat* = *a cere*, *a avea niyoie*)⁶.

3. Iorgu Iordan, *Influente rusesti asupra limbii romane*, "Analele Academiei RPR", 1949, p. 4

4. Sextil Puscariu, *Limba romana*, Editura Mineva, Bucuresti, 1976, p. 247

5. Al. Rosetti, *Istoria limbii romane*, p. 307

6. Eugen Seidel, *Elemente sintactice slave in limba romana*, Editura Academiei RPR, Bucuresti, 1958, p. 58

Kod ovog glagola rumunski bezlični oblik odgovara potpuno slovenskom modelu budući da u francuskom pored *il faut* postoji i lični oblik *devoir*, a u španskom postoje lični oblici: *deber*, *haber de*, *tener que*.⁷

U našem izlaganju uzeli smo primere iz srpskohrvatskog jezika budući da je dotičnim učenicima to maternji jezik. Druge slovenske jezike sa kojima je rumunski u toku svog razvoja bio u kontaktu nećemo u ovom prilogu koristiti kao primere.

Imajući u vidu da se ovi glagolski oblici grade u oba jezika (sh. i rum.) pomoću istih instrumenata (povratne zamenice i glagola) a i značenje je istovetno, čini nam se da bi njihova obrada bila od koristi u nastavi rumunskog jezika kao jezika društvene sredine. Bez sumnje da sličnih primera ima još dosta u gramatičkoj strukturi rumunskog jezika i oni mogu biti od velike pomoći nastavnicima koji predaju ovaj predmet.

---

7. Id *Ibid.*

Lia MAGDU (Novi Sad)

LE TRAITEMENT DES CERTAINES FORMES DES VERBES ROUMAINS
D'ORIGINE SLAVE DANS L'ENSEIGNEMENT DE LA LANGUE ROUMAINE
COMME LANGUE DU MILIEU SOCIAL.

Dans les localités en Voïvodine où les habitants parlant le serbo-croate vivent ensemble avec des habitants de la nationalité roumaine, on enseigne le roumain comme langue du milieu social.

Un sait bien que la langue roumaine est d'après sa structure une des langues romanes. Toutefois, était-elle pendant son développement sous l'influence considérable du slave. L'élément slave on meme teps que les autres éléments balkaniques donne à la langue roumaine un trait caractéristique par rapport aux autres langues romanes.

Dans son travail l'auteur met en évidence la ressemblance des certaines formes verbals de la langue serbo-croate et roumaine. Grace au traitement de ces formes dans l'enseignement de la langue roumaine comme langue du milieu social on donnera la possibilité d'apprendre la matière sans peine et d'acquérir les faits d'une manière logique et avec plus de compréhension.

S e s i j a 3.

Bogdan L. DABIĆ. (Sarajevo)

SMISAO KONTRASTIRANJA GLASOVNIH SISTEMA U NASTAVI SLOVENSkih JEZIKA

Danas u slovenskom svijetu funkcioniše desetak, tačnije 12 normiranih (književnih) jezika. Njihova zastupljenost i distribucija na slovenskom prostoru su sljedeći: 3 su u Sovjetskom Savezu (bjeloruski, ruski i ukrajinski) - to su takozvani istočnoslovenski jezici. Zapadnoslovenski jezici zastupljeni su u 3 različne državne formacije, od kojih su dvije slovenske (čehoslovačka i Poljska), a treća je neslovenska - to je Istočna Njemačka. Ovamo spadju sljedeći slovenski jezici: češki i slovački, poljski i lužičkosrpski, tačnije dva su lužičkosrpska jezika, i to *oberšorbisch* i *niedersorbisch* (tj. gornjolužički i donjolužički). Treću skupinu čine jezici balkanskih Slovena (takozvani južnoslovenski), od kojih su 3 Jugoslaviji i 1 u Bugarskoj. U Jugoslaviji su slovenački, hrvatskosrpski i makedonski (književni), a u Bugarskoj je bugarski.

Slovenski književni jezici (normirani) razlikuju se veoma po *vremenu* nastanka i po *svome profilu*. Opšteslovenski književni jezik bio je nekad, i to dugo vremena, staroslovenski. On je u toj funkciji pokrивao ogromnu teritoriju, a njegovom domašaju izmakli su samo Poljaci i Lužički Srbi. Neki moderni slovenski jezici veoma su *mlađi* u funkciji književnoga, na prim. bjeloruski i makedonski. Prvi od njih stvoren je u procesu Oktobarske revolucije, a drugi je u procesu jugoslovenske Narodnoslobodilačke borbe (u Drugom svjetskom ratu). Ima slovenskih jezika koji su vrlo *davno* počeli da vrše funkciju književnog jezika, to su ruski i češki. Ruski u XII, a češki u XIV stoljeću. Većina slovenskih naroda uobličila je svoj književni jezik u XIX vijeku (takvi su slovački, slovenački, srpskohrvatski i neki drugi slovenski jezici).

Slovenski jezici kao normirani književni idiomi razlikuju se po tome u kojoj su *civilizacijskoj zoni* živjeli njihovi nosioci i u kakvom evropskom susjedstvu. Tako su jedni od njih živjeli u sferi *vizantijske civilizacije*, drugi pak u sferi *latinske civilizacije*.

Uz ovo ide, prilično automatski i razlika u pismu: istočni Sloveni i većina južnih Slovena služe se i danas ćirilicom, tj. slovenskim pismom. Zapadni Sloveni služe se isključivo latinicom. U okviru jugoslovenske države Slovenci se služe isključivo latinicom, a Makedonci isključivo ćirilicom. Nosioi srpskohrvatskog jezika su *dvoazbučni* (termin prof. Pavla Ivića!), i to je nešto jedinstveno u Evropi. Kod nas su dva pisma zvanično ravnopravna, ali njihova upotreba nije (valjda stoga što ne može da bude) ravnomjerna. Kad se zapadnoevropski slavista prvi put sretne sa bosanskom štampom, on doživi pravi *tipografski* šok (na primjer, kad prelistava sarajevsko "Oslobodjenje" - jer se u njemu naporedo upotrebljavaju oba naša pisma). Zapadnjaci ma je zaista posve neobično da se u jednom te istom listu upotrebljavaju paralelno dva različna pisma - evropska latinica i slovenska ćirilica! A nama je to sasvim obično i prirodno.

Današnji slovenski književni jezici razlikuju se još i po svojoj *informacijskoj* i *komunikativnoj* snazi. U tome pogledu postoje dva suprotstavljena pola, a to su lužičkosrpski i ruski jezik. Onaj prvi funkcioniše sa nešto oslabljenom komunikativnom snagom kao književni jezik Lužičkih Srba. Ovo je zbog toga što svi nosioci lužičkosrpskog jezika dobro vladaju njemačkim jezikom, koji put i bolje negoli lužičkosrpskim. Lužički Srbi služe se, naime, njemačkim jezikom u javnom saobraćaju sa svojim većinskim sunarodnicima, a materinjim jezikom više kod kuće i u svojoj mikro-sredini. Ruski jezik danas funkcioniše sa nešto ojačanom komunikativnom snagom, i to iz dva razloga: 1) postao je jezikom medjunacionalnog opštenja u Sovjetskom Savezu 2) postao je svjetskim jezikom, on se jedini od svih živih slovenskih jezika uzdigao na taj rang u medjunarodnom opticanju. I jedno i drugo prida je ruskom jeziku odredjeni prestiž u medjuslovenskom komuniciranju, zatim u evropskom pa i u svjetskom.

Slovenski jezici sačuvali su do danas visok stupanj srodnosti, u svakome slučaju oni su (još uvijek) medjusobno bliži jedan drugom negoli romanski jezici medju sobom ili pak germanski jezici medju sobom. Ovo je empirijska činjenica i nju nije potrebno dokazivati lingvistički ili kako drugačije. I danas se nosioci slovenskih jezika mogu sporazumjeti medju sobom u procentu većem od 51%, na primjer Južni Sloveni sa Zapadnima ili s Istočnima. Unutar tako izražene srodnosti

ima i slučajeva još veće zblizenosti. Nju možemo konstatovati u takvim genetskim parovima kao što su: ruski/bjeloruski, bugarski/makedonski, čaški/slovački. U navedenim slučajevima mogućna je čak obična konverzacija bez (posredovanja) tumača.

Zbog toga što su pojedini slovenski narodi živjeli u dvije suprotstavljene sfere evropske civilizacije, i uopšte u drugačijem susjedstvu i okruženju, nastale su primjetne razlike u kulturnom sloju leksike (njihovih književnih jezika). Tako je već poodavno slovenački slavista R. Nahtigal dobro zapazio da se dva školovana Slovena teže sporazumijevaju negoli dva neuka Slovena, recimo dva stočara ili pak dva zemljoradnika. Ovaj leksički paradoks odista zaslužuju da se nazove Nahtigalovim imenom, jer je njegovo zapažanje veoma tanano.

Zbog naglašene srodnosti (današnjih) slovenskih jezika sporazumijevanje njihovih nosilaca znatno je olakšano. Panslavisti minulog stoljeća (slovački, češki i hrvatski) govorili su čak o tri različita dijalekta jednoga (te istog) slovenskog jezika! Po njihovoj zamisli komuniciranje između svih Slovena potpuno bi se zajamčilo ako bi Zapadni Sloveni naučili istočni i južni dijalekat, a Istočni Sloveni ako bi naučili zapadni i južni dijalekat. Nama južnjacima (balkanskim Slovenima) preostalo je da naučimo ruski i češki jezik, recimo. Time bi se osigurala takozvana slovenska uzajamnost - kulturna, književna i politička. Razumije se samo po sebi da je to bio izraz romantičkog idealizma. Umjesto svega toga slovenskim esperantom postao je njemački jezik (sic!), prije svega za austro-ugarske Slovene, pa onada i za sve školovane Slovene. Nakon Drugog svjetskog rata izgledalo je (u jedan mah) da će ruski jezik postati slovenskim esperantom. To se, međutim, nije zbililo. Pošto smo tako ostali bez oba mogućna slovenska esperanta, preostalo nam je jedino da učimo žive slovenske jezike.

U funkcionisanju normiranih slovenskih jezika ima zanimljivih pojava. Najčešće jedan književni jezik opslužuje po jednu naciju (na primjer, bugarski, poljski, slovenački) - kako je to i inače u Evropi. Ali ima slučajeva da jedan slovenski narod ima dva različna književna jezika, tako na primjer Lužički Srbi (jedan narod!) imaju dva normirana jezika. Nasuprot ovome, srpskohrvatski jezik

opslužuje 4 bliskosrodna naroda.

Prisutnost slovenskih jezika kao nastavnih predmeta u našim školama vrlo je neujednačena, ali se može reći da je njihova zastupljenost u nastavi uopšte slaba. Najbolje su ipak zastupljeni ruski i staroslovenski jezik. Staroslovenski ima čvrsto uporište u univerzitetskoj nastavi, a ruski u osmoljetkama i u srednjim školama. Slovenački i makedonski jezik dosta su slabo zastupljeni u našim osnovnim i srednjim školama, dok su na slavističkim studijama dosta dobro obuhvaćeni (znatno bolje negoli bugarski, na primjer). Na tim studijama dobro je zastupljen još ruski jezik, zatim češki i poljski, dok su ostali slovenski jezici zastupljeni slabo ili pak nikako (ukrajinski, bjeloruski, bugarski i slovački).

U nastavi slovenskih jezika po našim školama svih stupnjeva ne smijemo (nikako) paušalno manipulirati izvikanom i naglašenom *srodnosću* slovenskih jezika. Valja, naime, znati da je to ne samo olakšica u njihovom učenju već i znatna psiholingvistička smetnja u praktičnom ovladavanju nekog slovenskog jezika. Ugledni srpski slavista R. Košutić govorio je, na primjer, da učiti ruski jezik to (za Srbina) znači "učiti razlike između ruskog i srpskog". Prema tome, učenje slovenskih jezika kod nas *podrazumijeva* uvijek neko kontrastiranje. A to kontrastiranje odmah otkriva njihovu blisku srodnost, kako genetsku tako i tipološku. Upravo zbog toga takozvana direktna metoda učenja nije nimalo pogodna za učenje bliskosrodnih jezika - kakvi su svi slovenski jezici međusobom (ostali) i do danas. Pri učenju slovenskih jezika u našim školama moramo stalno voditi računa o tome - što znači, zapravo, srodnost slovenskih jezika na didaktičkom planu.

Posebno valja imati na umu da tu srodnost treba uvijek raščlaniti i izdiferencirati u samome procesu nastave. *Slovenski jezici danas nisu podjednako srodni na svima jezičkim ravnima*. U tom ja vidim ključ dobre metodike učenja slovenskih jezika u našim uslovima. Slovenski jezici srodni su, dakako, prije svega na *leksičkoj* ravni - ali i ovdje treba ukazati učenicima (studentima) na razlike u kulturnom i nomenklaturnom sloju leksike. Slovenski jezici imaju dosta zajedničkog i u sklopu rečenice, ali tu sad valja ukazati slušaocima na različne *lingvističke škole* - koje nam često čine sintaksu nekoga slovenskog jezika daljom nego što ona u stvari jeste. Slovenski jezici i danas su veoma

srodni u oblasti morfologije, i to više u oblasti deklinacije negoli u oblasti konjugacije. (Pri tome izuzimam bugarski i makedonski književni jezik, jer ih je evolucija odvela u smjeru balkanizacije).

U oblasti fonetike slovenski jezici najviše su se *razišli*, pa zbog toga ovome posvećujemo posebnu pažnju. Takodje su velike razlike u *prosodiji* današnjih slovenskih jezika. Da ostanemo samo kod balkanskih Slovena, vidjećemo odmah da se u prosodiji ne slaže niko ni s kim! Niti u pogledu *prirode* akcenta, niti u pogledu *mjesta* akcenta, a pogotvu ne u smislu kvantiteta sloga: slovenački jezik ima tonski akcenat (slabo izražen!) i on je slobodan; hrvatskosrpski jezika ima (izražen) tonski akcenat i on je *ograničeno* slobodan; makedonski književni jezik ima ekspiratoran akcenat i on je fiksiran (na tećem slogu od kraja); bugarski jezik ima eksipratoran akcenat i on je (posve) slobodan.

Ako sad uzmemo u razmatranje *izapadnoslovenske* jezike, razlike u prozodiji još će se uvećati. Ovi jezici imaju akcenat ekspirator i fiksiran, ali ne dva različna načina: u poljskom jeziku je na pretposljednem slogu (penultima), a u ostalima na prvome. Osim toga, poljski jezik ne zna uopšte za duge slogove (na nivou riječi), takodje i lužičkosrpski. Nasuprot ovome, češki i slovački jezik imaju duge slogove (postakcenatske) i čak ih obilježavaju na nivou grafije. Medjutim, ovi su izraženiji u češkom nego li u slovačkom, jer ih u posljednjem ograničava takozvani *ritmički zakon* (po kojem ne mogu da stoje uzastopno dva duga sloga, što je u češkom i srpskohrvatskom sasvim normalno).

Pri kontrastiranju glasovnih sistema u nastavi slovenskih jezika ipak je najbolje da podjemo od opšteslovenske situacije. Praslovenski jezik imao je neobično *bogat* vokalizam, koji možemo prezentirati na sljedeći način:

i		u
	y	
b		ʔb
e		o
e		
	a	

Letimičan opis glasovnih sistema slovenskih jezika valja početi od staroslovenskog jezika. Ovaj posljednji bio je po svom inventaru fonema sasvim blizak praslovenskom jeziku. Zacijelo su oba bili jezici *vokalskog* tipa, o čemu najbolje svjedoči tzv. zakon otvorenog sloga - svaki slog završavao se na vokal. Broj vokala u opšteslovenskom jeziku (a takodje u staroslovenskom) primicao se broju vokala u modernim zapadnoevropskim jezicima vokalskog tipa (kakvi su: francuski, njemački ili engleski). Današnji slovenski jezici, međutim, svi su odreda *suglasničkog* tipa. Pošto je staroslovenski danas mrtav jezik (u smislu da to nije ničiji maternji jezik!), i metodika njegova učenja bitno se razlikuje od metodike učenja živih slovenskih jezika. Izgovor (ili čitanje) staroslovenskog teksta danas je prilično konvencionalan, tj. on podliježe nacionalnim adaptacijama (ruskoj, srpskohrvatskoj, bugarskoj, češkoj itd). To je slično onome kako razni romanski narodi različito danas izgovaraju latinski u školskom učenju (Francuzi na svoj način, Italijani na svoj, Rumuni na svoj... itd). Ovdje ćemo samo ukazati na neke izgovorne crte u kanonskim staroslovenskim tekstovima. Prije svega, mi ne znamo pozdano kakav je bio akcenat u staroslovenskom jeziku, ali je on sigurno bio bliži (po mjestu) ruskom i čakavskom negoli savremenom štokavskom akcentu. Veoma je moguće da je bio i onakav kakav je u starijim štokavskim dijalektima. Što se tiče staroslovenskog glasa *ъ*, njega treba uvijek čitati poput odgovarajućeg ruskog vokala. Danas ne možemo više postići izgovornu razliku između staroslovenskog *ъ* (debelog jera) i *б* (ankog jera), pa moramo studentima dopustiti istovetan njihov izgovor. Vokal *ě* obično uslovnno čitamo kao fonološki slijed /e/, a moglo bi se dopustiti i drugačije čitanje - samo bismo time zatrli razliku između kanonskog staroslovenskog i crkvenoslavenskog jezika ruskog tipa (koji je u našim crkvama).

Srpskohrvatski jezik znatno je reducirao (stari) slovenski vokalizam, ali je zato sačuvao modificiranu slovensku akcentuaciju. Tako mi (nosioci sr. jezika) danas imamo *siromašan* vokalizam i vrlo složenu akcentaciju, valjda najkomplikovaniju u Evropi. Zapadni slavisti ponekad u šali kažu da bi preventivno učenje kineskog ili vijetnamskog jezika dobro došlo - kao neki preduslov za valjano usvajanje srpskohrvatskog jezika (tu misle baš na našu akcentuaciju).

Nosilac sh. jezika ne može u svojoj fonetičkoj svijesti da zamisli vokal - koji nije ni dug ni kratak, ni silazan ni uzlazan. Zbog toga naši ljudi "oplemenjuju" izgovor bugarski, makedonski i poljski, kad govore tim jezicima. Ovo se ispoljava u zadržavanju kvantiteta i intonacije u zajedničkim riječima, na primjer u poljskim *reka, glowa* i sl. Potrebno je izvjesno uvježbavanje pa da nosilac sh. jezika nauči da izgovori neutralan slog (tj. ni dug ni kratak, ni silazan ni uzlazan).

Opšteslovenski jezik imao je i slogotvorne likvide *ɾ* i *ʃ*. Srpskohrvatski je sačuvao samo prvi od njih, ali sa snažnom slogotvornom funkcijom: *srna, crkva, Hrvāt, Srbin*. Opšteslovenski jezik znao je i za palatalizovane suglasnike (u poziciji) ispred vokala prednjeg reda, ali sh. jezik danas nema uopšte umekšanih već samo meke suglasnike. Ovako je i u slovenačkom, dok bugarski i makedonski (književni) jezik imaju umekšanih suglasnika. Danas su karakteristični suglasnici našeg jezika sljedeći: N-NJ, L-LJ, Č-Ć, DŽ-Dj. Strancima, pa čak i onima slovenskog roda, valja skrenuti pažnju na izgovor navedenih suglasnika - jer to može imati i fonološki smisao. Iakodje im valja ukazati da našem uhu neće smetati tvrd izgovor suglasnika *ž* i *š*, a uznemiravaće nas njihov umekšan izgovor.

Zanimljivo je da stranci koji uče naš jezik imaju, na početnom stadiju obuke, lažan utisak da je akcenat u sh. jeziku vazda na *prvome* slogu. Oni time, zapravo, od jedne statističke tendencije tvore cijelu zakonitost (prosedijsku): naime, ima dosta riječi u našem jeziku s akcentom na *prvome* slogu. Takve su i mnoge trosložne i višesložne riječi (Srbija, Hrvatska, Vojvodina, Hercegovina). Takve su, *obavezno*, sve dvosložne riječi našeg jezika - jer je u nas oksitoneza odavno već otklonjena. Teorijski možemo ovamo uvrstiti (po potrebi!) i jednosložne riječi (tipa Niš, Knin, Šid). Dosad smo opisivali naš jezik - kako on zvuči ostalim Slovenima, sad ćemo, ukratko, da opišemo ostale slovenske jezike sa stanovišta našega maternjeg jezika (srpskohrvatskog). Uzećemo u obzir najprije ruski, poljski, češki i slovački, a završićemo bugarskim, slovenačkim i makedonskim.

Ruska prosodija načelno se razlikuje od naše (srpskohrvatske). Ruski akcenat je drugačiji po mjestu i po svojoj prirodi. On je slobodan

tj. ne može da stoji na bilo kojem slogu unutar riječi: na prvome, na posljednjem, na nekim unutrašnjem. Po svojoj prirodi ruski akcentat je ekspiratoran (ruski termini: dinamičeskoe udarenie, silovoe udarenie itd.). Vokal pune tvorbe pri ovakvom akcentu može se realizovati samo pod akcentom. Nenaglašeni ruski vokali podliježu svakojakim redukcijama. Sve ovo ima dalekosežne posljedice u zvučenju ruske riječi, što naročito osjećaju stranci. Uglavnom razlikujemo dva stupnja redukcije nenaglašenih vokala, i to kvantitativnu i kvalitativnu. Redukcijama najviše podliježu vokali srednjeg registra (E, O), a takodje vokal A. U nenaglašenoj poziciji zbližava se E sa I, neutrališe se O sa A. Ovaj posljednji slučaj zove se ruskim *akanjem*. Stupanj redukcije uslovljen je udaljenošću ispred akcentovanog sloga, ili pak položajem nekog vokala iz naglašenog sloga. Zapravo cio ruski vokalizam je (pred) odredjen prirodom i mjestom ruskog akcenta. Naglašeni ruski slog ističe se jačinom i kvantitetom izgovora, on je uvijek duži od ne naglašenog. U ruskoj fonetičkoj svijesti nezamislivo je da neakcentovan slog (postakcenatski!) može biti čak i duži od naglašenog - kako je u primjerima iz češkog i sh. jezika: *Husák*, *Bogdān*. Zapadni slavisti u transkripciji ruskih riječi vazda stavljaju dvotačku iza naglašenog sloga (time bilježe njegovu dužinu), a o ruskim vokalima iz drugog stupnja redukcije kažu da su *iracionalni*. I odista samo rodjeni Rusi ili pak izrazito obdareni fonetičari (stranci) mogu da reproduciraju takve iracionalne vokale.

I ruski konsonantizam takodje se načelno razlikuje od našega (srpskohrvatskog). Navešćeno ovdje samo njegove bitne crte: 1) *oglušenje* na apsolutnom kraju riječi 2) opozicija tvrdih i umekšanih suglasnika - sa distinktivnom (ruski: smyslorazličitelnom) funkcijom 3) mogućnost da se /J/ u izgovoru čvrsto održi i u poziciji posle mekog suglasnika (uporedi: сви́ня, бельё, платё). Ništa od svega ovog nećemo naći u srpskohrvatskom jeziku. Zbog svega toga treba stalno *šlifovati* i uvježbavati ruski izgovor, jer nam inače studenti najčešće nude neku njegovu varijantu - srpskohrvatsku, bugarsku ili čak crkvenoslovensku.

Poljski jezik veoma je svojevrstan po svome repertoaru vokalskih (fonemskih) jedinica. On ih danas ima više negoli ijedan drugi živi slovenski jezik, ukupno 8. Uz 5 osnovnih vokala, koji su nam poznati iz našega maternjeg jezika, poljski je sačuvao do naših dana još 3 karakte-

ristična slovenska vokala: y, a, e. Iako se fonetički poljsko y razlikuje od ruskog b, ne vrijedi na tome insistirati (bar ne u početku) - ako su studenti već odranije učili ruski. Poljski nazalni samoglasnici (a i e) su dosta ograničeni distribucijski, jer se danas izgovaraju samo *ispred frikativa* (na primjer, *język*, *wąsy* i sl.). Uz to valja znati da se poljski nazali načelno razlikuju od, recimo, francuskih. Dok su francuski nazali skroz natopljeni rineizmom (od početka do kraja artikulacije), poljskim nazalima rineizam je pridodat nekako pri kraju artikulacije.

Poljski konsonantizam odlikuje se danas pravim obiljem mekih i šuštavih suglasnika: osim onih koje znamo iz našeg jezika, tu su još i specifični (poljski) suglasnici: ś, ź, dz. Ovdje sad valja ukazati i na (suglasničke) prave koji formalno podsjećaju na analogne naše, ali se u stvari razlikuju od njih - glasovno i fonološki. Tako, na primjer, u poljskom jeziku postoje parovi DŹ-UŹ, zatim CZ-Ć. Valja znati da je izgovorni *dijapazon* medju njima znatno veći negoli u našim analognim parovima. Ovdje nam poljski dobro dodje da učvrstimo potrebnu artikulacionu razliku u našem jeziku - ako je već ne nosimo iz kuće.

Takodje treba naviknuti uho na karakteristično *nagomilavanje* suglasnika u poljskom jeziku (na primjer, *pszczoła* i sl.), i to u svim pozicijama (na početku, na kraju i unutar riječi). Neobično je za nas i to što u poljskom jeziku postoje, s jedne strane, vrlo tvrdi suglasnici, a sa druge strane - veoma meki. Pri tome oni čak mogu (ponekad) da stoje jedan uz drugi! Uporedi primjer: na *poczcie* i sl.). Poljski suglasnički par ʃ - ʒ samo naizgled odgovara našem L-LJ, a oni se razlikuju glasovno i fonološki. U stvari poljsko ʃ je toliko tvrdo da više zapravo i nije ʃ-suglasnik već je bilabijalno ɸ. Poljsko ʒ izgovara se danas približno kao naše ʒ u ustima Dalmatinaca. Što se pak tiče poljskoe prosodije, naši studenti treba da se naviknu na neutralan slog u poljskoj riječi, koji nije ni dug ni kratak, ni silazan ni uzlazan.

Češki jezik blizak nam je svojim vokalizmom, a nešto manje i svojom prosodijom. Akcenat u češkom jeziku je fiksiran - vazda na prvom slogu. Karakteristična je češka dužina, za koju se obično

kaže da je dvaput *duža* od naše. Pošto je ona uvijek grafijski obilježena, olakšano je njeno usvajanje. Ipak, valja voditi računa da je reparticija češke dužine drugačija od naše. Češki vokalizam slučajno se sasvim podudara s našim u repertoaru vokalskih jedinica. Njih u češkom jeziku ima 5, od kojih svaka može da bude duga ili kratka, kako u naglašenoj poziciji tako i u postakcenatskoj. Važno je istaknuti da je danas češko *y* samo slovo za fonemu /i/, da to nije nikakav zaseban vokal.

Češki konsonantizam se znatno razlikuje od našeg, kako po repertoaru tako i po svome funkcionisanju. U svome repertoaru on ima 2 vrlo specifična suglasnika, i to rotato *ř* i zvučno *h*. Prvi od njih je odličan indikator za raspoznavanje stranaca - čak i u slučaju kad oni dobro govore češki. Stranci, naime, osjetno razdvajaju izgovorene komponente toga egzotičnog suglasnika, dok je on u ustima Čeha sasvim homogeniziran (*Dřorák, mře*). Za nas je pogotovu težak izgovor njegove bezvučne varijante (*Přemysl* i sl.). Zvučno *h* zastupljeno je i u nekim drugim pograničnim jezicima (slovenskim) - u slovenačkom, bjeloruskom i ukrajinskom. Izgovornu teškoću predstavljajuće za nas i slogotvorno češko *ř* : *vřtava, přezř* i sl.

Usput da kažemo nešto i o nešem percipiranju slovačkog jezika. On nam je glasovno bliži od češkog, prije svega time što ima meko *ř*, ali nam je tudj zbog većega broja dvoglasnika u njemu (ima ih čak 3, dok je u češkom samo 1). Slovački izgovor biće nam bliži i zbog toga što u njemu nema rogatoga *ř*, ali zato ima uglasnik *dz* - koji nam je tudj. Biće nam, bar u početku, neobično i slovačko *ä* < *e*. Empirički, slovački izgovor bliži nam je i zbog manje izraženog otezanja, jer ritmički zakon ne dopušta u njemu dva uzastopna duga sloga.

Što se tiče slovenačkog jezika, teškoću nam predstavlja njegov tonski akcenat, jer doživljava degradaciju na naše oči. Vokalski sistem je bogatiji od našega, pažnju treba obratiti na opoziciju po tembru kod-glasova E i O. Takodje valja napomenuti da u slovenačkom jeziku postoji zapravo poluglas (*ö*), pisan slovom E. Posebno ćemo ukazati na slovenački glas bilabijalno u, koji se inače piše slovima L i V. Još je važno da se istakne: slovenačko LJ i NJ drugačiji su od naših odgovarajućih glasova.

Što se tiče makedonskog knjiž. jezika, valja se priviknuti na suglasnik dz (piše se latiničnim slovom S).

Pri učenju bugarskog jezika treba uvježbati izgovor neutralnoga sloga (ni dug ni kratak, ni silazan ni uzlazan). Što se tiče vokalizma, teškoću nam predstavlja poluglas . Važno je takodje da postignemo zatvoreniji tembr srednjih vokala u nenaglašenom položaju. Umekšani k' i g' podjednako su nam teški u makedonskom i u bugarskom, mada oni funkcionalno nisu identični u ova dva jezika.

Korektan izgovor vokalskih i suglasničkih jedinica u slovenskim jezicima koje učimo ima trojak smisao:

- 1) komunikacijski
- 2) ortoepski
- 3) stilski.

Ako tome još dodamo i značaj pravilnog izgovora za čitanje i doživljavanje stihovnih sastava (iz domena lijepe književnosti), onda smo u potpunosti obuhvatili sav onaj tanani smisao kontrastiranja glasovnih sistema pri učenju slovenskih jezika kod nas.

SMISAO KONTRASTIRANJA GLASOVNIH SISTEMA U NASTAVI SLOVENSKIH JEZIKA

(r e z i m e)

Po zamisli autorovoj bliska srodnost nije samo olakšica pri učenju slovenskih jezika, već to može biti i neka psiholingvistička smetnja u njihovom praktičnom usvajanju. Današnji slovenski jezici nisu podjednako srodni na svim jezičkim ravnima, najmanje su srodni baš u domenu glasovnom.

Zbog svega toga autor smatra da treba obratiti pažnju na kontrastiranje glasovnih sistema kao pouzdan put da student usvoji korektan izgovor nekog slovenskog jezika kao stranog. To će imati trojak smisao, i to: 1) komunikacijski 2) ortoepski 3) stilski.

MIHAL TIR, NOVI SAD

JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO MESTU I PO NAČINU TVORBE U SLOVAČKOM
JEZIKU U POREDJENJU SA SRPSKOHVATSKIM JEZIKOM

1. Jednačenje suglasnika je zavisna, odnosno kombinatorna promena interesantna kako sa teoretskog aspekta tako i sa praktičnog. Zbog toga mu se posvećuje pažnja u gramatikama i u udžbenicima jezika. Medjutim, neka pitanja iz ove oblasti u serbokroatistici, a delimično i u slovakistici nisu u dovoljnoj meri definisana, pogotovu ako imamo na umu ortoepski prilaz proučavanju jednačenja suglasnika.

U gramatikama srpskohrvatskog jezika obuhvaćene su ove vrste asimilacije ili jednačenja suglasnika:

- a) jednačenje suglasnika po zvučenosti,
- b) jednačenje suglasnika po mestu i načinu tvorbe.

2. U ovom radu govorićemo o jednačenju suglasnika po mestu i načinu stvaranja u slovačkom jeziku u poredjenju sa srpskohrvatskim jezikom. Pošto je reč o kombinatornoj glasovnoj promeni uslovljenoj susedstvom odredjenih glasova na granici dveju morfema jedne reči ili u sandhiju, prikazaćemo suglasničke foneme slovačkog i srpskohrvatskog jezika.

SLOVAČKI				SRPSKOHVATSKI				
p	t	t'	k	p	t	-	k	eksplozivni
b	d	d'	g	b	d	-	g	
c č				c č				
dz* dž*				dž				afrikate
f s š ch**				č				frikativni
v z ž h				dj				
m n n				f s š h				frikativni
l r				z ž				
r j				v l lj				senanti
				j				
				m n n				
				r				

Poredjenjem tabele slovačkih suglasnika (Pauliny, 1968, s. 51) sa tabelom srpskohrvatskih suglasnika (Silić - Rosandić, 1978, s. 14) dolazimo do ovih zaključaka relevantnih za objašnjenje teme:

- U slovačkom jeziku postoje 4 para eksplozivnih suglasnika sa distinktivnom fonološkom osobinom zvučnost - bezzvučnost: *t'* i *d'* su eksplozivni suglasnici za razliku od srpskohrvatskog jezika gde su *ć* i *dj* sliveni, odnosno praskovo-tesnačni.

- U slovačkom jeziku 2. i 3. vertikalni red (tj. stubac) u tabeli pravilnije je raspoređen - postoji više uredjenih parova koji učestvuju na morfematskoj granici u neutralizaciji opozicije "kompaktnost - difuznost" kod tzv. oštih suglasnika (up. E. Pauliny, 1968, s. 54 i 96).

3. U slovačkim gramatikama navode se kao primeri za jednačenje suglasnika po mestu artikulacije promena - *nb-u -mb-i -nk-, -ng-* u *nk, u-ng-*. Reči *hanaba, klenba, ženba* izgovaraju se *hamba, klemba, žemba*. (Pauliny - Ružička - Štolc, 1968 s. 43) što je kodificirano u ortoepskom rečniku (Král' 1979). Promena *n* u *m* ispred bilabijalnog suglasnika *b* uobičajena je i u srpskohrvatskom jeziku s tim da do nje dolazi i ispred *p*: *stambeni, odbrambeni, stramputica* (piše se *stranputica*). U prostim i izvedenim rečima to se odražava i u pravopisu, dok u složenim rečima ovo jednačenje navodno nije potpuno, te se piše *n* (reči tipa *vanpartijski, vanbračni, jedanput*). Uporedi Pravopis, 1960, s. 65. i Hraste - Brabec - Živković, 1970, s. 30). Po mišljenju M. Stevanovića, koje prihvatamo i mi, asimilacija je *i* tu potpuna.

U slovačkom jeziku se kao rezultat jednačenja suglasnika po mestu artikulacije javlja i *n* kombinatorna vani, u sklopovima *-nk-, -ng-* mora se izgovarati velarno *n* (npr. u rečima *kongres, anketa*). U serbokroatistici se ovi primeri ne navode, ali isti zaključak važi i za srpskohrvatski jezik ako imamo u vidu normalan izgovor u okviru koga detencija (završna faza) prethodnog suglasnika sliva se sa intenzijom (početnom fazom) sledećeg suglasnika.

4. U slovačkim gramatikama i fonetikama razmatra se i asimilacija opozicije "alveolarni suglasnik - palatalni suglasnik" (i obratno) i tzv. asimilacija po sibilantnosti (Pauliny - Ružička - Štolc, 1968, s. 41 i 42), dok su u fonologijama za ove promene prihvaćeni termini *ne-*

utralizácia protikladu "kompaktnost' - difúznost' i neutralizácia protikladu "sykavost' - nesykavost'" (Pauliny, 1979, 158 - 159). Kada budemo razmatrali primere ovih promena, videćmo da ih uslovno možemo poistovetiti sa tumačenjem jednačenja suglasnika po mestu i načinu tvorbe u srpskohrvatskoj lingvističkoj literaturi.

5. Kod neutralizacije opozicije "kompaktnost - difuznost" drugačije se ponašaju eksplozivni suglasnici, a drugačije strujni. Na morfematskoj granici dolazi do neutralizacije grupe t-t', t-d', d-d', d-t' čiji rezultat je udvojeni suglasnik t' t' ili d' d': reči *odtial'*, *oddiel*, *podt'at'* izgovaraju se o t'ial', o d'ial, po t'at'- . Po A. Kral'u (1975, s. 240), u neutralnom i višem stilu književnog izgovora jednačenja se ne vrši u sandhiju pošto je veza slobodna ("vol'ná). Rečenica "Hilad t'a trápi" izgleda ovako u fonetskoj transkripciji: "Hlatt'atrápi". E. Pauliny (1979, s. 158) preporučuje i u ovom slučaju izgovor udvojenog suglasnika (gemináte).

Grupe t'-t, d'-d, t'-d, d'-t po Paulinyju ne podležu promeni ni u okviru jedne reči, ni u sandhiju: *pät'tonový*, *devät'dobý*, *pod' domov*, *mat' dovod* izgovaramo *pät'tonoví*, *deväddobí*, *pod'domov*, *mad'douvod*. Král' - i to pravom - insistira na ovoj promeni na morfematskoj granici, dok je u sandhiju ne preporučuje.

Kada se u sklopu pojavi jedan kompaktni strujni suglasnik ili sliveni suglasnik i jedan difuzni strujni ili sliveni suglasnik, u neutralnom i višem stilu izgovora ne dolazi do neutralizacije opozicije "kompaktnost - difuznost". U primerima tipa *dones šaty*, *dones ženám*, *raz žil*, *bez šidla*, *koš syra*, *valašsky'*, *už sedí*, *rozšírit'*, *rozžialit'*, *sčerveniet'* suglasnici se jednače samo po zvučnosti gde za to postoje uslovi.

U slovačkim dijalektima, kao i u okviru nižeg stila neke od poslednje navedenih grupa se jednače, neke pojednostavljaju; reč je o procesu koji možemo porediti sa stanjem u srpskohrvatskom jeziku.

6. I u slučaju gubljenja suglasnika smemo govoriti, kako to ističe M. Stevanović (1970, s. 99), o asimilaciji, i to o potpunoj asimilaciji. Pažljivom analizom oblika nekih reči možemo uočiti ovaj proces. Npr. slovačkoj reči *rozžialit'* odgovara u srpskohrvatskom *ražalostiti* u kojoj je ž rezultat asimilacije grupe -zž- i gubljenja jednog ž.

M. Stevanović (1970, s. 111-113) navodi dosta primera za promenu *s*, *z* ispred prednjonepčanih suglasnika u *š*, *ž* (*iščupati*, *ščešati*, *šćućuriti*, *lišće*, *prošnja*, *snošljiv*, *čežnjiv*, *kaznjiv* ali isto tako i *bešumni*, *bešični*, gde je došlo najpre do jednačenja a posle do stapanja suglasnika). Ako se prefiks završava na *s* ili *z* a koren reči počinje sa *lj*, *nj*, do jednačenja po mestu i načinu tvorbe ne dolazi. Govorimo i pišemo: *razljutiti se*, *razljuljati*, *sljuštiti*, *iznjihati*. U narodskom govoru ovo jednačenje je rasprostranjenije. Kaže se *š njim*, *š njom*, *pošljednji*; u književnom govoru ovakvi oblici se ne tolerišu.

Ovoj problematici u srpskohrvatskom jeziku trebalo bi pristupiti sa ortoepskog aspekta, kako je to učinjeno u slovakistici. U udžbenicima srpskohrvatskog jezika mora se posvetiti potrebna pažnja održavanju jednačenja suglasnika po mestu tvorbe (ili nazovimo ga neutralizacija opozicije "kompaktnost - difuznost") na književni izgovor. Silić i Rosandić (1978, s. 29 - 31, 39 - 44) su na dobrom putu da učenicima srednjih škola približe interpretaciju glasovnih promena na granicama morfema i na granicama reči. Pri tome se koriste odgovarajućom simbolikom (P - prefiks; R - koren, lat. radix; S - sufiks; A - atonička reč; T - tonička, tj. naglašena reč), ali im se može zameriti što ne podvlače u dovoljnoj meri ortoepsku normu. Navode primere *s čašom*, *bez džepa*, *s džamijom*, *uz čašicu*, realizovane u obliku *ščašom*, *beždžepa*, *šdžemijom*, *uščašicu*, a ne ističu da književni izgovor takve oblike ne toleriše. U gramatici Hrastea - Brabeca - Živkovića (1970, s. 57) i kod M. Stevanovića (1970, s. 112) se takav izgovor tretira opravdano kao neprecizan - dakle nije u duhu ortoepskih pravila.

Silić i Rosandić (1978, s. 43) navode na granicama reči i primere za promenu *t-ć* u *ć* u temi Ispadanje suglasnika. Ova pojava veoma je frekventovana u futuru (npr. *pisat ću* izgovaramo *pisaću*). Po njima, na granici naglašena reč - nenaglašena reč grupa *t-ć* menja se u *ć*. "Brat će, brod će, kad će" navodno se izgovara "braće, broće, kaće". Smatramo da to važi samo za brzo tempo govora dok u ortoepsko korektnom izgovoru do ovakvog sažimanja, odnosno gubljenja jednog suglasnika ne dolazi, sem futuralnih oblika tipa *pisaću*, *kazaću* (koji se grafijski mogu ostvariti i kao *pisat ću*, *kazat ću*).

7. Kada se na granici dveju morfema ili dveju reči koje čine izgovornu celinu najđu na prvom eksplozivni suglasnici *t, t', d, d'* ili afrikate *c, č, dz, dž* a na drugom mestu frikativni suglasnici *s, z, š, ž* (kao i afrikate *c, č, dz, dž*), u slovačkom jeziku je neizbežna tzv. asimilacija po sibilantnosti (u fonološkoj terminologiji neutralizacija opozicije sibilantni suglasnik - nesibilantni suglasnik).

Udvojeni suglasnik kao rezultat asimilacije javlja se na granici korena i sufiksa; od grupe *t, d, + s, z, š, ž, c, č*, iza kojih sledi samoglasnik dobijamo udvojeni suglasnik *cc* ili *čč*. Reči i oblici *štyridsat', radšej, predsa, Bytča, otca, rozhodca* izgovaraju se *štiri>cat', ra>čej, pre>ca, bi>ča, o>ca, rozho>ca*. Grupa *-čš-* asimiluje se na *-čš-*: *väčší* treba izgovoriti *vä>čí*.

Grupe *-ts-*, *-ds-* (na granici korena i sufiksa) ispred *c* suglasnika slivaju se u suglasnik *c*. Fonetska transkripcija reči tipa *študentský, novosadský* po ortcepskoj kadifikaciji izgleda ovako: *študenckí (i študenski), novosackí*.

U srpskohrvatskom jeziku eksplozivni suglasnici *t* i *d* gube se ispred *c* i *č* pred samoglasnikom, i to i u pravopisu i u izgovoru: *oca, oče, zadaci, dohoci, pripoveci*. Grupe *-ts-*, *-ds-* ispred suglasnika ostvaruju se (kao u slovačkom jeziku) kao *c*: *akrobatski, beogradski* izgovaramo *akrobacki, beogracki*. Ako je nagomilano mnogo suglasnika, *-t-* se gubi (*studentski* se čuje *studenski*).

8. Do neutralizacije u kombinaciji "nesibilantni suglasnik - sibilantni suglasnik" u slovačkom jeziku ne dolazi u ovim slučajevima (up. Pauliny, 1979, s. 160):

a) na granicama reči spojenih u jednu izgovornu celinu: *od soboty (ot soboti), pod' sem pot' sem), pod cestou (pot cestou)*,

b) na granicama prefiksa i korena: *odsúdit' (otsúdit')*, *ođcudzit' (otcudzit')*,

c) kod složenih reči: *viacsúty (viacsiti), päť ciferný (päť ciferní)*

U vezi sa primerima pod b i c Král' (1975, s.203) ističe

da je moguće izgovoriti udvojeni suglasnik sa izmenjenim mestom artikulacije (što je podudarno sa interpretacijom E. Paulynyja), ili udvojeni suglasnik bez promene mesta artikulacije za vreme izgovora. I jedan i drugi slučaj ovaj istaknuti slovački fonetičar transkribuje na isti način.

Što se tiče srpskohrvatskog jezika, M. Stevanović (1970, s. 115) objašnjava da praskavi suglasnik na kraju prefiksa i afrikata na početku korena ostaju neizmenjeni: *otcepiti*, *otčepiti*, *potceniti*. U tom slučaju ovakav zaključak moramo očekivati i na granici dveju reči spojenih u jednu izgovorenu celinu ("brat čeka", "mlad cestar"). Zaključci Silića i Rosandića (1978, s. 43) o stapanju dvaju suglasnika u jedan u sandhiju važe za brz tempo govora, a diskutabilno je i to da li sa ortoepskog aspekta treba tu tražiti udvojeni suglasnik. Ovi autori (1979, s. 191) smatraju da se udvojeni suglasnik izgovara i na granici prefiksa i korena (*otcepiti* sa -cc-, *otčepiti* sa -čč-)

9. Iz rada nedvosmisleno proističe da do jednačenja suglasnika po mestu i po načinu tvorbe dolazi i u srpskohrvatskom jeziku i u slovačkom jeziku s tim da je ova pojava frekventovanija u slovačkom jeziku u kome se sa ortoepskog aspekta u mnogo većoj meri i tolerišu udvojeni suglasnici i suglasničke grupe. U srpskohrvatskom jeziku veću frekvenciju ima gubljenje suglasnika (up. Stevanović, s. 113 - 118), dok u slovačkom jeziku pojednostavljivanje suglasnika i neutralizacija opozicije "kompaktnost - difuznost" kod frikativnih suglasnika je dijalekatska pojava. Na drugoj strani književna norma insistira na udvojenim suglasnicima gde to pravila nalažu.

Rezultati do kojih su došli slovački fonetičari i fonolozi u proučavanju jednačenja suglasnika aplikovani su u ortoepskom rečniku Ā. Král'a (Slovník ..., 1979). Dobro bi bilo da se ortoepski element ima na umu i u srpskohrvatskom jeziku u vezi sa jednačenjem suglasnika.

Na kraju još ističemo da ortoepski izgovor ne možemo poistovetiti sa scenskim izgovorom (a takve tendencije su jedno vreme preovladale), jer na tempo govora utiču emocije (up. Mistrík, 1979, s. 49) koje dovode do uprošćavanja izgovora.

LITERATURA

BRABEC, I. - HRASTE, M. - ŽIVKOVIĆ, S.: Gramatika hrvatskosrpskog jezika. IX izdanje. Zagreb, Školska knjiga 1970. 280. s.

KRÁL, Á.: Zdvojené spoluhlásky II. Kultúra slova, 9, 1975, s. 200 - 203, 238 - 242.

KRÁL, Á.: Príručný slovník slovenskej výslovnosti. 1. vydanie. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 224 s.

PAULINY, E.: Fonológia spisovnej slovenčiny. 2. vydanie. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 128 s.

PAULINY, E.: Slovenská fonológia. 1. vydanie. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 216.s. .

PAULINY, E.: - RUŽIČKA, J. - STOLC, J.: Slovenská gramatika. Piate, zrevidované a čiastočne doplnené vydanie. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 596. s.

Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika sa pravopisnim rečnikom. Izradila pravopisna komisija. Novi Sad - Zagreb, Matica srpska - Matica hrvatska, 1960. 832 s.

SILIĆ, J. - ROSANDIĆ, D.: Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika. Udžbenik za prvi razred srednjih škola. V, neizmijenjeno izdanje. Zagreb, Školska knjiga 1978. 88 s.

SILIĆ, J. - ROSANDIĆ, D.: Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika. Priručnik za nastavnike. II, nepromijenjeno izdanje. Zagreb, Školska knjiga 1979. 276.s.

STEVANOVIĆ, M.: Savremeni srpskohrvatski jezik, I. Drugo izdanje. Beograd, Naučna knjiga 1970. 653 s.

PRIMEDBE

- ¹ Ovi glasovi se u fonetici obeležavaju ʒ i ʒ̣
- ² U srpskohrvatskom jeziku odgovara mu h /fonetski zapis u slovačkom x/. Sa h se u slovačkom obeležava laringalni zvučni suglasnik.
- ³ Znak > stavljamo ispred udvojenog suglasnika.

R E S Ü M E E:

Die Übereinstimmung der Konsonanten nach dem Ort und nach der Weise der Bildung in Slowakischer Sprache - im Vergleich zur Serbokroatischen Sprache

- In dem Beitrag bearbeitet man, dem kontrastiven Aspekt nach, die Übereinstimmung der Konsonanten nach dem Ort und nach der Weise der Bildung in slowakischer, sowie in serbokroatischer Sprache. Während in slowakischer Sprache des öfteren die doppelten Konsonanten als Resultat der angegebenen Stimmenänderungen erscheinen, soweit sich in der serbokroatischen auch die Fälle der Verluste von Konsonanten wiederholen, bzw. Vereinfachung der Konsonantengruppen. Die theoretischen Betrachtungen aus diesem Bereich anwendet man in der Slowakei auch im Sprachpraxis /die Aussprachennormierung und Orthoepisches Wörterbuch/.

Душанка Мирић (Нови Сад)

О ДИЈАЛОШКОЈ ЦЕЛИНИ ПРИ УСВАЈАЊУ СРПСКОХРВАТСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Дијалoшка цјелина као јединица текста у настави страних језика још увијек нема дефинисано мјесто, али је у пракси стално присутна. Формирање дијалoшке цјелине при провјери степена говорних могућности и навика лица које учи страни језик је релевантан показатељ достигнутог степена у односу на све нивое језичког система.

Сложеност упитног исказа као синтаксичке појаве и формирања дијалoшке цјелине проузрокују тешкоће разне врсте, које се на вишим етапама учења језика савладавају у различитој мјери. Извјестан број тешкоћа запажа се на свим нивоима учења, а оне су и иницирале разматрање проблема.^I

Овом приликом пажња је посвећена усвајању дијалoшке цјелине у српскохрватском од стране носилаца руског језика. Материјал који је разматран чине примјери забиљежени за вријеме непосредних усмених вјежбања и подаци добијени тестирањем студената. У оквиру теста од студената је тражено:

- а) да дају одговоре на задато опште питање и
- б) да поставе посебно питање на дати одговор.

Тест је овако структуриран због велике заступљености таквог типа вјежби у настави, а са циљем да се развије осјећање за флексибилност функције питања у говорном чину /прелазак реплике-стимуланса у реплику-реакцију и обрнуто/, уз активизацију свих стечених знања и умјећа.

Предмет разматрања, дијалoшку цјелину, дефинишемо као минимални текст у чији састав улазе реплика-стимуланс и реплика-реакција. Узајамни однос реплика одређује кохеренцију, битан услов коректности дијалoшке цјелине. Кохеренција се манифестује у три међусобно повезана аспекта: структурном, смисаоном и комуникативном.

Са упитним исказом општег типа у датом материјалу формирају се у великом проценту кохерентне дијалoшке цјелине. Са тачке гледишта структуре, одговори варирају од опште афирмације / негације као једно-

чланог исказа, до сложене реченице са израженим или неизраженим структурним паралелизмом реплика. Као примјер наводимо дијалошку цјелину чија је реплика-стимуланс:

* - Ти моћи ћеш дати ми уџбеник?

у алтернативном низу реплика-реакција појављују се искази:

- Да.

- Хоћу.

- Хоћу, али не могу.

* - Да, моћи ћу да ти дајем уџбеник

Сваки од наведених одговора остварују се репликом-стимулансом структурно кохерентну цјелину. У првом примјеру исказ да. Као средство елиптичног понављања обезбеђује најопштији облик кохеренције у свим аспектима. Код остала три одговора структурна кохеренција се манифестује употребом будућег времена, тј. структурним паралелизмом. Структурни паралелизам међу репликама није обавезан услов - ако овај аспект кохеренције није реализован /али ни нарушен/, функцију обављају смисаони и комуникативни аспект. Такав је случај са алтернативним низом одговора у слиједећем примјеру:

* - Да ли Марја Алексејевна ће бити данас?

- Нажалост, Марја Алексејевна неће бити данас.

- Да, она ће бити данас после подне.

- Не, Марја Алексејевна данас је слободна.

У свим дијалошким цјелинама које наведене реплике могу формирати (укупно 4), остварује смисаона кохеренција, и то не само уопштена, него са конкретизовањем узрочно-посљедичних и временских односа.

Трећи аспект кохеренције, комуникативни, у свим случајевима се реализује коректно, али са различитим опсегом информације и врстом модалне модификације. Као илустрацију навешћемо још неколико могућности за формирање кохерентне дијалошке цјелине са репликом стимулансом:

- Да ли можеш да ми даш уџбеник?

* - Можем, што да не.

- Сигурно, могу.

* - Свакако. Датићу ти уџбеник после овог часа.

Поставља се питање кохеренције дијалошких цјелина као што су:

- I - Да ли сте се уморили?
 - Не, нисам се уморила.
- II * - Да ли можеш да даш ми уџбеник?
 - Да, ја могу да дам ти овај уџбеник.
- III - Маша се уписала на факултет?
 - Да, Маша се уписала на факултет.
 * - Не, Маша се не уписала на факултет.

Неоспорно је да се кохеренција овдје остварује, али ипак нисмо спремни да наведене дијалошке цјелине верификујемо као коректне. Структурна кохеренција се остварује потпуним лексичким и граматичким паралелизмом реплика, што обезбјеђује и смисаону кохеренцију. Препонирана афирмација /негација такође служи сврси остваривања смисаоне кохеренције, али не неопходно. Обим понуђене информације прелази оквире адекватности, а то се може сматрати обликом нарушавања комуникативног аспекта кохеренције. Из тог разлога дијалошке цјелине формиране уз помоћ информативно редувантних реплика-реакција сматрамо за некоректне. Тек у случају емфатичке употребе стекли би се услови за верификовање коректности.

Реплика-реакција формирана на овакав начин врло је честа у испитиваном узорку, и то на свим етапама учења језика. Код неких испитаника чак се појављује као једини понуђени одговор, а код других као први од неколико алтернативних. То наводи на закључак да се код студената језика формира свијест о структурно засићеном одговору као о својеврсном инваријанту коректне информативности. У прилог овоме иду и примјери забиљежени на часу, за вријеме усмених вјежби, гдје се на прво мјесто у одговору ставља рема, а затим додаје тема исказа:

- I - Ко је навраћао у њихову студентску собу?
 - Познаници и колеге навраћали су у њихову студентску собу.
- II - Шта се одржава у дому културе?
 - Позоришне и биоскопске представе,
 предавања и дискусије одржавају се у
 дому културе.

Темо-рематска структура у реплици-стимулансу је правилно идентифицикована, али се у реплици-реакцији ипак појављује инверзивни ред /ријеч је о неутралној говорној ситуацији/. У оваквим случајевима се у ствари манифестује колизија у области недовољно развијене компетенције студената: сматрајући структурне некомплетним одговор који садржи само рему, тј. информативно најрелевантнији дио, накнадно додају тему и у коначном резултату се добија некоректно формирана реплика-реакција, а тиме и дијалогска цјелина.

Узорке "суперправилног" формирања исказа свакако треба тражити у степену владања језиком и у примијењеним методским поступцима.

Што се тиче повећане фреквенције препониране афирмације/негације у одговору, која такође има утицаја на појаву вишка информације, узроци прије свега леже у интерференцији матерњег језика испитаника.

У посматраном материјалу је врло занемарљив број некоректно формираних дијалогских цјелина попут ових:

I * - Да ли се сетио о чему је био разговор?

- Не, зато што они су били одсутни кад ви сте разговарали.

II * - Да ли сте се брзо вратите?

- Вратићу се у пола осам.

Релативна кохеренција таквих цјелина могла би се утврдити тек у ширем контексту, који у овој прилици није дат. Узроке оваквим појезама видимо у недовољном разумијевању смисла и у степену знања студената.

У корпусу дијалогских цјелина које су добијене као резултат постављања питања на предложени одговор већи је проценат некохерентних, него у претходно разматраном, иако понуђени одговор поставља релевантно једнозначан оквир за правилан избор питања. Најчешћи узрок појави некохерентне дијалогске цјелине у овој групи лежи у области комуникативног аспекта кохеренције. Конкретније, ради се о нераспознавању темо-рематске структуре одговора. Испитаници су били понуђени као одговори потврдни искази са крајње једноставном темо-рематском структуром, типичном за неутралну ситуацију у оба језика: тема на првом, рема на другом мјесту /субјекат испред предиката/. То је довољан услов за схватање структурно и смисаоно потпуног исказа презентираних у писаном облику. Правилно

идентификовање реме у одговору омогућује аутоматски правилан избор упитне ријечи, пошто она представља рему посебног питања. Ако рема у одговору није правилно идентификована, ни избор упитне ријечи није адекватан, а то значи да је кохеренција дијалогске цјелине нарушена. На примјер, испитаницима је као једна од реплика-реакција понуђен исказ:

- Прикупили су више од сто књига,

гдје је рема више од сто. Као алтернативни низ реплика-стимуланса појављују се искази који свједоче о погрешно идентификованој реми:

- Шта су прикупили?
- Колико књига су прикупили више?
- Колико књига су још прикупили?

Слично је са репликом-реакцијом:

- Разговори су почели тачно у десет.

за коју се као стимуланси појављују искази:

- Шта су почели тачно у десет?
- Зар нису разговори почели тачно у десет?

На смисаоном плану кохеренције такође су забиљежена одступања. Најчешће узрок томе је неразумијевање узрочно-последичних односа у оквиру сложеног исказа, понуђеног као реплика-реакција. На примјер:

- Писала сам му због тога што се Миша враћа.

Питања која не могу остварити кохеренцију у оквиру цјелине су:

- О чему сте му писали у писму?
- Шта сам му писала због тога?
- Ко се враћа?
- Зашто је писала?

Пошто смисаона адекватност није постигнута, не постижу се ни комуникативна, ни структурна. Истоврсни поремећај кохеренције манифестује се при формирању дијалогске цјелине са репликом-реакцијом:

- Нисам се јавила зато што нисам имала времена.

Реплика-стимуланс:

- Зашто ниси имала времена?

Један од исказа који се појављује као реплика-стимуланс за ову исту реплику-реакцију је:

- Зашто нисам се јавила?

Аналоган примјер овоме су и слиједеће дијаложке цјелине:

I - Колико књига сте прикупили?

- Прикупили су више од сто књига.

II - Када смо се вратили?

- Вратили смо се пре пет дана.

У свим случајевима појављује се идентичан начин нарушавања кохеренције цјелине. Због погрешно идентификованог субјекта у оквиру реплике-реакције, у реплици-стимулансу се не остварује структурни паралелизам. Идентичност субјекта у репликама мора бити, ако не лексички и морфолошки, бар морфолошки исказана. У наведеним примјерима погрешно одабрани облици помоћног глагола показују нетачност идентификованог субјекта. Реплике због тога не остварују кохеренцију нити на смисаоном, нити на комуникативном плану.

За основни разлог генерирања оваквог типа грешака сматрамо неподударност српскохрватског и руског језика у подсистему помоћних глагола. Због тога студенти имају тешкоће у овладавању облицима и употребом помоћних глагола. Са друге стране, реплике-реакције на основу којих је грзђена дијаложка цјелина, за носиоце руског језика имају смањену информативност због одсуства личних замјеница. Аналитичност при изражавању лица перфекатских облика глагола у руском језику захтијева велику фреквенцију личних замјеница, што није случај у српскохрватском. Ова околност може представљати комуникативну сметњу за ученике и евентуално успорити идентификовање субјекта.

Анализирајући грешке при усвајању српскохрватске дијаложке цјелине од стране носилаца руског језика долазимо до података о тешкоћама које се односе на постизање интеративног елемента дијаложке цјелине - кохеренције. Нарушавање кохеренције се манифестује у сва три њена аспекта: смисаоном, структурном и комуникативном, али ипак најчешће се ради о овом посљедњем. Релативно ограничен број грешака и тешкоћа

може се приписати интерференцији матерњег језика испитаника и сматрати типичним грешкама. Далеко доминантији извор грешака је степен знања и комуникативне компетенције студената, па је реално претпоставити да те грешке имају универзалнији карактер, да су могуће и код других

Н А П О М Е Н Е

- 1/ Материјал је сакупљен по раду са студентима српскохрватског језика/ /као главног предмета и као језика струке/ на Московском државном универзитету 1984/85. године. Тестирањем студената од прве до шесте године учења добијен је узорак од 361 примјера са упитним исказом општег и 221 примјера са упитним исказом посебног типа.
- 2/ У раду се не посвећује пажњи грешкама лексичке и граматичке природе уколико излазе из оквира постављеног циља, али се искази са таквим грешкама у тексту означају звјездицом.

ЛИТЕРАТУРА

- Брчакова Д.: О связности в устных коммуникатах. У: "Синтаксис текста", Москва, "Наука", 1979.
- Брызгунова Е.А.: Звуки и интонация русской речи, —е издание, переработанное. Москва, "Русский язык", 1977.
- Зарубина Н.Д.: Текст: лингвистический и методический аспекты. Москва, "Русский язык", 1981.
- Москальская О.И.: Грамматика текста. Москва, "Высшая школа", 1981.
- Wayles Browne: Theme-rheme Structure and Word Order for Learners of SC. ZESCCP, Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika I, Zagreb, 1975.

О ДИАЛОГИЧЕСКОМ ЕДИНСТВЕ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СЕРБСКОХОРВАТСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

/резюме/

Целостность диалогического единства рассматривается в данной работе с точки зрения обучения сербскохорватскому языку как иностранному в русской языковой среде. Устанавливаются нарушения целостности в структурном, смысловом и коммуникативном аспектах и определяются их причины. Результаты анализа ошибок показывают, что гораздо больше нарушений целостности диалогического единства вызвано недостаточным уровнем знаний, чем влиянием родного языка учащихся.

S e s i j a 4.

Ljubomir Mihailović (Beograd)

NEKI PROBLEMI KONTRASTIVNE ANALIZE JEZIKA U SINTAKSIČKOJ RAVNI

Kontrastivna analiza jezika u sintaksičkoj ravni postavlja pred ispitivača nekoliko metodoloških problema u vezi sa identifikacijom, diskriminacijom, klasifikacijom i semantizacijom sintaksičkih jedinica i složenih celina. Ovde ćemo razmotriti četiri takva problema: 1) problem iznalaženja sintaksičkog modela koji omogućuje samerljivost opisa jednog i drugog jezika, 2) problem odredjivanja uloge morfološke i semantičke ravni u opisu sintaksičkih odnosa, 3) problem razgraničenja leksičkih i gramatičkih momenata na osnovu kojih se utvrđuje priroda sintaksičkih odnosa, i 4) problem razgraničenja lingvističkih momenata od vanlingvističkih momenata koji utiču na razumevanje sintaksičke celine.

Osnovni problem jeste iznalaženje sintaksičkog modela koji omogućava samerljivost (izomorfizam) opisa jednog i drugog jezika. Ovaj problem proističe iz same prirode kontrastivne analize jezika, koja pretpostavlja postojanje zajedničkog kontrastivnog obeležja po kojem se dva jezika upoređuju sa ciljem da se iznadju sličnosti i razlike između njih. Bez zajedničkog kontrastivnog obeležja nema kontrastivne analize jezika. Otuda se postavlja pitanje: gde naći zajedničko kontrastivno obeležje za jezike obuhvaćene upoređivanjem u sintaksičkoj ravni. Odgovor na ovo pitanje glasi: u sintaksičkom modelu tih jezika.

Problem o kojem govorimo javlja se upravo na ovom mestu. Činjenica je da se opisi pojedinih jezika razlikuju u pogledu jezičkog modela koji se nalazi u osnovi tih opisa. Do ovih razlika dolazi delom zbog teorijske orijentacije ispitivača, a delom zbog njegove praktične orijentacije, tj. zbog njegove težnje da pojave datog jezika i njihove međusobne odnose obuhvati što bolje i što šire. I kao što teorijska orijentacija ispitivača može odrediti da li će se dati prednost ovom ili onom jezičkom modelu, tako i praktična orijentacija njegova može uticati na izbor između raspoloživih jezičkih modela. Tako dolazimo u situaciju da pred sobom imamo opis jezika A koji nije samerljiv opisu jezika B. Kontrastivna analiza jezika pod

tim uslovima otežana je ili sasvim onemogućena.

Pošto principi kontrastivne analize traže da se iznadje zajedničko kontrastivno obeležje, ispitivaču stoji na raspolaganju ova rešenja: 1) da za osnovu uporedjivanja uzme jezički model po kojem je opisan jezik A, 2) da za osnovu uporedjivanja uzme jezički model po kojem je opisaj jezik B, i 3) da za osnovu uporedjivanja uzme jezički model po kojem nije opisan ni jezik A ni jezik B. Ako se opredeli za drugo rešenje, on rizikuje da ne obuhvati neke pojave jezika A. Ako se, pak opredeli za teće rešenje, on rizikuje da izvan uporedjivanja ostavi i neke pojave jezika A i neke pojave jezika B.

Prema tome, ako želi da izbegne nedostatke pomenutih rešenja, ispitivač je primarni da traga za takvim jezičkim modelom na osnovu kojeg je moguće podjednako dobro opisati i jezik A i jezik B, odnosno u okviru kojeg je moguće naći zajedničko kontrastivno obeležje. Moramo priznati da u ovom trenutku ne raspoložemo izgrađenim kriterijumom za izbor traženog jezičkog modela, pa otuda ni garancijom da je upotrebljeno kontrastivno obeležje zaista zajedničko u smislu principa kontrastivne analize.

Problem iznalaženja jezičkog modela pogodnog za kontrastivnu analizu konkretnih jezika naročito je vidljiv u sintaksičkoj ravni. Postojeći opisi sintakse pojedinih jezika svedoče o različitim teorijskim opredeljenjima ispitivača. Tako, srećemo se sa funkcionalnom, strukturalnom, generativno-transformacionom i dependencijalnom sintaksom pojedinih jezika. U okviru svakog od ovih teorijskih opredeljenja mogu igrati ulogu praktični razlozi vezani za namenu opisa sintakse, npr. za nastavu maternjeg jezika, ili za nastavu stranog jezika, ili za ispitivanje jezičkih varijeteta, ili za mašinsku obradu jezika, i slično. Medjutim, u nedostatku kriterijuma za izbor jezičkog modela pogodnog za kontrastivnu analizu, nikakvo teorijsko ili praktično opredeljenje ispitivača ne daje čvrst oslonac za izbor zajedničkog kontrastivnog obeležja u sintaksičkoj ravni.

Drugi problem, nezaobilazan kao i prethodni, jeste odredjivanje uloge morfološke i semantičke ravni u opisu sintaksičkih odnosa. Ovaj problem proističe delom i toga što granice izmedju morfološke i

semantičke ravni u opisu sintaksičkih odnosa. Ovaj problem proističe delom iz toga što granice između morfološke i sintaksičke ravni nisu čvrste, a delom iz toga što granice između sintaksičke i semantičke ravni nisu jasne. Ipak njavažniji razlog što se ovaj problem postavlja jesu teškoće na koje nailazimo kad pokušamo da opišemo sintaksičke odnose bez pozivanja na morfološke i semantičke momente. U širim razmerama, problem se može formulirati ovako: da li je moguće, ili ispravno, opisati jezičke pojave u jednoj ravni ne uzimajući u obzir njihovu vezu sa jezičkim pojavama u drugim ravnima.

Da su jezičke pojave i njihovi međusobni odnosi u sintaksičkoj ravni u težnjoj ili labavijoj vezi sa jezičkim pojavama i odnosima u morfološkoj ravni, potvrđuje iskustvo mnogih ispitivača u oblasti sintaksičkoj funkciji, mi je moramo predstaviti kao sintaksičkoj funkciji, mi je moramo predstaviti kao sintaksičku realizaciju nekog morfološki definisanog oblika. Slično tome, ako govorimo o sintaksičkim konstituentama i njihovim konstitutima, ne možemo zaobići potrebu da obuhvaćene jezičke oblike semantički definišemo. U prvom slučaju identifikacija i klasifikacija sintaksičke funkcije ostala bi u vazduhu; a u drugom slučaju, ne bismo bili u stanju da testiramo ispravnost konstituentne analize, jer nemamo drugog kriterijuma za identifikaciju i diskriminaciju osim semantičkog.

U takvoj situaciji postavlja se pitanje doslednosti primenjenih postupaka sintaksičke analize, pa prema tome i doslednost postupaka kontrastivne analize. Osim toga, može se postaviti i pitanje hijerarhijske mogućih veza između dveju ravni: da li je, recimo, za sintaksičku, odnosno kontrastivnu, analizu važnija veza između sintaksičke i morfološke ravni, ili je važnija veza između sintaksičke i semantičke ravni. I ovde, kao i kod problema izbora sintaksičkog modela, još uvek nam nedostaju pouzdani kriterijumi za uključivanje morfoloških i semantičkih momenata u kontrastivnu analizu u sintaksičkoj ravni.

Treći problem odnosi se na razgraničenje leksičkih i gramatičkih momenata pomoću kojih utvrđujemo prirodu sintaksičkih odno-

sa. Problem o kojem je reč ima uzrok u poznatoj činjenici da je oblast važenja nekog gramatičkog pravila ograničena selekcijom leksičkih jedinica. Kada, dakle, opisujemo neki odnos između sintaksičkih jedinica, moramo imati na umu da taj odnos važi za izvesne leksičke jedinice (reči i frazeme), a ne važi za ostale leksičke jedinice. Otuda, prilikom kontrastivne analize jezika u sintaksičkoj ravni s razlogom se možemo zapitati koji je pristup racionalniji i efikasniji: da li onaj preko gramatičkog pravila, ili onaj preko leksičke selekcije.

Da bi se na ovo pitanje dao zadovoljavajući odgovor, trebalo bi znati kakav je, u principu, odnos između leksike i gramatike u datom jeziku, odnosno u jezicima koji su obuhvaćeni kontrastivnom analizom. Sasvim je zamislivo da jezik A sadrži neko zajedničko kontrastivno obeležje u samim leksičkim jedinicama, a da jezik B to isto zajedničko kontrastivno obeležje sadrži u gramatičkim kombinacijama leksičkih jedinica. To znači da bismo ispustili značajne podatke o sličnostima i razlikama između jezika A i jezika B ako bismo se ograničili samo na leksičke momente, ili samo na gramatičke momente. Na žalost, relativna važnost ovih momenata ne može se znati unapred, jer ona varira sa svakim kontrastivnim obeležjem posebno, a naknadno razgraničenje tih momenata često dovodi u pitanje rezultat već izvršene kontrastivne analize.

Četvrti problem koji smo izdvojili tiče se razgraničenja lingvističkih momenata od vanlingvističkih prilikom semantizacije sintaksičkih jedinica i složenih celina. Kao i kod prethodnog problema, teškoća proističe otuda što se u sintaksičkim odnosima mešaju dva reda obeležja - leksičko obeležje i gramatičko obeležje - s tim što u okviru leksičkog obeležja može doći do mešanja lingvističkih i vanlingvističkih momenata. Ova pojava je češća u pogledu složenih celina, a rđja u pogledu sintaksičkih jedinica, ali je u principu prisutna kod svake kontrastivne analize u sintaksičkoj ravni.

Za razrešenje teškoća koje proizlaze iz mešanja lingvističkih i vanlingvističkih momenata, ispitivač može odabrati stav jednostrane doslednosti. On može, prvo, da uzme u obzir samo lingvističke momente i da se njima služi prilikom semantizacije, zanemarujući

u potpunosti vanlingvističke momente. I drugo, on može da uzme u obzir samo vanlingvističke momente, i da iz semantizacije potpuno isključi lingvističke momente. Medjutim, jasno je da će se u oba slučaja ponešto izgubiti iz opisa sintakse datog jezika, odnosno iz opisa sličnosti i razlika između dva jezika obuhvaćena kontrastivnom analizom, jer sintaksička pravila u datom jeziku, odnosno u jezicima koji se upoređuju, ne razgraničavaju lingvističke i vanlingvističke momente na istim mestima, niti ih kombinuju u istoj razmeri. To znači da ima slučajeva kad se izvesno zajedničko obeležje u jeziku A semantizuje uglavnom na osnovu lingvističkih momenata, a u jeziku B uglavnom na osnovu vanlingvističkih momenata, i obrnuto. Drugim rečima, neki sintaksički odnosi, da bi ušli u opis ili kontrastiranje, traže od ispitivača da ih semantizuje na određeni način.

U zaključku ovog kratkog izlaganja treba istaći da ima i drugih problema kontrastivne analize jezika u sintaksičkoj ravni. Iskustvo pokazuje da je preduslov za dobru i uspešnu kontrastivnu analizu jezika uvažavanje ovih i sličnih problema i zauzimanje stava prema njihovim mogućim rešenjima.

S u m m a r y

SOME PROBLEMS IN THE CONTRASTIVE ANALYSIS
OF LANGUAGES ON THE SYNTACTIC LEVEL

The contrastive analysis of languages on the syntactic level has set before the researcher several methodological problems connected with the identification, discrimination, classification and semantization of syntactic units and complex wholes. The main problem is to devise a syntactic model that will ensure correspondence (isomorphism) in the description of each of the two languages. The second inevitable problem is to determine the role of the morphological and semantic levels in the description of syntactic relations. The third principal problem arises when determining the role of the lexical and grammatical features that govern the nature of the syntactic relations. The fourth problem comes up when distinguishing linguistic from extralinguistic features on which comprehension of the syntactic whole depends. Awareness of the existence of these and similar problems and the adoption of an approach towards their possible solution are viewed as a pre-requisite for a consistent contrastive analysis of languages on the syntactic level.

Naum Dimitrijević. (Beograd)

KAKO STUDENTI I FILOLOŠKOG FAKULTETA PROCENJUJU VAŽNOST GREŠAKA
U STRANOM JEZIKU?

U v o d

Primena sve strožih kriterijuma i istraživanju učenja i predavanja stranih jezika, insistiranje na striktnim verifikacijama dobijenih rezultata, intenzivno razvijanje metodologije istraživanja u primenjenoj lingvistici,¹ doveli su, uz neke druge činioce (npr. društveni pritisak za brže rešavanje praktičnih problema nastave stranih jezika) do saznanja o postojanju i slabijem ili jačem delovanju mnogo većeg broja faktora u procesu učenja stranog jezika nego što se donedavno verovalo. Tako danas znamo da uz kognitivne i društvene faktore snažno deluju i mnogi drugi koji su bili ili sasvim nepoznati (koliko nastavnicima toliko i mnogim istraživačima) ili se preko uticaja tih činilaca olako prelazilo. U ove poslednje uvrštavaju se afektivni činiooci, koje izvesni autori (npr. Brown 1980) dele na egocentrične, transakcione, kao što su empatija, ekstroverzija, introverzija, agresija i dr. i motivacione. Novija ispitivanja su takodje pokazala da mnogi činiooci, kao što su izvesne osobenosti ličnosti učenika/studenta, ne deluju u stvari onako kako se dugo vremena smatralo. Na primer, verovalo se bez ikakvih osnova da integrativna motivacija dovodi do boljih rezultata u učenju stranog jezika nego instrumentalna.² Utvrđeno je, medjutim, da u odredjenim situacijama instrumentalna motivacija omogućuje relizaciju isto tako povoljnih rezultata u učenju kao i integrativna, nekad čak i boljih.

Činilac koji sve više pobudjuje pažnju teoretičara nastave, psihologa i nastavnika praktičara su stavovi i mišljenja učenika - stavovi prema učenju stranog jezika, prema datom jeziku i narodu čiji jezik se uči, zatim mišljenja o metodu koji nastavnik primenjuje, o samom nastavniku itd. Činjenica da proces učenja, pa tako i tzv. faktori ličnosti, sve više privlače pažnju istraživača, je sasvim razumljiva - učenik je taj koji obavlja glavni deo posla u nastavnom procesu i od toga što on misli (bilo da su njegova mišljenja i stavovi tačni

ili pogrešni) zavisice konačni rezultat nastave, zavisice vreme i napor koje će učenik uložiti u proces učenja, u školi ili kod kuće. Utvrđeno je da pozitivni stavovi omogućuju realizaciju viših i složenijih ciljeva u učenju stranog jezika nego dužina vremena učenja, koja se često isticala kao značajniji faktor (Mueller and Mueller 1970). Izostavljanje komponente učenika (nazovimo je uslovno tako) iz analize nastavnog procesa kako je činjeno na primer u pedagoškim kontrastivnim studijama, dovodi, sasvim prirodno, do kraha određene teorije, pristupa ili tehnika učenja. Drugim rečima, jednostrano tumačenje procesa učenja stranog jezika, samo lingvističko, psihološko ili metodsko, ne može dati zadovoljavajući rezultat. Ukoliko se jedna od suštinskih komponenti procesa koji se razmatra izostavi, u našem slučaju to je učenik, njegova lišnost u najopštijem smislu reči, pre ili kasnije će se pokazati da "teorija", čiji cilj je da objasni proces učenja, ne funkcioniše. Naime, doći će se do zaključka da "teorija" objašnjava nešto što u stvari ili ne postoji ili nije predmet ispitivanja.

Cilj ispitivanja.

Stavovi i mišljenja studenata (učenika o raznovrsnim pitanjima nastave malo su kod nas proučavana (v. Čurić 1974, Dimitrijević i Djordjević 1974, Ostojić 1980, Lipovac 1985,); stavovi i mišljenja studenata o jezičkim greškama nisu u našoj sredini uopšte ispitivana. Smatrajući da je navedeni faktor od izuzetne važnosti, preduzeli smo ispitivanje mišljenja studenata stranih jezika o raznim aspektima jezičkih grešaka. Kao uže ciljeve ispitivanja postavili smo sledeće:

1. Utvrditi mišljenja studenata pet stranih jezika Filološkog fakulteta u Beogradu o jezičkim greškama, njihovoj važnosti, izvorima, načinu ispravljanja itd. (v. pitanja u nastavku teksta).

2. Utvrditi da li postoje razlike u mišljenjima ispitivanih studenata o jezičkim greškama i ako postoje kolike su.

3. Utvrditi da li postoje razlike u mišljenjima o jezičkim greškama studenata raznih godina studije (I-IV).

4. Utvrditi da li postoje razlike u mišljenjima boljih i slabijih studenata o jezičkim greškama.

5. Skrenuti pažnju na dejstvo jednog, po našem mišljenju,

veoma značajnog činioca u procesu učenja stranog jezika.

Uzimajući u obzir broj parametara (pet stranih jezika, četiri godine studija, tzv. bolje i slabije studente i preko dvadeset pitanja, koje je sadržavao aplicirani upitnik, od kojih se neka i granaju), očigledno je da na veoma ograničenom prostoru možemo izložiti samo neke rezultate i to sumarno. Detaljniju analizu daćemo u studiji koja je u pripremi.

Metodološki postupci.

U cilju dobijanja mišljenja studenata u ispitivanju je korišćen upitnik sa zatvorenim tipom pitanja. Studenti su popunili upitnik anonimno. Pitanja su bila jednostavna i konkretna; bilo ih je 26; 25 pitanja zatvorenog tipa i jedno otvorenog. Subjekti su odgovarali zaokruživanjem odredjenog odgovora, pa su tako imali dovoljno vremena da bez "pritiska kratkoće vremena" odgovore na sva pitanja i da prethodno razmisle.

Uzorak populacije.

Upitnik smo primenili na uzorku od 982 studenta. Njihova distribucija prema jezicima i godinama studija je bila sledeća:

Tabela br. 1

Uzorak ispitivane populacije

Jezik	I godina	%	II godina	%	III godina	%	IV godina	%	Svega	%
Engleski	148		96		84		78		406	
Francuski	75		48		51		43		217	
Ruski	54		62		46		38		200	
Nemački	42		24		31		35		132	
Španski	12		-		11		4		27	

Rezultati istraživanja³.

Ograničenost prostora prisiljava nas ne samo na veoma skraćenu analizu dobijenih rezultata već i na izbor pitanja, odnosno odgovora na njih koje analiza obuhvata.

"Da li smatrate da su greške u učenju stranog jezika neizbežne?"

Skoro svi ispitivani studenti se slažu da su greške u učenju stranog jezika neizbežne. Ovo je pitanje na koje smo dobili najvišu ujednačenost odgovora; procenat pozitivnih odgovora na postavljeno pitanje kreće se između 95% i 100%. Studenti, dakle, ne veruju u nastavne tehnike ili metode pomoću kojih bi se greške mogle izbeći, kako su to pretpostavljali ili čak tvrdili izvesni teoretičari nastave stranih jezika (a neki tako misle i danas).

"Šta, po vašem mišljenju, najviše doprinosi pravljenju jezičkih grešaka? Koji su njihovi glavni izvori?"

a) Uticaj maternjeg jezika	d) Neadekvatni postupci nastavnika
b) Slaba nastava	e) Nedovoljno zalaganje studenata
c) Loši udžbenici	

Kao glavne izvore svojih grešaka studenti, uzeti svi zajedno navode sledeće: lično nezalaganje, zatim udžbenik, potom maternji jezik i tek na kraju navode slabu nastavu i neadekvatne nastavne postupke. Izvesne razlike, razume se postoje između studenata mlađih i starijih godina, i "slabijih" i "boljih" studenata, no u takvu analizu ovde nije moguće ulaziti.

"Koje greške smatrate najvažnijim?"

a) Leksičke	c) Greške izgovora
b) Gramatičke	d) Greške u vezi sa stranim kulturom

Najmanji broj studenata je izabrao greške sa kulturološkog nivoa kao najvažnije 8%. Oni studenti koji smatraju ove greške najvažnijim su mahom sa starijih godina i po pravilu su bolji, tj. oni čija ocena iz jezika koji studiraju je 9 ili 10. Studenti engleskog i nemačkog jezika smatraju da su gramatičke greške najvažnije, a odmah iza njih slede po značaju greške izgovora. Studenti francuskog jezika birali su greške sa kulturološkog nivoa više od studenata ostalih jezika 4%, a studenti ruskog jezika smatraju greške sa gramatičkog nivoa daleko najvažnijim (78% glasova).

"Koje greške smatrate najozbiljnijim, najkompletnijim, u oblasti izgovora?"

- a) *Greške u fonemama*   c) *Greške u ritmu*
 b) *Greške u akcentu*   d) *Greške u intonaciji rečenica*

Studentiruskog i francuskog jezika najozbiljnijim greškama smatraju one vezane za akcent, (R. 72%, F. 64%) a studentima engleskog i nemačkog jezika najkrupnije greške se čine one na nivou fonema (E. 81%, N. 76%). Intonacija rečenica najmanje se pominje kao ozbiljna greška, što je možda rezultat ili zapostavljenosti nastave intonacije ili studenti odista ne uvidjaju značaj intonacije u govoru. Bolji studenti, posebno oni koji studiraju engleski jezik, izdvajaju greške u ritmu kao najvažnije (6%).

"Da li je tzv. 'pažljivo slušanje' dovoljno da se izbegnu greške u izgovoru"?

Vežba 'slušajte pažljivo i ponavljajte' još uvek se sreće u laboratorijskoj nastavi ili, u određenom obliku, u učionici, iako je mehanički pristup učenju stranog jezika (iz doba bihevizma i strukturalizma u metodici nastave stranog jezika) odavno odbačen kao neadekvatan prirodni učenja stranog jezika. Navedena vežba je takodje počivala na pogrešnom uverenju da je učenik u stanju da sam oceni svoj izgovor. Iz dobijenih odgovora studenata svih pet jezika vidi se da oni ne veruju u efikasnost 'pažljivog slušanja i ponavljanja' i sledstveno, kad se takve vežbe zadaju, ne poklanjaju im punu pažnju. Ovoj vežbi studenti engleskog jezika polažu najmanju važnost 8%; za njima po procentu datih glasova slede studenti francuskog 11%, nemačkog 12% i ruskog jezika 14%. Nema značajnijih razlika između studenata I, II, III i IV godine. Bolji studenti svih pet jezika polažu manju važnost ovoj vežbi od slabijih.

"Da li greške u izgovoru treba stalno ispravljati ili se one mogu tolerisati pošto se dostigne nivo razumljivosti"?

- a) *Treba ih odmah ispravljati*
 b) *Mogu se tolerisati*

U vezi sa izgovorom, tj. stepenom tačnosti, ili aproksimacije izvornom izgovoru, postoje različita mišljenja i među nastavnicima i učenicima. Razlike u proceni tačnosti mogu biti znatne jer je kriterijum neminovno subjektivan, nasuprot u nekim drugim jezičkim oblastima.⁴ Slično je i sa važnošću koja se pridaje izgovoru

u procesu nastave - ona se takodje procenjuje subjektivno i na odgovarajući način se odredjuje vreme za nastavu i korekciju izgovora. Prema mišljenju koje danas preovladava, važno je dostići nivo razumljivosti a ne perfekcije; no i "nivo razumljivosti" se subjektivno procenjuje. Mladji studenti po pravilu smatraju da bi greške u izgovoru trebalo odmah ispravljati. Oni verovatno veruju da se greške sa fonološkog nivoa teže ispravljaju (u toku procesa korektivne nastave) pošto se, kao takve, učvrste ili ovu vrstu grešaka procenjuju važnijom no što one u stvari jesu. Najveće neslaganje u mišljenjima nadjeno je medju studentima engleskog jezika. 94% studenata I godine smatra da bi greške trebalo ispravljati odmah; isto mišljenje ima 90% studenata II godine, 76% studenata III godine, a samo 42% studenata IV godine deli takvo mišljenje. Sličan odnos nadjen je medju studentima drugih stranih jezika, iako su procentualne vrednosti nešto drukčije. Tako studenti I godine francuskog jezika, njih 88% smatra da greške treba odmah ispravljati, 91% studenata II godine, 80%, III i 84% studenata IV godine. Broj studenata nemačkog i ruskog jezika koji se zalažu za neposredno ispravljanje grešaka na nivou izgovora zantno je manji na I i II godini, a razlika u mišljenjima izmedju studenata I i IV godine nije tako velika kao medju studentima engleskog jezika. 75% studenata I godine nemačkog jezika smatra da greške u izgovoru treba ispravljati odmah pošto se naprave, 78% studenata II godine, 70% III i 72% studenata IV godine. Studenti ruskog jezika ne razlikuju se bitno od studenata nemačkog jezika, osim u jednom slučaju (studenti II godine); 72% studenata I godine veruje u neposredno ispravljanje dok su studenti II, III i IV godine veoma slični po glasovima za neposredno ispravljanje. (60%, 61% i 64%).

"Šta smatrate da je efikasnije u ispravljanju jezičkih grešaka?"

a) Ispravljanje greške i mehaničko uvežbavanje

b) Objašnjenje greške a zatim uvežbavanje

Većina studenata, posebno oni sa starijih godina i bolji studenti, više veruju u analitički pristup u učenju stranog jezika i izjašnjavaju se za alternativu pod b). Jedan od mogućih razloga za preferiranje kognitivnog ili analitičkog pristupa je verovatno činjenica da se radi o studentima stranog jezika, lingvistički obrazovanih i sa izvesnim pojmovima

o metodici nastave stranih jezika. Na ovakvo mišljenje studenata valja posebno ukazati jer praksa samo 'ispravljanja i uvežbavanja' je još uvek veoma rasprostranjena na svim nivoima. Alternativa b) ima svoje puno teorijsko objašnjenje; no osim toga, ukoliko se učenici/studenti izjašnjavaju za takav pristup (dakle, osećaju potrebu za objašnjenjem) on bi se, čak i bez teorijskog obrazloženja koje bi govorilo u prilog njemu, moralo bar u izvesnom stepenu uzeti u obzir. Ovo pitanje bi u novim sličnim ispitivanjima takodje trebalo razlučiti i napraviti razlike npr. Izmedju gramatičkih grešaka i onih sa ostalih analitičkih nivoa. Studenti nemačkog jezika prednjače po svome verovanju u celishodnost i korist objašnjenja greške (87%). Njih slede studenti engleskog i francuskog sa po 82% odnos 78% i na kraju studenti ruskog jezika 70%.

"Koje greške se nateže ispravljaju"? Zaokružite po jedan odgovor u koloni I II.

I. a) <i>Leksičke greške</i>	II. a) <i>Greške u govoru</i>
b) <i>Greške u izgovoru</i>	b) <i>Greške u pisanju</i>
c) <i>Gramatičke greške</i>	c) <i>Greške u razumevanju govora</i>

Studenti engleskog, francuskog, nemačkog i donekle španskog jezika smatraju da se najteže ispravljaju greške u izgovoru a zatim one iz gramatike, odnosno za navedene studente greške u vokabularu ispravljaju se najlakše. U vezi sa leksičkim greškama pitanje nije bilo dovoljno jasno: naime, može se samo pretpostaviti da su studenti imali na umu značenje reči a ne njihovu upotrebu ili su pak jedni mislili na upotrebu a drugi na značenje. Poznato je da se kod reči sa višeg nivoa učenja teže usvaja tačna upotreba, a iz postavljenog pitanja nije jasno šta se tražilo. Studenti ruskog jezika na prvo mesto po težini ispravljanja stavljaju greške iz oblasti gramatike. Što se tiče jezičkih veština nadjena je opšta saglasnost medju ispitivanim subjektima - većini se čini da su greške koje se najteže ispravljaju one koje se prave u govoru, (72%), zatim greške u pismenom istraživanju 19%, a na poslednje mesto dolaze greške u razumevanju govora 9%. Ovde valja imati na umu da se greške u razumevanju govora teže otkrivaju i da se ova jezička veština sistematski ne razvija; koliko smo mogli da utvrdimo na osnovu višegodišnje nastave metodike, zatim u toku praćenja nastave jezika, kao i u teorijskim razmatranjima, ovoga pitanja, tj. u literaturi nastavi razumevanja govora najmanje se obraća pažnja,

iako je poznato da je razumevanje govora na znatno nižem nivou nego što to misle i studenti i nastavnici.

"Da li poznavanje teorije učenja jezika sprečava pravljenje jezičkih grešaka"?

Na ovo pitanje mogao se očekivati pozitivan odgovor; mi smo ga pretpostavili i u odgovorima studenata dobili potvrdu za svoje pretpostavke. Nešto veći broj pozitivnih odgovora dobili smo do studenata IV godine, što je verovatno rezultat uticaja nastave metodike.

"Da li smatrate da znanje o jeziku (poznavanje pravila) pomaže u učenju stranog jezika i smanjuje broj grešaka"?

- a) Ne pomaže/ne smanjuje   c) Mnogo pomaže/smanjuje
b) Neznatno pomaže/smanjuje   d) Veoma mnogo pomaže/smanjuje

Stariji i bolji studenti smatraju da znanje o jeziku pozitivno utiče na sticanje znanja jezika. Oni su mahom glasali za izbor pod c) i nešto manji broj za d). U poznavanje pravila najviše veruju studenti nemačkog i engleskog jezika a nešto manji broj studenata francuskog i ruskog. Najmanji procenat glasova dobio je izbor pod a). Ovakvo opredeljenje studenata, posebno onih sa starijih godina i boljih verovatno će izazvati interesovanje onih teoretičara nastave stranih jezika koji veruju u kognitivni pristup, odnosno primenu jednog od oblika teorije učenja jezika poznate pod nazivom "cognitive-code learning theory".

"Da li učenje u jezičkoj laboratoriji smanjuje broj jezičkih grešaka"?

Odgovori na ovo pitanje su u glavnom ujednačena i negativna, naime smatra se da rad u jezičkoj laboratoriji ne utiče na broj grešaka. Odgovori studenata održavaju u stvari njihov stav prema jednoj vrsti laboratorije, odnosno tradicionalnom pristupu laboratorijskoj nastavi koja se u njoj primenjuje i dosta zastarelim jezičkim vežbama. Prema tome, više nego kad je u pitanju udžbenik (jer se u toku četiri godine studija koristi znatan broj različitih oblika nastavnog materijala, ovo pitanje je odraz stava prema vrednostima datog tipa jezičke laboratorije i nastavnog materijala koji se primenjuje u njoj.

"Koja jezička aktivnost ili njihova kombinacija, najviše doprinosi ovladavanju stranim jezikom"? Zaokružiti po jedan odgovor u koloni I i II.

- I a) *Govor, b) čitanje, c) pisanje, d) slušanje,*
 II a) *govor i čitanje, b) čitanje i pisanje c) čitanje i slušanje d) govor i pisanje, e) govor i slušanje, f) pisanje i slušanje*

Od jezičkih aktivnosti uzetih pojedinačno, daleko najviše glasova dobio je govora a zatim čitanje. Distribucija glasova data je na tabeli br 2.

Tabela br. 2

Studenti	Slušanje	Govor	Čitanje	Pisanje
Engleski jez.I-IV	2%	62%	28%	8%
Francuski	4%	71%	13%	12%
Nemački	7%	40%	31%	22%
Ruski	6%	44%	38%	12%

Iz druge kolone odgovora, kombinacije jezičkih veština, najviše glasova je dobio spoj govora i čitanja, a najmanje pisanje i slušanje, kako se moglo pretpostaviti na osnovu rezultata dobijenih za izbor iz kolone br. 2. Izbori iz kolone II služe kao neka vrsta kontrole odgovora na izbor iz kolone I. Ako i studenti veruju u čitanje kao jednu vrstu kontakta sa jezikom koji pomaže ovladavanju stranim jezikom uopšte, i pridaju veću pažnju toj jezičkoj veštini postavlja se pitanje da li se nastavi čitanja poklanja odgovarajuća pažnja i vreme u toku nastave.

"Koji činilac je, po vašem mišljenju, presudan za efikasno učenje stranog jezika"?

- a) *Zalaganje studenata*   d) *Rad nastavnika*
 b) *Lične sposobnosti studenata*   e) *Nastavni metod*
 c) *Udžbenik (nastavni materijal)*   f) *Uslovi života i rada studenata*

Studenti se nisu potpisivali na upitniku pa je utoliko više vredna pažnja njihova opšta saglasnost u pogledu važnosti ličnog doprinosa studenata procesu učenja, odnosno uspehu. 60% ispitivanih

studenata smatra da je "zalaganje studenata" presudan činilac u procesu učenja stranog jezika. Na drugom mestu dolazi lične sposobnosti (talent ?) 12%, zatim rad nastavnika (10%); metod (8%) i udžbenik (6%) su dobili podjednak broj glasova a uslovi učenja, na koje se studenti inače obično najviše žale i ističu u diskusijama, na sastancima ili u razgovoru sa nastavnicima, dobio je samo 4% glasova.

Zaključci.

- Kao i u drugim empirijskim istraživanjima i u ovom su uočene određene slabosti ali tek pošto je ispitivanje završeno. Jedna od tih takvih slabosti odnosi se na upitnik; primećeno je da je mestimično skala odgovora bila sužena; međutim, pitanja se nisu mogla raščlanjivati jer bi se dobila suviše velika disperzija odgovora, a nismo imali na raspolaganju mikroračunar za analizu rezultata visoke disperzije. Nekih drugih slabosti smo bili svesni na samom početku istraživanja, pre apliciranja upitnika, i beleške o zapažanim nedostacima moće će poslužiti u novim ispitivanjima istog ili sličnog problema, bilo na uzorku učenika ili studenata. Analiza je takodje pokazala mogućnosti širenja samog upitnika, što i na ovako jednostavnom ispitivanju potvrđuje da ne samo nauka, već i svako ispitivanje, počinje problemima i pitanjima i završava se s njima, bilo da se novi problemi ukažu odmah, na početku istraživanja ili da ih uoči neki drugi istraživač, posle izvesnog vremena.

- Stavovi učenika i studenata o nastavi, njihova mišljenja o procesu učenja i predavanja, nesumnjivo utiču na efikasnost učenja, na stepen zalaganja, interesovanja i opšte angažovanosti učenika. No i pored te dobro poznate činjenice, utvrđene u svim disciplinama koje se bave pitanjima učenja uopšte a posebno stranog jezika, mišljenja i stavovi učenika zapostavljaju se u nastavi nedovoljno se proučavaju; nedostaju nam, između ostalog, korelacije pojedinih stavova i rezultata učenja, koje bi se morale utvrđivati i sistematski prikupljati, posebno kad se radi o univerzitetskom nivou nastave i o onim studentima koji se spremaju za poziv nastavnika.

- Ako je kurs Metodike nastave stranih jezika neizbežno na četvrtoj godini studija ili u toku šestog i sedmog semestra, naše ispitivanje je pokazalo neophodnost upućivanja studenata u *metodiku učenja stranog jezika* i pre IV godine. Uvod u metodiku nastave i tehnike učenja

stranog jezika mogao bi se organizovati u toku prve godine studije i to u trajanju od dve do tri nedelje. On bi se u izvesnom obliku mogao ponoviti na početku svake godine studija. Ako bi se uzimalo u obzir mišljenja studenata o učenju stranog jezika, o jezičkim greškama, nastavnom metodu i drugim vidovima nastavnog rada, tj. ako bismo u izvesnim slučajevima, uticali na njihove stavove i mišljenja, verujemo da bi se ostvarili povoljniji uslovi za realizaciju viših ciljeva nastave.

- Ovim i sličnim ispitivanjima ne rešavaju se tzv. osnovna pitanja učenja i predavanja stranog jezika; smatramo, međutim, da će se prikupljanjem velikog broja podataka iz različitih područja metodike nastave, njihovom sistematizacijom i odgovarajućom analizom rasvetliti bar neka pitanja *metodologije* rada, a možda učiniti i poneki korak, ma kako mali, kao potpunijem tumačenju uspeha ili neuspeha u učenju/predavanju stranog jezika:

- Rezultati koje smo dobili u našem ispitivanju suviše su brojni i raznovrsni da bi se mogli svesti u nekoliko redova. Na ovom mestu može se jedino reći da se mišljenja studenata stranih jezika o jezičkim greškama razlikuju, da stepen nadjenih razlika varira zavisno od jezika, godine studija, ocene iz jezika i jezičkih odnosno metodskih oblasti koje su bile predmet ispitivanja.

B e l e š k e

- 1 Čini nam se da lingvistika, pa tako i primenjena lingvistika i metodika nastave stranih jezika, spadaju u discipline sa dosta oskudnom literaturom o metodologiji istraživanja. Skrećemo pažnju na jednu noviju knjigu iz ove oblasti Hatch, Ferhady 1982.
- 2 O motivaciji kao faktoru u nastavi stranih jezika v. Gardner, Lambert 1972 i noviju studiju od Gardnera 1985; v. takodje obimnu bibliografiju u potonjoj studiji.
- 3 Kako ovo saopštenje ne obuhvata sva pitanja iz upitnika koji je primenjen redosled pitanja u ovom tekstu ne odgovara redosledu u upitniku.
- 4 O subjektivnim ocenama izgovora dobijenim od četiri različite kategorije ocenjivača v. Dimitrijević i Djordjević 1971.

Literatura:

- Brown, H.D. (1980): *Principles of Language Learning and Teaching*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- Čurić, R. (1974): "Stavovi studenata Prirodno-matematičkog i Filozofskog fakulteta prema sadržajima nastavnog procesa". *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XVII/2 str. 611-634.
- Dimitrijević, N., Djordjević, D. (1971): "The Reliability of the Subjective Assessment of Pupils' Pronunciation of English as a Foreign Language". *IRAL*, Heidelberg, IX,3, pp. 245-265.
- Dimitrijević, N., Djordjević, R. (1975): "A Study of the Attitudes and Motivation of Students of English, Russian, German and French as Foreign Languages at the University of Belgrade". *Studi Italiani di Linguistica Teorica ed Applicata*. Bologna, IV,1. pp. 113-149.
- Gardner, R.C. (1985): *Social Psychology and Second Language Learning. The Role of Attitudes and Motivation*. Edward Arnold, London.
- Gardner, R.C., Lambert, W.E. (1972): *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Newbury House, Rowley, Mass.
- Hatch, E., Farhady, H. (1982): *Research Design and Statistics for Applied Linguistics*. Newbury House, Rowley, Mass.
- Lipovac, V. (1985): Komparativno ispitivanje stavova učenika i nastavnika osnovnih škola prema metodama i oblicima nastave engleskog jezika kao stranog. Magistarski rad odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu.
- Mueller, T., Mueller, R.I. (1970): "A Study of Student Attitudes and Motivation in a Collegiate French Course Using Programmed Language Instruction". *IRAL*, 8, pp. 297-320.
- Ostojić, B. (1980): *Psihološki i društveni faktori i nastava stranih jezika*. Svjetlost, Zavod za udžbenike, Sarajevo.

A STUDY OF STUDENTS' ASSESSMENT OF THEIR MISTAKES IN FOREIGN LANGUAGES

There is a noticeable neglect, both in resærach and in teaching, of students' opinions and attitudes toward the mistakes they make in the course of forign-language learning. Having in view the importance of such attitudes which largely determine the efforts and time students invest in learning, as well and attitudes toward their mistakes (their sources, ways of correction, importance, etc.) was undertaken. The population sample consisted of 982 students from five language departments, English, French, German, Russian and Spanish of the Faculty of Philology in Belgrade and it comprised students from the I to the IV years. A questionnaire was given which Included 26 questions. For lack of space, only some of the answers were analysed in the paper. A more detailed analysis will be available in a longer study which is in progress.

Students' opinions of their own language mistakes vary according to the language they study, the year they are in, their command of the language they are studying and the marks they have.

Gordana Grba (Beograd)

ANALIZA UZROKA NEEFIKASNOSTI OBRADJE KONDICIONALNIH REČENICA
NA OSNOVU GREŠAKA UČENIKA KOJIMA JE MATERNJI JEZIK
SRPSKO-HRVATSKI

Pre dosta godina preovladalo je mišljenje da je *subjunctive* u engleskom jeziku reduciran do te mere da ga ne treba uvoditi kao posebnu nastavnu jedinicu. Termin *subjunctive* je čak potpuno eliminisan iz pojedinih pedagoških gramatika. U drugim u sadržaju nalazimo samo "the subjunctive *were*", dok ostali oblici, kao *past tense* i *past perfect* koji su identični u indikativu, nemaju izdvojeno mesto. Ovakvo shvatanje mesta *subjunctive-a* prirodno je našlo odraza i u programima i u udžbenicima engleskog jezika, a samim tim i konkretno u nastavi jezika. Iako je vladao utisak da je pitanje *subjunctive-a* u modernim pedagoškim gramatikama uspešno pojednostavljeno na takav način za potrebe nastave engleskog jezika kao stranog, analize brojnih grešaka koje čine učenici nalažu da ponovo razmotrimo sledeća pitanja:

1. Da li je *subjunctive* odista tako malo zastupljen u govornom engleskom da ga mi s učenicima i studentima ne treba posebno da obradjujemo?
2. Kada se naši učenici prvi put susreću s oblicima *subjunctive-a*, njihovom upotrebom i značenjem, na tekstu ili da ih aktivno usvoje?
3. Da li činjenica da su oblici indikativa i *subjunctive-a* identični, olakšavajući ili otežavajući faktor za učenje?
4. Da li učenici kojima je maternji jezik srpskohrvatski, u kome nema odgovarajućih gramatičkih oblika, mogu bez posebnih vežbi, na neki način "uzgred" da usvoje upotrebu *subjunctive-a*?

Bilo bi zanimljivo raspolagati i imati uvida u preciznije pokazatelje nekog lingvističkog istraživanja, ali u nedostatku istih,

upotrebu *subjunctive-a* procenićemo na osnovu nastavnog materijala izabranog za nastavne programe. Nesumnjivo je da je u svim nastavnim programima, počevši od višeg razreda osnovne škole, značajno mesto je izdvojeno za obradu kondicionalnih rečenica. Sudeći po tome da se u nastavni program unose jedinice koje su frekventne kako u govornoj tako u pisanoj komunikaciji, primena *subjunctive-a* u potencionalnim i irealnim pogodbenim rečenicama je dovoljno frekventna da biukazala na značajnost pojavljivanja.

Pošto smo ukazali da će učenik i student često biti izložen prepoznavanju *subjunctive-a* na tekstu, kao i njegovoj aktivnoj primeni u potencijalnim i irealnim rečenicama, razmotrićemo sada koji je uobičajeni način u našoj školi, pa i na fakultetu, da se učenik ili student sa *subjunctive-om* upozna i da ga zatim dalje uvežbava. Ko god je zainteresovan za ovo pitanje može vrlo lako i brzo u praksi da konstatuje da se učenici, uglavnom, prvi put susreću s *subjunctive-om* prilikom učenja kondicionalnih rečenica, što će reći u okviru jedne složene celine. Polazeći od pretpostavke da su učenici usvojili oblike *past tense-a* i *past perfect-a* pisac programa, udžbenika i sami nastavnici veruju da će oni uz malo dodatnih objašnjenja o njihovoj specifičnoj upotrebi u kondicionalnim rečenicama, uspešno usvojiti njihovu primenu u okviru celovitih potencionalnih i irealnih rečenica. Analiza grešaka, međjutim, ukazuje da to nije tako.

Da bismo izvršili proveru u kolikoj su meri učenici na prvoj godini usmerenog obrazovanja, koji su u prethodnim zajedničkim osnovama uvežbavali kondicionalne rečenice, usvojili *subjunctive*, dali smo da prevedu sledeće rečenice:

I wish I *knew* maths better.

I wish I *understood*.

I wish I *had*.

If (only) I *had* more time

Prevodi koje smo dobili bili su bez izuzetka ovakvi:

+ Volela bih da *sam znala* bolje matematiku.

+ Volela bih da *sam razumela*.

+ Volela bih da *sam imala*.

+ Da *sam imala* više vremena.

Takodje, i rečenica

I wish I were in Disneyland.

prevedena je kao:

+ Volela bih da *sam bila* u Diznilendu.

Iz ovakvih prevoda rečenica može se zaključiti da su učenici u toku prethodnih pet-šest godina učenja engleskog jezika usvojili oblike *simple past tense-a* u funkciji prošlog vremena, ali da kroz učenje potencionalnih pogodbenih rečenica nisu ovladali ovim oblicima u funkciji *past subjunctive-a*. Možemo zaključiti da identični oblici u ovoj situaciji ne olakšavaju učenje, već da u svojoj novoj upotrebi znatno otežavaju učeniku primanje informacije. Učenik je usvojio oblike prošlog vremena i kao takve ih i dekodira. Potpun je promašaj tražiti od učenika da sastavljaju celovite kondicionalne rečenice kao

If I had more time, I would go in for aerobics.

ako je za njega smisao zavisne pogodbene rečenice

+ Da sam imao više vremena...

A da je to tako, vidi se iz obrnutih primera kada se od učenika traži prevod na engleski jezik rečenica kao što su:

Da sam znao, ja bih te bio obavestio.

što oni prevode kao:

+ If I *knew*...

Očigledno je iz ovih primera, a i svakome ko se bavio nastavnom praksom, da je učenicima kojima je maternji jezik srpskohrvatski, u kome nema *subjunctive-a*, usvajanje *past tense-a* i *past perfect-a* u zavisnim pogodbenim rečenicama vezano sa smisaonim teškoćama, i da ne pokazuju tendenciju da uzgred, usput, usvoje upotrebu *subjunctive-a* bez osmišljenog rada s nastavnikom i bez savremeno koncipiranih vežbanja. Da bi bili u stanju da prepoznaju ili saopšte celovit iskaz, oni moraju ovladati prethodno njegovim delovima. Možemo pretpostaviti da se s ovakvim problemima ne susreću nastavnici koji predaju engleski jezik učenicima kojima je maternji jezik francuski ili nemački, gde *subjunctive* kao takav egzistira, ali moramo biti svesni da učenicima

kojima je maternji jezik srpskohrvatski moramo dati mnogo više mogućnosti i pripreme da ove upotrebe usvoje pre nego što ih izložimo veoma složenim zahtevima kondicionalne rečenice.

Ovo nas dovodi do šireg kritičnog osvrta na obradu kondicionalnih rečenica. Prema našim programima i udžbenicima za obradu kondicionalnih rečenica obuhvaćena su, uglavnom, tri tipa rečenica: realne, potencionalne i irealne. Iako je moguće shvatiti kako je došlo do toga da se u vreme gramatičko-prevodnog metoda izaberu realne kondicionalne rečenice kao neka vrsta uvoda za obradu i razumevanje potencionalnih i irealnih rečenica putem transformacija glagolskih oblika, teško je pravdati zašto se takav način obrade ovih rečenica održava kod nas toliko godina. On se zadržava i u udžbenicima, i u sistemu rada većine nastavnika, i u internim ili zvaničnim testovima. Nije nam poznato da li je iko vršio neko ispitivanje da utvrdi da li je zaista takva obrada i takvo uvežbavanje i proveravanje svrsishodno.

Postavićemo sada pitanje: Zašto se uopšte "uče" realne rečenice? Ove rečenice su toliko slične rečenicama na srpskohrvatskom i toliko jednostavne (present+futur) da ih svako bolje djače u osnovnoj školi može prevesti, ako je potrebno. One se lako sastavljaju u govoru,

If you want, I'll do it.

Ako hoćeš, ja ću to uraditi.

i s njima nema nikakvih problema, uglavnom, sve dok ne počnu da se "uče", i to da se uče u kombinaciji s potencionalnim i irealnim rečenicama. Realna rečenica koristi se kao polazište, da bi se zatim transformisala u potencionalnu, pa u irealnu. Kao prvo, ona se najviše ponavlja, iako sasvim suvišno jer je učenici najbolje znaju. Problem iskrsava kada se sve tri rečenice počinju da uvežbavaju zajedno i da se jedna za drugom van kontekta prevode. Nerazumevanje suštine smisla potencionalnih i irealnih rečenica uvežbavanih na ovakav način vidi se delimično iz primera i prevoda koja smo ranije naveli. U postupku transformacije koja se od njih zahteva, učenici se koncentrišu na izbor glagolskih oblika bez doživljavanja njihovog smisla. Posle nekog vremena učenici počinju i prvi tip, realnu rečenicu, da doživljava kao nešto komplikovano, neodvojivo od druga dva tipa rečenica, i pokazuju tendenciju da je ne koriste u govoru. Iako protivno svim savremenim principima nastave, obrada kondicionalnih rečenica na ovakav način duboko je ukorenjena kod nas i dosta rečito govori o psihologiji našeg nastavnika

i o odlikama škole onakve kakva ona jeste. Nesumnjivo je da je ova fosilizacija u metodu odraz želje nastavnika da ekonomiče vremenom u okviru malog broja časova, ali isto tako i potrebe za nekim konkretnim mernim materijalom koji pruža gramatička gradja kao osnovu za konkretnije ocenjivanje. U ovoj situaciji prenebegava se činjenica da mali broj učenika nauči da uspešno sastavlja potencionalne i irealne rečenice i to samo za potrebe škole i na zahtev nastavnika. One im ostaju strane, ne koriste ih u slobodnom izlaganju niti u pisanim celinama. Iako se ove rečenice često čuju u svakodnevnom govoru i nalaze u pisanim tekstovima opšteg i stručnog karaktera, za učesnike u svesti ostaju samo kao gramatička vežba. Za učenike koji su kondicionalne rečenice učili ovim postupkom proći će dosta vremena dok ih ne počnu koristiti u govoru. Dešava se čak da za neke učenike koji nauče kako da ih pravilno sastavljaju, one, u stvari, "ništa ne znače".

Ovde se moramo zadržati još na jednom otežavajućem momentu za učenike, koji se kao takav nameće iz analize njihovih grešaka. Radi se o kondicionalu perfekta koji najčešće uvodi i uvežbava istovremeno sa irealnom rečenicom kojom učenik treba da izrazi zamišljanje šta bi se dogodilo da su okolnosti bile drukčije. Uvoditi strukturu *if + past perfect*, sa kondicionalom perfekta u drugom delu rečenice, a da oblici i upotrebe ovih delova nisu prethodno uvežbani u govornim situacijama i u kontekstu, je čista pedagoška besmislica ovog tipa:

+ If he had worked harder, he *would has passed* his exam.
would passed his exam.
would pass his exam.
should have pass his exam.
would had passed his exam.

Mnogo bi opravdanije bilo da su oblike i upotrebu kondicionala perfekta učenici usvojili pre nego što su počeli da uče kondicionalne rečenice. Dobar put za uvežbavanje ovog složenog oblika, koji ima posebnu težinu još kada se radi o nepravilnim glagolima, jeste da se obradjuje prethodno i uvežbava struktura *would/should/must/might/could/ + infinitiv perfekta* za izražavanje pogodbe, pretpostavke, mogućnosti u prošlosti, što je veoma frekventno u svakodnevnom go-

voru.

She must have forgotten.

He might have missed the train.

They didn't know you were interested, otherwise they would have told you the whole story.

Tek kada učenici usvoje ove složene oblike, moguće je uspešno uvoditi kondicionalnu rečenicu.

Na kraju, kakav postupak predlažemo u obradi kondicionalnih rečenica? Pre svega, predlažemo da se odbaci dosadašnji pristup uvodjenja potencionalne i irealne rečenice preko realne kondicionalne rečenice. Potencionalna i irealna kondicionalna rečenica treba da se obradjuju odvojeno i nezavisno od realne rečenice. Uspešan uvod u ove rečenice je preko *subjunctive-a*, jer se i u jednoj i u drugoj rečenici radi o zamišljanju stanja, radnji i situacija u sadašnjosti i prošlosti. Tek kada je uspešno uvežbana i usvojena upotreba *past tense-a* i *past perfect-a* u ovom smislu, i kada u govornim situacijama ovladaju kondicionalnom prezenta i kondicionalom perfekta, može se od njih očekivati da sa razumevanjem izraze potencionalnu ili irealnu kondicionalnu rečenicu. Tek kada je učenik ili student u stanju da samostalno gradi ovakve iskaze:

I wish I had longer holidays.

If only I had longer holdays!

If I had longer holidays...

kao i

I would be happy, of course.

moći će logično da sledi njegova misao u složenoj rečenici

If I had longer holidays I would be perfectly happy

To isto važi i za irealnu rečenicu. I tu će učenik prethodno morati ovladati iskazima:

I wish you had been here.

If only you had been here!

If you had been here....

a, takodje, i

It would't have happened, I am sure.

da bi došao do rečenice:

I'm sure it wouldn't have happened if you had been here.

Nastojali smo dati pregled grešaka koje se javljaju kod učenika pri razumevanju i pisanju potencionalnih i irealnih kondicionalnih rečenica sa stanovišta kritičkog osvrta na nastavni postupak koji se primenjuje prilikom obrade ovih nastavnih jedinica. Nadamo se da će ovaj materijal poslužiti kao podsticaj u traženju i primenjivanju savremenijih oblika rada.

S u m m a r y

THE INEFFICIENT TEACHING OF CONDITIONAL SENTENCES; AN ANALYSIS BASED ON STUDENTS' ERRORS

In this paper the author argues that the difficulties that students experience in generating hypothetical conditional sentences are due chiefly to inadequacies in the presentation. The presentation of conditional sentences in our classrooms has two weaknesses: (1) it has preserved all the main features of the grammar-translation method and (2) some basic distinctions of Serbo-Croat as contrasted with English have not been taken into account. The author supports this view by means of an analysis of students' errors.

Several suggestions are given on how to make the teaching of conditional sentences to native speakers of Serbo-Croat more effective with the attention to the insights that modern linguistics has brought to classroom methodology.

Ljupče Stefanovski (Skoplje)

NEKI TEORIJSKI ASPEKTI SUFIKSA U KONTRASTU
SA IMPLIKACIJAMA U NASTAVI JEZIKA

Svakako je jednostavnije kazati da teorijska jezička istraživanja moraju naći primenu u nastavi jezika negoli to i praktično pokazati.

U ovom radu, na primeru deverbativnih atributa izvedenih sufiksima *-able*, *-liv* i *-(lj)iv* u savremenom engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku, pokušaćemo praktično pokazati kako se određeni teorijski aspekti u oblasti izvodjenja i atribucije pomenutih jezičkih oblika impliciraju u nastavi.

Uprkos činjenici da je atributska služba gorenavedenih prideva u narodnim govorima i dalje izražena prvenstveno sintaksički, tj. relativnim rečenicama, sve je češća pojava ovih izvedenih oblika u kondenzovanijim sintaksičkim jedinicama, odnosno u takozvanim "imenskim sintagmama". Ova pojava nije uslovljena samo uticajem svetskih jezika u kojima su ovi oblici veoma razvijeni, a s kojima smo imali življe dodire, nego i nekim opštim principima organizacije jezika u skladu sa sve izraženijim tendencijama savremenog jezičkog izraza ka kondenzaciji, racionalizaciji i intelektualizaciji.

Sa stanovišta svakog teorijski orijentisanog jezičkog istraživanja, a posebno u okviru generativne gramatike, glavni nam je cilj da otkrijemo ona formalna jezička pravila koja su istinski fundamentalna i koja su univerzalne prirode. Po svoj prilici, takva su i pravila koja opisuju procese izvodjenja i atribucije prideva izvedenih deverbativnim sufiksima *-able*, *-liv* i *-(lj)iv* u engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku. Do ovih pravila se može doći uglavno na dva načina: ili induktivnim putem (od jezičke gradje ka hipotezi) ili hipotetičko-deduktivnim putem (od hipoteze ka testiranju gradje). Možda je ipak uputnije poslužiti se prvim načinom prilikom teorijske nastave jezika, a drugom prilikom praktične jezičke nastave. No, uporedimo prvo sledeće primere:

(1)

E: Gandhi's death can divide the masses.---- dividable masses
 Somebody/something *dividable death
 *dividable smby/stg¹

Teachers can erase sentences.----- erasable sentences
 Somebody *erasable teachers
 *erasable somebody

Our deparatment can solve the problem.----- solvable problem
 Somebody *solvable department
 *solvable somebody

.....
 M: Smrtta na Gandi može da gi podeli masite.--- podelivi masi
 Neko/nešto *podeliva smrt
 *podeliv nekoj/nešto

Daskalite možat da izbrišat rečenici.----- izbrišlivi rečenici
 Neko/nej *izbrišlivi daskali
 *izbrišliv nekoj

Katedrata može da go reši problemot.----- rešliv problem
 Neko/nej *rešliva katedra
 *rešliv nekoj

.....
 SH: Gandijeve smrt može podeliti mase.----- podeljive mase
 Neko/nešto *podeljiva smrt
 *podeljiv neko/nešto

Učitelji mogu izbrisati rečenice.----- izbrisljive rečenice
 Neki *izbrisljivi učitelji
 *izbrisljivi neki

Katedra može rešiti problem.----- rešljiv problem
 Neko *rešljiva katedra
 *rešljiv neko

.....

Analizirajući gornje primere, koji su samo manji, tj. reprezentativni, deo daleko većeg jezičkog uzorka, možemo izvući sledeća uopštenja u vezi izvodjenja, atribucije i značenja prideva izvedenih deverbativnim sufiksom *-able*, *-liv*, *-(lj)iv* u savremenom engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku:

- (2) a. na morfološkom nivou, deverbativni *-able*, *-liv* i *-(lj)iv* pridevi u engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku se izvode od svršenih glagolskih oblika.
- b. na sintaksičkom nivou, oni se isključivo izvode od dvovalentnih ili takozvanih "monotranzitivnih"³ glagola i mogu biti atributi samo onim imenicama i/ili imenskim frazama koje funkcionišu kao direktni objekti, tj. trpioci radnje u sintaksičko-semantičkim okvirima glagola od kojih su izvedeni.
- c. na semantičkom nivou, oni imaju značenje takozvane "pasivne modalnosti"⁴.

Navedene teorijske postavke se mogu formalizirati sledećim pravilom:

(3) /X/ +G /+perf./----- +1 MOŽE ___ 2 v t	/x/ + <i>-able</i> , <i>-liv</i> , <i>-(lj)iv</i> +GP + ___ 2 t

gde *x* označava glagol *G* u njegovom svršenom obliku /+perf./, koji ima sintaksički okvir 1 MOŽE ___ 2, gde 1 i 2 označavaju subjekat odnosno direktni objekat glagola *x* MOŽE označava "moguću modalnost", dok ___ stoji za leksičku kategoriju datog oblika (u našem slučaju ___ na levoj strani stoji za glagol *G*, a na desnoj za glagolski pridev *GP*); *-able*, *-liv* i *-(lj)iv* označavaju morfonološku realizaciju datih glagolskih prideva u engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku, i konačno, *v* i *t* označavaju semantičke relacije "vršioca" odnosno "trpioca" radnje glagola *G*.

Medjutim, u jezičkoj praksi sva tri jezika koja ovde kontrastiramo nailazimo na jezičke oblike koji završavaju istim nastavkom (*-able*, *-liv*, *-(lj)iv*, a nisu izvedeni od svršenih glagolskih oblika i/ili od prelaznih glagola, niti imaju značenje "modalne pasivnosti"

(pogledaj primere navedene pod (5) dole). Znači, postoji velika raznolikost kod dotičnih prideva u sva tri jezika i na svim jezičkim nivoima. Na morfonološkom planu, vidljiva je pojava "usecanja"⁵ nastavka glagolskih osnova iz kojih su ovi atributi izvedeni. Zatim, distinkcija svršenost nije morfološki obeležena u svim ovim jezicima.⁶ Dok u makedonskom i srpskohrvatskom jeziku postoji morfološka obeležnost date glagolske kategorije, u engleskom nje nema. Na sintaksičkom nivou, postoji mogućnost pridavanja ovih sufiksa ne samo prelaznim, već i neprelaznim glagolima. Konačno, na nivou značenja, zanimljive su interpretacije ovih sufiksa koje se kreću od izražene aktivnosti do gore pomenute modalne pasivnosti.

Sa stanovišta praktične nastave jezika možda je najüputnije krenuti baš od ove raznolikosti u realizaciji datih prideva u sva tri jezika i ići putem postepenog razgraničavanja relevantnih primera i protivprimera.

U našem slučaju, možemo krenuti od razgraničenja između glagolskih i imenskih osnova u procesu derivacije. Uporedimo sledeće primere sa primerima iz (1) napred:

(4)

E: Apples full of worms.-----	*wormable apples wormy apples
Streets full of dust.-----	*dustable streets dusty streets
Cattle full of lice. -----	*liceable cattle lousy cattle
ali: People likely to be good companions.----	companionable people
People with a good deal of knowledge.---	knowledgeable people
Crime related to treason.-----	treasonable crime
M: Jabolki polni so crvi.-----	crvlivi jabolki
Ulici polni so prašina (prav).-----	pravlivi ulici
Dobitok poln so voški.-----	vošliv dobitok
SH: Jabuke pune crva.-----	crvljive jabuke
Ulice pune prašine.-----	prašljive ulice
Stoka puna vaši.-----	vašljiva stoka

Na osnovu gornje dervacije i one iz (1) napred možemo izvršiti razgraničenje između deverbativnih sufiksa *-able*, *-liv* i *-(lj)iv* u engleskom, makedonskom odnosno srpskohrvatskom jeziku i homonimnih denominalnih sufiksa u istim jezicima.

U pogledu kategorije prelaznosti kod glagola iz kojih izvodimo deverbativne prideve sa datim sufiksima, pored izvodjenja iz prelaznih glagola (koja smo naveli pod (1) napred) u makedonskom i srpskohrvatskom jeziku možemo navesti i primere izvodjenja iz neprelaznih glagola. Uporedimo sledeće primere sa primerima iz (1) napred:

(5)

M: Komšivkite mnogu zboruvaat.----- zborlivi komšivki
 Škotite mnogu štedat.----- štedlivi škoti
 Filozofite mnogu molčat.----- molčalivi filozofi
 Mažite mnogu se nametnuvaat.----- nametlivi maži
 Elenite mnogu se plašat (od luđe).-- plašlivi eleni
 Kinezite mnogu se vozdržuvaat.----- vozdržlivi Kinezi

ali: Decata mnogu plivaat.-----*plivlivi deca
 Sportistite mnogu trčaat.-----*trč(a)livi sportisti
 Irancite mnogu umiraat.-----*umirlivi Iranci
 Momite mnogu se smeat.-----*smealivi momi
 Decata mnogu si igraat.-----*igralivi deca
 Bokserite mnogu se tepaat.-----*tep(a)livi bokseri

SH: Susetke mnogo pričaju.----- pričljive susetke
 Škoti mnogo štede.----- štedljivi škoti
 Filozofi mnogo čute.----- čutljivi filozofi
 Muškarci se mnogo nameću.----- nametljivi muškarci
 Srne se mnogo plaše (ljudi).----- plašljive srne
 Kinezi se mnogo uzdržavaju.----- uzdržljivi Kinezi

ali: Deca mnogo plivaju.-----*plivljiva deca
 Sportisti mnogo trće.-----*trčljivi sportisti
 Iranci mnogo umiru.-----*umirljivi Iranci
 Cure se mnogo smeju.-----*sejlljive cure

Deca se mnogo igraju.----- * igraljiva deca

Bokseri se mnogo tuku.----- * tukljivi bokseri

Kontrastirajući gore navedene primere moramo izdvojiti bar dva sasvim različita deverbativna $-liv$ odnosno $-(lj)iv$ sufiksa u makedonskom i srpskohrvatskom jeziku. Razgraničenje između ova dva tipa sufiksa (možemo ih nazvati $-liv_1$ i $-liv_2$ odnosno $-(lj)iv_1$ i $-(lj)iv_2$) vršimo na osnovu sledećih bitnih razlika koje se javljaju na svim jezičkim nivoima:

- (6) a. u pogledu glagolske kategorije prelaznosti, deverbativni sufiks $-liv_1$ u M odnosno $-(lj)iv_1$ u SH pridaje se isključivo prelaznim glagolima dok se deverbativni sufiks $-liv_2$ u M odnosno $-(lj)iv_2$ u SH može pridavati samo nekim neprelaznim glagolima
- b. u pogledu glagolske kategorije vid, $-liv_1$ odnosno $-(lj)iv_2$ pridaju se isključivo svršenim glagolskim oblicima, dok se $-liv_2$ odnosno $-(lj)iv_1$ mogu pridavati nesvršenim glagolskim oblicima.
- c. u procesu atribucije, pridevi izvedeni sufiksom $-liv_1$ odnosno $-(lj)iv_1$ mogu biti atributi samo onim imenicama koje funkcionišu kao direktni objekti, tj. trpioci radnje glagola iz kojih su izvedeni, dok pridevi izvedeni sufiksom $-liv_2$ odnosno $-(lj)iv_2$ mogu biti atributi samo njihovim subjektima, tj. vršiocima radnje (što je logično obzirom da se radi o neprelaznim glagolima)
- d. u pogledu značenja, deverbativni sufiks $-liv_1$ odnosno $-(lj)iv_1$ u SH su produktivni sufiksi, dok se to nikako ne bi moglo reći za $-liv_2$ odnosno $-(lj)iv_2$ označavaju "izrašenu sklonost ka vršenju glagolske radnje
- c. konačno, u pogledu produktivnosti, $-liv_1$ u M odnosno $-(lj)iv_1$ u SH su produktivni sufiksi, dok se to nikako ne bi moglo reći za $-liv_2$ odnosno $-(lj)iv_2$ u istim jezicima.

Što se tiče engleskog jezika, donji primeri pokazuju da se tu ne može govoriti o nekom $-able_2$ sufiksu, već se odgovarajući oblici i značenja iz makedonskog i srpskohrvatskog prenosa u engleski uglavno takozvanim

"-ing pridevima". Da pogledamo:

(7)

- E: Our neighbours talk a lot.-----*talkable neighbours
talkative neighborurs
- The Scots save a lot.-----*savable Scots
saving Scots
- Philosophers keep silent a lot.-----*keepable philosophers
silent philosophers
- Men impose themselves a lot.-----*imposable men
imposing men
- Deer get scared (of people) a lot.-----*scarable deer
scared deer
- The Chinese restrain themselves a lot.- *restrainable Chinese
restrained Chinese
- Children swim a lot.-----*swimmable children
swimming children
- Sportsmen run a lot.-----*runnable sportsmen
running sportsmen
- Iranians die a lot.-----*diable Iranians
dying Iranians
- Young girls smile a lot.-----*smilable girls
smiling girls
- Children play a lot.-----*playable children
playing children
- Boxers fight a lot.-----*fightable boxers
fighting boxers
- ali: One can *flex the glass.----- flexible glass
These people can *flex a lot.----- flexible people
- One can *vis an object.----- visible object
People *vis a lot.----- visible people
- One can not *vince this army.----- invincible army
The general does not *vince a lot.----- invincible general

Takodje, za razliku o makedonskog i srpskohrvatskog, u engleskom jeziku se odgovarajući sufiks *-able*, tj. u ovom slučaju njegova morfonološka varijanta *-ible* (jer se radi o latinskim osnovama odnosno sufiksu *-ibilis*), može pridavati i takozvanim "nemorfemskim" osnovama, kao što su *flex, *vis, *vince, itd.⁷

Konačno, kakve su implikacije teorijskih kontrastivnih istraživanja u nastavi jezika? Ograničavajući se samo na teorijska kontrastivna istraživanja jezika u okviru generativne gramatike, smatramo da je veoma važno teorijske postavke do kojih se došlo intuitivnom metodom, kao i utvrđivanjem sličnosti i razlika između datih jezičkih sistema na bazi jednog istog jezičkog modela, koji bi predstavljao *tertium comparationis*, primeniti u nastavi klasičnom ili praktičnom kontrastivnom analizom pomoću prevodnih ekvivalenata. Prednost jedne ovakve metodologije bi bila uglavno u tome što bi studenti bili izloženi konkretnim jezičkim faktima, koji su, u ovom slučaju, verovatno jasniji i ubedljiviji od takozvane "intuicije prirodnog govornika", koji oni ne moraju ili ne mogu imati bar za jedan od jezika koji se kontrastiraju. S druge strane, kad se radi o kontrastivnoj analizi u okviru generativne jezičke metode, teorijska jezička istraživanja su više okrenuta prema utvrđivanju sličnosti između jezika, odnosno traganju za jezičkim univerzalijama bilo koje vrste, zapostavljajući njihove razlike.

B E L E Š K E

¹U ovom radu zvezdica (*) označava negramatičnost jezičkih jedinica, dok niz tačaka označava njihovu produktivnost odnosno relativnu neograničenost.

²Negramatičnost zvezdicom označenih jezičkih struktura može biti višestruka. Često se radi o negramatičkim izvedenicama, tj. o morfološki nepravilnim rečima (na primer, *diable, *smealiv, *umirljiv, itd.). Kod nekih primera negramatičnost je rezultat nemoguće kolekcije atributivnog prideva sa neodredjenom zamenicom (na primer, **dividable somebody*, **izbrišljivo nešto*, *rešljiv neko, itd.). Ipak, najčešće je u pitanju takozvana "logička negramatičnost", tj. negramatičnost koja zavisi od (ne) - pravilnog odnosa između imenica i/ili imeničnih fraza koje su glavni članovi datih sintagmi i logičkih sintaksičkih funkcija, kao što su "vršilac", "trpilac", itd. Tako, recimo, negramatičnost sintagme *dividable death (*podeliva smrt odnosno *podeljiva smrt) nije toliko rezultat leksičke koliko logičke nekompatibilnosti. Kada bi imenica *death* odnosno *smrt* stupila u odnos logičkog trpioca glagolske radnje (recimo iz logičke podstrukture *The devil divided death*, odnosno *Gavolog ja podeli smrta*, odnosno *Djavo je podelio smrt*.) gore pomenute kolokacije (+*dividable death* odnosno *podeliva smrt* odnosno *podeljiva smrt*) bi, po nama, bile sasvim moguće, tj. gramatičke.

³Vidi Quirk *et al.*, 1972:38; 830, gde se pravi terminološka razlika između monotranzitivnih i ditranzitivnih glagola, tj. između glagola koji primaju samo direktni predmet odnosno glagola koji pored njega primaju još i indirektni predmet.

⁴Ono što ovde zovemo "modalna pasivnost" ili, ako hoćete, "pasivna modalnost" je rezultat prisustva modalnog glagola MOŽE (CAN) u sintaksičko-semantičkim okvirima glagola iz kojih se izvode deverbativni *-liv*, *-(lj)iv* i *-able* atributi u M-om, SH-om odnosno E-om jeziku, kao i činjenice da ovaj tip deverbativnih atributa u ovim jezicima izražava odredjenu nit pasivnosti, koja proistiće iz slične logičke strukture glagola iz kojih izvodimo i gore pomenute attribute i pasivne participe u ovim jezicima. Vidi Pervaz, 1975, gde se upotrebljava

nešto precizniji naziv - "potencijalna pasivnost".

⁵"Usecanje" ("usečenie" u R, "truncation" u E, "usekuvanje" u M) je "amputacija" poslednjeg sufiksa osnove u derivaciji reči. Prema Isačenku (Isačenko, 1972:96) ovaj proces je prvi put bio prikazan na primeru ruskog jezika u jednom članku Romana Jakobsona o glagolskim formama u ruskom jeziku štampanom 1948-me. Ipak, prva ozbiljnija razrada ovog procesa data je na engleskom jeziku u radovima Vorta (Worth, 1966, 1968, 1970). Isti proces primenjuje i Aronof (Aronoff, 1976).

⁶Ako uopšte možemo govoriti o obeleženosti ove kategorije u engleskom jeziku onda se tu radi o sintaksičkoj, tj. analitičkoj obeležnosti, a nikako o morfološkoj. Svršenost se u E uglavno izražava rezultativnim perfektom ("*perfect of result*"), čiji su eksponenti pomoćni glagol *have* i prošli (perfektivni) particip. Pored ovog sistematičnog izražavanja svršenosti u E postoji i mogućnost izražavanja ove kategorije pomoću partikule *up* (na pr. *beat/tući, cut/seći, drink/piti, itd.* nasuprot *beat up/istućí, cut up/iseći, drink up/ispiti, itd.*).

⁷Razlog tome je svakako istoriske prirode. Prilikom svog ulaska u E ove reči (*flexible, invincible, visible, itd.*) su bile pozajmljivane kao cele reči, bez pozajmljivanja i odgovarajućih osnova (*flex, vince, vis, itd.*), tako da pomenute reči, bar sa morfološkog aspekta, u engleskom jeziku ostaju primarne lekseme.

L I T E R A T U R A

1. Aronoff, M.
1976 *Word Formation in Generative Grammar.*
Linguistic Inquiry Monograph No. 1. MIT Press,
Cambridge, Massachusetts.
2. Isačenko, A.V.
1972 Rol' usečenija v ruskom slovoobrazovanii.
*International Journal of Slavic Linguistics
and Poetics*, 15, 95-125.
3. Lyons, J.
1977 *Semantics.* Vols. I, II. Cambridge University
Press.
4. Pervaz, D.
1975 O potencijalno-pasivnim pridevima u engles-
kom jeziku. *Godišnjak Filozofskog fakulteta
u Novom Sadu*, XVIII/2, Novi Sad, 1-21.
5. Quirk et al.
1972 *A Grammar of Contemporary English.* London:
Longman.
6. Stefanovski, Lj.
1985 Deverbativni atributi vo makedonskiot i
angliski jeziki - kontrastivna analiza.
Doktorska disertacija. Skopje.
7. Worth, D. S.
1966 On the stem-ending boundary in Slavic in-
declinables. *Zbornik za filologiju i lingvi-
stiku*, IX, Novi Sad, 11-16.
1968 'Surface structure' and 'deep structure' in
Slavic morphology. *American Contributions to
the Sixth International Congress of Sla-
vists, I: Linguistic Contributions* (ed. by
Henry Kučera), The Hague: Mouton, 395-427.

1970 On the morphophonemics of the Slavic verb.
Slavia, 39, 1-9.

SOME THEORETICAL ASPECTS OF SUFFIXES IN CONTRAST
AND THEIR IMPLICATIONS IN LANGUAGE TEACHING

S u m m a r y

Attributives derived with the suffix *-able*, *-liv* and *-(lj)iv* in contemporary English, Macedonian and Serbo-Croatian respectively, certainly belong to the group of most interesting derivatives in these languages.

From a theoretical point of view, the attribution of these forms, i.e. their possibilities for collocation with nominals (nouns and/or noun phrases), is a highly productive process.

From a practical point of view, as well as that of their application in language teaching, these derivatives seem to show a variety of idiosyncracies at all linguistic levels. At the level of morphology, one of the most interesting features is the "truncation" of the verbal base ending. At the syntactic level, it seems that this suffix can be added to almost all verb types: transitive, intransitive as well as medial verbs. Finally, at the level of meaning, the interpretations of this suffix in all these languages could vary from straightforward activeness to a so-called "modal passiveness".

Vesna Polovina (Beograd)

NEKE CRTE GRAFIČKOG VIDA JEZIKA I NJIHOVO OSVEILJAVANJE
KONTRASTIVNOM LINGVISTIKOM

Kontrastivna lingvistika je zanemarila grafički vid jezika u pisanom tekstu. Zašto je to tako i kako ona može da osvetli značaj i odnos tog grafičkog vida prema drugim vidovima jezika - biće predmet ovog saopštenja. U okviru ova dva problema, ono će nastojati da odgovori naročito na pitanja:

1. Koje su to kategorije i osobine jezika koje se prenose posebnim grafičkim sredstvima;
2. Da li se tako, posebno, grafičko prikazivanje jezičkih elemenata nalazi u nekom odnosu prema mogućnostima iskazivanja tih elemenata na nekom drugom jezičkom nivou, na primer na fonetskom, morfosintaksičkom, tekstualnom.
3. Da li se osnovna načela tog prikazivanja konstatovana u kontrastivnoj analizi mogu naći zatim i u analizi samo pojedinačnog jezika, čime bi se potvrdila opšta lingvistička vrednost tih grafičkih sredstava u pisanom jeziku.

Odgovor na ova pitanja ne može da nam pruži savremena lingvistička literatura u oblasti kontrastivne analize, jer se ona ovim pitanjima nije bavila. Medjutim, iz literature možemo da saznamo i zašto je zanemarena oblast grafičkog prikazivanja u kontrastivnoj lingvistici. Tako nalazimo da je kao reakcija tradicionalnu okrenutost pisanom jeziku u prošlosti, pažnja krugova lingvista našeg veka usmerena na govorni jezik, što je, u ekstremnom vidu, dovelo do "nepotrebnog sužavanja lingvistika" jer sada pisani jezik isključen iz domena jezičkih proučavanja. "Srećom, kasnije" drugi lingvisti opredelili su se za "jedan treći, umereniji stav koji danas prevladjuje i po kome su "gotovo i pismo dva delimično autonomna, komplementarna i sinhronijski načelno ravnopravna jezička medijuma ili koda, podjednako dostojna lingvističkog proučavanja i ponaosob a posebno u svojoj interakciji¹.

Lingvisti koji su se bavili grafičkim vidom jezika, pale-

ografijom, ortografijom, i sl., iznose probleme, sa kojima se ova oblast susreće u pojedinim jezicima, sa gledišta njihove inherentne grafičke strukture ili u odnosu na govorni jezik. Danas, kada se smatra da je neophodno proučavati jezik u svim njegovim formama i vidovima, i proučavanje grafičkog vida jezika može imati značaja za opšte lingvistička saznanja.²

Ipak, proučavanja grafičkih sistema u okviru pojedinačnog jezika još su prilično nerazvijena. Izgleda da ovakvo stanje nerazvijenosti neke oblasti u lingvistici pojedinih jezika, ili uopšte u lingvistici, utiče na to da se njoj ne poklanja mnogo pažnje ni u kontrastivnoj lingvistici. U nama dostupnoj literaturi ne nalazimo podataka da se neko bavio kontrastivnim izučavanjem grafičkog vida jezika.

U našoj sredini, sreli smo jedno delo koje se bavi komparativnim proučavanjem pravopisa, i to razvitkom dva ortograf sistema. To je doktorska disertacija M. Popovića, *Razvoj i principi pravopisa ruskog i srpskohrvatskog*³. Ova studija se bavi pitanjem porekla ova dva pravopisa, posebnim pitanjima iznalaženja grafičkih znakova za pojedine glasove u njihovom daljem razvoju, i sadrži dosta primera iz dela naših starijih pisaca. Ovo delo se ne bavi drugim aspektima pisanja: paleografijom, ni posebnim grafičkim sredstvima.

Naše kontrastivno proučavanje odnosi se, prvenstveno, na čisto grafički vid pisanog jezika. Nećemo govoriti posebno o odnosu pisanog i govornog jezika, niti o nedostatku znakova za sve ono što bi se iz govornog jezika moglo preneti u pisani, ni o nedovoljnosti pravopisnih normi i njihovoj nedoređenosti. Analiziraćemo jedno od grafičkih sredstava pisanog jezika - kurziv, njegovu funkciju u isticanju, i to u domenu jezika književnosti.

Kontrastivna analiza ovakve funkcije kurziva imala bi za cilj da pokuša da utvrdi da li je kontrastivna analiza indikativna i za poimanje nekih opštih osobina grafičkih sistema u pojedinačnom jeziku, ili komplementarnih sistema drugog jezičkog nivoa.

Kao korpus su nam poslužili romani na engleskom jeziku i njihovi prevodi na srpskohrvatski jezik, kao i jedno delo iz književne kritike i takodje njegov prevod na naš jezik⁴. Analiza uloge

kurziva na ovom korpusu iz dva jezika, biće zatim upoređena sa srpsko-hrvatskom, tj. delima koji nisu prevodi, već su originalni srpsko-hrvatski tekstovi⁵.

Ispitujući sintaksičke oblike isticanja u engleskom jeziku primetili smo da se u književnim delima, pored sintaksičkih konstrukcija, kleft-i pseudo-kleft rečenica, markiranog reda reči, za isticanje koriste i grafička sredstva, pre svega kurziv, a redje spacionirana slova. U literaturi se nije o tome pisalo mnogo, mada je primećena stilistička vrednost kurziva. Kako se to obično kaže danas, književno delo se prima vizuelnim putem, čitanje, pa i "emocionalno dejstvo književnog dela zavisi od uskladjenosti zvučne i grafičke realizacije". U stilistička sredstva isticanja se ubraja i kurziv kojim se pokazuje, pre svega intonacioni fokus, na nekoj reči ili grupi reči.⁶

U kakvom je odnosu kurziv prema morfološkim, sintaksičkim i tekstualnim kategorijama u pisanom jeziku?

U engleskom jeziku našeg korpusa isticanje kurzivom je obuhvatilo, najčešće, glagole. U finitnim oblicima, u prostim ili složenim glagolskim vremenima, glagol (nosilac značenja) istaknut je kurzivom 61 put. Pomoćni glagoli u složenim oblicima istaknut je 43 puta.

U prevodu na srpskohrvatski jezik isticanje kurzivom odgovarajućih glagolskih elemenata zadržalo se u daleko manjem broju (dvadesetak slučajeva).

Druga velika skupina reči koja je istaknuta kurzivom u engleskom tekstu su lične zamenice, i to lične zamenice u okviru finitnog glagolskog oblika. Ukupno njih 66 istaknute su na ovaj način. Od toga najviše su isticane *I* (25 puta), *you* (25 puta), zatim *she* (8 puta), *he* (7 puta), ostale u pojedinačnim slučajevima ili se uopšte nisu javile u kurzivu. Posesivne zamenice su istaknute u engleskom originalu 15 puta, demonstrativne 11 puta, a ostale potklase zamenica samo u pojedinačnim slučajevima.

U prevodu na srpskohrvatski broj zamenica istaknutih kurzivom mnogo je manji, sveden je na svega tri slučaja.

U našem uzorku na engleskom jeziku retko se javila imenica istaknuta kurzivom (10 puta). Kao subjekat samo jednom, a u ostalim slučajevima ona je deo imenskog predikata, odnosno predloške fraze. U okviru imenske fraze u engleskom tekstu pojavilo se i desetak prideva istaknutih kurzivom, a samo po nekoliko priloga i predloga.

Reči koje su podvučene kurzivom u engleskom tekstu mogu da se podele prema tome da li je cela reč ili samo neki deo istaknut, odnosno na cele oblike i delove oblika. Sa gledišta načina njihovog prenošenja u srpskohrvatski prevod, uočavamo sledeće:

Lična zamenica kao objekat ili subjekat uz glagol prenet je kao 1. lična zamenica istaknuta kurzivom isto kao i u engleskom originalu, 2. lična zamenica, ali nije podvučena kurzivom, 3. lična zamenica je prenet, ali je promenila poziciju u rečenici, 4. Umesto kurziva kao u engleskom tekstu, zamenici se dodaje i radi isticanja.

Puni glagolski oblik podvučen u engleskom tekstu prenet je: 1. kao puni glagolski oblik podvučen i u srpskohrvatskom prevodu, takodje kurzivom. To su obično prosti glagolski oblici. 2. Puni glagolski oblik u engleskom jeziku prenet je u prevodu bez kurziva, ali je pojačan nekom rečju, *a, međjutim, već...* 3. Puni glagolski oblik istaknut u originalnom tekstu nije način u prevodu prenet.

Glagol DO u emfatičkoj funkciji uz infinitiv nekog drugog glagola u engleskom jeziku, i posebno istaknut kurzivom u originalnim tekstovima, prenet je u srpskohrvatski 1. celim glagolskim oblikom sa zamenicom, pojačanim rečju *zaista*, i 2. isticanje glagola *do* nije uopšte preneto nekim podgovarajućim načinom.

Pridev, prilog ili predlog kao deo imenske fraze istaknut kurzivom ceo u engleskom tekstu, prenosi se u srpskohrvatski prevod 1. kao ceo oblik, i 2. kao deo nekih oblika ovih reči podvučen kurzivom.

Ali u svim kategorijama ima dosta primera koji pokazuju da se isticanje ne prenosi uopšte.⁷

Faktori koji mogu uticati na ovakve sličnosti i razlike mogu biti systemske prirode. Engleski analitični glagolski oblici pogodniji su za odvajanje, segmentaciju, pa i za uobičajeno izdvajanje kurzivom samo nekih njihovih delova, nego naši više sintetički glago-

ski oblici. Ovom tipu razlika se može pripisati i činjenica da se naša glagolska forma u govoru bez potrebe isticanja upotrebljava bez zamenice, dok je u engleskom upotreba zamenice uz glagol obavezna. Zato je čest slučaj da se grafičko isticanje lične zamenice u engleskom jeziku prenosi na naš jezik samo zamenicom uz lični glagolski oblik, ali bez upotrebe kurziva, koji bi bio u ovom slučaju izlišan.

Iskazivanje isticanja kurzivom predstavlja, zna se, prenošenje onog isticanja koje se u govornom jeziku ostvaruje intonacijom, odnosno prosodijskim sredstvima, a takvo isticanje može da se u govornom jeziku ostvari ne samo na jednoj reči ili na celom obliku, i na više reči, nego i na jednoj morfemi ili samo na jednom glasu. Prenošnje isticanja kurzivom iz engleskog originala u srpsko-hrvatski prevod u mnogim slučajevima je uslovljeno upravo razlikama u morfološkim sistemima dva jezika. Otuda i proizilazi raznovrsnost mogućih načina prenošenja takvog isticanja, zadržavanje kurziva u prevodu ili njegovo izostavljanje, upotreba posebnih reči kojima se zamenjuje kurziv i sl.

Dalje, nije slučajnost da su među rečima u engleskom jeziku najčešće isticanim kurzivom upravo glagoli, celi ili delovi njihovih oblika. Oni zapravo ne mogu da zauzme poziciju fokusa u okviru kleft i pseudo-kleft rečenica. S druge strane, red reči u engleskom je relativno čvrsto fiksiran, tako da i ta činjenica može da ima uticaja na kategoriju reči koje mogu biti istaknute inverzijom. To znači da je isticanje kurzivom delimično uslovljeno ne samo morfološkim sistemom već i sistemom.

Isticanje kurzivom se u našem uzorku javilo najviše u dijaloškom tekstu. Mnogo manje se javlja u tekstu književne kritike. I to vredi za oba uzorka.

Upoređujući rezultate ove kontrastivne analize sa pojavama kurziva u originalnom srpskohrvatskom uzorku, možemo da konstatujemo i ovaj uzorak potvrđuje mnoge nalaze iz prve analize. U srpskohrvatskom uzorku, kurzivom se podvlače ili čitave reči, ili samo neki glasovi, ali se ne izdvajaju glagolske morfeme niti morfeme nekih oblika prideva. Zajednička osobina funkcije isticanja u našim tekstovima, nezavisno od engleskih, jeste pojava podvučenih reči u nekom

antonimičnom semantičkom kontekstu, ili u okviru nekog drugog tipa isticanja, na primer ponavljanja. U pogledu pozicije javljanja reči podvučenih kurzivom, kao i osnovnih funkcija, srpskohrvatski originalni tekstovi pokazuju iste tendencije kao i engleski tekstovi.

U srpskohrvatskom uzorku se takodje svi pisci ne služe podjednako kurzivom ili spacioniranjem. Najviše grafičkih isticanja je kod Boška Petrovića.

Naše dvostruko "kontrastivna" analiza upotrebe kurziva kao sredstva isticanja, prvo kontrastiranjem dva jezika, engleskog i srpskohrvatskog na prevodima, zatim poredjenjem rezultata te analize sa analizom iste pojave na uzorku samo jednog jezika, srpskohrvatskog, pokazala je da izučavanje grafičke funkcije u pisanom tekstu ima ne samo stilističku vrednost nego i širi značaj za lingvistička proučavanja druge vrste. A to je iznalaženje odnosa između odredjenih nivoa u jeziku, raznih vidova tih odnosa, i to ne samo komplementarnosti grafičkog sistema i fonetskog sistema nego i komplementarnosti grafičkog i morfološkog sistema, ili odnosa sintaksičkih ograničenja i grafički realizacija, pa i funkcije grafičkog izražavanja prema tekstualnoj organizaciji teksta.

Pored tih odnosa kontrastivno proučavanje grafičkog sistema u više jezika može da ukaže na neke zajedničke crte, inherentne grafičkom izražavanju kao takvom a time i da vodi ka iznalaženju opšte lingvističkih pravila posebnih grafičkih sredstava u pisanom jeziku.

N a p o m e n e

1. Ranko Bugarski, *Jezik i lingvistika*, Beograd, Nolit, 1984, str. 236
  2. T. A. Amirova, *Istorii i teorii grafemiki*, Moskva, Nauka, 1977, str. 31, 36, 37, 120, 121
  3. Zagreb, 1974, 117 str. (daktilografisano)
  4. Muriel Spark, *The Girls of Slender Means*, London, Mackmillan 1971, 183 str.
- Muriel Spark, *Djevojke skromnih sredstava*, Zagreb, 1978, ugust Cesarec, 159. str. Prevod Maje Šoljan

Angus Wilson, *Anglo-Saxon Attitudes*, London, 1976, Penguin, 347 str.

Angas Vilson, *Anglosaksonski maniri*, Beograd, Prosveta, 1975 461 str. Prevod Hame Džabića.

Raymond Williams, *Drama from Ibsen to Brecht*, London, Chatto and Windus, 351 str.

Rejmond Vilijams, *Drama od Ibzena do Brehta*, Beograd, Nolit 1979, 413 str. Prevod Marte Frajnd

5. Ivo Andrić, *Gospodjica*, Beograd, Prosveta, 1958, *Pripovetke*, Beograd, Prosveta, 1958
Mihailo Lalić, *Svadba*, Beograd, Rad, 1964
Boško Petrović, *Oblaci razgovori*, Beograd, SKZ, 1979
Miodrag Pavlović, *Osam pesnika*, Beograd, Prosveta, 1964.
6. I.V. Arnold, *Grafičeskie stilističeskie sredstva*, Innostrani jeziki v škole, Moskva, 1973, no 3 str. 18-19.
7. Vid. *Sintaksički oblici isticanja u engleskom jeziku i njihovi ekvivalenti u srpskohrvatskom jeziku*, magistarski rad autora saopštenja odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu, iz koga je preuzet deo ove analize. (daktilografisano) str.170-213.

SOME FEATURES OF THE GRAPHIC ASPECT OF WRITTEN LANGUAGE
AND THE ROLE OF CONTRASTIVE ANALYSIS IN THEIR INTERPRETATION

In this paper we first point out to certain reasons for the present state of the studies of the graphic aspect of language in general, and consequently, (for advances in contrastive analysis are often dependent upon the advances in other linguistic disciplines), to a lack of contrastive studie of graphemic systems across languages.

Secondly, emphasizing by means of italics has been analysed in texts of a number of English novels and literary criticism and their translations into Serbo-Croatian. The same graphic device in Serbo-Croatian original texts of the same genre has been analysed as well.

The analyses have shown that this graphic device is related not only to the phonological level, but should also be viewed as complementary to some other devices of morphological, syntactic, and textual levels used for emphasizing. Different languages impose different restrictions on the usage of such graphic devices. Our analyses of italics show that such investigations can give further insights into the nature of some other linguistic phenomena and general regularities in different languages.

Radmila B. Šević (Novi Sad)

IZUČAVANJE KOLOKACIJA U ENGLESKOM I SRPSKO-
HRVATSKOM JEZIKU I MOGUĆA PRIMENA U NASTAVI ENGLESKOG
JEZIKA

Već četvrtu godinu u okvirima projekta "Kolokacije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku" odvija se rad na izučavanju kolokacija u engleskom jeziku i njihovo poredjenje sa odgovarajućim kolokacijama u srpskohrvatskom jeziku. Ovaj, možemo slobodno reći pionirski poduhvat i to ne samo na ovom tlu, već i šire uzev, morao se neizbežno već na samom početku suočiti sa čitavim nizom poteškoća. Pre svega, sam termin "kolokacije" nije rasprostranjen, niti opšte poznat u nauci o jeziku. Isto tako nedostaju radovi teorijske prirode, mada je sam termin - da se poslužimo tako-dje jednom kolokacijom - već zašao u *srednje godine*, mada još uvek ne i u *zrele*. J. R. Firth (1957) je svojom nepogrešivom intuicijom za pokretanje interesantnih lingvističkih pitanja praktično "dao detetu ime" i pored termina *kolokacije* uveo i druge *kolokativno značenje/meaning by collocation/*, *kolokabilnost* koji objašnjava kao sposobnost formiranja kolokacija, odnosno kolociranja, a zatim je uveo i neke specifičnije podele na *opšte* ili *uobičajene* kolokacije, odnosno na *ograničene* ili *lične*. Njemu treba pripisati u zaslugu i to da je prvi skrenuo pažnju na dve bitne osobine kolokacija: učestalost (*frequency*) i tendenciju nekih leksema da se javljaju zajedno /*co-occurrence*/. Zaista, može se reći da ni jedan od za sada još uvek malobrojnih radova o kolokacijama u engleskom jeziku nije mogao da zaobidje Firth-a.

Dva osnovna problema javljaju se u vezi sa izučavanjem kolokacija. Prvi je da se izvrši njihova klasifikacija, drugi, da se izvrši analiza njihovog značenja.

Na klasifikaciji kolokacija do sada je nešto iscrpnije radio A. Nejgebauer /1982/. On je izvršio podelu kolokacija prema nivoima na kojima se one mogu javljati: leksičkom, sintagmatskom i rečeničkom, i tipovima kolokacija: leksičko-semantičkom, leksičko-semiotičkom, frazeološko-semiotičkom i rečeničko-semiotičkom. U prvu grupu prema tipovima kolokacija svrstavaju se slobodni, što znači mogući, ali ne i obavezni spojevi reči bez ustaljenog znače-

nja i obavezne upotrebe celine, u drugu proste ili složene lekseme, sintagme i rečenice koje funkcionišu kao vrsta *znaka* sa ustaljenim, ali ne prenesenim značenjem i obavezom da se upotrebljavaju kao celina, ili samo glavni kolokat funkcioniše kao znak sa prenesenim značenjem, a u četvrtom o rečenici čija celina funkcioniše kao znak sa prenesenim značenjem.

Najzad A. Nejgebauer vrši još jedno razgraničenje u okviru širokog termina "kolokacije", a to je na kolokacije i širem smislu - u ovo područje spadaju svi tipovi svih nivoa kolokacija i na kolokacije u užem smislu, a to su kolokacije na sintagmatskom nivou i redje, na rečeničkom nivou, leksičko semiotičkog tipa, tj. one koje imaju ustaljeno, ali nepreneseno značenje i obaveznu upotrebu celine.

Kao bitne odlike kolokacije navodi se njihova binarna struktura, koja može biti udvojena u okviru jedne složenije kolokativne celine, zatim ograničen broj sinonimskih alternativa, potencijalna kliširanost i odsustvo prenesenog značenja, kao i sposobnost sintaksičke transformacije, leksičko semantičke komplementacije i transpozicije unutar rečenice.

Sve ovo znači da kolokacije u užem smislu predstavljaju relativno ustaljene spojeve reči koji poseduju zajedničko značenje i određeni sintaksički i semantički dinamizam, a, treba dodati, i dijahroni dinamizam. Ovo znači da se one sinhrono i dajahrono neprestano kreću od potpuno slobodnih spojeva reči, preko ustaljenih sa manjom ili većom stabilnošću do potpuno neslobodnih, globalnih spojeva reči, čiji su rezultat složenice sa jedne strane, a idiomi i poslovice sa druge.

Izvršivši podelu na nivoe i tipove kolokacija, utvrdiviši područje u okvirima najširih mogućnosti, još uvek preostaje da se odgovori na mnoga pitanja u vezi sa njihovim bitnim sintaksičkim, semantičkim i, što se ne sme zanemariti, stilističkim osobinama. Problem nije ni malo jednostavan. Ne radi se samo o tome da se utvrde svi mogući spojevi reči koji se javljaju u okviru onoga što nazivamo kolokacijama, tj. da se sačine takvi spiskovi reči - čiji će krajnji rezultat biti rečenici kolokacija - iz kojih ćemo, npr, na primer, saznati da jaje može biti *meko* ili *tvrd* *kuvano* već bi trebalo i da

saznamo da li se nešto može *kuvati meko* ili *tvrd*, ili pak samo *kratko* ili *dugo*, a takodje i da *tvrd* *jaje* ne može imati metaforičko značenje kakvo može dobiti spoj reči *tvrdi orah*, dabome u odredjenom kontekstu. To znači da su nam potrebni kriterijumi pomoću kojih ćemo odrediti kada nešto prestaje da bude kolokacija, a postoje idiom. Ova problematika može se ilustrovati sledećim primerima:

Ovaj orah je isuviše tvrd ne mogu da ga razbijem.
Ovo jaje je isuviše tvrdo, neću da ga jedem.

Ovaj problem je isuviše tvrd orah da bih mogla da ga rešim. ali ne i:

* Ovaj doručak je isuviše tvrdo jaje da bih mogla da ga svarim.¹

Prelaskom sa kolokacija na idiome, dotakli smo se, čini se, i jednog drugog, takodje veoma zanimljivog pitanja, a to je predvidljivost mogućnih parova kolokata. Ovde se radi o utvrđivanju kolokacionih veza i okvira na semantičkoj osnovi, medjutim i tu se do sada nije došlo do preciznih i nedvosmislenih rezultata, izuzev vrlo uopštenih primedaba, kao što su one koje navodi Greenbaum /1970:84/: "čini se da su prilozima za način ograničeni na kolokacije sa glagolima koji označavaju radnju." Prema tome, na pitanje:

"Kako se tu ulazi u vodu"?

možemo očekivati odgovor:

"Lako", "Teško," zatim "Unatraške", "četvoronoške", ali ne i: "Nogama".

Ipak, na pitanje:

"Kako se nabija kupus"? Možemo dobiti odgovor:

"Nogama".

Na pitanja ovakve vrste, tj., koje leksičke jedinice iz odgovarajućih semantičkih polja čine moguće kolokate, a koje ne, još uvek se nije odgovorilo na zadovoljavajući način.

Zbog čega se toliko insistira na pitanjima ove vrste. Zbog toga što kako kaže Greenbaum /1970:86/ govornik nekog jezika može da prepozna da li je neka kolokacija uobičajena, ili retko, ili pak odstupa od svakodnevne upotrebe. Medjutim, onaj kome je to strani jezik može lako obrazovati kolokacije koje odstupaju od normalnog

tipa ili, dodajmo, ne biti u stanju da ih formira.

Posle pitanja o predvidljivosti potencijalnih kolokata javlja se i sledeće: koji element kolokacije bira onaj drugi? Da li je glavni kolokat uvek onaj koji upravlja izborom zavisnog, ili se oni moraju posmatrati kao celina? Tako je Greenbaum ustanovio /1970:83/ da prilog *deeply* kolocira sa glagolima *hate, dislike, admire, love* i *value*, ali ne i sa glagolom *like*, iako *like* nesumnjivo spada u istu semantičku grupu sa prethodnim glagolima. Isti autor navodi da se *much* i *greatly* javljaju u kolokacijama sa glagolima koji izražavaju povoljan stav, dok se *utterly* "slaže" sa glagolima koji označavaju negativan stav. Ova konstatacija se dalje proširuje navodjenjem primera u kome *utterly* kao modifikator prideva *free* /koji ima pozitivno značenje/, daje pejorativan prizvuk toj reči, ili barem pokazuje da je govorno lice tako shvata:

Are we utterly free to devise our own syllabus?

Posle ovako opširnog uvodnog dela, obratimo se sada pitanju kontrastivnog proučavanja kolokacija. Što se pomenutog projekta tiče, ono se odvija u jednom pravcu - od engleskog ka srpskohrvatskom. U srpskohrvatskom jeziku kolokacije u užem smislu nisu izučavane. Tačno je da se, verovatno pod uticajem sovjetskih lingvista, izvesna pažnja posvećuje izučavanju frazeologije /Menac 1978, Mršević 1982, Petrović 1984/, ali tu se prevashodno radi o izučavanju spojeva reči sa prenesenim značenjem. Takva izučavanja su nesumnjivo značajna, ali se čini da ona ne mogu imati primene u kontrastivnim istraživanjima, u svakom slučaju ne veće nego što bi bilo kontrastivno proučavanje leksike uopšte. Frazeologizmi kao što su: *mrka kapa, videti svog boga, to je njeno maslo*, ili *pukao mi je film*, ne mogu se kontrastivno obraditi ništa bolje, sistematičnije ili drugačije od bilo koje leksičke jedinice. Slični primeri na engleskom jeziku bili bi *daylight robbery, beat about the bush, sell down the river, know the ropes, etc.*

Medjutim, potreba za kontrastivnim proučavanjem kolokacija predstavlja jedan od sasvim aktuelnih zadataka savremene nauke o jeziku. Nju naglašava D. Pervaz /1984-85:608/ koja ukazuje na potrebu proučavanja kolokacija, "kako u okviru jednog jezika, tako i poredjenjem sa dvaju pa i više jezika". Slično ističe i A. Nejgebauer /1982:346/

koji predviđa mogućnost utvrđivanja kategorijalnih razlika među jezicima u načinu realizovanja kolokacija. Sistematsko kontrastivno izučavanje kolokacija svakako će dati značajnih rezultata i na teorijskom planu i na praktičnom planu, a to znači u nastavi stranih jezika.

Sada ćemo pokušati i u kratkom osvrtu prikazemo jedan deo rezultata dobijenih analizom materijala prikupljenog kao gradja u okviru već pomenutog projekta. Ograničićemo se na one tipove kolokacija koji u sebi sadrže adverbijalni element kao zavisni kolokat:

npr. *laugh loudly, act correctly...*

ROAR WITH LAUGHTER, take as an insult, want at once ...

absolutely impossible, awfully sick

Kolokacije ove vrste grubo se mogu podeliti na tri grupe:

/a/ kolokacije u kojima je glavni kolokat *glagol*

/b/ " " " " " " *pridev*

/c/ " " " " " " *prilog*

U oba jezika javljaju se ova tri tipa kolokacija. U ovom trenutku još ne raspolažemo preciznim statističkim podacima, kako u pogledu odnosa pojedinih vrsta kolokacija, npr. rečeničkih u odnosu na sintagmatske, glagolskih u odnosu na imeničke, niti pak u okviru pojedinih grupa, npr, ovde između tipa /a/, /b/ i /c/, ipak se može reći da tip /a/ preovladava u oba jezika.

Detaljnijim poredjenjem kolokacija u oba jezika može se videti da se javljaju, uslovno rečeno, četiri tipa odnosa:

/a/ potpuna simetrija u oblicima kolokacije

/b/ delimična " " " "

/c/ odsustvo simetrije u " "

/d/ odsustvo kolokacije u srpskohrvatskom jeziku

Kako je ekscerpiranje materijala vršeno na engleskom tekstu, a kontrastiranje jednosmerno - engleski-srpskohrvatski, nemamo za sada podataka za petu vrstu odnosa:

/e/ odsustvo kolokacije u engleskom jeziku.

Situacija /a/ je, utešno, i možda suprotno prvobitnim očekivanjima, relativno česta:

E V - A

She *saw it clearly*
 She *held Pierre's arm tightly*

She *gazed longingly ...*
 He *complained bitterly*

V - PPH

The muskrat *begged like a puppy*
 He seemed ancient, like some statue
 ... that was worn and *ripened in the sun*

I - ADJ

Are you *completely crazy*?
 He is the perfectly contended
 complaisant husband

I - A

I can manage *perfectly well* by
 myself.
 You know *perfectly well* that we
 are putting in a week or two
 She sat *quite still*

Najraznovrsnija situacija javlja se u drugoj grupi kolokacija gde imamo delimičnu simetriju:

V - A

Her face was white and *heavily powdered*
 "Nothing doing", Dave *said firmly*
 It is *snowing lightly* again

SH V-A

Videla je to jasno
 Čvrsto je držala Pjerovu
ruku.

Čežnjivo je *gledala*
 Gorko se *žalio*

V - PPH

Pacov je *molio kao kuče*
 Izgledao je staro, kao
 neka divna statua ... sva
istrošena i sazrela na suncu

I - ADJ

Jesi li *sasvim lud*?
 On je savršeno zadovoljan
 pomirljiv muž

I - A

Mogu *sasvim dobro* i sama
 Znaš *savršeno dobro* da
 ostajemo nedelju ili dve
 Sedela je *sasvim mirno*

V - A₁

Lice joj je bilo belo i *jako napuderisano*
 "Nema ništa", reče Deiv
odlučno
 Opet *pomalo pada sneg*

V - A

She kept a blank, hypnotized
stare, concentrating hard

Bernadette was dressed and ready
to go downtown

V - A

The club ... *laughed heartily*

V - PPH

• They *walked in silence*
I want it at once

V - PPH

They bought some South African
brandy ... and *sold it at a profit*

V - PPH

The club *roared with laughter*
She was angry, *trembling with*
anger

V - PPH

Rub yourself with the towel-
she said

I - ADJ

This is like a nightmare, but
it is also *extremely pleasant*

Konačno, imamo i onu grupu u kojoj nema simetrije:

V - A

She would wonder what she *had*
done wrong

V - PPH

Gledala je prazno, kao hipno-
tisana, koncentrišući se iz
sve snage

Bernadeta je bila obučena i
spremna da *ide u grad*

V - PPH

Klub *se smejao iz sveg srca*

V - A

Hodali su ćutećki
Hoću odmah

V - PPH₁

Prodali uz zaradu

V - P₁PH

Klub je *urlao od smeha*
Bila je *ljutita, drhtala je*
od besa

V - N_{instr}

Obriši se peškirom - rekla je.

I₁ - ADJ

Ovo je kao noćna mora, ali je
i *izuzetno prijatno*

V

Pitala bi se šta je *pogrešila*

V - PPH She <i>goes through</i> Stendhal <i>like a breeze</i>	V₁ - PPH₁ <i>Projuri</i> kroz Stendala kao <i>oluja</i>
V - PPH She had watched an infant brother turn blue and <i>choke to death</i>	V Posmatrala je maloga brata kako plavi i <i>davi se</i>
BE - /I/ - ADJ He <i>would have been</i> one year old and <i>fast asleep</i> She <i>was breathless</i> by now with anger	V - A/PPH Imao bi godinu dana i <i>čvrsto</i> <i>bi spavao</i> <i>Ostala je bez daha</i> od besa
I - ADJ He sat up in bed, <i>bitterly cold</i>, in spite of three blankets	V - PPH Uspravio se u krevetu <i>cepteći</i> <i>od hladnoće</i>

I na kraju, poslednja mogućnost koju smo pobrojali - odsustvo kolokacije u drugom jeziku ne javlja se često. Primer koji smo našli u našem materijalu, npr. *to fight overseas*, kao u primeru ... *who had apparently been fighting overseas* ...

ukazuje da se ovde pre radi o kulturnoj, istorijskoj razlici, nego o razlici koja bi bila imanentno jezičke prirode.

Ovo kratko izlaganje predstavlja samo jednu skicu najširih okvira u kojima bi trebalo da se kreću dalja istraživanja u vezi sa kolokacijama, kako u pojedinačnim jezicima, tako i kontrastivno. Primeri koji su citirani svakako su mnoge potakle na misao koju je formulisao A. Nejgenauer u svom članku o kolokacijama /1982:346/ "Originalni i jedinstven aspekt kontrastivnog testa predstavlja čin prevodjenja i njegov rezultat; prevod, čime se u analizu kolokacija uvode složene dimenzije prevodilačkog umeća..."

Konačno, treba citirati i završne reči u članku D. Pervaz, koje su i poslužile kao podsticaj za ovaj rad /1984-85:608/ "Za razliku od onoga koji učeći maternji jezik uči i za taj jezik karakteristične kolokacije, što i jeste deo učenja maternjeg jezika, onaj ko je ^ovladao ^nekim stranim jezikom najbespomoćnije se oseća kad se nadje u potrazi za

„društvom u kome se neka reč kreće“, da parafraziramo Firtha. Rečnici mu u tom pogledu nisu od velike pomoći“.

Mislim, takodje, da su ove reči dovoljne i da ukažu na značaj kontrastivnog proučavanja kolokacija i mogućnosti primene rezultata takvog proučavanja u nastavi.

B E L E Š K E

1. Ovde se ponovo nameće pitanje kako stvoriti kriterijume za odredjivanje granice izmedju kolokacije i idioma. Za sada se čini da bi odgovore trebalo tražiti u pravcu primene različitih testova od kojih bi svakako prvi bio test metaforizacije i metonimizacije /v. Nejgebauer 1982/, ali svakako značajne testove za dobijanje suptilnih razlika i graničnih slučajeva predstavljaju i testovi transformacije sintaksičke strukture i komplementacije. Ovaj deo referata sa primerima komplementacije dopunjen je posle veoma podsticajne diskustije V. Ivira.
2. O ovome govore i Ivir-Tanay /1976:28/ u svom zanimljivom članku posvećenom takodje kontrastivnoj analizi kolokacija: It should be noted that literal translation of Serbo-Croatian expressions would not necessarily result in ungrammatical expressions in English, but they would prevent him from reaching the native s use of that language.
3. U okviru projekta "Kolokacije u engleskom i srpsko-hrvatskom jeziku" obradila sam temu "Kolokacije u kratkoj priči". Kao korpus poslužile su mi sledeće zbirke pripovedaka:
  1. A. Mizener, ed. *Modern Short stories*. - New York, 1962
  2. Ch. Dolley, ed. *The Second Book of English Short Stories*. - London, 1972.
  3. W. Grady, ed. *Canadian Short Stories*. - London, 1980
 Svi citirani primeri na engleskom jeziku dobijeni su iz navedenog materijala.
4. Skraćenice označavaju sledeće pojmove: E - engleski; SH - srpskohrvatski; A - prilog; V - glagol; PPH - predložka fraza u funkciji priloške odredbe; ADJ - pridev; I - prilog u funkciji intenzifikatora; N_{instr} - imenica u instrumentalu.

L I T E R A T U R A

1. Firth, J.R. /1957/ *Papers in Linguistics 1934-1951*, O.U.P., str. 194-214
2. Ivir, V. /V. Tanay /1976" "The Contrastive Analysis of Collocations: Collocational Ranges of *Make* and *Take* with Nouns and Their Serbo-Croatian Correspondents", YSCESP, *Reports* 10, Zagreb, 197 str. 20-49.
3. Nejebauer, A. /1982/, "Odlike kolokacija u engleskom jeziku", *Zbornik radova instituta za strane jezike i književnosti*. Sv. 4. str. 339-349.
4. Pervaz, D. /1984-85/ "O nekim kolokacijama sa pridevom "težak" *Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII-XXVIII, Novi Sad, str. 603-608.

THE STUDY OF COLLOCATIONS IN ENGLISH AND SERBO-CROATIAN AND THE APPLICATION OF THAT STUDY IN THE TEACHING OF THE ENGLISH LANGUAGE

Summary

Collocations constitute that field of the study of language in which much research is yet to be completed. Neither have these "combinations of words" been sufficiently studied in English or Serbo-croatian, nor is the term "collocations" a wide-spread one in Slavic studies in general, and in Serbo-croatian in particular. Instead of the term "Collocations" the Serbocroatian linguists use the term "phraseological expressions" or "phraseologisms" which partly cover collocations, but also include those word groups known as idioms. However, while a contrastive study of idioms does not seem to be promising of results other than bilingual dictionaries of idioms, the contrastive study of collocations may produce results which will both give a better insight into the syntactic, lexical and semantic structure of collocations in the two languages and be applicable in the theory and practice of the teaching of English and Serbocroatian as foreign languages.

S e s i j a 5.

Andrej Stojanović (Beograd)

KONTRASTIVNI PRISTUP U NASTAVI RUSKOG JEZIKA

Mnogi naši rusisti-lingvisti, kao sledbenici učenja o jeziku čuvenog profesora Radovana Košutića i ideja Praškog lingvističkog kružoka, nastoje i danas da reše brojne probleme iz oblasti nastave ruskog jezika. U našoj literaturi o nastavi ruskog jezika mogli smo sresti i ove termine: "Košutićev metod učenja ruskog jezika", "diferencijalni metod", "komparativno-diferencijalni metod", "kontrastivni metod" i sl. U osnovi, sve su to modifikacije ili različiti nazivi jednog metoda, koji do kraja i dosledno još nije razradjen i primenjen kao sveobuhvatna naučna osnova za učenje ruskog jezika. Taj metod odražava osnovne postavke gramatičkog pristupa u nastavi stranih jezika i, mada izuzetno retko, sreće se i pod nazivom "kontrastivni pristup". U ovom radu termin "kontrastivni pristup", s obzirom na njegovu nedefinisanost u metodičkoj literaturi, koristićemo uslovno, podrazumevajući ga kao gramatički pristup.

Naše izlaganje treba shvatiti kao pokušaj kritičkog preispitivanja naučne održivosti kontrastivnog (ili gramatičkog) pristupa, odnosno kontrastivnog metoda u nastavi stranog (ruskog) jezika, u vezi sa novijim teorijskim i praktičnim rezultatima iz oblasti metodike nastave stranog (ruskog) jezika. Pod *pristupom* ćemo podrazumevati, kako se to u literaturi navodi, sistem shvatanja prirode jezika, prirode njegovog usvajanja i nastave, gde je pristup neka vrsta ishodišta, aksiom, ono u šta se veruje. *Metod*, shvaćen kao sredstvo za realizaciju ovog ili onog pristupa, predstavlja proceduru, sistem prezentacije jezičkog materijala sa ciljevima i zadacima nastave, principima izbora, redosledom i doziranjem materijala, postupcima, načinima i sredstvima za ovladavanje znanjima i veštinama radi upotrebe jezika u komunikativne svrhe, gde nijedan od tih elemenata ne protivureči drugom i gde su svi oni predstavljeni na bazi odredjenog pristupa.

Prema nekim podelama, u metodici nastave stranih jezika mogu se izdvojiti šest pristupa: gramatički, direktni, biheivioristički, kolektivni, komunikativno-individualizirani i pristup čitanja. Kao što smo ranije napomenuli, kontrastivni pristup po svojoj suštini odražava

osnovne postavke gramatičkog pristupa, koji teži da prikaže jezik kao sistem, pri čemu se sadržaj nastave i sistem vežbanja bazira uglavnom na gramatici. Gramatički pristup se realizuje pomoću više metoda, a to su: gramatički, prevodni, gramatičko-prevodni, kognitivni, transformacioni, komparativni, kontrastivni (konfrontacioni) i drugi. Valja naglasiti da su mnogi pristupi i metode, najčešće, nastali pod uticajem raznih škola i pravaca u lingvistici. Autori mnogih udbenika, a i mnogi nastavnici, često su bili ubedjeni u to da između teorije o jeziku, njegovog opisa i praktičnih ciljeva nastave ne postoji neka bitna razlika. Vera nastavnika u lingvistiku bila je ponekad toliko jaka da su mnoge hipoteze o prirodi jezika i načinima njegove deskripcije shvatane kao dogme, koje su ubrzo, u svojstvu posebnik doktrina, prenošene u metodiku.

Jedan od utemeljivača kontrastivnog pristupa u našoj slavistici bio je čuveni profesor Radovan Košutić. Još početkom XX veka on je obrazložio svoje vidjenje suštine učenja stranog (ruskog) jezika na ovaj način: "... učiti ruski, to znači, uglavnom, učiti značenje nepoznatim rečima, a kod reči, jednakih ili sličnih po obliku, hvatati razliku između svog i ruskog jezika" (Ruski primeri, Beograd, 1910, knj.I, str. IX). I kasnije, naročito sredinom i krajem 60-tih godina, u radovima mnogih naših slavista možemo naići na svedočanstvo o tome da su Košutićevo shvatanje i metod učenja slovenskih jezika postali kod nas ustaljena tradicija i doživeli sveopšte priznanje. Ne samo tada nego i u najnovije vreme, neki naši slavisti pokušavaju da na osnovu navedenog pristupa, pedagoški usmerene kontrastivne analize i kontrastivnog metoda, organizuju nastavu ruskog jezika .

Jasno je da pobornici kontrastivnog pristupa kod nas nisu samo slavisti. Verovatno pod uticajem radova Friza, Ladoa i drugih, neki naši lingvisti početkom 70-tih godina iznose i ovako shvatanje: "... znanje stranog jezika sastoji se od znanja maternjeg jezika uhvaćenog za razliku između maternjeg i stranog jezika. Učenje stranog jezika nije ništa drugo nego savladjivanje i usvajanje toga diferencijala; sličnosti između maternjeg i stranog jezika savladjuju se i usvajaju putem neposrednog pozitivnog transfera" (Ljubomir Mihailović, u članku "Kontrastivno proučavanje jezika", 1970, str.338). Još zanimljivije je kod nas jedno shvatanje iz 80-tih godina, po kome se strani (pa i ruski) jezik može učiti kontrastiranjem, jer "... kad znamo maternji jezik, znamo i sve one aspekte stranog jezika koji

-elimo naučiti što spadaju u 'zajednički imenitelj' svih ljudskih jezika" i, dalje, "čemu onda učiti 'cijeli' strani jezik, kad je dovoljno kontrastiranjem naučiti samo onaj ostatak stranog jezika koji je drugačiji od maternjeg" (Midhad Ridjanović, u članku "Učenje kontrastiranjem", 1980-1981, str. 297).

Kao što smo ranije istakli, svaki od navedenih pristupa nastavi stranih jezika (pa i kontrastivni) razlikuju se tek pomoću određenog metoda ili grupe metoda. Zato je i razumljivo što su pristalice kontrastivnog (gramatičkog) pristupa ponajviše ukazivale na kontrastivni metod, pokušavajući da ga predstave kao naučnu osnovu za organizovanje nastave stranog (ruskog) jezika.

U vezi s tim, mogu se postaviti izvesna pitanja: 1) u čemu se sastoji kontrastivni metod; 2) ima li kontrastivni metod naročitih prednosti u odnosu na ostale nastavne metode i 3) može li kontrastivni metod ili pristup poslužiti kao sveobuhvatna naučna osnova u nastavi stranog (ruskog) jezika. Postavljena pitanja su značajna, jer većina metodičara, psihologa i nastavnika smatra da kvalitet ovladavanja stranim jezikom zavisi najviše od metoda koji se primenjuje.

Izvesni naši rusisti - lingvisti nastoje da kontrastivnu (konfrontacionu) analizu, kao čisto lingvistički metod, primene u nastavi i na toj osnovi izgrade kontrastivni metod kao metodičku kategoriju. U takvim nastojanjima su uspjeli da ostvare samo izvestan (mada izuzetno koristan) postupak, kojim se kod učenika sprečava negativni uticaj maternjeg jezika, a ne i zaokružen nastavni metod. Dokaz tome su radovi naših rusista, njihove najnovije izjave, postojeći udžbenici ruskog jezika, kao i smana nastavna praksa. Realno gledano, od prvih nagoveštaja ideje o kontrastivnom metodu u nastavi stranog (ruskog) jezika, pa sve do danas (bez obzira da li se on sretao pod nazivima diferencijalni, komparativno - diferencijalni, kontrastivni, "čtetvorofazni metod učenja stranog jezika kontrastiranjem sa maternjim" i sl.), nijedan njegov vatreni pristalica ili bilo ko drugi nije uspeo, ni izbliza, da ga naučno i teorijski zasnuje, niti da ga primeni kao celovit metod u nastavnoj praksi. To nas i ne mora čuditi ako se zna da su njegovi najveći propagatori pojedini lingvisti, a ne metodiča-

ri. Međutim, iako do sada ni približno nisu odgovorili u čemu se ogleda kontrastivni metod u nastavi stranog (ruskog) jezika, njegovi protagonisti i danas veruju da se pod određenim okolnostima i u okviru kontrastivnih lingvističkih projekata, koji bi bili i didaktički usmereni, može zasnovati kontrastivni metod ili pristup kao naučna osnova za organizovanje nastave jezika.

Iz svega što smo do sada izneli jasno je da se o celovitom kontrastivnom metodu i njegovim eventualnim prednostima u odnosu na ostale nastavne metode može govoriti dalje samo hipotetički. Razume se, cilj našeg rada neće biti nagadjanje ili predskazivanje budućnosti; to je vrlo nezahvalno, pogotovo ako ne raspolažemo odgovarajućim naučnim činjenicama. Umesto toga, u skladu sa našom temom, a pozivajući se na deo najnovijih teorijskih rezultata u svetu iz oblasti metodike nastave stranih jezika, pokazaćemo da li kontrastivni metod ili pristup (ma koliko ih mi usavršavali kroz buduće naučnoistraživačke projekte i sl) može poslužiti kao sveobuhvatna naučna osnova za organizovanje nastave stranog (ruskog) jezika.

Potruga za istinom o tome koji je metod ili pristup najoptimalniji u nastavi stranih jezika, traje već stolicima. Pristalice svakog od postojećih pristupa nastojale su da pokažu da upravo pristup ili metod koji su oni odabrali najviše odgovara procesu ovladavanja stranim jezikom. Tako su vršeni i eksperimenti radi dokazivanja eventualne efikasnosti (prednosi) jednih metoda u odnosu na ostale. Jedan od njih je poznati Pencilvanijski projekt, o kome piše P. Smit 1970. godine. Cilj tog eksperimenta bio je globalno poredjenje gramatičko-kognitivnog, audio-lingvalnog i kombinovanog (audiolingvalnog + gramatičko-kognitivnog) metoda. Dokazano je, između ostalog, nezavisno od toga koji je metod primenjivan, da interesovanje učenika za učenje stranog jezika slabi, a kod pojedinaca postepeno izaziva neprijateljski odnos prema jeziku, prema ljudima koji njime govore, njihovoj zemlji i kulturi. Ovaj i neki drugi eksperimenti pokolebali su mnoge nastavnike koji su do tada bili pristalice jednog određenog metoda. Pored toga, 70-tih godina u svetu su upoređivani gramatičko-prevodni, direktni i audiolingvalni metod. Kako su rezultati poredjenja pokazali, nijedan od ova tri metoda nije odrazio ni polovinu od svih poznatih i proverenih metodičkih principa (komunikativnost, afektivnost, univerzalnost, koncentričnost i dr.). To znači da nijedan od takvih metoda ne može predstavljati sveobuhvatnu naučnu

osnovu u nastavi stranog jezika. Pošto se poredjenjem metoda uvidelo da nijedan od njih nije dovoljan za ovladavanje jezikom, prešlo se na kombinovanje različitih komponenti postojećih metoda. Tome su naročito doprinela nova saznanja iz oblasti metodike, psihologije i lingvistike. U vezi s tim, u mnogim zemljama se posebno razvio i usavršio audio-vizuelni metod. U našoj zemlji i danas se izriču pohvale njegovoj savršenijoj verziji, poznatoj pod nazivom audio-vizuelni globalno-strukturalni metod. Ideja audio-vizuelnog metoda uticala su i na metode gramatičkog (kontrastivnog) pristupa, tako da se u udžbenicima gramatičke orijentacije jezik kao sistem počinje uvodi kroz prirodne dijaloge, sa obiljem ilustracija, pa i vežbanjem postupaka i principa raznih metoda postignuta veća efikasnost, takav kombinovani metod je postao u izvesnim elementima protivurečan, čime je narušen njegov sistemski karakter.

Na osnovu mnogobrojnih istraživanja i lutanja, koja su trajala više stotina godina, savremena metodika nastave stranih jezika dolazi do stava da su brojni principi nastave jezika (princip svesnosti, očiglednosti, oslonca na maternji jezik učenika i dr.) *univerzalni*, tj. da nijedan metod ne može bez njih. Pored toga, metodičari se u novije vreme sve više okreću teoriji koja posmatra jezik kao sredstvo komunikacije, napuštajući formalne teorije o jeziku koje se bave njegovom deskripcijom. Danas postoji teza da sadržaj nastave treba da bude odredjen prirodom same komunikacije, a ne gramatikom. To znači da se savremena metodika okrenula komunikativnom metodu. Takav metod još uvek ne postoji, iako se o njemu sve češće govori.

Razvoj metoda u nastavi stranih jezika je pokazao da su stalno postojale dve krajnosti - formalni (gramatički) metodi, s jedne strane, i praktični (direktni) metodi, s druge strane. Istom cilju, ovladavanju jezikom kao sredstvom komunikacije, pristalice tih dvaju različitih pristupa težile su na različite načine. Metodi gramatičke orijentacije (znači i kontrastivni metod) usmeravali su nastavu na ovladavanje formama jezika radi njihove kasnije praktične upotrebe; kod praktičnih (direktnih) metoda glavni zahtev je bio ovladavanje formama jezika kroz situacije. Ta dva dominantna pristupa asimilirala su ostale pristupe i grupe metoda. Medjutim, nijedan od tih pristupa nije uzeo u obzir sve faktore koje utiču na ovladavanje stranim jezi-

kom. Zato su u najnovije vreme, recimo u sovjetskoj metodici nastave stranih jezika, takvi pristupi naučno prevaziđeni i odbačeni kao zastareli. Razume se, oni nisu nestali, već su njihovi zahtevi, principi i metodi poslužili stvaranju kvalitativno novog naučnog pristupa, poznatog pod nazivom komunikativno-individualizirani pristup. Upravo taj pristup, koji se tek razvija i koji se ne zasniva ni na jednom od poznatih i razradjenih nastavnih metoda, može postati sveobuhvatna teorijska osnova za organizovanje nastave stranog (ruskog) jezika.

Na kraju bismo zaključili da je *kontrastivni pristup* uslovni termin za označavanje jedne vrste gramatičkog pristupa u nastavi stranog (ruskog) jezika. Jedan od utemeljivača tog pristupa u našoj slavistici bio je profesor Radovan Košutić, čije su shvatanje o učenju stranih (a posebno ruskog) jezika prihvatili njegovi brojni sledbenici, u prvom redu rusisti-lingvisti, nastojeći da ga još više usavrše.

Sredstvo za realizaciju kontrastivnog pristupa je kontrastivni metod. Praksa je pokazala da se suština tog metoda svodi na postupak kojim se nastoji da se kod učenika spreči negativni uticaj maternjeg jezika. Da je to samo postupak, a ne i celovit sistem zasnovan na odredjenom naučnom pristupu, svedoče, pored prakse, i sami radovi naših slavista, a, naročito, udžbenici ruskog jezika. Inspirisavni kontrastivnom (konfron-tacionom) analizom kao lingvističkim metodom, neki naši rusisti i danas veruju da se pod odredjenim okolnostima i u okviru kontrastivnih lingvističkih projekata, koji bi bili i didaktički usmereni, može zasnovati kontrastivni metod kao naučna osnova za organizvanje nastave stranog (ruskog) jezika.

Deo najnovijih teorijskih i praktičnih rezultata u oblasti metodike nastave stranog (ruskog) jezika nas je uverio u sledeće:

1) postoje stotine faktora koje utiču na ovladavanje stranim (ruskim) jezikom i svi se odnose na njegovu prirodu, načine njegovog opisivanja, usvajanja i nastavu; tvorci pojedinih metoda nastojali su da pojednostave složen proces ovladavanja jezikom i same nastave jezika, svodeći ga na relativno mali broj faktora;

2) najnovije kritičko preispitivanje nastavnih metoda pokazuje da oni (znači, ni kontrastivni metod) ne mogu poslužiti kao naučna osnova za organizvanje nastave stranog (ruskog) jezika;

3) ni gramatički pristup (znači, ni kontrastivni), ni direktni, niti drugi pristupi ne mogu poslužiti kao naučna osnova za organizovanje nastave stranog (ruskog) jezika, jer nisu uzeli u obzir sve faktore koji utiču na ovladavanje stranim (ruskim) jezikom, pa se nastoji da se njihovi nedostaci danas prevaziđu u okviru tzv. komunikativno-individualiziranog pristupa.

L I T E R A T U R A:

Anthoy, E. "Approach, Method and Technique", English Language Teaching, 1963, vol. 17.

Dimitrijević, N. "Šta danas znači primena kontrastivne analize u nastavi stranih jezika?". - Zbornik "Kontrastivna analiza i nastava stranih jezika", Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, Beograd, 1983.

Košutić, R. Primeri književnog jezika ruškog, I Tekstovi, Beograd, 1910.

Mihailović, Lj. "Kontrastivno proučavanje jezika", Književnost i jezik, Književnost i jezik, Beograd, 1970, 3-4.

Piper, P. "O primeni kontrastivnog metoda u nastavi ruskog jezika u višejezičnoj sredini". - Zbornik "Kontrastivna jezička istraživanja", Novi Sad, 1980.

Redjanović, M. "Učenje kontrastiranjem", Godišnja Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, Zagreb, 1980-1981, 4-5.

Smith, P. A comparison of the Cognitive and Audio-lingual Approaches to Foreign Language Instruction, Philadelphia, 1970.

Stanković, . "Komparativno-diferencijalni metod u usvajanju ruske leksike u osnovnoj školi", Nastava i vaspitanje, Beograd, 1969, XVIII (IV), 2.

Вятютнев, М.Н. "От методов к целостному подходу в обучении владению русским языком как иностранным". - В сб.: Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. Доклады советской делегации. Москва, "Русский язык", 1982.

Р е з ю м е

КОНТРАСТИВНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Контрастивный подход - это условный термин, отражающий основные положения грамматической ориентации в преподавании русского языка как иностранного. Основоположителем такого подхода в югославской руссисти́ке был выдающийся славист Радован Кошутич.

Метод, реализующий контрастивный подход, получил разные названия: метод Кошутича, сравнительно-дифференциальный, контрастивный (сопоставительный) и т.п. Нами установлено, что правомернее говорить не о целостном контрастивном методе, поскольку до сих пор он остался необоснованным, а лишь об определённом методическом приёме, устраняющем отрицательное влияние родного языка учащихся при овладении близкородственным (русским) языком. И всё же в последнее время некоторые руссисти́-лингвисты, являясь сторонниками идей, выдвинутых Р. Кошутичем, верят, что при определенных условиях результаты проектов по контрастивному исследованию языков дадут возможность обосновать контрастивный метод как всеохватывающую научную основу обучения иностранному (русскому) языку. Однако, пользуясь данными современной, зарубежной методики иностранных языков, мы показали, что методы не могут являться научной основой для организации учебного процесса. Согласно этой точке зрения, контрастивный метод, а также контрастивный (грамматический) подход оказались устаревшими. В настоящее время в качестве научной основы, устраняющей недостатки существующих методов (подходов), предлагается коммуникативно-индивидуализированный подход.

Jelica Alaburić (Beograd)

ULOGA PREFIKSA U OZNAČAVANJU PRAVCA KRETANJA U
RUSKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

Prefiksi koji se dodaju glagolima kretanja i doprinose promeni njihovog značenja mogu se svrstati u dve grupe. Prvu grupu čine prefiksi sa značenjem odnosa u prostoru. U drugu grupu spadaju prefiksi koji glagolu kretanja daju neko drugo značenje, nevezano za prostor, na primer: početak vršenja glagolske radnje, učestalost, vremensko trajanje i sl.

Predmet ovog rada su prefiksi prve grupe, tj. oni pomoću kojih se označava p r a v a c kretanja.

Za petnaest osnovnih pravaca kretanja: unutra, napolje, gore, dole, približavanje, udaljavanje, odlazak, dolazak, okupljanje, razilaženje, prelaženje, prolaženje, obilaženje, zalaženje, svraćanje, ruski jezik koristi šesnaest prefiksa. U srpskohrvatskom jeziku za prefiksaciju glagola služi šesnaest prefiksa, a značenje pravca kretanja ima samo dvanaest: do-, za-, iz-, pre-, pri-, pro-, ob-, (o-, oba-, ot-), od-, s-, uz-, u-, raz-.

1. Značenje kretanja u n u t r a u ruskom jeziku ima prefiks В-. Njemu u srpskohrvatskom jeziku odgovara prefiks u-. Oba se prefiksa sa istim značenjem upotrebljavaju sa glagolima svršenog, kao i nesvršenog vida, sa prelaznim, kao i neprelaznim glagolima kretanja:

Пассажиры вошли в вагон.

Putnici su ušli u vagon.

Поред тем как въехать в туннель, поезд даёт гудок.

Pre nego što udje u tunel, voz daje zvučni signal.

Машина въезжает в гараж.

Automobil ulazi u garažu.

Когда космический корабль входит в плотные слои атмосферы, его борта нагреваются.

Kada kosmički brod ulazi u guste slojeve atmosfere, njegov omotač se zagreva.

Надо внести чемодан в комнату.

Treba uñeti kofer u sobu.

S obzirom da oba prefiksa vode poreklo od nekadašnjeg вѣ, oba jezika imaju konstrukciju sa akuzativom:

в + В.п.

u + Akuzativ (neprelazni)

В .п. + в. + В.п.

Akuzativ + u + Akuzativ (prelazni)

2. Značenje kretanja *n a p o l j e* ima ruski prefiks *Вы* i srpskohrvatski *из-* u identičnoj konstrukciji sa genitivom:

Из поезда вышли пассажиры.   Из voza su izišli putnici.
Из гаража выехала новая машина.   Из garaže je izišao nov auto.

U značenju izlaska na otvoreni prostor, ka nekom orijentiru, u oba jezika se upotrebljava konstrukcija sa akuzativom:

Машина выехала на дорогу.   Автомобил je izišao na put.
Он вышел ей навстречу.   Izišao joj je u susret.

Medjutim, glagoli kretanja sa prefiksom *Вы-* imaju u ruskom jeziku i neka druga značenja:

a. hitni polazak: *Выезжай скорее!*

Машина скорой помощи выехала к месту происшествия.

b. početak radnje kretanja, ali samo u vazдушном saobraćaju:

Самолёт вылетел точно по расписанию.

Srpskohrvatski ekvivalent u oba slučaja je glagol *krenuti*. Kod prelaznih glagola sa prefiksom *Вы-* takodje se uočavaju neke specifičnosti ruskog jezika u odnosu na srpskohrvatski:

a. Upotreba predloga *с-* sa genitivom, tj. *В.п. + с + Р.п.:*

вывести машину с завода

b. Paralelna upotreba prefiksa *из-* i *Вы-* uz prelazne glagole:

ИЗГНАТЬ/ВЫГНАТЬ. Prvi je odlika književnog jezika, dok će u razgovoru prevagnuti prefiks *Вы-*. Osim toga, glagoli sa *из-* imaju apstraktno značenje:

Эти сведения исходят из достоверного источника.

3. Za označavanje kretanja *g o r e*, u v i s oba jezika imaju po dva prefiksa: ruski *В-*, *Вз-* i srpskohrvatski *из-*, *уз-*:

Автобус легко въехал на гору.   Автобус se lako uspeo (izišao)
на brdo.
Вертолёт может взлететь с   Helikopter može uzleteti sa male
небольшой площадки.   поверхности.
Лифт не работает и мы с трудом   Lift ne radi i mi smo jedva izneli
втащили вещи на 3-й этаж.   stvari na treći sprat.

Zajedničko za oba jezika je značenje: *izdići se, podići uvis, izbiti na površinu*.

Подводная лодка всплыла на
поверхность океана

Podmornica je isplovila na površinu
okeana.

kao i sintaksička konstrukcija: на + В.п., odnosno на + Akuzativ:

Взойти на верхнюю палубу.

Izići na gornju palubu.

Srpskohrvatski prefiks uz- sem navedenih može da ima i druga značenja:

1. završetak kretanja u suprotnom pravcu: uzmaći, ustruknuti;
2. živ početak kretanja: ushodati se, ustrčati se.

4. Kretanje o d o z g o n a n i ž e u oba jezika se izražava prefiksom s- i konstrukcijom s + Genitiv:

Автобус съехал с горы.

Autobus je sišao sa planine.

Самолёт слетел, приземлился.

Avion je sleteo.

Osim ovog osnovnog značenja, prefiks s- u oba jezika označava i kretanje ustranu:

Сойди с дороги!

Sidji s puta!

Поезд сошёл с пути.

ali: Voz je iskočio iz šina.

Osobnosti ruskog jezika:

- a. upotreba kalika prema latinskom u označavanju spuštanja letelica na određenu teritoriju: приземлиться, прилуниться...
- b. značenje kretanja tamo i nazad u konstrukciji sa instrumentalom: Сходить за хлебом.

5. Značenje p r i b l i ž a v a n j a, tj. prilaženja objektu sa neznatne distance ima ruski prefiks под- i srpskohrvatski pri-:

Водитель подошёл к машине.

Vozač je prišao vozilu.

Glagoli sa navedenim prefiksima imaju istu konstrukciju, tj. u ruskom k + dativ, u srpskohrvatskom dativ bez predloga:

подъехать к дому, подтащить

prići zgradi, privući bicikl zidu

велосипед к стене

6. Značenje u d a l j a v a n j a, tj. dostavljanja predmeta na određeno mesto zajedničko je za oba jezika. Ima ga glagol kretanja sa prefiksom od- u konstrukciji sa genitivom:

Отойдите от платформы

Odmaknite se od perona

odnosno, sa akuzativom ako je prelazni glagol:

Нужно отнести письмо на почту.

Treba odneti pismo na poštu.

Kod ovog pravca kretanja najveća su neslaganja ruskih i srpskohrvatskih prefiksa: a. ruski prefiks ОТ- ima značenje polaska svih saobraćajnih

sredstava osim u vazdušnom saobraćaju:

Поезд отходит в 7.45.

Voz polazi u 7.45.

b. srpskohrvatskim prefiksom od- označava se i ono kretanje, koje se u ruskom označava prefiksom y-.

7. Glagoli kretanja sa prefiksom y- u ruskom jeziku označavaju definitivni o d l a z a k, tj. napuštanje nekog mesta:

Самолёт уже улетел (т.е. его больше нет).

Avionom je već odleteo (tj. nema ga ovde).

Iako se grafički razlikuju, navedeni prefiksi imaju isto značenje i istu sintaksičku konstrukciju:

из	уехать из города	iz	otputovati iz grada
от + Р.п.	уйти от нас	od + Gen.	otići od nas
с	уйти с экзамена	sa	otići sa ispita

8. Značenje d o l a s k a ima prefiks do- u oba jezika i to u svim nijansama: a. dolazak do krajnje tačke putovanja:

Наконец мы дошли до дома.

Najzad smo došli do kuće.

b. Kretanje ka odredjenom cilju, pri čemu se odredjuje maršruta, načina kretanja, prevoz i sl.:

Как доехать до пристани?

Kako da dodjem do pristaništa?

c. Orijentacione tačke na glavnom pracu kretanja:

Мы дошли до угла и пошли направо. Došli smo do ugla i pošli desno.

Glagoli sa ovim značenjem zahtevaju konstrukciju do + Genitiv:

Довезти груз до места назначения. Doneti teret do odredišta.

U ruskom jeziku glagoli sa prefiksom до- označavaju putanju koja vodi ka cilju, ali ne i sam cilj. Dolazak na konačni cilj označava se u ruskom jeziku prefiksom при-, dok će srpskohrvatski sačuvati prefiks do-, ili upotrebiti glagol stići:

Поезд пришёл по расписанию.

Voz je došao (stigao) po redu vožnje.

Он вскоре придёт домой.

Uskoro će doći (stići) kući.

9. Značenje r a z i l a ž e n j a, tj. kretanja iz jednog mesta na razne strane ima prefiks raz-...(se) u oba jezika:

Началась гроза и все разбежались.

Počela je oluja i svi su se razbežali.

Glagoli sa prefiksom raz- upotrebljavaju se u istoj konstrukciji u oba

jezika, tj, по + Dativ ili akuzativ bez predloga:

Письма разнесли по городу.

po + D.: Pisma su razneli po gradu.

Они развезли детей.

Akuz.: Razvezli su decu.

Neki neprelazni glagoli sa prefiksom raz- u srpskohrvatskom jeziku mogu da označavaju i način vršenja radnje kretanja: živo i burno, na primer: razleteti se, rastrčati se, rasplivati se, i sl.

10. Kretanje suprotno usmereno od prethodnog je dolazak sa svih strana u jedan centar, tj, с а к у п л ј а н ј е:

На сессию съехались пред-

Na sednici su doputovali pred-

ставители всех университетов.

stavnici svih univerziteta.

Все вещи снесли в одну комнату.

Sve stvari su donete u jednu sobu.

Ovakvo kretanje se u ruskom jeziku označava glagolom kretanja sa prefiksom с-... (ся): с.ехаться, сбежаться, слететься. U srpskohrvatskom će se prefiks s- upotrebiti samo uz glagole sjedinjavanja, sakupljanja.

Semantizacija ruskih glagola съехаться, снести вршиће се или glagolom kretanja se prefiksom do- ili glagolom sakupiti, okupiti. Bez obzira na nepodudaranje prefiksa, glagoli sa značenjem sakupljanja stoje u istoj sintaksičkoj konstrukciji u oba jezika:

s (sa) + Genitiv:

Они съехались со всех сторон.

Doputovali su sa svih strana.

11. Značenje kretanja o k o predmeta imaju oba jezika, a označavaju ga glagolom kretanja sa prefiksom o-:

За 108 минут корабль-спутник

Za 108 minuta satelit je oble-

облетел вокруг Земли.

teo oko zemlje.

I u ruskom i u srpskohrvatskom jeziku upotrebljava se genitiv sa predlogom: вокруг + Р.п., odnosno: око + genitiv

Мы объехали вокруг озера.

Obišli smo oko jezera.

Обойти вокруг площади.

Obići oko trga.

Ako glagol sa prefiksom o- označava zaobilaženje predmeta koji stoji na putu, u oba jezika će se upotrebiti akuzativ bez predloga; u tom slučaju srpskohrvatski jezik će koristiti udvojeni prefiks koji će ostati i u nazivu objekta zaobilazniput prema ruskom nazivu: дорога в объезд.

Шоссе ремонтируется, надо его объезжать.

Put se popravlja, treba ga zaobilaziti.

12. Kretanje p o r e d objekta označava se i u ruskom i u srpskohrvatskom jeziku prefiksom pro-. Glagol se ovim značenjem stoji u konstrukciji sa genitivom i predlogom мимо, odnosno, pored:

Экскурсовод обратил наше внимание на здание библиотеки, мимо которого мы проходили.

Vodič nam je skrenuo pažnju na zgradu biblioteke pored koje smo prolazili.

Značenje se neće promeniti ako izostane predlog:

Экспресс пронёсся со скоростью 100 км/ч.

Ekspres je projurio brzinom od 100 km/h.

Glagoli kretanja sa prefiksom pro- u drugoj sintaksičkoj konstrukciji označavaju neki drugi odnos prema objektu u odnosu na koji se kretanje vrši, na primer:

a. kretanje kroz objekat, izraženo konstrukcijom

сквоз + В.п.

kroz + Akuzativ

Поезд прошел сквозь туннель.

Voz je prošao kroz tunel.

b. kretanje preko objekta, izraženo u ruskom jeziku predlogom через sa akuzativom, a u srpskohrvatskom jeziku predlogom preko sa genitivom:

Через сквер можно пройти к станции метро.

Preko skvera se može proći do stanice metroa.

c. kretanje odredjenim prostorom, izraženo instrumentalom u srpskohrvatskom jeziku, a u ruskom dativom sa predlogom:

Мы прошли по улице Горького.

Prošli smo ulicom Gorkog.

Neslaganje izmedju ruskog i srpskohrvatskog jezika nastupiće kod isticanja predjenog puta, gde će srpskohrvatski jezik promeniti prefiks pro- u pre-:

Машина проехала 30 км и остановилась. Он пробежал 100 м за 10 секунд.

Auto je prešlo 30 km i stao.

Prevodjenje ruskog prefiksa pro- srpskohrvatskim pre- u poslednjem primeru može se objasniti bliskošću ova dva prefiksa i u ruskom jeziku. Međutim, bez obzira na bliskost značenja, upotreba ova dva prefiksa nije stihijska, već zavisi od toga da li prelaženje odredjenog puta predstavlja cilj ili proces kretanja. Cilj kretanja istiche prefiks nepe-, dok će proces kretanja označavati prefiks pro-.

Чтобы попасть на станцию метро, мы перешли через мост.

Da bismo dospeli na stanicu metroa, prešli smo preko mosta.

Гуляя по городу, мы прошли через новый мост.

Šetajući gradom prešli smo preko novog mosta (ili: šetajući po gradu, prošli smo novim mostom)

13. Prefiks pre- (ruski пере-) nosi značenje kretanja s a
j e d n e n a d r u g u s t r a n u objekta:

Преходить улицу можно только на переходе. Ulicu možemo prelaziti samo na prelazu.

Переведите его через улицу. Prevedite ga preko ulice!

S obzirom na zajedničko poreklo (punoglasna grupa -ere-), ruski i srpskohrvatski prefiks imaju niz zajedničkih osobina:

a. Imenica uz ove glagole stoji u akuzativu;

b. U oba jezika se može izostaviti predlog (через, preko), a da se značenje ne promeni:

Преходите улицу осторожно! Prelazite ulicu oprezno!

Преходите через улицу остотожно! Prelazite preko ulice oprezno!

c. Glagoli sa ovim prefiksom u oba jezika imaju značenje kretanje sa jednog mesta na drugo, pri čemu je i konstrukcija istovetna:

из + Р.П. + в. + В.п. iz + Gen. + u + Akuz.

Переехать из села в город. Прећи из села у град.

Все перешли в спальный вагон. Сви су преšli у спаваћа кола.

d. Zajedničko značenje je kretanje iznad objekta:

Самолёт перелетел через аэропорт. Avion je preleteo preko aerodroma.

14. Prefiks za- se i u ruskom i u srpskohrvatskom jeziku upotrebljava za označavanje z a l a ž e n j a za objekat. Medjutim, u srpskohrvatskom jeziku postoje neka ograničenja u vezi sa glagolima koji se u ovom značenju mogu upotrebiti sa prefiksom za-:

Самолёт залетел за тучу. Avion je zašao za oblak.

Машина зашла за угол. Automobil je zašao за угao.

U ovom primeru može se upotrebiti samo srpskohrvatski glagol ići, jer samo on ima značenje zauzimanja položaja iza nečega. Svi ostali glagoli kretanja: trčati, plivati, leteti sa prefiksom za- dobijaju značenje momenta početka vršenja radnje. Isto važi i za kretanje van granica objekta koji se označava bilo kojim ruskim glagolom sa prefiksom za-, dok srpskohrvatski jezik ima izvesna ograničenja:

Мы заехали в бездорожье. Zašli smo u bespuće.

Не зплывайте далеко, это опасно! Ne plivajte daleko, опасно je!

Самолёт залетел на чужую территорию. Avion je ušao на туђу територију.

Завести кого-либо в болото.

Zavesti nekoga u močvaru.

Upotreba prefiksa za- u srpskohrvatskom jeziku radi obeležavanja zalaženja radnom u stranu, u nepoželjnom pravcu češća je kod glagola čija se radnja odvija paralelno sa kretanjem: zabrazditi, zalutati i sl.

15. Prefiks za- se u ruskom jeziku upotrebljava za označavanje usputnog kretanja, s v r a ć a n j a radi posećivanja nekog ili nečega:

По дороге в институт студент
зашёл в книжный магазин.

Kada je išao na fakultet, student je svratio u knjižaru.

Зайдите к нам на обратном
пути.

Svratite kod nas kad se budete vraćali.

До прибытия поезда можно
ещё зайти в кафе.

Do dolaska voza možemo još svratiti u kafe.

U ovom značenju očigledno su razlike između ruskog i srpskohrvatskog jezika i na planu semantizacije ovih glagola i u sintaksičkoj konstrukciji: u ruskom jeziku se prefiks za- u ovom značenju upotrebljava sa ovim glagolima kretanja, a njihov srpskohrvatski ekvivalent je glagol svratiti; na sintaksičkom planu sličnosti se ogledaju samo kod akuzativa sa predlogom u; ruska konstrukcija к + Д.п. prenosi se genitivom i predlogom kod, redje k + dativ, dok će tipično ruska konstrukcija biti за + Тв.п. /зайти за товарищем/, kojoj odgovara srpskohrvatski akuzativ sa predlogom po: svratiti po druga.

Navedena analiza upotrebe prefiksa uz glagole kretanja pokazuje kako specifičnosti jednog jezika, tako i sličnosti i razlike između srpskohrvatskog i ruskog jezika na ovom planu. Već se iz broja prefiksa i relacija prefiks: pravac mogu uočiti osnovne razlike između ova dva jezika.

Srpskohrvatski jezik koristi jedan prefiks za označavanje nekoliko pravaca, na primer: prefiks od-ima značenja koja u ruskom jeziku nose dva prefiksa: от-, у-, ili: prefiksom до- prevode se čak tri ruska prefiksa: при, до-, с-.../св/. Srpskohrvatski prefiks za- ima samo dva značenja, jer se radnju usputnog kretanja njime ne obeležava; prefiks s- ima samo jedno značenje, jer srpskohrvatski jezik nema prefiks za označavanje kretanja tamo i nazad.

Osим razlike po broju pravaca koje označavaju, prefiksi se

razlikuju i po načinu pisanja: identične grafeme imaju različita, ponekad suprotna značenja, na primer: u-, pri-, pod-. Različite grafeme mogu imati isto značenje u ruskom i srpskohrvatskom jeziku: uz-, iz-.

Podudarni su i na grafičkom i na semantičkom planu prefiksi o- i raz-.

ИЗРАЖАВАЊЕ ДИСТРИБУТИВНОГ ВРЕМЕНА ПРЕДЛОШКО-
ПАДЕЖНИМ КОНСТРУКЦИЈАМА У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ
И СРПСКОХРВАТСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Ако се одређени временски одсек означен именом у падежу понавља, а са њим се понавља и реализација садржаја управног глагола временског детерминатива испуњавајући читав временски одсек или само његов део, такво временско значење конструкције је дистрибутивно. То је по терминологији М. Ивић динамичко значење итеративног типа "кад год"... , "сваки пут кад"¹...

Полазећи од семантичког аспекта /плана садржаја/, циљ овог рада је да се конфротативном анализом на синхронном плану² опише начин изражавања једне семантичке категорије - дистрибутивног времена предлошко-падежним конструкцијама у руском и српскохрватском језику³. Тако се конструкције различите по форми а истог значења описују заједно, јер оне образују исти структурно-семантички скуп конструкција за изражавање једне семантичке временске категорије.

2. Руском конструкцијом по + датив изражава се временски детерминатив чији се садржај управног глагола сукцесивно понавља и онако често како се често понавља и временски фрагмент изражен именом у дативу. Позицију временског детерминатива у руском језику конкретизују лексеме које означавају мање временске одсеке: називи делова дана /утро, вечер, ночь, день,/ називи дана у недељи, називи годишњих доба, именице типа праздник и сл.

У српскохрватском језику руској конструкцији по + датив еквивалентна су друга језичка средства: прилози, темпорални инструментал без предлога, темпорални генитив са актуализатором - одредбом сваки, конструкција у + акузатив⁴, што зависи од лексема у зависној позицији. Тако, на пример, ако су у зависној позицији лексеме које означавају делове дана најчешћи српскохрватски еквивалент је прилог, а ако су називи дана у недељи, еквивалентан је темпорални инструментал, док се прилог искључује. Исп. српскохрватске еквиваленте руској конструкцији по + датив:

Она встречала Андре по
ночам /.../ /Шол., 33/

Она је дочекивала Андреја ноћу

/.../ и мы только по вече-
рам⁵ у себя проветриваем /.../
/Леон., 348/

Еще усердней тренировалась
она на арене по утрам /.../
/Леон., 279/

Бывало, сверстники мои по
воскресеньям всякие игры
устраивают /...//Шол., 303/
/.../ "и даже на лошадях по
праздникам их в церковь во-
зят"/Шол., 407/

Девочка с радостью избавления
покидала по веснам полный тай-
ных скрипов и запретов отцов-
ский дом. /Леон., 80/

Это теперь полегчало денька
два, а то по наочам шепотком
да на ухо уговаривала руки
на себя совместно наложить.
/Леон., 533/

Као што се из наведених примера види, у руској констук-
цији у позицији предиката су глаголи несвршеног вида, а лексеме у да-
тиву су у плуралу. Међутим, у делима савремених писаца сусрећу се и
лексеме у сингулару. Такве конструкције су петрифицираног карактера
и сусрећу се најчешће у пословицама. Посматрано дијахроно, оне су биле
равноправне са конструкцијама у којима је лексема у дативу у плуралу⁶.
Са гледишта савремене језичке норме оне су архаичне. Српскохрватски
еквиваленти конструкцији по + датив /у сингулару/ су исти као и кад је
именица у дативу у плуралу. Исп.:

- У меня еще полгода впереди,
а кур по осени считают. /Шол.,
387/

/.../ и ми тек увече проветравамо
/.../

Још ревносније је вежбала сваког
јутра у арени /.../

Недељом, моји вршњаци играју
разне игре/.../

/.../ "и чак их празником вози
коњима у цркву".

девојчица је са радошћу избављења
напуштала у пролеће очев дом
пун тајанствене шкрипе и забране.

Ево, једно два дана лакше јој
је, иначе ме је ноћима шапатом
наговарала да заједно извршимо
самоубиство.

Имам још пола године пред
собом, а кокоши се у јесен
пребројавају.

Лексеме у дативу са предлогом по су углавном без акту-
ализатора-одредби⁷. Међутим, лексема денњ се употребљава са актуали-
заторима⁸. Исп.:

Тут у меня ларечник, тоже
будущий туз корызной, с
заднего хода по воскресным
дням торгует! /Леон., 370/

Има овде један продавац, исто
тако будући богаташ, који
недељом кришом тргује!

Конструкција по + датив у руском језику може да има дифузно-квантитативно-дистрибутивно временско значење. Уз именице у дативу су актуализатори целый, весь. Руској конструкцији по + датив у српскохрватском језику су еквивалентни темпоралним инструментал, темпорални акузатив и конструкција у + акузатив. Исп.:

Он как будто ждал гостей - по
целым дням были открыты и двери
и окна во всех комнатах
/.../ /Бун., 273/

И митя по целым дням пропадал
в этих лесах и полях. /Бун., 281/

И он по целым часам сидел в
кресле /.../ /Бун., 274/

Обвисли, будто он по целым
дням ползает на коленках.

Не пора ли тебе, Андришка,
кончать гулянки по всем ночам?
/Шол., 524/

Као да је очекивала госте
- данима су била отворена
врата и прозори у свим собама
/.../

И Мића је читаве дане проводио
у тим шумама и њивама.

И он је сатима седео у фотели
/.../

Испала су као да по цело дан
клучи. /Дав., 140/

А да ли није време, Андришка,
да завршиш ту скитњу, да преста-
неш да базаш по сву ноћ?⁹

3. Временска напоредност и редовно понављање управног глагола са оним што је означено лексемом у зависној конструкцији изражава се у руском језику конструкционим моделом с + инструментал са актуализатором каждый¹⁰. У улози временског конкретизатора употребљавају се називи временског конкретизатора употребљавају се називи временских јединица, називи дана у недељи, годишњих доба, делова дана, као и лексеме које немају лексичко значење времена. Све напред наведене лексеме употребљавају се само у сингулару.

Руској конструкцији с + инструментал са актуализатором каждый еквивалентни су у српскохрватском језику темпорални инструментал¹¹ и темпорални генитив са актуализатором сваки. Исп.:

Никто теперь не смотрел в глаза
артисту, да и сам он сознавал,
что с каждым днем заработок его
все больше походит на милостыню.
/Леон., 36/

Сада нико није гледао у очи
уметнику, а и он је сам схва-
тао да сваким даном његова
зарада све више личи на мило-
стињу.

Тебе, Миша, не дано оцутить
 столь остро боль уходящето
 - тот страх женщины, влюбленной,
 любящей и поэтому знающей, что
с каждой секундой она стареет на
 секунду /.../
 /.../ рассказывал обо всем ему:
 о чаршии, о людях, о делах, же-
 нитьбах, замужествах и даже о
 девушках, которые с каждым
годом становились все краше

Ти, Мишо, и не можеш да осетиш
 страшно бол пролазности,
 ту зебњу замубљене жене која
 воли и баш зато што воли зна
 да је сваког секунда остарела
 за секунд /.../ /Дав., 331/
 /.../ причао му је о свему, о
 чаршији, о људима, пословима,
 женидбама, удајама, чак о де-
 војкама које сваке године пос-
 тају све љепше /.../ /Сел., 257/

Као што се из наведених примера види, у оба језика
 поред напоредности и редовног понављања радње, стања, или процеса,
 овим конструкцијама, се изражава и њихов постепен пораст у интензитету.

4. Постепени пораст у интензитету радње, стања или процеса
 у руској језику изражава се и конструкцијом моделом - фразеологизмом¹²
из /о/ + генитив + в + акузатив, а понављањем исте именице у конструк-
 цији /само у различитим падежима/ потенцира се редовност понављања
 временског одседа, а тиме и редовност реализације садржаја управног
 глагола конструкције. У позицији временског конкретизатора су најчешће
 лексеме типа день, месяц, год и сл. У српскохрватском језику је еквива-
 лентан модел идентичне структуре. Исп.:

Забросил он охоту на зайцев и
 фазанов; все красную лису под-
 стерегал. Изo дня в день, из
месяца в месяц, из года в год...

Запустио је лов на зечеве и
 фазане, само је вребао лисицу.
Из дана у дан, из мјесеца у
мјесец, из године у годину.
 /Хорв., 120/

5. У руском језику функционише конструкција типа день ото
дня. У српскохрватском језику еквивалентна је конструкција сложеније
 структуре: с + генитив + на + акузатив. Исп.:

/.../ размышляю я на запретные
 темы, и кислая старческая слеза
 за время от времени¹³ холодит
 мне губы и щеки.../Леон., 206/

/.../ размишљам о забрањеним
 темама и кисела старачка суза
с времена на време¹⁴ хлади
 моје образе и усне...

6. Исто значење и функцију као и медали описани у т. 3, 4 и 5 има у руском језику и модел от/о/ + генитив + к + датив¹⁵. У српскохрватском језику је еквивалентан модел од + генитив + до + генитив. Исп.:

В ту весну она существовала от свиданья к свиданью с Векшиным. Тог пролећа Зинка је живела од сусрета до сусрета са Мићком.
/Леон., 224/

7. Руској конструкцији через + акузатив са одредбом каждый еквивалентна је у српскохрватском језику конструкција после + генитив са одредбом сваки. Исп.:

/.../ через каждое слово ее /.../ и после сваке речи њу
вспоминаете /.../ /Леон., 493/ спомињете /.../

8. Дистрибутивно време у руском језику изражава се и конструкцијом с + генитив + на + акузатив¹⁶. У позицији конкретизатора временског детерминатива су лексеме које имају лексичко значење времена, а најчешће минута, день, неделя, месяц без актуализатора. У српскохрватском језику еквивалентан је модел из + генитив + у + акузатив или темпорални генитив. Исп.:

/.../ свадьба у Заварихина все /.../ свадба се стално одгађала
откладивалась - теперь уже с - али сада већ из месеца у месец,
месяца на месяц, а не с неде- а не из недеље у недељу.
ли на неделю¹⁷ ... /Леон., 465/

/.../ Векшив посмотрел на пасы, /.../ Векшин погледа на сат
- было начало двенадцатого, - прошло је било једанаест и
так что Заварихина следовало Заварихина је требало очекивати
ждать с минуты на минуту /.../ сваког тренутка /.../
/Леон., 573/

9. Модално-дистрибутивно време у руском језику изражава се конструкционим моделом в + акузатив¹⁸. У позицији зависне лексеме су именице којима се означавају називи временских јединица /и то обично мањих/, кратки и неодређени временски фрагменти. У српскохрватском језику руској конструкцији в + акузатив еквивалентне су конструкције у + акузатив, у + локатив и темпорални генитив. Који ће се српскохрватски еквиваленти употребити зависи од лексичког састава руске конструкције. Исп.:

Он мог приходить в любое время.

Тогда она решила, что ты боишься только своих товарищей, и намеренно поставила тебя в неловкое положение, ведь они могли в любой момент прийти.

Нет, истинная беседа с современником может быть умной только с глазу на глаз, без театраль-ных реторик с правом выйти из нее в любую минуту, то есть беседа через книгу /.../ /Леон., 285/

Он је могао да му дође у свако доба. /Дав., 86/

Тада је она помислила да се ти бојиш само својих другова и довела те у неприлику, могли су сваког часа да наиђу. /Дав., 337/

Знаете, први разговор са савремеником може бити паметан само ако се води у четири ока без позоришних зајевала, с правом да га прекинеш у сваком тренутку, то јест разговор преко књиге /.../

10. Просечно време у току ког се остварује садржај управног глагола изражава се у руском језику конструкцијама в + акузатив и за + акузатив. Конкретизатори временског детерминатива су пексеме које означавају називе временских јединица у сингулару или у бројним конструкцијама. У српскохрватском језику су еквивалентне конструкције у + локатив, за + акузатив, на + акузатив и прилози. Исп. примере структурног подударанја и диференцирања:

Два раза в день он разбрасывал под окном по пригоршне пшеницы а стоял на страже, отгоняя нахальных кур, до тех пор, пока голуби не насыщались. /Шол., 580/

/.../ и двадцать четыре часа в сутки текли /.../

делать 40 оборотов в секунду за год производить 1000 моторов

Два пута дневно он је разбацивао под прозором по шаку пшенице, стајао на стражи и гонио досадне кокоши све дотле док се голубови не наједу.

/.../ и двадесет четири часа на дан отичу /.../ /Дав., 108/

извршити 40 обртаја у секунди за годину дана производить 1000 мотора¹⁹

Конструкција в + акузатив у руском језику /и њени српско-хрватски еквиваленти/ којом се изражава просечно време карактеристична је за научни стил. Који ће јој у одређеном случају бити еквивалент у српскохрватском језику зависи од лексеме у зависној позицији конструкције. Тако, на пример, ако је у зависној позицији лексема секунда или минута у српскохрватском језику не може да буде еквивалентан прилог.

11. Истраживање начина изражавања дистрибутивног времена предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и српскохрватском језику обављено је на материјалу оригиналних књижевних дела руских и југословенских писаца и превода тих дела на руски, односно српскохрватски језик. Конфронтативна анализа у методолошком погледу је дедуктивног карактера, јер се пошло од једне семантичке временске категорије /дистрибутивног времена/ и описом моделастигло до описа реализације сваког модела посебно, тј. до њихових контекстуалних значењских нијанси при изражавању дистрибутивног времена.

Анализа је показала да се дистрибутивно време изражава у руском и српскохрватском језику структурно идентичним и различитим конструкцијама. Њихово морфолошко структурирање у оба језика детерминисано је семантиком лексема које их конституишу. Анализа је показала да се дистрибутивно време у оба језика не изражава само конструкцијама којима се изражавају и друге семантичке временске категорије, већ да се дистрибутивно време изражава и посебним, специфичним конструкцијама којима се изражава само ова семантичка категорија. Такве конструкције у оба језика најчешће су фразеолошки маркиране.

Конфронтативна анализа је показала да је најчешћи српско-хрватски еквивалент руским конструкцијама за изражавање дистрибутивног времена темпорални генитив са одредбом сваки.

У конструкцијама са дистрибутивним значењем у оба језика употребљавају се у улози управних речи глаголи несвршеног вида и то најчешће итеративни глаголи, а у конструкцијама за изражавање просечног времена резултативни глаголи. У конструкцијама за изражавање модално-дистрибутивног времена употребљавају се модални глаголи свршеног вида, а од несвршених глаголи типа ждатъ.

1. М. Ивић, Из проблематике падежних временских конструкција, Јужнословенски филолог XXI, 1-4, Београд, 1955-1956, стр. 167.
2. Скраћенице дела из којих је ексцерпирана грађа:
  - Бун. - А. Бунин, Митина љубовь /из збирке: Повести и раскази/, Москва, 1981; Иван А. Буњин, Мићина љубав /из збирке: Песме и приповетке/, Београд-Москва, 1976 /превод: М. Јовановић/.
  - Дав. - Оскар Давичо, Песма, Београд, 1969; Оскар Давичо, Песня, Москва, 1979 /превод: Т. П. Потапова и А. С. Лазуткин/.
  - Леон. - Леонид М. Леонов, Вор, Москва, 1970; Леонид Леонов, Лопов, Београд, 1967 /превод: М. Бабовић/.
  - Сел. - Меша Селимовић, Дервиш и смрт, Сарајево, 1966; Меша Селимовић, Дервиш и смртъ, Москва, 1978 /превод: А. Романенко/.
  - Хорв. - Јожа Хорват, Ни сан ни јава, Загреб, 1958; Јожа Хорват, Ни сон хи явь, Москва, 1970 /превод: Н. Новиков/.
  - Шол. - Михаил А. Шолохов, Поднятая целина, Москва, 1973; Михаил Шолохов, Узорана ледина, Београд 1967 /превод: В. Вулетић/.

3. Дистрибутивно временско значење изражава се и конструкцијама без предлога, а дистрибутивност може да се маркира и прилозима са глаголима у предикату итеративне семантике: Каждые сумерки около луноцвета собирались жители нашего деревенского дома /К.П./; Изредка приходил к нам. /Примери из: М. В. Вцеволдова, Способы выражения временных отношений в современном русском языке, Москва, 1975, стр. 168 и 172/.

4. М.Ивић, описујући конструкцију по + локатив у временском /инстеративном/ значењу констатује да је у савременом српскохрватском језику ретка и наводи пример: "Особито пак наваливао свијет к њему по недјељама" - Ђалски, Диљем Дома, 1912, 132. /Исп.: М.Ивић, О предлогу по у српскохрватском језику, Јужнословенски филолог, XIX, 1-4, Београд, 1951-1952, стр. 179/. Међутим, конструкције овог типа ми у нашој ексцерпираној грађи нисмо средли, из чега се може закључити да су конструкције овог типа са гледишта савремене језичке норме архаичне.

5. Конструкција по + датив налази се у делимичном алтернативно-синонимском односу са темпоралним инструменталом без предлога и темпоралним акузативом са актуализатором каждый, јер њихова алтернативност зависи од лексичког конкретизовања конструкције: каждый вечер = по вечерам = вечерами. /Пример из: М.В. Вцеволодова, о.с., стр. 195/.

6. Т.П. Ломтев, Очерки по историческому синтаксису русского языка, Москва, 1956. стр. 331.

7. М.В. Всеволодова наводи примере у којима су уз именице у дативу употребљени актуализатори-одредбе и констатује да су то појединачни примери: Часто по ранним утрам уходил на Каменку ловить рыбу /К.П./; ... Двадцать лет я не сплю по июньским ночам /М.Дудун/. Но такого рода случаи следует отнести к индивидуальному авторскому употреблению. /Исп.: М.В. Всеволодова, о.с., стр. 200 - 201/.

8. Изузетак представљају фразеологизми типа: "И растет ребенок там не по дням, а по часам", са значењем веома брзо. /Исп.: Е.С. Скобликова. Согласование и управление в русском языке, Москва 1971. стр. 166/. Брзина реализације глаголског садржаја може се видети из преводног еквивалента руске конструкције наведеног типа. Исп.:

/.../ и все вокруг стало меняться /.../ и све унаоколо је стало не по дням, а по часам. /Бун., 271/ да се мења из сата у сат.

9. Количинско-дистрибутивно време у оба језика се изражава и структурно идентичним конструкцијама. Исп.;

Целый год прошел в такой	Прошла је још година припремања,
подготовки, во время которой,	за које је време видео Мићу у
случалось, Мича не ел по пять	неколико наврата како не једе
и даже по восемь дней /.../	по пет и осам дана /.../ /Дав., 240/

10. Дистрибутивно време у руском језику са одредбом каждый изражава се још и конструкционим моделима: при + локатив /при каждом ударе/; в + локатив /в каждой игре/; на + локатив /на каждом этапе/. У зависној позицији /у локативу/ су лексеме које немају лексичко значење времена. /Исп. М.В. Всеволодова, о.с., стр. 198/.

11. М. Стевановић истиче да се напоредо са темпоралним инструменталом употребљава и предлошко-падежна конструкција с + инстру-ментал и наводи пример: Гледали су како са сваким даном /.../ расте доле крај реке немирна гомила људи. /Исп.: М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, II, Београд, 1974², стр. 461/.

Т.Маретић о употреби предлога с каже: "Особина је приједлога с да се у његовој пороби доста често колебају и књижевници и народ, те је по који пут тешко ухватити правило треба ли га гдје узети или не. Тако смо у § 566б имали инструментал времена зором, али се налази и са зором". /Исп.: Т.Маретић, Граматика хрватскога или српскога књижевног језика, Загреб, 1963³, стр. 599/.

12. О фразеолошког карактеру руске конструкције типа из + генитив + в + акузатив исп. В.П. Сухотин, Синтаксическая синонимика в современном русском языке, Москва, 1960, стр. 87.

13. У Граматици АН СССР конструкција время от времени названа је фразеологизмом прилошког карактера. /Исп.: Грамматика русского языка, т. II, ч. I, Москва, 1954, стр. 583/.

14. У српскохрватској ексцерпираној грађи нашли смо и овај пример: Од времена до времена изгуби му се глас као да се јелен удаљује. /Хорв., 123/. Међутим, конструкција овог типа је са гледишта савремене језичке норме архаична.

15. Њихову синонимичност, тамо где то допушта лексички састав конструкција, дочарава следећи пример: с каждым днем = день ото дня = изо дня в день = ото дня ко дню становится меньше. /Исп.: М.В. Всеволодова, о.с., стр. 178-180/. У руском језику овим конструкцијама синонимична је и конструкција типа день за днем. У српскохрватском језику еквивалентна јој је идентична конструкција дан за даном. Исп.: День за днем, год за годом из глубины веков шли берестянные грамоты. /Пример из: М.В. Всеволодова, о.с., стр. 190/. /... већ дан за даном обавештава стране амбасадора о оружаном сукобу са Вијетнамом. /Политика, 23.2.1979./

16. У руском језику овом конструкцијом изражава се и модално - дистрибутивно време, тј. сигнализира се да се садржај управног глагола треба или може да реализује у неком од временских одсека који се понављају.

17. И у српскохрватском језику функционише идентична конструкција: Таворим овако с дана на дан. /С. Ђоровић, Цјелокупна дјела, I, 171/. /Пример из: М. Стевановић, о.с., стр. 250/. О овим конструкцијама - фразеологизмима М. Стевановић каже: "Али ови изрази, који су као целине одредбе својих управних глагола, и поред тога што у себи садрже имена временских јединица /времена, дана, ноћи, часа итд./, ипак своје управне глаголе не одређују само по времену, већ и по начину, казујући како често се врши оно што се означава управним глаголом; с дана на дан или с дана у дан значи: сваки дан, свакодневно; с ноћи на ноћ - сваке ноћи, сваконоћно или и - само ноћу; с времена на време - повремено, а с часа на час - једанпут на сваки час или сваки час, стално". /Исп.: М. Стевановић, о.с., стр. 251/.

18. Осим моделом в + акузатив са актуализатором любой у руском језику модално-дистрибутивно временско значење изражава се /мада ређе/ и моделом на + локатив и то само кад су у улози временског конкретизатора лексеме које немају значење времена. У српскохрватском језику је еквивалентан идентичан модел. Исп.: на любом уроке

= на било ком часу /пр. Љ.М./ . /Исп.: М.В. Всеволодова, о.с., стр. 203/.

19. Последња два примера из: В.О. Можеева, Выражение обстоятельственных отношений в русском языке, Москва, 1977, стр. 110.

ВИРАЖЕНИЕ РАЗДЕЛИТЕЛЬНОГО ВРЕМЕНИ ПРЕДЛОЖНО-
ПАДЕЖНЫМИ КОНСТРУКЦИЯМИ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ
И СЕРБСКОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКАХ

- Р е з ю м е -

В настоящей работе проведен сопоставительный анализ выражения разделительного времени предложно-падежными конструкциями в современном русском и сербскохорватском языках на материале современных литературных русских и югославских произведений в подлинниках и в переводах.

Анализ показал, что разделительное время выражается в русском и в сербскохорватском языках структурно тождественными и различными конструкциями. Так, например, в обоих языках функционируют тождественные конструкции типа день за днем = дан за даном. Но есть и многие дифференциации. Так, например, в сербскохорватском языке эквивалентами русской конструкции по + дательный падеж являются наречия, родительный времени, творительный времени и конструкция у + винительный падеж.

В обоих языках разделительное время выражается предложно-падежными конструкциями, которыми выражаются и другие временные значения. Но разделительное время в обоих языках выражается и специфическими предложно-падежными конструкциями, которыми выражается только значение разделительности. Следует отметить, что в обоих языках эти специфические предложно-падежные конструкции фразеологизированы; их структура часто зависит от их лексического наполнения.

Сопоставительный анализ показал, что эквивалентом русских предложно-падежных конструкций для выражения разделительного времени в сербскохорватском языке является чаще всего родительный времени.

Эти дифференциации являются причиной многих ошибок в процессе обучения русскому языку как иностранному в сербскохорватской языковой среде и сербскохорватскому в русской.

Валентина Девић-Романова (Нови Сад)

ПРОБЛЕМА ВИДО-ВРЕМЕННОГО ЕДИНСТВА ТЕКСТА НА СТЫКЕ ДВУХ ЯЗЫКОВ
(сербохорватского и русского)

В рассматриваемой нами Проблеме видо-временного единства (в конкретной языковой ситуации) мы обращаем внимание на два вопроса:

1/ стремление русской языковой системы к видовому и временному единству внутри простого и сложного предложения, между предложениями, внутри сложного синтаксического целого, внутри абзаца, между абзацами и в диалогической речи;

2/ в одинаковой ли степени стремятся к указанному единству сербохорватская и русская языковые системы.

Наши наблюдения начались с простейших русских фраз и предложений, в которых лица сербохорватской языковой среды допускали нарушение видо-временного единства, и выглядели они так: Она вошла и здоровалась с нами. Он увидел ее и спрашивал о здоровье. Когда я прочитала свой перевод, он мне не нравился. В этих фразах в двух первых простых предложениях два рядом стоящих глагола и в третьем, сложном, предложении - близкостоящие глаголы - говорящий (или пишущий) "разлагает" на два вида: на сов.вид. прош. времени и на несов. вид прош. времени (вошла и здоровалась; увидел и спрашивал; прочитала - не нравился), что в данной русской языковой ситуации несочетаемо и что должно выглядеть так: Она вошла и поздоровалась с нами. Он увидел ее и спросил о здоровье. Когда я прочитала свой перевод, он мне не понравился. Переходим к более сложным примерам.

сх.

1. Влада се бесно хвата за косу
и са сузама у очима узвикну:
- Ха, сетио сам се! - и излете
из себе као млазни авион.¹

рус.
1-ый вариант

Влада сердито хватается за волосы и со
слезами на глаза воскликает:
- Ага, знаю! - И вылетает из комнаты,
как реактивный самолет.

2^{-ой} вариант

Влада сердито схватился за волосы и со слезами на глазах воскликнул: - Ага, знаю: - И вылетел из комнаты, как реактивный самолет.

Когда мы указываем на то, что в 1^{-ом} примере первый глагол /се хвата/ несов. вида наст. времени, а второй и третий /узвикну, излете/ сов. вида аориста, тем самым мы хотим указать на отступление от видо-временного единства в сербохорватском тексте, представленном сложным предложением в рамках одной конструкции.

Переводя данную конструкцию на русский язык, мы обязаны поступать по законам русской языковой системы, где в данной языковой ситуации вид и время первого глагола-сказуемого /в наст. времени/ или последнего /в прош. времени/ определяет вид и время последующих /или предшествующих/ глаголов внутри одного предложения. Поэтому в первом варианте мы должны равняться по первому глаголу и употребить все три глагола /хватается, восклицает, вылетает/ в несов. виде наст. времени, а во втором варианте - по последнему и употребить все глаголы /схватился, воскликнул, вылетел/ в сов. виде прош. времени; сочетаемость несов. вида наст. времени и сов. вида прош. времени /хватается и *крикнул/ в данной языковой ситуации недопустима.

Следующий, 2^{-ой} пример указывает на то, что отступление от видо-временного единства в русском тексте иногда даже изменяет его смысл.

сх.

рус.

2. Ујутро потражише суву при-сојну падину згодну за сунчање и поспаше на њој. Сунце их још више замори и умртви; будили су се утрнули, гладни и пуни мрачних мисли.²

Утром они нашли сухой, расположенный на солнцепеке откос, и здесь крепко заснули. Солнце их еще больше разморило; они проснулись с онемевшими руками и ногами, голодные, полные мрачных мыслей.

В этом примере в двух, рядом стоящих, предложениях глаголы-сказуемые /потражише, поспаше, замори, умртви/ даны в сов. виде аориста, кроме второй части второго предложения, где глагол /будили су се/ дан в несов. виде прош. времени. Если бы в русском тексте мы представили этот глагол как просыпались, а попроснулись, то смысл текста немного бы

изменился: тогда бы мы представили себе, что люди эти несколько раз просыпались, а потом снова засыпали /или просыпались один за другим/; однако из текста видно, что люди сначала заснули, потом, вероятно, по команде или из-за онемевших рук и ног сразу проснулись и уже не собирались засыпать, т.к. им нужно было идти дальше.

Отправляемся к сопоставлению сербохорватских и русских текстов, иллюстрирующих момент абзацевого и межабзацевого единства.

Рассмотрим в этой связи 3^{-ий} пример.

сх.

рус.

3. У планини је тихо, тек по
који... камен затопти по бу-
сенима, два човека застану,
ослушну и крећу даље.

- Да седнемо. Не могу више! -
рече Станко. Бакрач спусти
испред себе.³

В горах тихо; только иногда какой-
нибудь... камень загремит по кочкам,
два человека остановятся /останавливаются/,
прислушаются*/прислушиваются/ и идут
дальше.

- Давай сядем. Больше не могу!

- говорит Станко /садится - В.Д./ и ставит
котелок перед собой.

В 3^{-ем} примере дано два рядом стоящих абзаца. В сербохорватском тексте в первом абзаце глаголы-сказуемые /затопти - застану, ослушну/ даны в сов. виде наст. времени и /крећу/- в несов. виде наст. времени. Во втором абзаце глаголы-сказуемые /рече, спусти/ даны в сов. виде аориста. В русском же тексте возможна лишь следующая сочетаемость: если в первом абзаце первый глагол /загремит/ в сов. виде буд.-наст. времени, следующих два глагола /остановятся, прислушаются/ - в сов. виде буд.-наст. времени или в несов. виде наст. времени /останавливаются, прислушиваются/, последний глагол /идут/ - в несов. виде наст. времени, то во втором абзаце в соответствии с данной языковой ситуацией глаголы не могут быть представлены в сов. виде прош. времени /*сказал, *поставил/, как в сербохорватском тексте /рече, спусти/, их необходимо употребить в наст. времени несов. вида /говорит, ставит/.

Отступление от видо-временного единства наблюдается в сербохорватском языке и в диалогической речи. Это видно из следующего примера.

сх.

4. - Е тако, - говорио је шеф станице богзна који пут, па дођите опет. Немојте чекати службени посао.

- Гледаћемо, - рекао је контролор неувјерено, стојећи на вратима службених кола...⁴

рус.

Значит, так - говорил /повторял/ начальник вокзала в который уже раз, - так вы приезжайте. Не ждите командировки. Посмотрим, - отвечал инспектор уклончиво, стоя в дверях служебного вагона...

В первом абзаце в авторской речи дается глагол /говорио је/ несов.вида прош. времени в значении повторения действия. Во втором абзаце речь автора дана глаголом сов.вида прош. времени /рекао је/ в значении однократности действия. В русском тексте-переводе оба глагола следует употребить в значении повторяемости действия в несов.виде прош. времени /говорил -отвечал/. Отступление от указанного единства в русском тексте могло быть лишь при условии определенных добавлений к тексту и постановки многоточия после первого абзаца, которые указывают на то, что инспектор сначала молчал, ничего не отвечал на слова начальника вокзала, а потом, наконец, высказался:

- Значит, так, - говорил начальник вокзала в который уже раз, - так вы приезжайте. Не ждите командировки.

.....

- Посмотрим, ответил, наконец, инспектор...

Не безынтересен факт, что переводчик /носитель сербохорватского языка/ очень часто без затруднений включается в соотношения, построенные по схеме видо-временного единства, и переводит их в таком же духе на сербохорватский язык. Однако, переводчику ничто не мешает и отступить от единства. Иллюстрируем это следующим примером:

5... в раздевалке шел разговор между командиром брига и швейцаром.

- Ты видел, что он в подштанниках? - холодно спрашивал пират.

- Да ведь, Арчибальд Арчибальдович, - труся, отвечал швейцар, - как же я могу их не допустить, если они - член МАССОЛИТА?

- Ты видел, что он в подштанниках? - повторял пират.

- Помилуйте, Арчибальд Арчибальдович, - багровея, говорил швейцар, - что же я могу поделатъ? я сам понимаю, на веранде дамы сидят...

- Дамы здесь ни при чем, дамам это все равно, - отвечал пират...⁵

Посмотрим, как этот текст переведен на сербохорватский язык.

5а... у гардероби се водио разговор између заповједника брика и портира.

- Јеси ли видио да је он у гаћама? - хладно је упитао пират.

- Та, Арчибалде Арчибалдовичу, - кукавички је одговорио портир - како их ја не бих пропустио кад су они члан МАССОЛИТ-а?

- Јеси ли видио да је он у гаћама? - поновио је пират.

- Забога, Арчибалде Арчибалдовичу - говорио је црвенећи, портир - што сам могао учинити? Схваћам, на веранди сједе даме...

- Даме овдје нису важне, дамама је то свеједно - одговорио је пират... 5а

В русском тексте в 5^{-ом} примере уже сам подготовительный текст /"в раздевалке шел разговор..."/ ориентирует на то, что авторская речь в диалоге будет представлена в несов. виде прош. времени, в чем мы и убедились. Но переводчика это ни к чему не обязывает, - в переведенном тексте только первый и предпоследний глаголы у него в несов. виде прош. времени, а остальных четыре - в сов. виде прош. времени.

Сопоставляя указанные примеры, мы, однако, не хотим утверждать, что в сербохорватской языковой системе отсутствует видо-временное единство, наоборот, и здесь оно присутствует как закономерное явление, хотя в сербохорватском языке тенденции к отступлению от указанного единства выражены сильнее, чем в русском языке. К этому можно добавить также, что подобное явление у некоторых авторов выражено в большей степени, у других - в меньшей. Например, для произведений И. Андича с их спокойным повествованием характерно большее соблюдение видо-временного единства; для А. Исаковича, С. Раичковича или М. Божича отступление от видо-временного единства типично.

Вывод сводится к следующему: в современных русских текстах со значением одновременности и следования обычно имеет место так называемое основное время, на фоне которого могут быть дополнительные вкрапления - отступления от видо-временного единства.

В сербохорватских текстах между текстами одновременности и текстами следования так же, как между основным временем и дополнительным, границы, видимо, менее четки, что и создает трудности для переводчика /носителя сербохорватского языка/.

Наводит на раздумье следующее: является ли тенденция отступления от видо-временного единства в сербохорватском языке явлением архаичным или современным. В настоящее время мы склонны считать, что о таких отступлениях, которые характерны для конструкций в текстах А. Исаковича или С. Раичковича, можно сказать, что в них - оттенок архаичности. Для, стиля М. Божича характерны такие отступления, которые несут в себе оттенок современности.

На основании анализа литературных текстов югославских писателей, переведенных на русский язык известными советскими переводчиками, нами были замечены некоторые заслуживающие внимания явления:

1/ переводчик-носитель русского языка чаще всего, невзирая на подлинник, подчиняет текст перевода видо-временному единству, хотя в некоторых случаях может следовать и за авторскими отступлениями от этого единства;

2/ Нередко указанный переводчик делит один абзац переводимого текста на два или несколько абзацев с целью оправдания отступления от видо-временного единства в переводе или исходя из соображений иного выделения сложных синтаксических целых.

Рассмотрим конкретный пример.

6. Неки ситни, кратковиди човек са риџим лицем љутитог псиџа, који као књижевник и дежурни злобник круга има повластицу да негује и слободно казује зле и опаке примедбе црног хумора, убацио је, пакосно по обичају, ни гласно одвише да би било озбиљно схваћено, ни толико тихо да се не би чуло: "Ако, шта је то за друга директора, навикао је он на то за време рата. Нека се сада, богме, опет вежба. Може му затребати!" Домаћица му ипак прети прстом, а директор, који се у дубоку и меку фотељу спушта опрезно, као непливач у непознату воду, гледа, у неприлици око себе, не знајући како да ту примедбу схвати, са шаљиве или са озбиљне стране и, најзад, пошто је осетио дно под собом и слободно пружио ноге, за сваки случај, почео је...⁶

В 6^{-ом} примере отступление от видо-временного плана в том, что первый глагол-сказуемое /убацио је/ дан в сов. виде прош. времени; второй, третий и четвертый /прети, спушта се, гледа/ - в несов. виде наст. времени; пятый /почео је/ - в сов. виде прош. времени.

Посмотрим, как в этом случае поступил переводчик.

ба. Один из присутствующих, тщедушный близорукий человек с рыжей мордочкой злобной шавки, в качестве журналиста и дежурного злопыхателя местного общества пользовавшийся привилегией безнаказанно изливать скопившуюся желчь и сыпать ядовитыми репликами черного юмора, тотчас же выступил со свойственным ему ехидством - не настолько громко, чтобы это было воспринято всерьез, но и не так тихо, чтобы это не было вовсе услышано:

- Тоже мне новость для генерального директора, небось на войне ему и не столько приходилось шагать. Ничего, пускай потренируется. Кто знает, может, еще и пригодится!

Хозяйка все же пригрозила журналисту пальчиком, а директор, острожно опускаясь в мягкое кресло, словно не умеющий плавать купальщик, входящий в

воду в незнакомом месте, недовольно озирался вокруг, не зная, принять ли эту реплику за шутку или отнестись к ней всерьез, но ощутив наконец под собой дно и вытянув с облегчением ноги, на всякий случай отозвался:...^{6а}

Один абзац сербохорватского текста переводчик разделил в русском тексте-переводе на три абзаца, но и в этом случае подчинил его видо-временному единству, употребив три глагола-сказуемых в сов. виде прош. времени /выступил; пригрозила; отозвался/ и только один /озирался/ - в несов. виде прош. времени.

Выводы:

1. Несмотря на то, что для русской и сербохорватской языковых систем характерно стремление к видо-временному единству внутри предложения, между предложениями, внутри сложного синтаксического целого, внутри абзаца, между абзацами и в диалогической речи, однако:
  - а/ в русском языке видо-временное единство выражено сильнее;⁷
  - б/ в сербохорватском языке сильнее выражена тенденция отступления от указанного единства.
2. Хотя в современных русских текстах и наблюдаются отступления от видо-временного единства, на чьи возможности и ограничения указано в Академической грамматике - 70,⁸ однако, в определенных языковых ситуациях, которые мы проиллюстрировали практическими примерами, это отступление невозможно.
3. И в русских, и в сербохорватских текстах отступление от видо-временного единства или его соблюдение нередко зависит от автора-писателя, от манеры его мышления и стиля.
4. Если переводчик с сербохорватского на русский язык /носитель русского языка/ и отступает от единства, следуя иногда за сербохорватским текстом, а эти отступления обычно случайные, нетипичные /или оправданные/ и опять-таки в определенных границах, дальше которых переводчик не идет.
5. Отступления от видо-временного единства в русском языке чаще наблюдаются в переводных текстах, чем в подлинно русских /см. ж. "Иностранная литература"/.
6. Переводчик с русского языка на сербохорватский /носитель сербохорватского языка/ легко переходит к системе соблюдения видо-временного единства и в сербохорватском /переведенном/ тексте.

Однако

7. При переводе с сербохорватского языка на русский носитель сербохорватского языка испытывает в представленной нами проблеме немалые трудности, в чем мы и попытались ему помочь.

Указатель

1. Ј. Миоч. Непослушна коса. Текстови за наставу почетног читања и писања, 2. збирка /без библиографических данных и обозначения страниц/.
2. М. Лалић. Извидница.
3. А. Исаковић. Велика деца. /Приповетке/, Српска књижевност у сто књига, Н.С. - Б., 1972. стр, 47.
4. М. Селимовић. Увријеђени човјек, Сабрана дела у 10 књ., 1., Б., 1983 стр. 21
5. М. Булгаков. Мастер и Маргарита. /Избранное/. М., "Х.л.", 1980, стр. 56.
- 5а М. Булгаков. Мајстор и Маргарита. "Напријед", 3., 1969., пер. В. Флакер., стр. 75.
6. Е. Кош. Снег и лед. Нар.књ., Б., 1961, стр. 21.
- 6а Э. Кош. Снег и лед. Пер. Т. Вирты, Библиотека югославской литературы. /Избранное/, изд. "Прогресс", М., 1978. стр. 392.
7. С. Е. Крючков, Л. Ю. Максимов. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения, изд. "Просвещение", М., 1969., стр. 154-159.
8. Грамматика современного русского литературного языка, изд. "Наука", м., 1970., стр. 657-569.

Резиме

Проблем јединства вида и времена у текстовима у додиру двају језика /српскохрватског и руског/.

У раду се разматра проблем јединства вида и времена у текстовима /српскохрватским и руским/ код глагола-предиката- унутар реченице, једног пасуса, између пасуса и у дијалозима. Долази се до закључка да је то јединство јаче изражено у руским конструкцијама и текстовима него у српскохрватским, јер обично први по реду глагол-предикат у руској конструкцији одређује вид и време следећих, овде присутних глагола-предиката - унутар једне реченице, једног пасуса, чак и између пасуса, и у дијалозима.

КА ПИТАЊУ ОДРЕЂИВАЊА ГРАНИЦА ИЗМЕЂУ ТВОРБЕ РЕЧИ И ОБЛИКА
КОД ПРЕФИКСАЛНИХ ГЛАГОЛА У РУСКОМ И ПОЉСКОМ ЈЕЗИКУ

У славистичкој литератури о глаголима има још доста недо-
вољно проучених проблема. Међу најтежа и најспорнија питања спада,
свакако, глаголска творба, посебно грађење глаголског вида.

Редукција прошлих времена (перфекта, имперфекта, аориста,
плусквамперфекта), из четири у једно прошло време је у руском и пољском
језику била могућа захваљујући глаголским видовима, карактеристичним,
уосталом, за све словенске језике. Наиме, сви глаголи обухваћени катего-
ријом вида, која се испољава у опозицији значења свршеног и несвршеног
вида.

Међутим, када је реч о руском језику постоје разлике у схва-
тању појма "пар глаголског вида", а највише их има при одређивању па-
рова које чине глаголи несвршеног вида са свршеним префиксалним глаго-
лима. Довољно је погледати у речнике Ожегова, Ушакова и Словарь русского
языка в 4 томах у издању АН СССР. Ожегов третира парове типа: баловать
- избаловать; путать - впутать и сл. као парове глаголског вида, а
Ушаков и аутори Академијиног речника сматрају да дати глаголи то нису.

У Граматици руског језика коју је издала Академија наука
СССР може се прочитати да облике творбе карактерише неколико етапа:
Први степен: префикс + имперфективни глагол (без префикса)

образац (пере - писатъ) резултира у корелат свршеног вида.

Други степен: суфиксација добијеног перфективног глагола

(перепис - ва - тъ) твори глагол несвршеног вида.

Трећи степен: префикс + добијени имперфективни глагол

(на - переписыватъ) твори глагол свршеног вида.

Лако је запазити да глаголи переписатъ и переписыватъ чине парове гла-
голског вида. Поставља се, међутим, питање: где ћемо сврстати основни
глагол без префикса (писатъ) и свршени глагол трећег степена (напере-
писыватъ)?

Ови глаголи могу склапати парове глаголског вида само "када
суфикс не додаје глаголу додатно лексичко значење (осим значења почетно-
свршене и завршно-свршене радње)¹.

Поређења ради прелазимо на терен пољског језика. По већ наведеној шеми се може приказати и творба глаголског вида у овом језику:

Први степен: префикс + имперфективни глагол без префикса

(prze - pisać) добија се свршени вид.

Други степен: суфиксација добијеног перфективног глагола

(przepis - ywać) добија се глагол несвршеног вида.

Трећи степен: префикс + добијени имперфективни глагол

(na - przepisywać) твори глагол свршеног вида.

Очигледно, и у пољском језику пар глаголског вида чине глаголи prze-
pisać - przepisywać. Дакле, пољски глаголи се у овом погледу понашају
аналогно руским.

У руском језику - поред типа переписа́ть - переписыва́ть пар глаголског вида чине још и глаголи: писа́ть - написа́ть (односно: дела́ть - сдела́ть) и т.п. Али глаголи: писа́ть - записа́ть (односно: дела́ть - передела́ть) нису парови глаголског вида. Зашто? Зато што префикси за-, пере- дају ново лексичко значење глаголима писа́ть и дела́ть, а корелацију вида чине два корелативна глаголска облика, који се "уз пуну лексичку једнокост разликују по томе што један облик изражава трајност и нерезултативност процеса, и други - резултативност и краткотрајност"². Ова тачка гледишта подудар се са схватањима истакнутих пољских лингвиста З. Клеменсјевича, Т. Лер-Сплавинског, С. Урбањчика, С. Роспонда, који сматрају да префиксални формант глагола у пољском језику има две функције: вида и врсте³. Функција вида префиксалног форманта даје глаголу значење свршености:

pisze - napisze;

robię - zrobię;

idę - pojdę.

Функција означавања врсте префиксалног форманта доприноси различитим модификацијама процеса свршене и несвршене радње. Нпр.: код глагола wypływać, przepływać, przypływać, opływać, odpływać у односу на plywać форманти: wy-, prze-, przyp-, o-, od-, немају функцију вида, век исказују разне случајеве просторних односа радње plywać. Код глагола dźwiagne - udźwiagne формант u- врши функцију означавања врсте.

Другачије схватање парова глаголског вида налазимо код С. Карцевског. Он све парове глаголског вида сврстав у следећа три типа:

Први, граматички: образац: перекатать - перекатывать;

записать - записывать;

Други, семантички: делать - сделать; катать - закатать;

Трећи, лексички: искать - найти; ловить - поймать; говорить - сказать.

Карцевски сматра да "опозиција вида има искључиво граматички карактер, без билокакве примесе семантичке различитости"⁴. По његовом мишљењу основни глаголи не творе никакве парове глаголског вида. Чини се да Карцевски исувише сужава схватање граматичког пара глаголског вида, вероватно зато што је он разматрао основни глагол, имајући у виду само његово основно значење и занемарујући друга значења, као и чињеницу да је то и лексема. Исто то се може рећи о ауторовом односу према префиксима. Скоро сви руски глаголски префикси су полисемантични (нпр., Словарь русского языка в 4 т., издање АН СССР само за глаголске префиксе о-, раз- даје 10 значења, за префиксе пере-, при- 11 значења, и тако даље).

Лако је запазити да ће основни глагол имати онолико финалних варијанти колико има префиксалних творевина, рачунајући сва различита значења сваког глагола појединачно. А.Кацаревски је искључио из свог видног поља управо овај низ парова глаголског вида.

Другачију концепцију има Ханс Серенсен који је разматрајући вид словенских глагола, приметио да неки префиксни деривати творе са основним глаголом парове глаголског вида, али и да истовремено неки префикси садрже специјално значење "облик радње" својствено и одговарајућим основним глаголима⁵.

Сличне су и тезе Корнелијуса Х. Шеневелда. Он мисли да префикси немају посебно значење "једино свршености", те да су парови глаголског вида резултат комбинације "индивидуалних" уначења префикса и основних глагола⁶.

Сада ћемо се осврнути на оне парове глаголског вида који су настали путем перфективације, као што су: руски - катать - вкатать; делать - сделать; пољски - pisać - napisać; robić - zrobić. Наиме, у истраживању глагола спорно је и питање да ли творба глаголског вида спада у творбу облика или речи. Разнолики су приступи у разграничавању речи и њихових облика. Најдаље је у негацији постојања облика речи отишла теорија А. Потебње⁷, за коју би се у савременој лингвистици тешко могао наћи макар и један присталица. В. Виноградов сматра да су корелативни парни облици свршеног и несвршеног вида облици једног те истог глагола када имају исто лексичко значење⁸.

Из радова А. Реформатског произилази да префикси играју главну улогу при одређивању припадности префиксалних глагола деривацији или релацији, односно да они имају две функције: творбе речи и промене речи⁹. Слично пише и Н. Шански, који је све префиксе поделио на:

1. префикси за творбу речи: носите - вносите;
2. префикси за промену речи: путате - испутате;
3. синкретички: запете, понести¹⁰.

Нама се чини занимљивим и схватање А.Н. Тихонова о постојању префикса чије се функције у споју са глаголом своде једино на означавање глаголског вида (чистовидовље приставки)¹¹. Али Тихонов није дао списак ових префикса, нити је указао на јасне критеријуме за њихово препознавање. Овај се аутор ослања на лексичко значење глагола: ако се оно не мења додавањем префикса, онда је то префикс који означава једино глаголски вид; ако се оно мења - тада говоримо о лексичком префиксу. Произилази да су чланови пара глаголског вида облици једног глагола и да је реч о истоветном лексичком значењу. Има, међутим, и примера када префикс или мења лексичко значење или га оставља без промене. Али чак када бисмо и прихватили мишљење да у руском језику постоје префикси који означавају глаголски вид тиме не бисмо добили одговор на питање да ли парови глаголског вида припадају творби речи, или пак творби облика, Префикс као такав, са свим својим значењима, граматичким и лексичким, не може бити једини и основни критеријум за разликовање облика једне речи од различитих речи код префиксалних глагола. Глагол ваља разматрати као лексему, са свим њеним лексичким значењима, али имајући у виду и граматичка.

Овако гледа на глаголску етимологију Н.С. Јанко-Треницка¹². Према њеном мишљењу, између творбе речи и промене речи постоје веома јасне лингвистичке разлике, које се састоје у следећем:

Код промене речи:

1. сви су облици грађени по правилним обрасцима;
2. један облик се може извести из другог;
3. постоји апсолутна идентичност свих лексичких значења и основних и преносних;
4. граматичка значења изражавају синтаксичке функције;
5. нема дублирања облика у оквиру једне речи.

Код творбе речи:

1. постоје неправилни облици;
2. изводљивост мотивиране основе по значењу и морфолошкој структури из мотивацијске основе;
3. разликовање лексичких значења;
4. несинтаксички облици творбе речи;
5. могућност удвајања облика.

Реч се у овом случају анализира са различитих аспеката: према смислу, према структури, и сл. Али, критеријумима које смо управо указали могу се одредити границе између творбе речи и облика код најпростијих случајева (парадигма именица). При разматрању глагола према овим критеријумима испољавају се неке противречности. Најпре, отпада критеријум флексивних облика. Оно што је било неоспорно применљиво на именице, постало је неприхватљиво у третману глагола. Тешко је разграничити лексичко значење, посебно код префиксалних глагола. Штавише, то разграничење није могуће, посебно ако се узме у обзир идентичност лексичких значења, чак и хомонимија. Граматичко значење није својствено само датом глаголу, већ и свим глаголима његове врсте. У том смислу граматичко значење је апстрактно за разлику од лексичког, које је конкретно. Када говоримо о синтаксичком карактеру облика промене речи имамо у виду граматичко значење као израз унутарјезичких односа. Уколико су они различити - онда се изражавају у различитим облицима једне те исте речи, Облици творбе речи по правилу не одражавају се у синтакси.

Спорно је и питање правилности, односно неправилности облика. Правилни и неправилни облици постоје у свакој категорији, а понекад и неправилност добија карактер правила. Веома је проблематично питање одсуства удвајања облика у оквиру једне речи. Отуда овакве претпоставке при анализи језичког материјала могу дати сасвим различите резултате. Чини се да је најзанимљивији од свих критеријума које предлаже Јанко-Треницака "могућност - немогућност извођења облика" и "узајамна условљеност облика". Јер, једино се при творби речи облици изводе један из другог. Упоредо са могућношћу извођења облика према морфолошкој структури, занимљиво је испитати и могућност творбе према лексичком значењу.

Дакле, од пет критеријума које је предложила Јанко-Треницака

за разграничење облика и творбе речи практично су употребљива само два: могућност извођења речи према морфолошкој структури и лексичком значењу променљивих облика, и њихов несинтаксички карактер. Што се тиче других теза (лексичко значење, дублирање облика, правилност творбе) - оне су или проблематичне или се не могу потврдити на чињеничком материјалу. Ипак, сагласни смо са ауторовим закључком да глаголи различитог вида, чак и када образују пар глаголског вида, нису облици једне те исте речи већ представљају посебне, самосталне речи.

Слично гледиште заступају истраживачи глаголског вида у пољском језику. Тако, нпр., З. Клеменсјевич, Т. Лер-Сплативињски, С. Урбањчик, када пишу о анализи творбе глаголских облика на фону укупне коњугације датог глагола (тј. личних глаголских облика), глаголских придева и глаголских прилога, инфинитива - јасно истичу да су све то само феномени једног истог глагола, тј. једне те исте речи, за разлику од таквих глагола као што су писа́ć - напи́саć који носе значење вида, па су посебне речи¹³.

Из свега досад реченог проистиче да су у руском и пољском појмови парова глаголског вида веома слични. Отуда при проучавању система руског глагола од стране Пољака, а пре свега при проучавању глаголског вида и његове функције, може бити успешно применљив и плодотворан метод компарације и контрастирања руских облика, са аналогним облицима матерњег језика ученика, језика у којем они могу наћи готове моделе.

¹Грамматика русского языка. Изд. АН СССР. т. I, Москва, 1960, стр. 435.

²С. Маслов: Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании. В: Вопросы глагольного вида. Москва, 1962. стр. 9.

³Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk. Gramatyka historyczna języka polskiego, Warszawa, 1964. S. Rospond. Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa, 1979. S. Szober. Gramatyka języka polskiego. Warszawa 1963.

⁴S. Karcevski. Système du verbe russe, Essai de linguistique synchronique, Prague, 1927.

⁵Hans Christian Sorensen. Aspect et temps en slave. Universitetsforlaget i Aarhus 1949, s. 91-94.

⁶C.H. van Schooneveld: The so-called "Préverbes vides" and Neutralization. Dutch Contributions to the Fourth International Congress of Slavists. Moscow, 1958. Mouton Co.; S'-Gravenhage.

⁷А. Потебня. Из записок по русской грамматике, т. I-II, Москва 1958.

⁸В.В. Виноградов. Русский язык. Москва, 1947.

⁹А.А. Реформатский. Введение в языкознание. Москва, 1960.

¹⁰Н.М. Шанский. Русский язык. Лексика. Словообразование. Москва, 1975, стр. 201.

¹²Н.А. Янко-Триницкая. Возвратные глаголы в современном русском языке. Москва, 1962, стр. 21

¹³Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Spławiński, S. Urbańczyk. Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa, 1965, str. 252-253.

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАНИЦ МЕЖДУ СЛОВООБРАЗОВАНИЕМ
И ФОРМООБРАЗОВАНИЕМ В ПРИСТАВОЧНЫХ ГЛАГОЛАХ В РУССКОМ
И ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКАХ

Р е з ю м е

В настоящей статье говорится о разграничении формообразования и словообразования в приставочных глаголах, образующих видовые пары.

Сначала вводится понятие видовой пары, так как в русской лингвистике нет единой, признанной всеми, точки зрения на этот вопрос. Образование видовых пар в русском языке сопоставляется с образованием аналогичных форм в польском. На фоне категории глагольного вида в обоих языках особое внимание уделяется видовым парам, образованным методом перфективации.

В исследовании глагола спорным является вопрос: относится ли образование видов глагола к формообразованию или к словообразованию. Разграничение форм слова и различных слов в приставочных глаголах далеко не единообразно. Нам кажется, что глагол следует рассматривать как лексему, в совокупности всех его лексических значений, с учетом грамматических. Приставка сама по себе, со всеми значениями, не может являться единственным достаточным критерием для разграничения форм одного слова от различных слов в приставочных глаголах. Глаголы, которые носят значение вида являются отдельными словами, в отличие от личных форм всех времен, наклонения, залога, причастий, деепричастий, инфинитива, которые следует считать только формами одного слова.

Miroslav Dudok (Novi Sad)

GLUTINACIJA TEKSTA NOVINARSKIH OBLIKA
U SLOVAČKOM I SRPSKOHVATSKOM JEZIKU

Analiza i istraživanje teksta uglavnom se sprovodi u okviru dva relativno samostalna okruga pitanja. Jedan okrug pitanja razmatra problematiku celokupnog komunikativnog funkcionisanja teksta. Drugi okrug razmatra kontekstualne odnose ili unutartekstualne postupke i oblike unutartekstualnog povezivanja tekstualnih jedinica. Prvi okrug nalazi ishodište svog proučavanja u sferi percepcije teksta i zakonitosti koje određuje njegov komunikativni status, dok se drugi, unutartekstualni okrug pitanja istraživanja teksta, bavi uglavnom izgradnjom i strukturacijom teksta. U ovaj okvir naučnog interesovanja za tekst spadaju raznorodni problemi kao što su koneksija, rekurencija, glutinacija, pa i metaforizacija, vertikalno i horizontalno rasčlanjivanje teksta, unutartekstualno povezivanje i sl. /vidi i Miko, 1980/.

Iako je kontrastivna lingvistika značajnije rezultate pokazala prilikom istraživanja jezičkih jedinica završeno sa rečenicom, pokušaćemo ovde sprovesti konfrontativnu, odnosno kontrastivnu analizu i na verbalnom tekstu, što je, naravno, gnoseološki sasvim opravdano i moguće, ali zbog karaktera teksta kao jedinstvene i neponovljive jezičke jedinice metodološki malo otežano. Za ovakva istraživanja je kontekstualni aspekt istraživanja verbalnog teksta donekle izvodljiviji, što ćemo pokušati pokazati analizom i izračunavanjem glutinacije teksta novinarskih oblika¹ u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku.

Glutinacija je način postepenog linearnog pripajanja elementarnih tekstualnih jedinica /ETJ/ u sadržajno i formalno kompletni verbalni teksta pri čemu su s tačke gledišta glutinacije teksta pri izgradnji i strukturiranju teksta interesantna samo jezička sredstva koja zaposedaju inicijalnu poziciju ETJ.

Slovački i srpskohrvatski jezici kao flektivni sintetički jezici sa relativno slobodnim redom reči imaju bogatiji inventar

glutinantnih sredstava od analitičkih jezika sa gramatičkim redom reči, ali i u slovačkom, kao i u srpskohrvatskom jeziku kod informativnih, eksplikativnih, deskriptivnih i narativnih tekstova se on svodi na pet tipova koji imaju različiti koeficijent glutinacije. Do ovih koeficijenata se došlo uglavnom empirijski /Mistik, 1968/ i oni manje-više u potpunosti iscrpljuju glutinantno polje navedenih tekstova. Najniži koeficijent /0/ ima tematizator koji se izražava gramatičkim subjektom u glutinantnom polju, zatim sledi emfatički tematizator /1/, situativ /izražen okolnosnim odredbama - koeficijent je 2/, tranzitivizator /3/ i na kraju konektor sa najvišim koeficijentom glutinacije /4/ pošto je kod iskaza sa ovakvim jezičkim sredstvom u glutinantnom polju /odnosno u inicijalnoj poziciji ETJ/ veza sa prethodnom ETJ najtešnja /Dudok, 1983/.

Kod beletrističkih tekstova, kao i kod dijaloških tekstova situacija je nešto komplikovanija jer funkciju glutinatora vrše i druga osim navedenih sredstava, no njihovim uvodjenjem u sistem glutinativnih sredstava i odredjivanjem odredjenog koeficijenta i ovaj problem se efikasno otklanja.

U takvim tekstovima kao što su novinarski, petočlani sistem glutinatora u potpunosti iscrpljuje veliku većinu potencijalnih tekstova, tako da zadovoljava potrebe egzaktnog istraživanja glutinacije publicističkih tekstova, odnosno izračunavanja glutinacije teksta u publicističkim oblicima slovačkog i srpskohrvatskog jezika. Konfrontacijom ovako dobijenih rezultata lakše i preciznije se može sprovesti i kontrastivna analiza glutinacije navedenih tekstova i preko nje kao signala strukture teksta i kontrastiranje verbalnih tekstova kao najviših jezičkih jedinica.

Glutinacija teksta predstavlja najelementarniji način izgradnje teksta ali ne i jedini. Kao takva glutinacija omogućava otkrivanje tipoloških karakteristika teksta koje signalizira prosečni koeficijent glutinacije teksta. Odslikava se to i u žanrovskoj diferencijaciji novinarskih tekstova. Koeficijent glutinacije ETJ i ukupnog broja ETJ u tekstu. Za vest kao publicistički oblik u slovačkom jeziku on iznosi 1,26 a u srpskohrvatskom jeziku u Dnevniku ima koeficijent glutinacije teksta 0,96, u Politici 1,23 i u Vjesniku 1,17. U nedeljniku Hlas ljudu

koeficijent glutinacije teksta kod vesti iznosi enormno visoki stepen od 1,83. Objašnjava se to time što u ovome informativnom nedeljniku vojvodjanskih Slovaka prevlada interepretativna vest sa srednjom vrednošću za ekstenzitet informativnih tekstova te kompozicijski i tekstotvorački postupci šire informacije ovde interferiraju i na vest. Ako posmatramo tabelu 1 možemo utvrditi da se koeficijent glutinacije teksta u vesti najviše podudara u ekscerpiranom slovačkom dnevniku Pravda i u Politici. To se odnosi takodje i na kraće vesti i šire informacije, gde je diferencijalni koeficijent i najviši i iznosi 0,25. Ova žanrovska bliskost, bar što se glutinacije teksta tiče, proističe pre svega iz toga što se ovde poštuje osnovni zahtev navedenih oblika /odgovor na 5 standardnih pitanja u vesti/, zatim akcenat na faktografiji iz objektivne stvarnosti i sl. Udaljavanje od prosečnog stepena glutinacije teksta je moguć nešto više u regionalnoj štampi, gde se žanrovski parametri više hibridiziraju.

Žanrovska diferencijacija je izražena i u kraćim, jedno i dvo-trorečeničnim vestima kao i širim informacijama. U okviru interjezičke situacije je žanrovska glutinantna diferencija obično manja nego što je između dva analizirana jezika². Iako su ove razlike u koeficijentima glutinacije teksta u navedenim novinarskim oblicima u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku relativno male, što opet govori o žanrovskoj stabilnosti u oba jezika, rasprostranjenost pojedinih glutinantnih sredstava u glutinantnom polju je dosta neujednačen (vidi tabelu 2), što opet govori o intrajezičkoj žanrovskoj tradiciji, konvenciji a ne retko i o normativnom postupku. Iz rezultata ove analize koja je priključena izračunvanju glutinacije teksta u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku i koja je uvrštena u jedan drugi autorov rad³ vidi se da 35% ETJ u vesti u pravdi počinje sa tematizatorom, da je to čak u 42% slučajeva u Vjesniku, dok u Politici 28% ETJ počinje tematizatorom, itd. /vidi tabelu 2/. Znači da je u vestima relativno visok procenat zastupljenosti tzv. oštarih početaka ETJ, gde su i rupture u tekstu velike, red rečenica je relativno slobodan ili bolje rečeno, više je odredjen jukstapozicijom i semantički nego formalno i sl.

Slično je i sa razlikama u ostalim glutinatorima dva jezika. Medjutim, njihova intratekstualna frekvencija unutar nekog

oblika nije slobodna, već frekvencija glutinatora ponaša kao rastegljivi parametar, odnosno glutinatori se u neposrednoj uzajamnoj zavisnosti nadopunjuju do relativno stabilnog koeficijenta glutinacije teksta određenog žanra.

U informativnim oblicima je koeficijent glutinacije teksta oko 1 do 1,5 /vidi tabelu 1 i 3/. U ovaj indeksni okvir se ne uklapa jedino intervju koji je dijaloškog karaktera sa dosta narativnih elemenata. Takvi tekstovi imaju jače izraženu glutinaciju, pa je i koeficijent glutinacije informativnog intervjua viši od proseka i on iznosi 1,99 u slovačkim tekstovima, odnosno 1,90 u srpskohrvatskim tekstovima.

Glutinativna diferencija između slovačkih i srpskohrvatskih novinarskih tekstova je neznatna, što nagoveštava zajednički tekstotvorački kulturni kontekst, tradiciju, tipološke odrednice jezičkog materijala u kojem se otelotvoruju verbalne poruke i sl. Nešto viša glutinativna diferencija (0,40) je kod obaveštenja. Glutinacija teksta u ovom novinarskom žanru u srpskohrvatskom jeziku iznosi 1,10 i u odnosu na slovačku situaciju gde ona iznosi 1,50 to signalizira niži tempo teksta u srpskohrvatskom jeziku. U svim analiziranim tekstovima je glutinacija teksta u srpskohrvatskom jeziku nešto niža nego u slovačkom jeziku. To se može objasniti upotrebom pronominalnog tematizatora ili emfatičkog tematizatora u srpskohrvatskom jeziku na mestu gde se u slovačkom jeziku obično javlja tranzitivizator koji ima višu empirijsku vrednost koeficijenta glutinacije. Takvi kontakti susednih ETJ su mekši, neposredniji i dinamičniji od navedenih za srpskohrvatsku situaciju, gde je ruptura između ETJ veća.

Ova skoro programska orijentacija je narušena jedino kod reportaže i novinske kritike, gde je koeficijent glutinacije teksta ovih oblika viši nego u slovačkom jeziku.

Glutinacija teksta u analitičkim novinarskim oblicima se kreće od 1,5 do 2 /vidi tabelu 4/ pošto se ovde koriste i eksplikativni postupci. Jedino je glutinacija teksta u novinskoj recenziji nešto niža od proseka za analitičke oblike.

Visoka glutinacija je i kod beletrističkih novinarskih tekstova /vidi tabelu 5/, gde je struktura teksta već komplikovanija i ovi

oblici već predstavljaju granične oblike na prelazu ka umetničkom načinu izražavanja. Koriste se više i narativni postupci sa dinamičnijim glutinatorima tako da je glutinacija teksta ovde već češće prelazi i empirijsku vrednost 2.

Zaključak. Glutinacija teksta u novinarskim oblicima kako u slovačkom tako i u srpskohrvatskom jeziku predstavlja pouzdani signal žanrovske diferencijacije. Primena egzaktnog izračunavanja glutinacije omogućava brže i pouzdanije kontrastiranje tekstova u dva ili više jezika u uvodjenjem i nekih drugih kotekstualnih kategorija omogućava takodje naučno verifikovanu kontrastivnu analizu strukture tekstova.

I. Dudok: Glutinacija teksta novinarskih oblika...

Naziv novina	$\bar{x}_g$ vesti	$\bar{x}_g$ krat. vesti	$\bar{x}_g$ šire inform.
Pravda	1,26	1,00	1,60
Hlas ljudu	1,83	0,98	1,85
Politika	1,23	0,75	1,62
Dnevnik	0,96	0,83	1,04
Vjesnik	1,17	0,84	1,62

Tabela 1. Glutinacija teksta u vesti, kratkoj vesti i široj informaciji u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku

Naziv novinika	Tematizator	Emfat. temat.	Situativ	Tranzitivizator	Konektor
Pravda	35%	16%	30%	16%	1%
Politika	28%	32%	36%	3%	1%
Vjesnik	42%	18%	37%	3%	0%

Tabela 2. Frekvencija glutinatora u vesti u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku /izražena u procentima/

$\bar{x}_g$ jez.	obaveštenje	izveštaj	intervju	referat
slov.	1,50	1,53	1,99	1,52
sh.	1,10	1,37	1,90	1,27

Tabela 3.- Glutinacija teksta u informativnim novinarskim oblicima /osim onih koji su navedeni u tabeli 1/

jez. $\bar{x}_g$	uvodnik	komentar	glosa	recenzija	kritika
slov.	1,70	1,90	1,90	1,34	1,50
sh.	1,60	1,80	1,60	1,23	1,70

Tabela 4. Glutinacija teksta u analitičkim novinarskim oblicima

jez. $\bar{x}_g$	feljton	reportaža
slov.	1,90	1,70
sh.	1,55	2,10

Tabela 5. Glutinacija teksta u beletrističkim novinarskim oblicima.

Napomene

- 1 Tekstualni materijal je korišten iz sedam brojeva u radu navedenih novina koje izlaze na slovačkom i srpskohrvatskom jeziku.
- 2 Ovu situaciju narušavaju jedino Dnevnik i donekle Hlas l'judu zbog nedovoljne diferencijacije navedenih oblika unutar samog lista.
- 3 Reč je o radu na istraživanju teme Glutinacija teksta u slovačkom i srpskohrvatskom jeziku u okviru potprojekta SIZ-a za naučni rad Vojvodine Istraživanje slovačkog jezika.

Literatura

- DUDOK, M.: *Tekstlingvistika i glutinacija teksta. Kontrastivna jezička istraživanja.* Novi Sad 1983, s. 11 - 17.
- MIKO, F.: *Veta a text. In: Syntax a jej vyučovanie.* Nitra 1980, s. 415-425.
- MISTRÍK, J.: *Otázky glutinácie textu a jej merania. Jazykovedný časopis,* 19, 1968, s. 96 - 101.

R e s u m é

GLUTINÁCIA NOVINÁRSKÝCH ŽÁNROV V SLOVENČINE
A SERBOCHORVÁČINE

V príspevku sa konfrontuje väčšina najfrekvéntovanejších a najproduktívnejších, analytických a beletristických publicistických žánrov v súčasnej slovenčine a srbochorvátčine. Meraním a vypočítaním priemerných stupnov jednotlivých publicistických žánrov zistuje sa miera ich zhody v dvoch geneticky blízkych a typologicky podobných jazykoch akým slovenčina a srbochorvátčina. Relatívne vysoký stupeň zhody glutinácie v spravodajských a analytických žánroch hovorí o podobnom žánrovom povode a žánrovej stabilite v rámci národnej publicistiky. Väčšie rozdiely badať iba v hybridizačných beletristických publicistických žánroch, hlavne preto, že tu ako výrazný textotvorný činiteľ vystupujú individuálne činitele. Tiež aj v rámci štruktúry glutinačného poľa v publicistických textoch v slovenčine a srbochorvátčine je zaznamenaná kontrastná perspektíva. O zhode či rozdieloch pri glutinácii novinárskych textov v slovenčine a srbochorvátčine hovorí tiež aj päť prehľadných tabuliek v prílohe.

Ljubica Prčić (Subotica)

KOMPARATIVNA ISTRAŽIVANJA TERMINOLOGIJE RODBINSKIH VEZA U VIŠENACIONALNOJ SREDINI

Proučavajući kontrastivne nazive za srodstva u višenacionalnoj sredini - srpskohrvatski jezik (standard i dijalekat - štokavci, mlađji ikavci) i mađjarski jezik lako se dolazi do zaključka da je reč o jezicima iz dve jezičke grupe, potpuno različite. S jedne strane imamo indoevropsku jezičku zajednicu, a sa druge ugrofinsku. Između njih, prirodno, nema sličnosti, srodnosti što se vidi i po nazivu srodstva: otac-apa, majka-anya, nagyapa-deda, nagyanya-baba, teča-nagybácsi, tetka-nagynéni, brat-fiútestvér, sestra-leánytestvér.

Jezičke interferencije u ovim nazivima nastali su kada su ova dva naroda došla u kontakte, koji su doveli do zajedničkog življenja u mešovitim brakovima.

U ovom referatu biće govora samo o najbližim srođnicima, sa kojim se ispitanici sreću svakodnevno ili dosta često. Odabrane su tri generacije ispitanika: predškolska deca, učenici osnovne škole, kao i učenici srednje škole. Do naziva rodbinskih veza kod ispitanika predškolske ustanove došlo se u spontanom razgovoru, te se statistike neće praviti, brojčane i u procentima. Ispitanici u osnovnoj i srednjoj školi pismeno su anketirani, te se mogu dati brojčani podaci kao i dobijeni procenti.

Ispitanici u srpskohrvatskim kao i u mađjarskim odeljenjima su iz mešovutih brakova (Srbin, Hrvat i Mađjar), te govore oba jezika. Prvi jezik im je srpskohrvatski, a drugi mađjarski, ili im je prvi jezik mađjarski, a drugi srpskohrvatski.

U tabelarnom pregledu daće se nazivi rodbinskih veza u standardnom srpskohrvatskom jeziku, u dijalektu, žargonu, videće se uticaj mađjarskih naziva, kao i nemačkih preko mađjarskog u srpskohrvatskim odeljenjima. U mađjarskim odeljenjima uočićemo standardne mađjarske nazive, dijalekatske, kao i srpskohrvatske i nemačke.

Najfrekventniji su nadimci i hipokoristike zašto što su subjektivno obojeni, izražavaju bliskost, intimnost, ljubav,

naklonost, privrženost dece prema rodbini. Ovakvi nazivi su značajni i zbog kratkoće, konciznosti, uprošćenosti, fonološke i morfološke strukture, poneki nazivi su neobični, jednostavni za izgovor, prikladne sufiksacije, pa čak i dopadljivi svojim melodičnošću, podjednako u oba jezika.

TABELARNI PREGLED NAZIVA RODBINSKIH VEZA

Predškolska ustanova "Naša radost"

OOOR "Kolibri" - Subotica "Prozivka"

Srpskohrvatsko odeljenje

Madjarsko odeljenje

STANDARDNI SH JEZIK (deminutiv,
žargon,
hipokoristik)

DIJALEKAT

OTAC - tata, tatica,
babo, áale (ž.), apu,
apuci, apuka (m.), fater

čoča,
bačo, ranko
apám (m.)

APA-apuka,apuci,apucika,
apus,apuska,tata,tatica
(sh.),fater (n.)

MAJKA-mama, mamica, mamika (m.)
keva (ž.),anyu, anyuci, anyuka
(m.)

nana,mami
ca, mama,
anyam (m.)

ANYA-anyu,anyuci,anyuska,
anyuka,anyus,anyuska,
édesanya, mama,mamica (sh),
muterkann.kalk-muter+ka)

DEDA-dedica, deka, nagy-
tat, öregapa (m.)

dida

NAGYAPA-öreganya,nagytata,
ótata, apó,apóci, édestata,
tata, deda, dida (sh.)

BABA-baka, bakica,majka, maj-
kica, babika (m.), kalk od bab+
+ika, nagymama (m.)

májka,
mama

NAGYMAMA-öreganya, nagymama,
ómama, ómi,nagyi, mama,
mamuska, édesmama

TETAK-teča, bássi (m.)

tetak,
bácsi

NAGYBÁCSI=bácsi, bacsika,
batya, batyus

TETKA-tetkica, tetica,
nagynéni (m.), tanti (n.),
kalk od tant+i)

teta,teta,
tetica,nena

NAGYNÉNI-nagynénike, nena,
néni, nenuka,nenuska,tanti (n.)

BRAT-bata, batica, braca

braca,bato,
bačo,baćica,
brátác

FIÚTESTVÉR-bátya,batyka,batyus,
(stariji brat);öcsi,öcskös
(mladji brat), braco,bato,ba-
tica,batek (sh.)

SESTRA-sestrica,seka sekica, seja, seša,seška, hugi (m.)	seka,seka, sekica,na- ne, séla	LEÁNYTESTVÉR-nóvér,novérke, nena (starija sestra),higi. hugika,seka,sekica (sh), kistestvérke (mladja sestra)

U srpskohrvatskom odeljenju nabrojniji su nazivi za oca, majku i sestru, a u madjarskim odeljenjima za anya, fiútestvér i leánytestvér.

OV00 "Kizur Ištvan" - Subotica

<i>Srosjigrvatsko odeljenje</i>		<i>Madjarsko odeljenje</i>
STANDARDNI SH JEZIK	DIJALEKAT	
OTAC-tata,tato,tatica, stari,matori, ćale, ćalac (ž.), tati,apu- ci (m.)	-	APA-apa,apu,apuci,tata (sh.), tati (kalk od tat+i) ili skraćeno od tati (ca)-sh.
MAJKA-mama, mamica, keva, kevica (ž.), mami, mam (skraćenice) = m.	-	ANYA-anya, anyu, anyuci, mamika, mami, mama (sh.)
DEDA-deda,dida,deka,stari, nagytata, ópapa (m.), dedika (kalk od ded+ika-m.)	dida	NAGYAPA-nagytata,nagyapa, tata,tati, nagytati
BABA-majka,majkica, baba,baka,babinó (m.), kalk od bab+inó,nagymama, ómama (m.), nagyí (m), Palić baba (poticanje)	májka	NAGYANYA-mama, nagymama, nagyanya, nagyimmami, svéd- mama, zentamama (po poticanju)
TETAK-tetak, teča,po imenu šogor,šogi (nem.preko madjarskog)	tetak	NAGYBÁCSI-ime+bácsi,ime+ batya,batya,po imenu,batyus, nagybácsika, sógor, sogi
TETKA-tetka	-	NAGYNÉNI-ime+nena, ime+ néni,nena,nenus,po imenu, néni,ányi,ányika,angyó- dijalekat, zadnja reč sa slov. sufiksom - ó

BRAT-po imenu, brale, brátāc	brátāc	FIÚTESTVÉR-po imenu,bátya, batyus,batyuska, (stariji brat) öcsi,öcsili (mladji brat-za- nimljiv sufiks-li kao u turskom)
SESTRA-sestra,seka,seja, sestrica,sekica,po imenu	-	LEÁNYTESTVÉR-po imenu, nena (starija sestra)

U srpskohrvatskim odeljenjima najbrojniji su nazivi za babu 9, oca 9, a u madjarskim odeljenjima za tetku 11. i brata 10. Ovde se uočava da se po imenu zovu sestra i brat i to dosta često. Javlja se i mala smelost u oslovljavanju oca kvalifikacijom prema starosti - starosti - stari i matori, kao i za dedu stari. Izraz matori sadrži u sebi i dozu pežorativa što zvuči pomalo i nepristojno, neprikladno, no stari je blaži izraz, ali u svakom slučaju zvuči sa manje poštovanja.

Srednja škola - Obrazovni centar
društvenih delatnosti "Svetozar Marković"

<i>Srpskohrvatsko odeljenje</i>		<i>Madjarsko odeljenje</i>
STANDARDNI SH JEZIK (deminutiv, DIJALEKAT hipokratstik, žargon)		
OTAC-tata,tatica,tatko,tajo, tato,ta,tale,tajko,ćale (ž.) apa,apuci,apu,tati (m.)	-	APA-apa,apu,apuci,papa, tati,tata (sh.)
MAJKA-mati,mama,majka,ma, mami,mamac,anyu,anyuci,mami, mamikám (m.)	majka, mama	ANYA-anya,anya,anyuci,anyu- cika,anyuka,anyus,mami,ma- ma (sh.),muti (n.)
DEDA-dedica,deka,dedan,tata, tati,nagytata (m.)	dida	NAGYAPA-nagytata,nagyapa, ópapap,papa,apa,apó,ótata, tati
BABA-baba,baka,majka,majkica, bakica,baja,bakutan,mama,mami, nagymama,mamika,nagyi (m.)	nána, májka	NAGYANYA-nagymama,mama, nagyi,mami,mamó,nagymami, maméci
TETAK-po imenu, teča,čika	-	NAGYBÁCSI-po imenu,ime+ bácsi,batya;nagybácsi,ba- tya,bátya,batyus,nagyba,batyí, sógor

TETKA-tetka, teta, teja, tetana, tetica, tetkica, nena, nenika (m.)	-	NAGYNÉNI-po imenu, ime+néni i nena; nagynéni, nenus, né- nje.uz ime, ángyi (dij) ángyó (dij), teta, tetus (kalk od tet+sufiksa-us)-sh.
BRAT-brat, braco, bato, batika brale, bracko, burazer (ž.), mališa	braco	FIÚTESTVÉR-po imenu, batyus (stariji brat), öcso (mladji brat)
SESTRA-seka, seja	séla	LEÁNYTESTVÉR-po imenu, nén- je, nenus (starija sestra), hugi (mladja sestra)

U srpskohrvatskom odeljenju najbrojniji su nazivi za tetu (13) i za babu (12). Pretpostavlja se da u ovom uzrastu ispitanicima imponira druženje sa ocem, patrijarhalni pojam glave porodice, i vole babu jer joj se poveravaju i drži im stranu.

Neobično je čuti za babu bakutan (strani uticaj), tetana analogno Svetlana, što veoma lepo zvuči-dostojanstveno i s poštovanjem, zatim burazer, poznati žargon i na kraju mališa, kvalifikacija adekvatna nazivu malog brata, dodje i kao tepanje naziv, odmila.

U madjarskom odeljenju najbrojniji je naziv za tetku (10) i za tetka isto (10). Verovatno ispunjavaju želje i poverljivi su. Ovde se javlja i dijalekatski oblik kao veoma redak.

Kao što se iz tabele vidi terminologija za oslovljavanje direktne i bočne rodbine brojna je i raznovrsna. Najčešći su oblici hipokoristike i deminutiva. Pored toga čuju se i dijalekatski nazivi, žargoni, kao i izrazi sa jezičkim intreferencijama i kalkovi. Ovakvi slučajevi su i kod ispitanika u srpskohrvatskim i madjarskim odeljenjima.

Hipokoristici u srpskohrvatskom jeziku su sledeće konstrukcije: a/ skraćeni nazivi sufiksom - a (tata, mama, deka, baka, teča, tetka, bata, braca, seka, seša) i sl. b/ sufiks - ac (bratac, mamac) c/ sufiks - ko, d/ sufiksi *le, la*: sela, brale, e/ sufiks - ja: baja, ta-ja, teja, seja, f/ *samo prvi slog*: ma', ta'.

Morfološko-fonološka obeležja deminutiva uočavaju se u sufiksaciji: a/ *ica*:tatica, mamica, dedica, babica, tetica, batica, sekica, i sl. b/ sufiks-*če*:bapče od baba), *ć*/ Kalk sufiksom - *ika*: babika, batika.

Dijalekatske reči su: *čiča*, *bačo*, *ranko*, *máma*, *nána*, *dida*, *teta*, *téta*, *braco*, *bato*, *bačo*, *baćica*, *bràčāc*, *seka*, *séla* i sl.

Čuju se sledeći oblici žargona: *ćale*, *ćalac*, *keva*, *kevica*, *kevče*, *burazer*.

Jezičke interferencije između srpskohrvatskog i madjarskog jezika uočavaju se u primerima: *apa*, *apu*, *apuci*, *tati* (kalk), *apuka*, *anyu*, a *anyuci*, *mami*, *mamikám*, *anyuka*, *tati*, *nagytata*, *öregapa*, *nagy mama*, *mamika*, *nagyi*, *babika* (kalk), *bácsi*, *nena*, *nenika*, *hugi*, *batika* (kalk). Preuzimaju se madjarski oblici ili se adaptiraju. Nemački nazivi ušli su u SH jezik preko madjarskog: *fater*, *muti*, *tanti* (kalk). Ovako je u srpskohrvatskim odeljenima.

U madjarskim odeljenjima najviše je naziva za rodbinske veze u deminutivu i hipokoristici kao i u SH jeziku. Madjarski jezik ima zanimljive složene izraze za rodbinske veze kao i nemački jezik. Ove složene reči su kopulativno odredbenog tipa. Prvi deo je pridev *nagy*, *-öreg*, *-ó*, *-édes*, *-kis*, a drugi deo složenice je naziv u zavisnosti kome je upućen: *apa*, *anya*, *bácsi*, *néni*, *testvér* i sl. Prvi deo složenice je ustvari, izraz koji daje kvalifikaciju po starosti, veličini, bliskosti.

Hipokoristički se oblici tvore obično od drugog dela složene reči sa završetkom na vokal ili konsonant: *apu*, *anyu*, *mami*, *mama*; *apa*, *apu*, *papa*, *tati*, *papa*, *apó*, *tati*, *mami*, *mamó* (slove-sufiks); *bácsi*, *batya*, *bátya*, *batyi*, *batyus*, *néni*, *nena*, *nenus*, *nénje*, *batyus*, *öcsi*, *nénje*, *nenus*; od prvog člana: *nagyi*;:prvi član i deo drugog člana: *ómi*.

Deminutivi se formiraju od prvog sloga ili korena naziva sufiksacijom: *ci* (*apuci*, *apóci*, *anyuci*), - *cika* (*anyucika*, *apucika*), *auska*: (*apuska*, *anyuska*, *mamuska*, *nenuska*), - *ika* (*hugika*), - *ke* (*negynénike*, *kistestvérke*), - *ös* (*öcskös*), - *i* (*hugi*) i sl. Sufiksacija je bogatija nego u SH jeziku.

Dijelekatski naziv je jedan u više varijanata: ángyi, ángyika (deminutiv), ángyó (slov. sufiks).

Jezičke interferencije sa srpskohrvatskim jezikom u nazivima su redji nego u obrnutom slučaju. Koristi se: tata, tatica, mama, mamica, deda, dida, teta, tetus (kalk), braco, bato, batika, batek, seka, sekica i sl. Čuju se nazivi iz standardnog SH jezika i dijalekta. Uticaj nemačkog jezika vidi se u složenim nazivima srodstva: nagymama, nagy tata (Grossmutter, Grossvater)-bio bi to bukvalni prevod. Nazivi muter, muterka, vater, preuzeti su takodje iz ovog jezika. Tanti odgovara nemačkom Tante sa adaptiranim završetkom. Pokriva i naziv tetka, strina, ujna-agynéni. čini isto. Zanimljivo je da nemački naziv izraz Onkel kao pandan Tante ne koristi se. U tabeli smo videli nemački uticaj u reči šogor, šogi (deminutiv), koji su ponekad preuzeti i u SH odeljenju. Ovaj izraz u madjarskom pokriva šuraka, pašénoga, svaka, devera i zeta. Nasuprot tome ne stoji sógorasszony ili sógorno od nemačkog Schwager i Schwagerin.

Zapaženo je u korišćenju naziva po parovima: tata i apuci, tata i tatica, áale i stari, áalac i tato, tata i tatus, apuci i tata, tata i matori, mama i keva, mama i anyu, mama i mami, anyuci i mama, mama i keva, mama i mamica, bata i po imenu bato i braco, braco i mališa, batoi brale, batika i braco, seka i seja, ime i seja, baba i baja, majka i mami, deda i dida, dida i nagy tata, tetka i nena, nena i nenike i sl. Ovde je interferencija višestruka: standard i dijalekat, standard i madjarski jezik, dijalekat i madjarski jezik, deminutivi i hipokoristični oblici, kao i žargoni - u srpskohrvatskim odeljenjima.

Iste interferencije su primećene i u madjarskim odeljenjima sa manje primera: apu i apuci, tata i nagy tata, tata i tati, mama i nagy, sogi i batya, batyus i batya, anyuci i muti, apuci i apus, tata i tati, ime i naziv rodbine. Postoje i interferencija sa nemačkim jezikom, dokazom o nekadašnjem življenju Nemaca u ovim krajevima i kontaktu sa njima i u bračnim zajednicama.

Konparativna istraživanja terminologije rodbinskih veza u višenacionalnoj sredini dala su sledeće rezultate:

U srpskohrvatskom odeljenju osnovne škole bilo je 22 učenika. Broj naziva za rodbinske veze je 46. Od toga broja ima 3 dijalekatske reči (6,52%), tri žargona (6,52%), 12 reči madjarskog porekla (26,08%), 2 reči nemačkog porekla (4,34%). Najviše je naziva madjarskih (26,08%).

U madjarskim odeljenjima osnovne škole bilo je 23 učenika. Broj naziva za rodbinske veze 54. Od toga broja 3 su dijalekatski oblici (5,55%), reči SH porekla 4 (7,40%), nemačkog 2 (3,70%), složenice 7 (12,96%). U madjarskom odeljenju ima 8 naziva više nego u srpskohrvatskom odeljenju (17,39%).

U srpskohrvatskom odeljenju srednješkole bilo je 36 učenika. Koristili su 39 naziva. Od toga broja 9 dijalekatskih (23,07%), žargona 3 (7,69%), madjarskih naziva nema, nemačkih nema. Najviše madjarskih naziva 24 (61,53%).

U madjarskim odeljenjima bilo je 28 učenika. Broj naziva za rodbinske veze 57. To je za 16 naziva (41,02%) više nego u SH odeljenju. Od toga broja ima 1 dijalekatska reč (1,75%), srpskohrvatskih reči 3 (5,26%), nemačkih 2 (3,50%), složenica 9 (15,78%).

U srpskohrvatskoj terminologiji nazivi dijalekatski korišćeni su sledeći: otac-ćiča, baćo, ranko, nána, dida, máma, braco, bato, baćo, baćica, brátac, seka, sela. Izraz baćo pokriva i oca i starijeg brata, ima razlike i u akcentu sa standardom. U madjarskom jeziku zapažena je samo jedna dijalekatska reč angyi i varijante.

U SH jeziku smenjuju se tri žargona, dok ih u madj. jeziku nema.

Madjarski jezik ima složene oblike za neke rodbinske odnose kao u nemačkom jeziku, dok toga u SH jeziku nema (nagyanya - Grossmutter).

Kod ispitanika u SH odeljenjima u SH jeziku majka je mama, otac je tata, dok u madjarskom jeziku mama se kaže za babu, a tata za dedu. Naziv nena za tetku i sestru koristi se samo u dijalektu. znači madj. naziv nena pokriva i sestru i tetku. U dijalektu séla pokriva i naziv tetke i sestre.

U madjarskim odeljenjima nije bio SH naziva za tetka i tetku.

Ova komparativna istraživanja za ovakvu opsežnu materiju su samo kap u moru. No ostaje budućnosti da se vidi šta se još može učiniti u cilju produblјivanja i proširivanja terminologije rodbinskih veza.

S U M M A R Y

The paper deals with the terminology of kinship in a mixed linguistic milieu (Serbo-Croatian/Hungarian). Three groups of informants have been interviewed: kindergarten, primary school and secondary school children. All kinds of kinship have been examined. The results have shown that children growing in a mixed-marriage milieu use, together with the standard expressions (diminutives and hypocorisms), dialect and slang words as well as words from the non-native language also spoken in the family.

S e s i j a 6.

Ištvan Bogner, (Subotica)

EFIKASNOST NASTAVE STRANOG JEZIKA

1. Cilj ispitivanja

Predmet predstojećeg ispitivanja je efikasnost nastave nemačkog jezika - i to ne na planu usvajanja stručne terminologije, ni usvajanja pasivnog znanja iz određene struke ili razumevanje teksta uz pomoć rečnika. Tu se ispitivalo u kojoj meri su učenici sposobni da se izražavaju na nemačkom jeziku, kada je u pitanju praktična primena jezika.

Sastavljen je test na osnovu jezičke gradje koja je predviđena u 7. razredu osnovne škole. Udžbenik koji je korišćen za izradu testova je: Ginić/Čalić/Končarević, Nemački jezika za VII razred osnovne škole, IV izdanje, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva, Beograd 1984.

Testiranjem učenika želio sam utvrditi sledeće:

1. U kojoj meri su učenici 7. razreda savladali nemački jezik, tj. koji je deo te gradje postao njihovo aktivno znanje ovog jezika.

2. Šta je od tog znanja ostalo tokom daljeg školovanja?

2. Ispitanici

Testirano je ukupno 350 učenika. Testovi su podeljeni učenicima 7. i 8. razreda osnovne škole, učenicima I i II razreda Zajedničke srednje škole i oba razreda usmerenog obrazovanja. U usmerenom obrazovanju podeljeni su tekstovi učenicima Srednje medicinske škole (koja je snosila troškove testiranja), te učenicima pedagoškog i kulturološkog smera. Maternji jezici testiranih učenika su srpskohrvatski i mađarski. Zadaci u testovima su bili navedeni na oba jezika.

Pre ispunjavanja testova ispitanicima je naglašeno da su testovi anonimni, tako da nikako ne mogu uticati na njihove ocene, objašnjen je takodje i cilj ispitivanja, te su učenici zamoljeni da testove ispune samo po svom znanju savesno i samostalno. Za izradu je

dato vreme u trajanju jednog školskog časa.

Ipak, zbog neodgovornog odnosa nekoliko učenika, trebalo je isključiti iz vrednovanja 37 testova. Ispitanici uče nemački jezik kod često različitih nastavnika.

Po razredima je testirano sledeći broj učenika:

7. razred osn. škole -----	54 učenika
8. razred osn. škole -----	43 "
I razred ZŠ -----	46 "
II razred SZS -----	53 "
I razred usmerenog obr. -----	55 "
II razred usmerenog obr. -----	62 "

U k u p n o :   313 učenika

3. Jezički materijal testova

Test obuhvata sledeće komponente:

1.) Primena odredjenog/neodredjenog člana - učenici su trebali uvrstiti u jedan kraći tekst odredjeni/neodredjeni član.

2.) Prevod rečenica sa maternjeg na nemački jezik:
 Molim Vas, gde se može kupiti hleb? Sutra idemo u bioskop. On putuje za Beč. Ti čitaš novine. Oni su bili na moru. Juče sam kupio loptu. Ti se češljaš.

3.) Ispisati brojeve 13, 42, 150, 312

4.) Gradjenje futura (dve rečenice)

5.) Gradjenje perfekta sa slabim i jakim glagolima, glagolima sa naglašenim/nenaglašenim prefiksom (četiri rečenice)

6.) Gradjenje imperfekta sa jakim, slabim i modalnim glagolima (tri rečenice)

7.) Tvorba zavisnih rečenica sa veznicima *daß, wenn, als, weil i das* u funkciji odnosne zemanice.

Ova jezička gradnja svakako ne obuhvata celokupni jezički materijal koji je predvidjen nastavnim planom i programom, ali ipak

pruža mogućnosti za donošenje zaključaka na osnovu empirijskog istraživanja ove vrste.

4. Vrednovanje testova

Svi ovi zadaci su vrednovani bodovima, maksimum je 73 boda. U slučaju da su svi ispitanici postigli 100% rezultat ostvarili bi 22.849 bodova. Posle izvršenja vrednovanja svih testova broj postignutih bodova iznosi 13.475, a to predstavlja u proseku uspeh od 58,98%. Ovaj procenat za sebe zapravo ne govori mnogo. Na osnovu toga mogli bi smo zaključiti da je u pogledu praktičnog usvajanja jezika postignut "dobar" tj. srednji uspeh. Iz ovakvog "srednjeg" uspeha bi trebalo da proističe da medju testiranim učenicima najviše ima učenika sa dobrim uspehom. Medjutim, ispitanici sa dobrim uspehom (81 učenik) predstavljaju samo 25,87% svih ispitanih učenika.

Medju ispitanicima najviše ima odličnih učenika, tj. 129 (41,21%) i svega 9 učenika (2,87%) koji imaju slabu ocenu iz nemačkog jezika.

Da postignuti uspeh, tj. ocena iz predmeta ne odražava verno stvarno znanje učenika, kada je u pitanju praktična primena stranog jezika ukazuje razlika medju postignutim bodovima unutar iste grupe učenika:

Razred	Odlični (5)		Slabi (1/2)
	max.	min.	max.
7. raz.	73	12	51
8. "	72	50	33(1); 62(2)
I (ZSS)	65	6	20
II "	69	17	55
I (Us.)	73	32	10(2); 57(3)
II "	65	29	45

Na gornjoj tabeli su prikazani maksimalni i minimalni postignuti bodovi kod odličnih učenika i maksimalni postignuti bodovi najslabijih učenika unutar svoje grupe. Iz ovog pregleda se vidi da je nekoliko najslabijih učenika unutar svoje grupe, a to je slučaj kod

svih grupa, postigao znatno više bodova od minimuma bodova koje su ostvarili odlični učenici. Na primer u 7. razredu jedan odličan učenik je postigao svega 12 bodova, dok učenik sa nedovoljnim uspehom 51 bod.

To ukazuje, sa jedne strane, na neujednačenost kriterija prilikom ocenjivanja i sa druge strane na mogućnost da učenik postiže bolju ocenu na osnovu obrade jednog štiva, ili na osnovu jednog stručnog teksta, pri čemu praktično savladjivanje odredjenih jezičkih struktura ostaje zanemareno.

Imajući u vidu ove podatke valja detaljnije analizirati greške, a ne iskazati i analizirati uspeh učenika.

5. Analiza grešaka

Prilikom vrednovanja pravopisne greške nisam uzimao u obzir iz razloga što je cilj ispitivanja bio utvrdjivanje stepena usvajanja praktičnog znanja stranog jezika. Nije bila retka pojava, na primer, da je brojka 150 *hundertfünfzig* bila ispisana sa *-ich* na kraju, ili da je imenica pisana malim početnim slovom.

Analiza i prikaz svih grešaka bi mogla predstavljati studiju za sebe, stoga ću se ograničiti samo na najfrequentnije greške.

a) Neslavno prvo mesto u grešakama zauzima prevod rečenice *Molim Vas, gde se može kupiti hleb?* - 94 učenika uopšte nije rešilo zadatak (medju njima 22 odlična), a u 213 rečenica bilo je grešaka, tako da je ova rečenica pozitivno rešena svega u 1,91% (!). Učenici medicinske škole će možda, bez greške, formirati rečenicu "Der schluckreife Bissen wird durch die peristaltischen Bewegungen der Speiseröhre in den Magen befördert.", medjutim, ne ume da pita gde bi mogao da kupi hleba, da bi uopšte imao "schluckreifen Bissen" u ustima.

b) Po frekventnosti grešaka na drugom mestu stoji takodje prevod rečenice sa maternjeg jezika i to: *Ti se češljaš*. Pozitivno rešenje ovog zadatke je skromnih 57%. U 180 slučajeva učenici nisu pokušali da prevedu rečenicu a kod 78 učenika u prevodu se našla greška. Najčešće je stajalo umesto *dich* povratna zamenica *sich*. Ova greška bi se mogla objasniti razlikom u primeni povratnih glagola izmedju maternjeg i nemačkog jezika.

c) Na trećem mestu stoji tvorba perfekta. Otkriveno je 691 grešaka, u 339 rečenica nije uzet odgovarajući pomoćni glagol, u 403 slučaja je bilo greške u participu perfekta; i to valja dodati da 241 učenik uopšte nije pokušao da reši zadatak. Perfekt je rešen pozitivno samo u 21,36%. Po ovom zadatku vode u greškama učenici II razreda usmerenog obrazovanja - možda zbog toga što se perfekat uči u 6. razredu osnovne škole, te tokom daljeg školovanja nije se permanentno ponavljao.

d) Jedan od zadataka je bio prevod rečenice *On putuje za Beč*. Ovim zadatkom sam želeo utvrditi u kojoj meri učenici umeku koristiti jak glagol u prezentu kada dolazi do mućenja osnovnog vokala *a/ä*. Da to učenici nisu uspeli, svedoči činjenica po kojoj pozitivno rešenje ovog zadatka dostiže samo 39,93%. U 145 rečenica bilo je grešaka u glagolskom obliku, u više mahova učenici nisu preveli ime grada, ostavili su jednostavno Beč, - i takva greška se mogla naći kod odličnih učenika.

e) Učenici su trebali tri rečenice pretvoriti u imperfekt. Najviše se grešilo kod glagola *dürfen*. Zadatak je pozitivno rešen 50,70%. U 299 rečenica pogrešno su napisani glagolski oblici, u 164 testa nije stajalo nikakvo rešenje. Ovakav rezultat u gradjenju imperfekta može se tumačiti činjenicom da se u srpskohrvatskom jeziku ovaj glagolski oblik malo koristi, dok u savremenom mađarskom jeziku ovakav oblik ne postoji. Tu je u pitanju - znači - nedovoljno ukazivanje i uvežbavanje razlika između maternjeg i stranog jezika.

f) U primeni člana nadjeno je 1366 pogrešaka. Ovaj zadatak je rešen u 56,35%. Neslavnu pobedu u tome su odneli, opet, učenici II razreda usmerenog obrazovanja sa 340 grešaka, dok su učenici 8. razreda imali četiri puta manje grešaka, tj. "samo" u 80 slučajeva.

g) Od glagolskih oblika najbolje su uspeli da reše tvorbu futura. Procenat pozitivnog rešenja ovog zadatka iznosi 61,66%. U 55 slučajeva bilo je reške u obliku pomoćnog glagola, u 91 rečenici nije korišćen infinitiv, već glagol u ličnom obliku. Zadatak nije rešilo 94 učenika. Ovakav "dobar" uspeh u tvorbi futura može se objasniti time što se futur u svim jezicima (u srpskohrvatskom, mađarskom i u nemačkom) tvori analitički.

6. Zaključci

Na pitanje da li je nastava stranog jezika u pogledu praktične primene efikasna? - valja odgovoriti, na osnovu dobijenih rezultata, NE.

Mogući razlog je subjektivan faktor i to:

1. Neujednačenost kriterija prilikom ocenjivanja.
2. Zanemarivanje permanentnog ukazivanje na razlike u jezičkim strukturama između stranog i maternjeg jezika.

Objektivni faktori su sledeći:

1. Veliki broj učenika po odeljenjima (često različitih po maternjem jeziku).
2. Česta izmena nastavnika stranog jezika tokom školovanja usled neusklađenog školskog sistema.
3. Raskorak između obilnosti programa stranog jezika i malog broja časova po nastavnom planu.

Faktori subjektivnog karaktera mogli bi se otkloniti češćim održavanjem seminara i savetovanja, a za otklanjanje objektivnih faktora postoje dve alternative:

- ili smanjiti obim programa,
- ili povećati broj časova stranog jezika u nastavnom planu.

Ovakvo empirijsko ispitivanje služi samo za ukazivanje nekih nedostataka i ističe potrebu za naučnim pristupom u organizovanju nastave stranog jezika.

L I T E R A T U R A

1. Jergović, dr Mato, Jedinstvo rada i obrazovanja, Školska knjiga, Zagreb 1980.
2. Kremzer, Nikola, Osnove metodike nastave nemačkog jezika, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava, Beograd 1983.
2. Krneta/Potkonjak/Potkonjak, Pedagogija, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd 1965.

4. Nikičković, dr Radisav/Prodanović, dr Tihomir, Didaktika, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1974.
5. Prodanović et al., Istraživanje u nastavi, Pedagoška misao i praksa, II izdanje, RU "Radivoj Ćirpanov", Novi Sad, 1975.

Z u s a m m e n f a s s u n g:

Effektivität des Fremdsprachenunterrichts

Nach dem Programm für die 7. Klasse der Volksschule wurde ein Test zusammengestellt und unter den Schülern der 7. und 8. Klasse und den Mittelschülern, insgesamt 313 Schülern, ausgeteilt. Es ging um die Frage, in welchem Maße die Schüler die deutsche Sprache beherrschen, wenn es sich um ihre praktische Anwendung handelt, und wie lange bleibt das Gelernte ihr aktives Wissen.

So wurde die Verwendung des bestimmten /unbestimmten Artikels, die Bildung der Zeitformen (Präsens, Perfekt, Präterit und Futur) sowie die Bildung der zusammengesetzten Sätze mit *daß*, *wenn*, *als*, *weil* und *das* als Relativpronomen untersucht. Ebenso mußten Schüler einige einfache Sätze aus ihrer Muttersprache ins Deutsche übersetzen.

Nach der Auswertung der Teste war es festzustellen, daß die Effektivität des Fremdsprachenunterrichts im Hinblick auf die praktische Sprachverwendung als ungenügend zu bezeichnen ist. Von den möglichen 73 Fehlern eines Tests hat jeder Schüler im Durchschnitt 18,66 Fehler gemacht. Es ist noch zu erwähnen, daß unter den gefragten Schülern die meisten (41,21%) die beste Note aus Deutsch hatten.

P r i l o g :

Prikaz grešaka po razredima:

Razred:	7	8	9	10	I	II	Ukupno:
1.	170	80	296	293	187	340	1366
2. a)	21	4	27	34	22	37	188
-	15	6	12	5	2	3	
b)	16	17	25	41	18	33	182
-	10	2	5	8	3	4	
c)	19	7	55	58	27	47	307
-	22	8	15	18	8	23	
d)	24	23	32	32	15	22	203
-	14	3	8	12	6	12	
e)	6	5	8	19	13	29	189
-	31	4	28	24	5	17	
f)	44	8	61	38	31	65	364
-	29	31	16	21	4	16	
g)	14	5	9	21	16	13	258
-	28	32	30	26	18	46	
3.	65	18	60	34	25	23	225
4. PG	24	-	7	6	11	7	240
Inf.	15	10	21	13	11	21	
-	26	2	12	35	3	16	
5. PG	80	9	43	43	62	102	932
PP	83	39	65	64	52	100	
-	55	11	59	63	22	31	
6.	56	15	31	63	56	78	481
-	28	7	51	33	10	35	
7. a)	5	11	12	25	21	14	155
-	7	4	25	14	3	14	
b)	11	11	9	26	12	19	165
-	11	2	25	11	12	16	
c)	13	4	15	24	19	17	173
-	14	5	27	11	8	16	
d)	18	6	11	26	20	23	180
-	8	7	27	11	8	15	
e)	28	6	12	29	15	18	202
-	12	7	27	12	14	22	
Ukupno:	1022	409	1166	1193	759	1294	5843

Objašnjenje za prethodnu tabelu:

U prvom redu uvek je označen broj grešaka u datom zadatku.

- ovim znakom je obeležen broj nerešenih zadataka

PG = pomoćni glagol

PP = particip perfekta

Inf. = infinitiv

Indeks grešaka:

RAZRED	Broj učenika	Greške	Indeks
1.) 8. raz. osn. šk.	43	409	9,51
2.) I usm. obr.	55	759	13,80
3.) 7. osn. škole	54	1022	18,72
4.) II usm. obr.	62	1294	20,87
5.) II ZSŠ	53	1193	22,50
6.) I ZSŠ	46	1166	25,34
Ukupno:	313	5843	18,66

Sastav ispitanih učenika po oceni iz nemačkog jezika:

Razred / Uspeh :	5	4	3	2	1 /	Ukupno:
7. r. osn. šk.	16	10	11	10	7	54
8. osn. šk.	15	9	8	10	1	43
I ZSŠ	18	2	16	9	1	46
II ZSŠ	22	5	18	8	-	53
I usm. obr.	35	12	7	1	-	55
II usm. obr.	23	11	21	7	-	62
Ukupno:	129	49	81	35	9	313

Vesna Berić (Novi Sad)

SITUATIVNE I DIREKTIVNE DOPUNE U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

1.1. Kontrastivni aspekt situativnih i direktivnih dopuna ili jednom rečju lokalnih dopuna po Schulz-Griesbach-ovoj ili prostornih dopuna po Duden-u, dosta je važan, jer su rečenice ove vrste veoma frekventne u nemačkom jeziku (Duden). Stoga je i njihova pravilna upotreba vrlo značajna. Reč je zapravo o situativnim dopunama kao dopunama za mesto i direktivnim dopunama kao dopunama za pravac. Treba dodati da svaka klasa dopuna sadrži jedan pronominalni ili adverbijalni element: tzv. anaforu koja je zapravo jedan element sa abstraktnom referencom. Standardno pravilo u nemačkom jeziku za radnju u mestu je dativ, dok se akuzativom označavaju promene mesta radnje. Osim padežnim sintagmama obe dopune tj. svaka ponaosob može da bude izražena adverbom.

1.2. Istraživanja su vršena na korpusu Instituta za nemački jezik u Mannheim-u (1). Reč je o tzv. Valentnom registru manhajmskog korpusa koji može da se smatra reprezentativnim za današnji nemački jezik kako u odnosu na istražena dela isto tako i u odnosu na registrovan broj primera. U ovom izdvojenom korpusu sadržane su samo situativne i direktivne dopune čiji broj iznosi oko 500 primera. Verbalnu osnovu analize sačinjavaju najfrekventniji glagoli u nemačkom jeziku (što je istovremeno karakteristika i srpskohrvatskim ekvivalenta) i to 110 glagola sa situativnim i 112 glagola sa direktivnim dopunama.

1.3. Korpus je preveden na srpskohrvatski i na osnovu prevoda utvrđeni su kriterijumi za podelu na podgrupe odnosno klasifikovanje prevodnih ekvivalenata. Od prvobitnih 515 primeraka situativnih (261) i direktivnih (254) dopuna, nakon klasifikovanja ostalo je 235 direktivnih i 237 situativnih dopuna. Ostao je znači jedan sasvim dovoljan korpus, na osnovu čije analize dobijeni rezultati istraživanja mogu da predstavljaju materijal za donošenje relevantnih zaključaka.

2.1. Situativne dopune su po svojim osobinama statične dopune, a statičnost se odnosi i na promenu mesta u prostoru. Znači da u okviru statičnog mesta može da postoji dinamika (primer 8a). Situativne dopune izražene dativnom u nemačkom jeziku daju kao prevodne ekvivalente lokativ, genitiv, akuzativ, instrumental i dativ, dok je situativna dopuna izražena adverbom u nemačkom jeziku iskazana u srpskohrvatskom jeziku (u daljem tekstu SH) takodje adverbom.

Situativne dopune inače imaju u nemačkom jeziku anaforu DA, DESHALB, a u SH OVDE, OVUDA, TADA, TU, ZATO.

U oblasti situativnih dopuna grupisalo se šest vrsta prevodnih ekvivalenata.

2.1.1. Na prvom mestu po broju primera nalaze se prevedeni ekvivalenti situativnih dopuna izraženi lokativom, s obzirom da njihov broj predstavlja 46,68% od celokupnog broja situativnih dopuna.

1a. Der Wettkampf drückt sich in Statistiken auf.	1b. Takmičenje se održava u statistikama.
2a. Ich liege im Gras.	2b. Ležim u travi.
3a. Ein Einwand erhebt sich in der Diskussion.	3b. U diskusiji se javlja jedan prigovor.
4a. Der Held fällt im Kampf.	4b. Junak pada u boju.
5a. Der Soldat hängt an der Linde.	5b. Vojnik visi na lipi.
6a. Die Straßenbahn hält an der Ecke.	6b. Tramvaj staje na uglu.
7a. Sie liegt auf dem Bett.	7b. Ona leži na krevetu.
8a. Ich schaukele auf dem Ast.	8b. Ljuljam se na grani.
9a. Ein Geruch ist in der Luft.	9b. U vazduhu se oseća miris.
10a. Er sitzt in einer Gaststätte.	10b. On sedi u jednoj gostionici.
11a. Er steht auf halbem Weg.	11b. On stoji na pola puta.
12a. Der Mann steht an der Tür.	12b. Čovek stoji na vratima.
13a. Drei Plätze sind vorhanden im Flugzeug.	13b. Postoje tri mesta u avionu.

Na području nemačkih situativnih dopuna izraženih lokativom u SH najzastupljenije su po frekvenciji javljanja tri propozicije: IN sa prevodom U u 50,47%, zatim AUF sa prevodom NA u 30,47% i na

U preostalim nekoliko registrovanih i delom navedenih primera ima npr. idioma (Ich bin dabei! ili Ich sitze dabei.) čiji je broj u svakom slučaju nedovoljan da bi mogao da posluži kao osnova za stvaranje zakonomernih zaključaka.

2.1.2. Srpskohrvatski prevodni ekvivalenti izraženi genitivom uvedeni su u nemačkom jeziku raznovrsnim prepozicijama i to dva sa genitivom (oberhalb, außerhalb), četiri sa dativom (bei, seit, nach, zu), sedam sa dativom i akuzativom (hinter, auf, neben, über, unter, zwischen, vor), jedan sa dativom (zu) i jedan ide sa akuzativom (um), npr.

19a. Die Grenze fäng vor der Küste an.	19b. Granica počinje ispred obale.
20a. Er befindet sich außerhalb der Wurfweite.	20b. On se nalazi izvan domaćaja.
21a. Eine neue Aufgabe erwächst nach der Konferenz.	21b. Posle konferencije nastaje /iskrsava novi zadatak.
22a. Sportdiplome hängen über seinem Bett.	22b. Sportske diplome vise iznad njegovog kreveta.
23a. Er hält zwischen fremden Autos.	23b. On staje između nepoznatih automobila.
24a. Er lehnt neben dem Fenster.	24b. On je iskrivljen pored prozora.
25a. Ein Halunke steckt hinter dieser Sache.	25b. Jedan nitkov stoji (čuči) iza ove stvari.

Bez obzira na činjenicu sa kojim padežom ove prepozicije idu u nemačkom jeziku, svi ovi prepozicionalni izrazi prevode se na SH, skoro po pravilu, genitivom.

2.1.3. Jedna grupa nemačkih situativnih dopuna uvedenih prepozicijama koje idu samo sa dativom (von, mit) i onima koje idu sa dativom i akuzativom (auf, vor, unter), prevodi se na SH instrumentalom, npr.:

26a. Der Autobus hält vor der Siedlung.	26b. Autobus staje pred naseljem.

27a. Ein Industrieller findet sich unter den Gästen.	27b. Medju gostima se nalazi jedan industrijalac.
28a. Er sitzt am Tisch.	28b. On sedi za stolom.
29a. Die Dame sitzt vor ihm.	29b. Dama sedi pred njim.
30a. Er steht vor einer Frage.	30b. On stoji pred jednim pitanjem.

Broj registrovanih primera je u nemačkom korpusu zaista mali (svega 12), da bi mogao da posluži za stvaranje zaključaka, osim činjenice da predstavljaju faktografski podatak. Treba, međutim, istovremeno napomenuti da su u pitanju i kolokvijalno vrlo uobičajeni i frekventni primeri.

2.1.4. Četvrtoj grupi situativnih dopuna izraženih u nemačkom jeziku isključivo dativom pripadaju srpskohrvatski prevodni ekvivalenti u akuzativu, npr.:

31a. Er setzt sich im Sessel auf.	31b. On seda u fotelju.
32a. Sie drängten sich an der Universität.	32b. Oni su navalili na univerzitet.
33a. Es geschah am Donnerstag.	33b. To se desilo u četvrtak.
34a. Das Flugzeug landet auf dem Flugplatz.	34b. Avion se prizemljuje na aerodrom.
35a. Ich verschwinde im Haus.	35b. Ja klisnem u kuću.

2.1.5. Samo u tri primera nemačkih situativnih dopuna iskazan je prevodni ekvivalent u SH dativom, npr.:

36a. Der Platz liegt dem Friedhof gegenüber.	36b. Teren (mesto leži/ nalazi se nasuprot groblju.
37a. Großvater entschuldigt sich bei seinem Sohn.	37b. Deda se izvinjava svome sinu.

Treba istaći da u ovom nemačkom primeru, klasifikovanom kao situativna dopuna, prevodni ekvivalent u SH je zapravo intencioni dativ.

2.1.6. Skoro jedna trećina svih nemačkih situativnih dopuna iskazana je na ispitivanom korpusu adverbom, što je onda isto iskazano adverbom i u srpskohrvatskim prevodnim ekvivalentima, npr.:

38a. Der Kampf geht bald an.	38b. Borba uskoro započinje.

39a. Etwas geschieht hier.	39b. Nešto se dešava ovde.
40a. Der Grundsatz herrscht hier.	40b. Ovde vlada princip.
41a. Die Ämter schließen am Abend.	41b. Biroi se zatvaraju uveče.
42a. Der Geburtstag ist heute.	42b. Rodjendan je danas.
43a. Das Gespräch findet hier statt.	43b. Razgovor se ovde održava.

Kontrastivna analiza pokazuje da su u pitanju prevodni adekvati a ne samo prevodni ekvivalenti.

2.1.7. Nemačka situativna dopuna (2) može da bude iskazana nominalnom frazom u akuzativu, što je na istraživanom korpusu registrovano samo za dva glagola: *dauern* i *betragen*:

44a. Das dauert zehn Minuten.	44b. To traje deset minuta.
45a. Die Entfernung beträgt hundert Kilometer.	45b. Udaljenost iznosi sto kilometara.

2.2.1. Tabela pokazuje da se grupa prepozicionalnih izraza u ulozi situativnih dopuna u nemačkom jeziku nalazi skoro bez izuzetaka u dativu, kada se izuzmu dva primera registrovana u genitivu i jedan u akuzativu:

Nemački		Srpskohrvatski	
DATIV	(105)	LOKATIV	
GENITIV	(2)	GENITIV	
DATIV	(31)		
DATIV	(13)	INSTRUMENTAL	
DATIV	(12)	AKUSATIV	
AKUSATIV	(1)		
DATIV	(3)	DATIV	
ADVERB		ADVERB	

2.2.2. Prevodni ekvivalenti u SH pružaju naizgled jednu mnogo šarolikiju sliku, jer se kao ekvivalenti u SH javljaju osim dativa još i lokativ, genitiv, instrumental i akuzativ. Medjutim, pri tome treba imati na umu da i lokativ i instrumental označavaju u SH "mesto celog toka ostvarenja datog glagolskog značenja" (3). Istovremeno ne treba izgubiti iz vida jednu drugu činjenicu iz

dijahronog razvoja jezika: germanski dativ počiva delimično na ievr. dativu a delimično na ievr. lokativu i instrumentalu. To znači da nemački dativ sadrži u sebi dativ, lokativ i instrumental, pri čemu su poslednja dva padeža, tj. lokativ i instrumental sačuvani u slovenskim jezicima odnosno u SH.

2.2.3. U vezi sa prirodom akuzativa treba istaći da akuzativ u SH ima lokaciono, prostorno značenje, kao što se i genitivom izražavaju prostorni odnosi. (4).

2.2.4. Posebnu grupu situativnih dopuna predstavljaju primeri izraženi adverbom u nemačkom i SH. Kontrastivno posmatrano nema nikakvih problema, jer je reč o prevodnom adekvatvatima.

3.1. Direktivne dopune imaju svoju anaferu u nemačkom jeziku i to adverbe DA (HIN) i VON DA, VON DORT, dok su u SH adverbni ODAVDE, ODANDE, OBUKA, ONUDA, OTUDA.

3.2.1. Prevodni ekvivalenti direktivnih dopuna u SH najčešće su iskazani akuzativom. Pri tome treba istaći da su svi izvorni akuzativi, uvedeni prepozicijama koje zahtevaju ili samo akuzativ (gegen, durch) ili onima koje mogu da zahtevaju i dativ (an, auf, in, über, unter, vor), iskazani u SH, bez izuzetka, akuzativom, i to u 80,37% slučajeva. Npr.:

46a. Er blickt auf die Straße.	46b. On gleda na ulicu.
47a. Der Feind brach in die Grenzgebiete ein.	47b. Neprijatelj je upao u granične oblasti.
48a. Die Kontrolle erstreckt sich über alles.	48b. Kontrola se proteže na sve.
49a. Ihr Geburtstag fällt auf den Samstag.	49b. Njen rođendan pada u subotu.
50a. Er fliegt in die Luft.	50b. On leti u vazduh.
51a. Sie geht durch den Park.	51b. On ide kroz park.
52a. Er kommt durch eine schöne Gegend.	52b. On dolazi kroz jedan lep kraj.
53a. Er schlägt gegen den Ast.	53b. On udara u granu.
54a. Wir treten vor die Tür.	54b. Mi stupamo pred vrata.
55a. Die Atomenergie tritt an ihre Stelle.	55b. Na njeno mesto stupa/dolazi atomska energija.

Jedan odredjen broj direktivnih dopuna iskazan je u nemačkom jeziku dativom i to u 19,63%, čiji su prevodni ekvivalenti u SH dati u akuzativu odnosno stoje u akuzativu, npr.:

56a. Sie fährt nach Griechenland.	56b. Ona putuje u Grčku.
57a. Die Fahne flattert aus dem Fenster.	57b. Zastava leprša kroz prozor.
58a. Er kommt zur Taufe.	58b. On dloazi na krštenje.

Drugu grupu, po broju zastupljenih primera, čine direktivne dopune čiji su prevodni ekvivalenti u SH iskazani genitivom, a čine 21,52% svih registrovanih direktivnih dopuna. Npr.:

59a. Er springt vom Stuhl auf.	59b. On skače sa stolice.
60a. Licht fällt aus seinem Zimmer.	60b. Svetlo dopire iz njegove sobe.
61a. Das Stahlband gleite über Rollen.	61b. Čelična traka klizi preko točkića.
62a. Die Bahnebene dreht sich um die Erdachse.	62b. Željeznička ravan se okreće oko zemljine ose.
63a. Der Vorstoss richtet sich gegen die Rheingrenze.	63b. Napad je uperen protiv granice Rajne.
64a. Ich wohne bei Hanna.	64b. Stanujem kod Hane.

Direktivne dopune navedene grupe su inače uvedene u nemačkom jeziku prepozicijama AUS (najčešće), VON, ÜBER, UM, GEGEN, BEI, HINTER, AN, BIS, VOR i nalaze se najvećim delom u dativu (preko 74% primera) i delom u akuzativu.

3.2.3. Na trećem mestu po frekvenciji zastupljenih primera nalaze se direktivne dopune izražene prevodnim ekvivalentima u dativu u SH, npr.:

65a. Der Satellit fliegt zum Mars.	65b. Satelit leti ka Marsu.
66a. Er geht zur Tür.	66b. On ide prema vratima.
67a. Er läuft zu den anderen.	67b. On trči drugima.
68a. Er schleicht sich ans Telephon.	68b. On se prikrada telefonu.
69a. Die Pommerns wandern nach Rostock.	69b. Pomeranjanjanci putuju ka Rostoku.

U registrovanim primerima direktivne dopune su uvedene prepozicijama AN, NACH i ZU, s tim da su dve u akuzativu, a ostali u dativu.

3.2.4. Grupa nemačkih direktivnih dopuna uvedena prepozicijama AUF, GEGEN i IN u dativu i akuzativu ima u SH kao prevodne ekvivalente lokativ i sadrži veoma mali broj primera.

70a. Sie tippt gegen das Bild.	70b. Ona lupka po slici.
71a. Diese Lebendigkeit kommt in keiner Wirklichkeit vor.	71b. Takva živost se ne javlja ni u jednoj stvarnosti.
72a. Sie wohnen in einer Stadt.	72b. Oni stanuju u gradu.

3.2.5. Samo u dva primera nemačkih direktivnih dopuna sa prepozicijom (NACH), utvrđen je instrumental kao prevodni ekvivalent u SH, npr.:

73a. Er greift nach ihm.	73b. On poseže za njim.
74a. Sie langt nach der Zeitung.	74b. Ona poseže za novinama.

3.2.6. Direktivne dopune mogu da budu izražene i adverbom koji je takodje zastupljen i u prevodnim ekvivalentu u SH, npr.:

75a. Die Flasche fällt herunter.	75b. Flaša pada dole.
76a. Er fliegt zurück.	76b. On leti nazad.
77a. Der Lorenz geht weiter.	77b. Lorenc ide dalje.
78a. Das Zitat paßt dorthin.	78b. Citat tamo pristaje.
79a. Ich stelle mich dahin.	79b. Ja se nameštam tamo.
80a. Ihr Schwerpunkt bewegt sich vorwärts.	80b. Njeno težište se pomera napred.

3.3. Tabelarno prikazan odnos direktivnih dopuna u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku daje sledeću sliku:

Nemački		Srpskohrvatski
AKUZATIV	(86)	AKUZATIV
DATIV	(21)	
DATIV	(38)	GENITIV
AKUZATIV	(13)	
DATIV	(15)	DATIV
AKUZATIV	(2)	
DATIV	(5)	LOKATIV
AKUZATIV	(2)	

Nemački	Srpskohrvatski
DATIV (2)	INSTRUMENTAL
ADVERB	ADVERB

3.3.1. Pada u oči činjenica da su direktivne dopune na istaživanom materijalu registrovane u skoro podjednakom broju slučajeva u akuzativu (55,97%) i u dativu (44,03%) u nemačkom jeziku. U SH prevodni ekvivalenti se u najvećem broju slučajeva nalaze u akuzativu.

Od svih direktivnih dopuna u nemačkom jeziku, koje se nalaze u akuzativu, njih 83,49% daje u SH takodje akuzativ! Izvestan broj direktivnih dopuna u dativu - 11,41% - daje u SH kroz prevodne ekvivalente isto dativ.

3.3.2. Uzimajući u obzir činjenicu da je genitiv u SH i "padež dilja i mesta toka radnje u celini" (5) ne iznenadjuje podatak da određena grupa dativa i akuzativa daje genitiv kao prevodni ekvivalent u SH (zastupljen u 27,71% slučajeva).

3.3.3. U okviru direktivnih dopuna izvestan broj primera u dativu (11,95%) - uz svega 4 primera akuzativa - daje kao prevodne ekvivalente dativ, lokativ i instrumental. Javljanje dativa kao prevodnog ekvivalenta je sasvim razumljivo, s obzirom da se zna da je dativ ciljni padež (6).

4.1. Na osnovu celokupnih navedenih izlaganja mogli bi da se izvedu sledeći zaključci.

4.2. Situativne dopune su u nemačkom jeziku izražene najčešće dativom čiji se prevodni ekvivalent u SH manifestuje najčešće lokativom i to u 61,40% slučajeva, a registrovani su primeri sa instrumentalom i dativom.

4.3. Direktivne dopune izražene akuzativom daju u SH kao prevodni ekvivalent u više od polovine primera odnosno 58,15% slučajeva akuzativ. Medjutim, direktivne dopune mogu u nemačkom da budu prikazane i dativom te se kao prevodni ekvivalenti nemačkog dativa a i akuzativa u SH javlja genitiv, dativ, lokativ i instrumental.

4.4. Stalno morfološko obeležje mesnih padeža su prepozicije. Ritmičnost određenih prepozicija je uslovljena na prvom mestu

kazusom koji zavisi od rekcije, a ova je uslovljena valentnošću. Znači da stepen zavisnosti ima pravac s desna na levo. Iz toga proizilazi da je odredjenost za ovaj ili onaj kazus uslovljena u krajnjoj liniji ekskluzivno valentnošću glagola odnosno da je pravac kretanja uticaja s leva na desno.

4.5. Bez obzira na relativnu ili apsolutnu statičnost odnosno dinamičnost situativnih i direktivnih dopuna, one se u SH manifestuju padežnim kategorijama za obeležavanje mesnih odnosa: genitivom, dativom, akuzativom, instrumentalom i lokativom.

4.6. Iako su u najvećem broju slučajeva u pitanju jezičke univerzalije, naime dativ daje lokativ, instrumental i dativ, a akuzativ daje akuzativ, ostaje otvoreno sledeće pitanje: da li postoji reciprocitet oblika? Odgovor na ovo pitanje bi mogli da daju nemački prevodni ekvivalenti situativnih i direktivnih dopuna u SH, znači obrnuta ispitivanja. Samo ovakva dodatna istraživanja bi mogla da pruže kompletni dvosmerni refleks ovog problema odnosno pruže osnovu za stvaranje zakonomernih zaključaka.

PRIMEDBE:

1. Ovim istraživanjima prethodilo je jedno ispitivanje obavljeno na materijalu "Malog valentnog leksikona nemačkih glagola" od Ulriha Engela i Helmuta Šumahera. Rezultati ispitivanja su izneti na "Susretu jugoslovenskih i nemačkih germanista" u Dubrovniku od 30.IX do 4.X 1984.godine objavljeno: DAAD, Dokumentation Materialien, 5/1986., 124-130.
2. Prilikom klasifikovanja ovih primera odstuljeno je od prvobitno primenjenog principa da se primeri klasifikuju prema prevodnim ekvivalentima u srpskohrvatskom jeziku zato što su oni iskazani genitivom koji je oper diktiran činjenicom da mu prethodi kvantifikator: deset, tri, jedan, sto.
3. up. Ivić, M. Jedno poglavlje iz gramatike našeg modernog jezika-sistem mesnih padeža, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. II (1957), 151, 154.
4. Ivić, M., o.c., 146
5. Ivić, M., o.c., 153
6. Ivić, M., l.c.

SITUATIV - UND DIREKTIVERGÄNZUNGEN
IM DEUTSCHEN UND SERBOKROATISCHEN

Vesna Berić, (Novi Sad)

Die Untersuchung des Valenz-Registers des Mannheimer Korpus im Bezug auf die situativen (235) und direktiven (237) Ergänzungen mit 110 bzw. 112 Verben ergab das folgende Ergebnis:

a. die situativen Ergänzungen werden im Deutschen am häufigsten durch einen präpositionalen Dativ ausgedrückt, dessen Übersetzungsäquivalente im Serbokroatischen (=SK) zu 61,40% durch einen Lokativ wiedergegeben werden (wobei auch einige Beispiele im Instrumental und Dativ registriert wurden).

b. die Direktivergänzungen im Akkusativ haben als Übersetzungsäquivalente im SK zu 58,15% - auch einen Akkusativ. Da sie im Deutschen auch manchmal im Dativ stehen können, kommen im SK als Übersetzungsäquivalente des deutschen Dativs und Akkusativs Genitive, Dative und Lokative und Instrumentale vor.

c. Das Vorkommen bestimmter Präpositionen hängt in erster Linie vom Kasus ab, der von der Rektion abhängig ist, und diese ist wiederum von der Valenz des Verbs abhängig. D.h. daß die Entscheidung für diesen oder jenen Fall im Grunde genommen vor der Verbvalenz regiert wird.

d. Unabhängig von der relativen oder absoluten Statizität bzw. Dynamizität der Situativ - und Direktivergänzungen werden sie im SK durch Fälle zur Bezeichnung der lokalen Beziehungen ausgedrückt (Genitiv, Dativ, Akkusativ, Instrumental und Lokativ).

e. Obwohl sich in der überwiegenden Mehrheit der untersuchten Fälle die Sprachuniversalien widerspiegeln, nämlich der deutsche Dativ (der sonst Dativ, Lokativ und Instrumental aus der Indoeuropäischen beinhaltet) gibt im SK Dativ, Lokativ oder Instrumental, und der deutsche Akkusativ gibt im SK Akkusativ, bleibt die Frage offen ob es eine Reziprozität der Formen gibt. Eine umgekehrte Untersuchung würde vielleicht die Antwort auf diese Frage geben und einen vollständigen Überblick über dieses Problem anbieten und so eine Grundlage für gesetzmäßige Schlüsse schaffen.

Ličen Marina (Novi Sad)

FUNKCIJA PARTIKULA U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM

U poslednje vreme sve se češće čuje mišljenje da su partikule kao JA, DOCH, MAL, DENN, WOHL i dr. ilokutivni indikatori. Helbig, napr. u najnovijem izdanju svoje gramatike, toj temi posvećuje celo jedno poglavlje. Pod izrazom "ilokutivni indikator" se pritom podrazumeva signal pomoću kog, odn. na osnovu kog se mogu identifikovati razni tipovi govornih činova kao što su: molbe, pretnje, izvinjenja, uputstva i dr. Činjenica je, naime, da su mnogi iskazi nedovoljno markirani u pogledu njihove komunikativne funkcije. Pogotovu od toga pate izolovane rečenice u pismenoj formi, gde intonacija otpada. Tako npr. rečenica: *Pas ujeda* može da poprimi komunikativno značenje upozorenja, vajkanja, strepnje, molbe, pretnje itd, up:

Upozorenje: Pazi, pas ujeda!

Vajkanje: Neću da idem tamo: pas ujeda.

Izraz straha: Bojim se da ga pomilujem; pas ujeda.

Molba: Kako da udjem? Pas ujeda! /Znači: veži ga! /

Pretnja: Samo probaj da se približiš! Pas ujeda.

Ako je situacija dovoljno informativna sve ove propratne rečenice mogu i da izostanu, a da iskaz ipak bude nedvosimlen. Pokušamo li, medjutim, partikule da poistovetimo sa situacijom, odn. kontekstom, dakle da im pripišemo nedvosmislenu funkciju da jasno markiraju iskaz u pogledu njegove komunikativne ili, drugim rečima, ilokativne funkcije, tj. da im pripišemo moć, da eksplicitno izraze intenciju govornog lica pri upotrebi rečenice, onda tu nailazimo na velike poteškoće. Stoji, doduše, da neke partikule spadaju u sekundarne indikatore govornih činova. Npr. partikula DENN se mahom javlja u informativnim pitanjima, up:

Wie heißt du denn?

partikula Mal u molbama, up:

Hilf mir mal bitte!

partikula JA u svom naglašenom obliku u upozorenjima:

Du sollst den Schnaps ja nicht anbrechen!

Kad već govorimo o partikulama kao indikatorima govornih činova,

treba obavezno istaći da su to sekundarni indikatori - jer bez odredjenog rečeničnog tipa, dakle sintaksičkih modela, i bez odredjenog leksičkog materijala, svaka se partikula može upotrebiti atipično, tj. tako da pri tom uopšte ne signalizira govorni čin za koji je inače indikativna. Tako DENN kao partikulu, /a ne kao konjunkciju,/ sporadično nalazimo u konstativnim rečenicama, a da pri tom ni u kom slučaju ne markira govorni čin pitanje, up:

Ich habe denn getan, was in meiner Macht war. /T.Mann/

Isto tako se partikula MAL može javiti u govornom činu predlog ili "uzgredna opaska", up:

Ich sing dir mal unsere Nationalhymne vor!

Ich gehe mal ein Bier trinken.

Ali što najviše zbunjuje nije sporadično javljanje ovih manje više sistemski vezanih partikula i u atipičnim okruženjima, već činjenica da većina partikula komunikativno nije dovoljno informativna, odn. da kao ilokutivni indikator nije vezana samo za jedan govorni čin. Tako npr. partikula JA - nenaglašena - može da se javi ne samo kod govornih činova kojima se postiže konsenzus, već i u čitavom nizu najrazličitijih govornih činova, up:

Čudjenje: Du hast ja einen neuen Hut!

Tvrđnja: Sie haben ja fünf Kinder und brauchen mehr Platz..

Protivljenje: A: Wann wird Herr Mayer Abteilungsleiter?

B: Das ist er ja schon längst!

Prigovaranje: A: Lelo hol mal drei Sliwowitz!

B: Ich gehe ja schon.

Iznenadjenje: Du zitterst ja!

Sama činjenica da se jedna partikula javlja u većem broju govornih činova već govori o tome, da ona sama ne može biti indikator govornog čina, jer bi u protivnom ista partikula jednom bila indikativna za govorni čin x, drugi put za y, treći put za z i tako dalje, dok se ne iscrpe sav repertoar govornih činova.

Sledeći problem koji se javlja u odredjivanju ilokutivne funkcije pojedine partikule, ogleda se u činjenici da se u istom govornom činu mogu upotrebiti razne partikule. Uzmimo npr. govorni čin "čudjenje". Kao indikator tog govornog čina smatraju se partikule JA, ABER, VIELLEICHT, DOCH, up:

Hier ist es ja heiß!

Hier ist es doch heiß!

Hier ist es aber heiß!

Hier ist es vielleicht heiß!

Pobrojane partikule nisu značenjski ekvivalenti, drugačije ćemo npr. reagovati ako se slažemo sa sagovornikom, a drugačije ako hoćemo da izrazimo neslaganje i tako dalje.

Nerešeno je takodje još i pitanje kompilacije partikula u istom iskazu. Češće se javljaju dve, pa i više partikula, katkad čak i kontradiktornih u pogledu njihove ilokutivne funkcije, u istom govornom činu.

Ich nehme mal eben deinen Bleistift.

Was macht das auch schon!

Ich bin halt auch nur ein Mensch!

U poslednjem primeru je HALT partikula kojim se izražava rezignacija, kad je upotrebljena izolovano, dok se sa AUCH izražava nadovezivanje, koje medjutim, u ovom slučaju ostaje nezasićeno.

Da jednostavnim vezivanjem partikula za izolovane govorne činove ne možemo shvatiti suštinu partikula, pokazuje se i kod prevodjenja. Kao što je poznato česte su instance kad nemačka partikula nema prevodni ekvivalent u srpskohrvatskom, a da ilokucija pri tom ne trpi, up:

nem. A: *Du könntest mir doch mal die Schuhe putzen!*

B: *Bin ich denn etwa dein Dienstmädchen?*

sh. A: *Baš bi mogla da mi očistiš cipele!*

B: *Jesam li možda tvoja služavka?*

Ako ipak želimo da budemo konsekventni kod prevodjenja i da sve prevedemo bez ostatka, implicitno značenje partikula ponekad možemo opisati i čitavim rečenicama. Ali u tom slučaju se ne menja samo tempo i ritam izlaganja, već to vodi i hiperkorektnosti. Upotrebom partikula, naime, a ne čitavog perfirastičnog izraza, govorno lice svesno ide za tim da neke svoje misli ili stavove daje samo u obliku nagoveštaja. Prilikom egzegeze, odn. tumačenja onog što je pisac hteo da kaže, to se gubi. Umesto nagoveštaja imamo čitavu propoziciju koja podleže vrednovanju u smislu logičkih kategorija istinosti i lažnosti, a po društvenim merilima govorno lice za ono što je

eksplicitno rečeno snosi i punu odgovornost, up:

nem: A: *Gabi weiß nicht, was sie anfangen soll.*

B: *Sie hat ja keinen Arbeitsplatz, der auf sie warten würde.*

sh. A: *Gabi ne zna šta bi.*

B: *Šta se čudiš. Nema ona radno mesto da je čeka.*

B₁: *Znam. Nema radno mesto koje bi je čekalo.*

nem: A: *Draußen regnet es.*

B: *Es ist auch April.*

sh. A: *Napolju opet pada kiša.*

B: *Šta hoćeš, april je.*

B₁: *To se moglo i očekivati. April je.*

nem. A: *Peter hat zu trinken begonnen.*

B: *Er hat auch einen Skorpion von Frau.*

sh. A: *Pera je počeo da pije.*

B: *Kako i ne bi, kad ima onu rospiju za ženu.*

Ako i pored čitavog niza parafraza koje nam stoje na raspolaganju prilikom prevodjenja rečenica sa partikulama i dalje zastupamo stanoviše da su partikule ilokutivni indikatori, onda medju postojećim parafrazama treba tražiti i takve koje eksplicitno izražavaju komunikativnu intenciju govornog lica, kao što to, npr., čine performetivni glagoli. Takvih parafraza, medjutim, nema. Rečenica sa partikulom nikako nije sinonimična sa identičnom rečenicom bez partikulom a sa ilokutivnim glagolom, up:

nem: *Das ist aber eine Überraschung! Ich stelle fest, daß es eine Überraschung ist.*

sh: *Kakvo iznenadjenje! Konstatujem, da je to iznenadjenje.*

S druge strane i u srpskohrvatskom ima puno rečca koje bismo po funkciji takodje mogli da okarakterišemo kao partikule, a za koje opet u nemačkom ne postoje prevodni ekvivalenti. Rečce kao TE, A TO, LI, TA i dr. u jednom svom značenju operišu naime na istom nivou kao nemačke partikule, up:

Carev sin uze goluba, te ga raspori, a to u golubu vrabac.

Šta će sad biti meni, a šta li tebi?

Ja, evo, nemam ništa.

Nemoj brate, ta dobro nam je obojici.

Da li se npr. rečca TA iz poslednjeg primera može poistovetiti sa nemačkim JA, up:

Wir haben es ja beide gut.

Ili je to nemačko JA samo nadomestak u nedostatku nečeg boljeg? Meni se naime čini da rečca TA, bar što se tiče lalinskog govora, nosi u sebi jednu sasvim odredjenu konotaciju, a to je konciljantnost, flegmatičnost, možda čak lenjost, kao široka ravničarska reka, za razliku od sangviničnog, žustrog, temperamentnog govora južnjaka, za koji je opet karakteristično jedno "E", up:

A ća ću ti ja, e?

Za ovo "E" Ivo Čipiko u jednom svom delu nalazi dvadeset varijanti sa različitim značenjem. Slično stoji stvar i sa rečcom PA. Ako npr. otvorimo Nušića, videćemo da ni jedna od njegovih persona ne zausti, a da ne počne sa PA.

Kao što za neke nemačke partikule u pojedinim svojim funkcijama u srpskohrvatskom jednostavno ne postoje prevodni ekvivalent, tako se kod drugih opet javlja čitava serija ekvivalenata. Kako se sad opredeliti za ono pravo? Npr. nemačka partikula SCHON se spram konteksta prevodi sa BOGAMI, PA, emfatičnim oblikom glagola BITI iz prethodnog iskaza, pa pomoću VEĆ, A JOŠ + /I/, LI, PA ŠTA, AKO itd. up:

Schon schlimm, was er dir da eingebröckelt hat!

Bogami gadno, što ti taj uvalio!

Das hat er sich schon schön ausgedacht.

Pa lepo je to smislio.

A: Sie ist sehr schnell.

B: Schnell ist sie schon, aber schlampig.

A: Vrlo je brza.

B: Brza jest, ali je površna.

Jetzt ist er noch überheblich, aber ich krieg ihn schon klein.

Sad je još nadmen, ali ja ću ga već postaviti na pravo mesto.

Mach schon!

Daj mrdni!

Pošto partikule nisu primarno vezane za izolovanu rečenicu, već za čitav iskaz kao komunikativnu, a ne sintaksičku jedinicu, besmisleno ih je analizirati isključivo u sintaksičkim okvirima. Kako, međutim, nisu striktno vezane ni za govorni čin, ne možemo ih analizirati ni isključivo na nivou ilokucije. Mogućnost njihove kompilacije, neodređenost partikula u pogledu njihove ilokutivne funkcije, disperzija njihovog komunikativnog potencijala, odsustvo denotativnog značenja s jedne strane, i široka paleta njihovih prevodnih ekvivalenata s druge strane, govore o tome da partikule operišu na metakomunikativnom nivou. To znači da partikule funkcionišu kao suprasentencijalni, ili suprarečenični signali. Njihova uloga se ogleda u u z g r e d n o m izražavanju s t a v a govornog lica i to kod:

- a/ prihvatanja tuđih reči ili misli /dijaloška upotreba/
- b/ osvrtnja na sopstvene reči ili misli /monološka upotreba/
- c/ reagovanja na spoljnu situaciju.

Up: a/ A: *Karl ist die Kandidatur zum Chef abgelehnt worden.*

B: *Ist er denn ein Feind der Demokratie?*

b/ *Ich konnte nichts zu meiner Verteidigung sagen. Ich verstehe ja nichts von Finanzen.*

c/ *A weint.*

Du hättest eben die Frage der Wiederwahl nicht stellen sollen.

Kao koneksivni elementi partikule konkurišu sa veznicima. I veznici se koriste da se govorno lice nadoveže na reči prethodnika kao i da se uspostavi veza izmedju pojedinih misli samog govornog lica. U redjim slučajevima veznici uspostavljaju i sponu izmedju rečenice i spoljne situacije. Samo je kod veznika redosled obrnut: dok se partikule prvenstveno koriste da bi govorno lice prihvatilo reči partnera, veznici su u prvom redu koriste za organizovanje sopstvenih misli, up:

nem. A: *Das Buch ist schlecht, weil fehlerhaft.*

sh. B: *Knjiga je loša, jer vrvi od grešaka.*

2/ Nadovezivanje na partnera:

nem. A: *Warum lachst du?*

B: *Weil du dich wieder versprochen hast.*

sh. A: *Zašto se smeješ?*

B: *Jer si opet pogrešila.*

3/ Reagovanje na spoljnu situaciju:

nem. *Da das Wetter schön ist, machen wir einen Ausflug.*

sh. *Pošto je vreme lepo, idemo na izlet.*

Ali razlika između partikula i veznika ogleda se sem u obrnutom prioritetu njihove konektivno-deiktivne funkcije i na planu sintakse, a prvenstveno na planu njihovog funkcionalnog značenja.

Na planu sintakse partikule slede specifične sintaksičke regularnosti, koje se u znatnoj meri razlikuju od zakonomernosti koje važe za veznike. Tako npr. dok su partikule u nemačkom integralni deo rečenice, za veznike je karakteristično da ne ulaze u sklop ni jedne od rečenice koje povezuju. Kao takve one stoje na nultoj poziciji, up:

VEZNIK: *Er ist schwach und du mußt ihm helfen.*

PARTIKULA: *wart ihr auch brav?*

Kao integralni deo rečenice partikula nikad ne može da zauzme prvo mesto u rečenici. Ova restrikcija, međutim, ne važi za prevodne ekvivalente partikula u srpskohrvatskom. Tu je dozvoljeno, već prema vrsti prevodnog ekvivalenta: prvo mesto, nulta pozicija i bilo koje drugo mesto u rečenici, up:

a/ Nulta pozicija u srpskohrvatskom:

nem: *Wer kann dir denn das verbieten.*

sh: *Pa ko ti to može zabraniti?*

b/ Prvo mesto u srpskohrvatskom:

nem: *Ist sie nicht schön?*

sh: *Nije li lepa?*

c/ Intrasentencijalna pozicija u nemačkom i srpskohrvatskom:

nem: *Wer liest schon Woolworth?!*

sh: *Ko već čita Vulvorta?!*

Na planu značenja veznici su autosemantičke reči koje reflektuju logičke relacije, i to, kako rekosmo, prvenstveno povezujući pojedine misaone celine. Relacije na koje veznici ukazuju su: uzročnost, koncesivnost, posledičnost, adverzativnost, finalnosti, uslovnost itd, up:

POSLEDIČNOST: *Es ist kalt, so daß kein Vogel zu sehen ist.*

Hladno je, tako da se ni jedna ptičica ne može videti.

Partikule, mada marginalno učestvuju i u logičkom strukturiranju rečenice, su semantički prazne, sinsemantika, a njihovo funkcionalno značenje se može najapstraktnije opisati kao apel na slušaoca da aktivira svoje predznanje i ko - i konteksta, otud njihova metakomunikativna, suprasentencijalna funkcija. Kao svojevrсни apeli partikule stavljaju slušaocu do znanja da se računa s njegovim aktivnim sudelovanjem u dekodiranju poruke. Vezujući pažnju slušaoca one ujedno signaliziraju s kakvim sve iščekivanjima govorno lice pristupa slušaocu, odn. kakve sve zaključke ili pretpostavke crpe iz prethodno rečenog ili iz situacije. Kao takve one u prvom redu ističu prisni odnos između učesnika u komunikaciji, fingiraju jednu neposrednost, tako da se čak stiče utisak da pojačavaju emocionalni naboj rečenice. Zato su i karakteristične za razgovorni jezik, a gotovo su tuđe kancelarijskom, sudskom ili naučnom stilu. S t a v o v i i koji se mogu izraziti pomoću partikula su pored ostalog i sledeći :

NESTRPLJENJE: *Komm schon!* /Potekst: Ti znaš da te čekam, /

SUPROTSTAVLJANJE: *Komm doch!* /Znaš da se ne slažem da izostaneš. /

NEOBAVEZNOST: *Komm mal her!* /Imam prijateljske namere. /

IZAZOVNO: *Komm nur, wenn du dich traust!* /Znaj, da te se ne bojim. /

RAVNODUŠNOST: *Komm eben morgen.* /Meni je svejedno kad ćeš doći. /

Kao sinsemantika partikule pokazuju izvesnu sličnost i sa anafomom, kao što su zamenice, zamenički prilozi i dr. Ali dok je deiktivna funkcija anafora strogo usmerena na jedan odredjeni element, kaod partikula ona je difuzna, tako da je teško precizno reći na šta one zapravo ciljaju. Upravo to razbijanje pažnje slušaoca, daje partikulama, medjutim, višestruku upotrebljivost. Dok je rečenica bez partikule nedvosmisleno jednoznačna, sa partikulom ona počinje da se prelama u čitav spektar fino iznijansiranih značenja, koja su, dakako, samo nagoveštena, up:

nem: *Habt ihr denn Mäuse in eurer Schule?*

sh.: *A imate li miševa kod vas u školi?*

Ama zar kod vas u školi ima miševa?!

Kod vas u školi zar ima miševa?

Da nemate miševe u školi?

Imate miševe u školi, zar je to moguće?!

Pa nemate valjda miševe u školi?!

Pa nije valjda da kod vas u školi ima miševa! itd.

Partikule su, dakle, i neka vrsta anaforičnih elemenata, ali se veoma neodređenom deiktičnom funkcijom. Treba ih pre svega shvatiti kao signale za izvesne aluzije, sugestije, pa i insinuacije.

Što još dodatno otežava njihovu analizu je činjenica da su partikule često homonimi sa drugim vrstama reči kao što su adverbni, pridevi, konjunkcije i dr., up:

nem: *Du kannst ruhig ruhig sein.*

sh.: *Budi spokojna.*

ili

nem: *Die Woiwodina ist eben eben.*

sh.: *Vojvodina je eto ravna.*

L i t e r a t u r a

1. Asbach-Schnittker, Brigitte /1975/: Zur Wiedergabe deutscher Satzpartikel im Englischen. U Drachmann, Gabriel /izd./ *Akten der 1. Salzburger Tagung für Linguistik*, Salzburg, vom 24. bis 25. Mai 1974. Tübingen /Salzburger Beiträge zur Linguistik 1/, str.303-318
2. Dahl, Johannes /1985/: *Ausdrucksmittel für Sprechereinstellungen im Deutschen und Serbokroatischen*, München.
3. Helbig, Gerhard /1977/: Partikeln als illokutive Indikatoren im Dialog. U: *Deutsch als Fremdsprache 1*, str. 30-44
4. Helbig, Gerhard /Buscha, Joachim:/1981/: *Deutsche Grammatik Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Leipzig.
5. Kemme, Hans-Martin /1979/: "Ja", "denn", "doch" u.s.w. Die Modalpartikeln im Deutschen, München, 1.
6. Maretić, T. /1963/: *Gramatika hrvatskog ili srpskog književnog jezika*, Zagreb
7. Stevanović, Mihailo /1969/: *Savremeni srpskohrvatski jezik*, Beograd.
8. Weidt, Harald /1981/: *Methoden und Fragestellungen der Partikelforschung*. U: Weidt, Harald /izd./ *Partikeln und Deutschunterricht*, Heidelberg, str.45-64.

Ličen Marina

Z u s a m m e n f a s s u n g

/Die Funktion der Partikeln im der Deutschen und im Serbokroatischen/

Im vorliegenden Paper wurde mit der Auffassung von Gerhard Helbig polemisiert, daß Partikeln als illokutive Indikatoren einzuordnen sind. Dem wurde entgegengehalten, daß Partikeln zwar als sprechaktkompatibel angesehen werden können, aber daß ihre funktionale Bedeutung zu diffus ist, als daß sie wie die explizit performativen Formeln den Sprechakt identifizieren könnten. Zu dem Zwecke wurden auch Übersetzungsäquivalente aus dem Serbokroatischen herangezogen, an Hand derer leicht gezeigt werden konnte, daß Partikeln nicht sprechaktanzeigend gebraucht werden, bzw. daß sie nur in einem spezifischen syntaktischen Modell und bei einer spezifischen lexikalischen Füllung als *sekundäre* illokutive Indikatoren angesehen werden dürfen.

Weiterhin wurde der Versuch unternommen die Partikeln als Signale für spezifische *Sprehereinstellungen* zu charakterisieren, wobei ihre konjunktiven und deiktisch-anaphorischen Eigenschaften hervorgehoben wurden. An Hand von Serbokroatischen Übersetzungsäquivalenten wurde die Nähe der Partikeln zu Konjunktionen diskutiert, besonders was die Stellungseigenschaften ihrer serbokroatischen Korrespondenten betrifft.

Im Gegensatz zu Helbigs Auffassung und in Übereinstimmung mit Johannes Dahl wurden die Partikeln als Marker für spezifische Sprehereinstellungen, wie Überraschung, Staunen, Widerspruch, Relevanzminderung der Vorgängeräußerung, Herausforderung, Versöhnung usw. herausgearbeitet. Die im einzelnen schillernde Bedeutungsvielfalt wurde durch das Beibehalten derselben Vorkommensbedingungen an der Partikel DENN mittels ihrer Übersetzungsmöglichkeiten illustriert.

Wegen ihrer nur schwer einzufangenden Funktion wie auch wegen ihrer Homonymie mit anderen Wortarten, wie Konjunktionen, Modalwörtern, Adjektiven, Adverbien usw. bleiben die Partikeln aber auch weiterhin eine Herausforderung für weitere Forschung.

KONTRASTIVNA ANALIZA GREŠAKA U VEZI SA PREPOZICIONALNIM DOPUNAMA U NEMAČKOM I SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU NA MATERIJALU IZ UDŽBENIKA NEMAČKOG JEZIKA

U ovom radu polazi se od teorijskih postavki gramatike zavisnosti (Dependenz-Verb-Grammatik) i didaktičkih i psiholoških saznanja koja su poznata iz dosadašnje literature. Činjenica je da se način opisivanja jezika prema Dependenz-Verb-Grammatik može primeniti u kontrastiranju jezika, a zatim i u nastavi. Ova lingvistička teorija pokazala se pogodnom i korisnom za jednoobrazno razjašnjavanje strukture nemačkog i srpskohrvatskog jezika, jer može da posluži kao zajedničko polazište pri kontrastiranju pogotovo što, kako kaže M. Ivić "naše dosadašnje bavljenje padežnom problematikom po pravilu ne uključuje jedan deskriptivni pristup koji bi išao za tim da iznese na videlo sve različite sintaksičke kombinacije."¹ Sa druge strane takodje stoji konstatacija da nedostaju radovi u kojima bi se sve predložke konstrukcije posmatrale kao jedinstvena celina, kao poseban sistem. Prema istom autoru "deskripciju bi trebalo izvoditi polazeći od prirode upravnih reči koje padeži opslužuju, prvenstveno od glagola, pošto glagoli imaju izuzetno važnu ulogu na sintaksičkom planu"². Pošto gramatika zavisnosti, odnosno Verbgrammatik polazi, kako joj i samo ime kaže, upravo od glagola kome pripada naročita uloga u konstruisanju rečenice, jer od njega direktno ili pak indirektno zavise svi ostali elementi u rečenici³, poslužiće kao teorijska baza ovog rada koji je nastao iz praktičnih razloga jer je zapaženo da se u vezi sa realizacijom prepozicionalnih dopuna, koje su inače vrlo frekventne u oba jezika, javljaju interferencijske greške, pogotovu što dopune E₄ odnosno D₄ nisu jedine dopune kod kojih se pojavljuju predlozi. Mada na prvi pogled postoji velika sličnost sa dopunama E₅ i E₆, odnosno D₅ i D₆, razlike su, ipak, velike. Prepozicionalne dopune E₄ i D₄ se i u tradicionalnim gramatikama tretiraju kao dopune, dok se situativne i direktne dopune smatraju priloškim odredbama. Osim toga, u dopunama E₄ odnosno D₄ predlozi se ne mogu zameniti, pa čak ni anaforizirati. Oni su subspecifično vezani za glagol i nemaju svoje značenje. Ove razlike

su važne ne samo za opis jezika već i za samu nastavu. Ukoliko se na njih ne obrati dovoljno pažnja, one mogu da postanu ometajući faktor u usvajanju jezika. Analiza grešaka i rezultati do kojih se dolazi u ovom radu mogu da doprinesu da se interferencijske greške u ovoj oblasti smanje, a možda i potpuno izbegnu.

Kontrastivna analiza i analiza grešaka izvršene su na korpusu od 15 glagola koji su uzeti iz materijala udžbenika nemačkog jezika, a u praksi su zapaženi kao teži jer je pri njihovom korišćenju dolazilo do interferentnih pojava, baš kad su bile u pitanju predložke dopune, koje oni zahtevaju. U korpus su ušli sledeći glagoli:

04	blättern in (D)	- 01	(pre) lista(va)ti (a.)
0(4)	erkranken an (D)	- 0(4)	razboleti se od (g.)
04	hoffen auf (A)	- 03	nadati se (d.)
04	grenzen an (A)	- 04	graničiti se sa (i.)
0(4)	klagen über (A)	- 0(4)	žaliti se na (a.)
0(4)	lachen über (A)	- 0(3)	smejati se (d.)
0(4)	sich wundern über(A)	- 0(3)	čuditi se (d.)
04	verfügen über (A)	- 010	raspolagati (i.)
04	bestehen aus (D)	- 04	sastojati se od (g.)
04	sich machen an (A)	- 02	latiti se (g.)
		04	dati se na (a.)
0(4)	warten auf (A)	- 0(1)	čekati (a.)
04	zukommen auf (A)	- 03	prići (d.)
0(4)	telefonieren mit (D)	- 0(3)	telefonirati (d.)
0(4)	siegen über (A)	- 0(1)	pobediti (a.)
0(4)	weinen über (A)	- =(4)	plakati zbog (g.)

Eksperiment ima za cilj da proveriti u kojoj meri uočeni kontrasti utiču na pravilno struktuiranje rečenica i koji je stepen interferencije maternjeg jezika. Rezultati testa⁴ koji je sproveden na četiri grupe učenika srednjeg usmerenog obrazovanja odnosno studenata nefiloloških fakulteta i studenata III i IV godine germanistike, ukupno 310 ispitanika mogu da budu od koristi nastavnicima u svakodnevnoj praksi kao i piscima udžbenika u cilju sprečavanja negativnog transfera maternjeg jezika. Ovakvo grupisanje učenika i studenata bilo je potrebno da bi se pratio uticaj maternjeg jezika na različitim nivoima učenja. Rečenice su preuzete iz savremenih udžbenika nemačkog jezika⁵ a zatim su prevedene na srpskohrvatski jezik. Uz njih su date

reči u cilju lakšeg konstruisanja rečenica jer je svrha testa bila provera sposobnosti korektnog obrazovanja rečeničnih struktura sa dopunama E_0 E_4 , odnosno uočavanje interferentnih pojava sa dopunom E_4 , koja se u srpskohrvatskom jeziku realizovala na različite načine. Test je obavljen na način koji obezbedjuje da se rezultati istog ne mogu smatrati slučajnim, već evidentnim za kontrastivnu analizu grešaka i utvrđivanje stepena interferencije pri savladivanju rečeničnog obrasca <04> sa -obligatornom ili fakultativnom prepozicionalom dopunom, već prema tome kako se dotične dopune javljaju u evidentiranim rečenicama. Pri vrednovanju testa koji se upotrebljava za ovakve svrhe uvek predstavlja problem razgraničavanja grešaka nastalih usled neznanja od onih koje su rezultat uticaja maternjeg jezika. Pri razgraničavanju grešaka osloniću se na već provereni rad J. Juhász-a⁶.

Sada ću preći na pojedinačnu analizu jedinica testa. U prvoj rečenici koja je glasila: *Loti i Til prelistavaju novine*, interferencija u vezi sa dopunom E_4 naročito je bila izražena u drugoj grupi (studenti nefiloloških fakulteta) i iznosila je 83,1%. Studenti su većinom doslovno prevodili rečenicu koristeći dopunu D_1 koja se pojavljuje u L_1 . Procenat grešaka se smanjuje u III i IV grupi ali je za IV grupu ipak previsok (56,7%) kad se ima u vidu da su u pitanju studenti završne godine germanistike. U sledećoj rečenici *Dete se razbolelo od šarlaha* greške su se javljale zbog toga što se predlozi u fakultativnim dopunama (E_4 i D_4 ne poklapaju. Pod uticajem jezika L_1 mnogi su upotrebljavali predlog *von* i dativ, tako da je stepen interferencije po grupama bio sledeći: 37,3%, 53,8%, 45,0% i 30,0%. Okosnicu sledeće rečenice čini glagol *hoffen* - *nadati se*. Oba glagola su dvovalentna, ali su rečenični obrasci različiti, što je izazvalo visok procenat pogrešnih rečenica i odrazilo se na interferenciju koja se ispoljila u sledećem procentu: 27,3%, 26,2%, 27,5% i 3,3%. Sledeće rečenica je glasila: *Sa kojim zemljama se graniči Jugoslavija?* Predlog *sa* iz L_1 vrlo često se prevodio predlogom *mit*. Pojavljivanje reflektivne zamenice *sich* uslovalo je, u nekim slučajevima, interferenciju, koja se odnosi na red reči u L_2 , ali ovakve pojave nisu bile predmet ovog rada pa ih možemo zanemariti. Očekivana interferencija je bila kod studenata I godine germanistike nešto niža u poredjenju sa studentima završne godine studija (30,0% i 33,3%)

možda i zbog toga što su studenti I godine bliži leksici koja se odnosi na srednjoškolski fond. Visok procenat interferencije u vezi sa glagolom *klagen* - žaliti se uglavnom se odnosi na pogrešnu upotrebu predloaga *an* ili *auf* prema doslovnom prevodu iz L_1 . Pravilno realizovana rečenica *Mein Bruder klagte über starke Kopfschmerzen* najviše je bila zastupljena u IV grupi, ali je i tu stepen interferencije bio previsok (40%). Rečenični obrasci u oba jezika (*Mi se smeje-mo karikaturama, a čemu se smežete vi? - Wir lachen über die Karikaturen und worüber lache Sie?*) su divergentni. Dopuna (D_3 iz L_1 može da provocira interferenciju i da se u L_2 , takodje, pojavi dopuna E_3 umesto E_4 . U vezi sa ovom rečenicom bio je dat i pronominalni adverb *worüber* predlog koji se nalazi u njegovoj osnovi mogao je korisno da posluži za pravilno oblikovanje rečenice ali mnogi ispitanici, ipak, to nisu uočili, pa se pojavljuju klasične greške, kao na primer: + *Wir lachen den Karikaturen und worüber lachen Sie sich?* Rezultati po grupama bili su: 17,3%, 13,8%, 5,0% i 3,3%. U sledećem primeru *On se čudio njegovom ponašanju* takodje je evidentna divergentnost rečeničnih obrazaca koja je navela na visok stepen interferencije kod prve tri grupe: 35,5%, 40,8% i 37,5%, dok je u IV iznosio samo 10%. Kao negativne, smatrane su rečenice u kojima su ispitanici koristili predloge: *an, auf, um, zu, vor, nach, in*. Kao što se vidi, dijapazon različitih predloga je veliki. Mnogi pretpostavljaju da se radi o predloženoj dopuni, a ne jednostavno o dopuni D_3 kao u L_1 . Verovatno da su dotični ispitanici nekada znali pravilo ali ga nisu sasvim dobro uočili, pa je stoga i došlo do nesigurnosti i lutanja u izboru predloga. Kad je reč o glagolu *verfügen*: predložna dopuna je *über* + akuzativ. Njegov pandan u L_2 je glagol *raspolagati* koji ima dopunu u instrumentalu, koja se najčešće prenosi u L_2 predlogom *mit*, pa zbog te analogije dolazi do grešaka. Karakterističan primer bila bi rečenica + *Er verfügt mit dem großen Wissen*. Korišćenje drugih predloga kao npr. *auf* i *an* ne bi se moglo okarakterisati kao uticaj L_1 , pa takvi primeri nisu smatrani greškom interferencije. Deveta rečenica *Njihov stan se sastoji od tri sobe* koristi isti rečenični obrazac kao i rečenica u L_2 , ali ipak dolazi do interferencije, jer se predlog *od* iz L_1 često interferira sa predlogom *aus* iz L_2 . Glagol *bestehen* je vrlo frekventan, i najverovatnije, je dosta obradivan pa je i interferencija nešto niža: 20,0%, 32,3%, 20,0%.

U sledećoj rečenici, *Radnici su se dali na posao* pojavljuje se pogrešna upotreba predloga *auf*, jer učenici, pa i studenti direktno prevode. Oni gube iz vida da, u ovom slučaju, predlog *na* treba realizovati sa *an* u L_2 . Ovo je razumljivo jer u L_2 postoji nedostatak kontrasta. Neki ispitanici koriste dopunu E_2 , jer imaju pred sobom verziju *Radnici su se latili posla*. Ipak se beleži nešto manja interferencija i to posebno u prvoj grupi (14,5%). U rečenici *Čekajte me!* smanjuje se broj grešaka jer je u pitanju veoma frekventan glagol *warten*, kojem se, obično, u nastavi poklanja veća pažnja. Uočavaju se redji slučajevi koji su pod velikim uticajem L_1 i koji direktno prenose dopunu D_1 u L_2 , vezujući, na taj način, akuzativ za glagol *warten*. Ti ispitanici sigurno nisu ni svesni da se zbog zamene dopuna menja i značenje glagola. U narednoj rečenici *Branko nam već prilazi* dopuna D_3 iz L_1 direktno je, u velikom broju slučajeva, prenošena u L_2 . Mada je razlika uočljiva, ipak, dolazi do grešaka pošto je, najverovatnije, ovaj glagol manje uvežbavan. U uslovima kad strani jezik ima na raspolaganju manji broj časova moguća su i veća odstupanja od norme. U rečenici *Milan je telefonirao svojim roditeljima*, interferencija je daleko veća nego što se očekivalo iako je glagol vrlo frekventan, pa su ispitanici mogli pre da uoče njegovu upotrebu. Uticaj L_1 je toliko jak da je čak i u IV grupi procenat interferencije vrlo visok (50,0%). Četrnaesta rečenica *Pobedili smo neprijatelja*, takodje, je navela ispitanike na doslovan prevod, pa se u mnogim slučajevima pojavljuje + *wir haben den Feind gesiegt*. U zadnjoj rečenici *On plače zbog slabe ocene* očekivala se upotreba predloga *wegen*, a u vezi sa njim, i upotrebe genitiva što predstavlja direktan uticaj jezika L_2 , pa se i ovde konstatuje znatna interferencija: 47,3%, 52,3%, 22,5% i 16,7%.

Iz obradjenog materijala 4650 rečenica jasno se uočava da je problem predstavljala različita upotreba predloga u predložnoj dopuni. Visok procenat interferencije javljao se zbog toga što se predlozi, uglavnom, uče izolovano od glagola i direktno prevode na nemački jezik. Na ovom mestu treba podvući da nastavnik treba da ukaže na subspecifičnu vezu predloga za glagol u kojoj on nema svoje značenje kako bi smanjio pojavu grešaka. Isticanje karakteristika koje su vezane za L_2 u mnogome otklanja uticaj L_1 , a sistematsko uvežbavanje obezbedjuje pravilno generisanje rečenica u L_2 .

Na kraju, možemo zaključiti da je pedagoška primena kontrastivne analize korisna i prihvaćena jer nastavniku praktičaru pruža veliku pomoć. Ona ukazuje na strukture stranog jezika koje traže poseban tretman u nastavi. U našem slučaju tu posebnu pažnju svakako zaslužuje prepozicionalna dopuna, koja, kao što smo videli, ako se pravilno ne prezentira u nastavi, može da bude i te kako veliki izvor grešaka. Ukaživanje na moguće interferencije u ovom deomenu obezbeđuje u velikoj meri pravilnu primenu. Stvarne mogućnosti kontrastivnih poređenja su neosporno velike, treba ih samo dobro sagledati i po potrebi, dovesti u vezu sa drugim disciplinama, a pre svega sa metodikom i psihologijom nastave stranih jezika. Na taj način se modernoj lingvistici, metodici i psihologiji kao dostojnim partnerima otvara široko polje za saradnju koja se u nastavnom procesu optimalno ispoljava.

N a p o m e n e

1. M. Ivić, Sistem predložkih konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku, u: *Južnoslovenski filolog*, XXII knj. 1-4 1957/58, str. 141-146.
2. Op.cit, str. 166
3. P. Mrazović, Obrada sintakse u nastavi stranih jezika. U: *Škola i društvo*, 1/1974, Novi Sad, str. 17-22.
4. Primenjeni test:
  1. Lotti i Till prelistavaju novine. (blättern, die Zeitung)
  2. Dete se razbolelo od šarlaha. (erkranken, das Kind)
  3. Ana Frank se nadala slobodi. (hoffen, die Freiheit)
  4. Sa kojim zemljama se graniči Jugoslavija? (grenzen, das Land, Jugoslawien)
  5. Moj brat se žalio na jaku glavobolju. (klagen stark, Kopfschmerzen)
  6. Mi se smeđemo karikaturama, a čemu se smežete Vi? (lachen, die Karikature, worüber)
  7. On se čudio njegovom ponašanju. (sich wundern, sein Verhalten)
  8. On raspolaze velikim znanjem. (verfügen, das Wissen)

9. Njegov stan se sastoji od tri sobe. (Ihre Wohnung, bestehen, drei Zimmer)
  10. Radnici su se dali na posao. (sich machen, die Arbeit)
  11. Čekajte me! (warten)
  12. Branko nam već prilazi. (zukommen, schon)
  13. Milan je telefonirao svojim roditeljima (telefonieren, seine Eltern)
  14. Pobili smo neprijatelja. (siegen, der Feind)
  15. On plače zbog slabe ocene. (weinen, die schlechte Note),
5. J. Končarević/G. Buhman, Nemački jezik za prvi razred srednjih škola, Beograd¹ 1971; Grupa autora Instituta za strane jezike, Nemački jezik za prvi razred zajedničke osnove srednjeg usmerenog obrazovanja, Beograd¹ 1977; Gordana Iričanin, Nemački jezik za prvi razred Srednjih vojnih škola, Beograd¹ 1981; Grupa autora Instituta za strane jezike, Nemački jezik za drugi razred srednjeg usmerenog obrazovanja, Beograd² 1978; A. Stanković/M. Tanović, Njemački jezik za drugi razred srednjeg usmerenog obrazovanja, Sarajevo,⁷ 1981; Života Filipović/Radmila Efendić, Nemački jezik za treći razred srednjeg usmerenog obrazovanja, Beograd 1979.
6. J. Juhász, Probleme der Interferenz, Akadémiai kiadó, Budapest 1970. (Interferenz).

KONTRASTIVE FEHLERANALYSE IM ZUSAMMENHANG MIT DEN PRÄPOSITIONALEN ERGÄNZUNGEN IM DEUTSCHEN UND IM SERBOKROATISCHEN AM MATERIAL DER LEHRBÜCHER

- Zusammenfassung -

Es wurde festgestellt, dass beim Realisieren der präpositionalen Ergänzung, die in beiden Sprachen sehr frequent ist, öfter Interferenzfehler vorkommen, besonders weil die Ergänzungen E_4 , bzw. D_4 nicht die einzigen sind, die mit Präpositionen realisiert werden. Obwohl mit den Ergänzungen E_5 und E_6 eine anscheinende Ähnlichkeit besteht, ist der Unterschied doch gross. Die Ergänzungen E_5 und E_6 sind nach den traditionellen Grammatiken auch Ergänzungen, während situative und direktive Ergänzungen adverbiale Bestimmungen sind.

Ausserdem sind Präpositionen bei E_4 und D_4 nicht austauschbar. Sie können sogar nicht anaphorisiert werden. Sie sind subspezifisch mit dem Verb verbunden und haben keine eigene Bedeutung. Diese Unterschiede sind besonders für den Unterricht wichtig, weil sie eine ständige Interferenzgefahr darstellen können. Die Ergebnisse dieser Untersuchung können dazu beitragen, dass die Interferenzfehler auf diesem Gebiet vermindert und vielleicht auch vollkommen vermieden werden können.

UDZBENICI ZA NEMAČKI JEZIK KOJI SE KORISTE U
VOJVODINI U ŠKOLAMA ZA OSNOVNO OBRAZOVANJE

Ako se uzmu u ruke strane čitanke koje su korišćene u prošlom veku u Vojvodini, kao npr. Mozartova (1853), Eggerova (1885) ili Madierieva (1874), može se konstatovati da su učenicima prezentovani isključivo literarni tekstovi. Mozartova čitanka, na koju ću se ovde šire osvrnuti, je bila naročito omiljena, po njoj se radilo u Karlovačkoj gimnaziji od 1853., a možda i ranije, ali od toga datuma postoje redovno pisani školski izveštaji - pa do 1869. I Novosadska gimnazija se služila ovom čitankom, i to od 1867., a verovatno i ranije, pa do 1881. godine. Mozart je izdao 4 sveske za niže razrede i tri za više razrede gimnazije. One su služile za usmeravanje estetskog vaspitanja i literarnog ukusa mladih. Ove čitanke su pune pesama, anegdota i štiva didaktičkog, patriotskog i religioznog karaktera. Prva knjiga predstavlja dela pomodnih autora, prvenstveno romantičara, danas znanih kao što su Uhland i Rückert, ali i manje znanih, kao što su Kellis, Allioli. Druga sveska je sastavljena po tematskim krugovima, kroz četiri štiva se prikazuje život Egipćana, postoji posebno Trojanski ciklus, neka štiva govore o događajima iz istorije starog Rima i tome slično. Pošto se Mozart trudio da svestrano zainteresuje učenike, u toj zbirci se nalazi i čitava serija napisa iz prirodnih nauka. Posebno mnogo je štiva iz oblasti zoologije, botanike i istorije. Treća sveska je koncipirana po istom principu. Četvrta sveska daje prikaz Goetheovih i Herderovih dela. Interesantno je da je Herder osvetljen mnogo opširnije od Goethea, dati su primeri za njegovu poeziju, raspravu i svečani govor. Goethe je u to vreme gubio na popularnosti, te njegovo stvaralaštvo nije toliko detaljno prikazano.

U čitankama za više razrede je autor težio ka razvrstavanju štiva po hronološkom principu. U prvoj čitanci za više razrede se prikazuju značajnija literarna dela od Klopstocka do 80.- tih godina 18. veka. Nakon štiva slede primedba i detaljna objašnjenja,

dat je šematski prikaz metrike, zatim slede podaci o autoru teksta. Po istom principu sastavljena je i druga sveska za više razrede, dok je poslednja, treća, neka vrsta zbirke iz teorije književnosti, a novi naziv "Abhandlungen über die poetische und prosaische Darstellung und über die wichtigsten Formen derselben". Nakon citiranih rasprava od A.W. Schlegela, Herdera, Goethea itd. sledi čitav niz primera poetskih i proznih oblika.

Iz ovog prikaza se vidi da su Mozartove čitanke veoma bogate gradjom. Prve tri sveske su sastavljene tako da se vidi autorova težnja da podje od lakšeg ka težem, od bliskog i poznatog ka manje poznatom. Kroz naučno-popularne tekstove pokušava da svestrano zainteresuje učenike. Od četvrte sveske nadalje se postepeno hronološki prikazuje istorija nemačke književnosti.

U isto vreme paralelno sa čitankom Mozarta koristile su se i Beckerova i Hurtelova gramatika, iz kojih su djaci učili osnove fonetike, morfologije i sintakse. Interesanto je baciti pogled i na prvi nastavni plan Karlovačke gimnazije iz 1853. godine, koji je pod nazivom "Crtež nastavlenija" sačinio iste godine direktor gimnazije Jovan Pantelić i dostavio Bečkom Ministarstvu kulture.

U I razredu se učila morfologija do glagola po Beckeru i vežbao se prevod iz Mozartove čitanke. U II se radila morfologija po Hutelu i koristila se Mozartova čitanka. U III isto, a u IV se učio izgovor slogova, delovi rečenice, upotreba padeža, upotreba vremena, kongruencija, stihotvorstvo. Sve ovo je obradjeno sa po 3 časa nedeljno, a svakih 14 dana pisan je pismeni zadatak. U I razredu više gimnazije učila se retorika, u II stilistika kao i u III. Nemački se učio sa po 2 časa nedeljno, a svakih 14 dana pisan je pismeni zadatak.

Vidi se da se nemački veoma intenzivno i na visokom nivou predavao, što je i razumljivo, jer je za tadašnje djake bio od životne važnosti. Budući da je nemački bio službeni jezik, on je predstavljao neku vrstu statusnog simbola i pouzdano se zna, da su učenici čak i medjusobno često pismeno saobraćali na tom jeziku.

Ovaj izlet u istoriju je bio potreban da bi uporedili ondašnje udžbenike sa današnjim. Iako su potrebe i motivacije danas drugačije, interesantno je videti do koje mere su učenici u prošlom

veku bili opterećeni i šta se sve radilo sa 2 odnosno 3 časa nedeljno.

Današnji udžbenici su istovremeno i čitanka i gramatika. Oni su tako koncipirani da se u njima nalaze štiva koja treba da osposobe učenike za normalno komunikativno reagovanje u datoj situaciji. Najčešće su to ili informativni tekstovi koji treba da udovolje zahtevima lingvopragmatike, zatim dijalozima, kroz koje se uče pojedini govorni činovi kao što su orijentacija u nekom gradu, traženje informacija, izražavanje molbe, želje ili žaljenja itd. Izvršena je analiza udžbenika za nemački jezik koje je izdao Zavod za udžbenike i nastavna sredstva iz Beograda 1977. godine za V razred, 1978. za VI razred i 1979. godine za VII razred, te su upoređivani sa udžbenicima u sarajevskom izdanju (OOUR Zavod za udžbenike Sarajevo) za V razred u 1975. za VI u 1975. i za VII razred u 1977. godini od autora Ane Božanović. Udžbenici su međusobno upoređivani, te je kontrolisano do koje mere se uklapaju u Nastavni plan i program propisan od strane Prosvetnog saveta Vojvodine 1975. godine. Kako nije bilo vojvodjanskih udžbenika, nije ni čudo da se Planom i programom predviđeno gradivo ne poklapa u potpunosti sa onim što je obradjeno u gore navedenim udžbenicima. Npr. u V razredu beogradskog izdanja obradjeni su na strani 132 u okviru gramatičkog pregleda složeni glagolski oblici (naime glagoli sa naglašenim prefiksom), što programom nije predviđeno, a nije obradjena buduća radnja izražena pomoću prezenta, niti perfekat pomoću glagola *sein*, što je predviđeno. Nisu obradjeni brojevi do 100, dok se javljaju neki frekventniji predlozi i priloške odredbe koje program ne predviđa. Glagoli su isključivo svrstavani po morfološkim kriterijumima, naime da li u drugom i trećem licu jednine menjaju samoglasnik ili ne, a ne na bazi modela rečeničnih struktura, odn. valentnosti, kako to program predviđa. Tematika štiva je u oba udžbenika slična, a kreće se u sledećim tematskim krugovima: o porodici, o školi, o godišnjim dobima, o rođendanu, o danima nedelje, za stolom, u selu, na sportskom igralištu. Sarajevski udžbenik gramatičku gradju obrađuje na taj način, da se više uklapa u naše programske zahteve. Tu su obradjeni i trovalentni glagoli i brojevi do 100. On se koristi do danas na severu Bačke i u nekim drugim regionima prosvetnih sa-

veta, dok se novosadski region koristi beogradskim udžbenikom koji je kasnije štampan i preporučivan.

Beogradski udžbenik za VI razred je što se tiče uklapanja u naš Plan i program pogodniji od sarajevskog, pošto sarajevski u obradi glagola pravi nasilnu podelu na slabe i jake glagole i to tako da se tokom te školske godine rade isključivo perfektualni oblici slabih glagola, dok se jaki javljaju tek u VII razredu, a zna se da prirodna komunikacija ne teče tako. Imala sam prilike da prisustvujem času na kojem je nastavnik koristio u perfektu isključivo slabe glagole, a čim se pojavio jak glagol, koristio ga je u prezentu. Postoji čitav niz veoma frekventnih jakih glagola, čiji perfekat treba istovremeno obraditi kada se uči perfekat slabih glagola. Što se tiče lingvopragmatskih zahteva, beogradski udžbenik ima jedan nedostatak, naime u udžbeniku za VI razred je uglavnom reprezentovana kao nemačko jezičko područje NDR, što dokazuju štiva na str. 40 "Wochenplan der Pionierfreundschaft 'Rosa Luxemburg', ili na str. 25 "Gruß der deutschen Pioniere" ili na str. 31 "Wer macht in einer AG mit." Bilo bi svrsishodnije dati tekstove koji obuhvataju celo nemačko jezičko područje. Tematika je opet u oba udžbenika slična - iz školskog života, u samousluzi, poseta bolesniku, telefonski razgovor, u pozorištu itd. U sarajevskom udžbeniku je na kraju dat pregled nove gramatičke gradje razvrstane po tekstovima, što veoma olakšava posao nastavnika.

U VII razredu je po Planu i programu predviđena obrada *man* rečenica, pasiva, željnih rečenica sa konjunktivnim oblicima, čega u beogradskom izdanju nema. Za VII razred je sarajevski udžbenik, što se tiče naših programskih zahteva, pogodniji. Sem toga su u njemu štiva sastavljena tako da je na početku dat opis komunikativne situacije nakon čega sledi dijalog. Tu se prvi put javljaju i literarni tekstovi.

Kako se u VIII razredu vrši sistematizacija gradje i malo je nove materija te udžbenike nisam pregledala. Mora se konstatovati da nastavnici nemaju lak posao. Program predviđja jedno, udžbenici prezentiraju samo delimično ono što se zahteva. Greška je što većina nastavnika prelazi udžbenik, a ne uskladjuje ga sa Planom i programom.

Literarnih tekstova u današnjim udžbenicima ima izrazito malo. U svetu je to opšti trend, ali se čuju glasovi, kao i na posle-

dnjem Simpozijumu nastavnika germanistike u Moskvi, da treba vratiti literaturu u razumnoj meri u udžbenike.

Što se tiče posebnih problema u nastavi nemačkog jezika u školama sa madjarskim nastavnim jezikom, želim da istaknem samo nekoliko: Usvajanje perfektnih oblika predstavlja za djake sa madjarskim maternjim jezikom poseban problem, pošto madjarski i za perfekat ima prost glagolski oblik sa odredjenim nastavkom za prošlo vreme, dok nemački ima kombinaciju pomoćnog glagola i participa perfekta. Deca su često u dilemi koji deo složenog oblika dobija nastavke, te se u domaćim zadacima sreću i oblici kao: *Du gefragtest mich*, ili *du hast gefragst*. U takvim slučajevima je šteta ne iskoristiti poznavanje srpskohrvatskog jezika koji perfekat gradi na isti način kao i nemački, i koji može da posluži kao metajezik. Preterit, odn. imperfekat jakih glagola se radi u VII razredu osnovne škole. Pošto madjarski ne koristi zastarele preteritalne oblike, učenicima je prilično teško prihvatiti 3 vrste prošlog vremena, te se najčešće javljaju greške kod onih glagola koji menjaju vokal u 2. i 3. licu usled e/i promene u jednini. Učenici smatraju, pošto se promenio osnovni vokal da su i oblici *du nimmst* ili *du brichst* preteritalni poput *du gingst*. Poseban problem predstavlja i uvežbavanje roda kod zamenica, naročito padežni oblici, pošto se u madjarskom ne razlikuje (na jezičkoj površini) rod. Učenici često koriste *ihm* u dativu za ženski rod umesto *ihr*. I tu znanje srpskohrvatskog može biti veoma korisno. Gramatička gradnja je što se tiče postupnosti u programu prilagodjena strukturama srpskohrvatskog jezika, išlo se od sličnih struktura ka razlikama (od perfekta u jednom i drugim jeziku do imperfekta u nemačkom, koga u srpskohrvatskom gotovo i nema), a ta postupnost izlaganja strukture se ne poklapa sa strukturama madjarskog jezika.

Interesantno bi bilo napraviti analizu grešaka podeljenu na bazi geografskog područja. U oblastima u kojima učenici slabije znaju srpskohrvatski, a to su područja Severne Bačke, takve greške su verovatno učestalije, dok na jugu Vojvodine, gde je jezički kontakt intenzivniji, gore navedene greške verovatno ne bi bile u tolikom broju zastupljene.

BIBLIOGRAFIJA

- Becker, Dr. Karl Ferdinand: Handbuch der deutschen Sprache, Verlag F. Tempsky, Prag 1870.
- Božinović, Ana: Udžbenici za nemački jezik (za V, VI i VII razred) Zavod za izdavanje udžbenika Sarajevo (1975, 1975 i 1977. godina).
- Hurtel, Johannes Michael: Grundlehren der deutschen Sprache. Carl Gerold Verlag, Wien, 1845
- Egger, Alois: Deutsches Lehr - und Lesebuch für höhere Lehranstalten Wien, 1885
- Madiera, K.A.: Deutsches Lesebuch für die zweite Klasse an Gymnasien und Realschulen. Dritte Auflage. I.L. Kober Prag, 1874
- Mozart, Johannes: Deutsches Lesebuch für die unteren Klassen der Gymnasien, Bd. 1,2,3,4. Wien, Carl Gerold Verlag 1853
- Mozart, Johannes: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der Gymnasien, Bd. I, II, III, 12. Auflage, Wien, Carl Gerold Verlag 1863
- Plan i program Karlovačke gimnazije za 1983. godinu
- Plan i program za nastavu nemačkog jezika, izdat od strane Prosvetnog saveta Vojvodine 1975. godine.
- Užbenici za nemački jezik (kolektiv autora) Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava Beograd, 1977. godine (V razred), 1978 (VI razred) i 1979 (VII razred)

R e s ü m é

Lehrbücher für den Deutschunterricht in den
Grundschulen der Vojvodina

In dieser Arbeit ist ein Versuch gemacht worden, die zur Zeit aktuellen Lehrbücher für den Deutschunterricht in den Grundschulen, hinsichtlich ihrer Angemessenheit zu analysieren. Es ist festgestellt worden, daß die zwei Lehrbücher, welche gebraucht werden, nicht ganz den Anforderungen des Lehrprogramms und Plans entsprechen. Die Lehrer haben bei der Gestaltung des Unterrichts keine leichte Arbeit, sie arbeiten aus Büchern, die dem Programm Serbiens und Bosniens

angepasst sind, gleichzeitig müssen sie aber nach dem Programm der Autonomen Provinz Vojvodina eine ganz andere Aufteilung des sprachlichen Materials vornehmen.

In dieser Arbeit wurde auch auf spezifische Schwierigkeiten hingewiesen, welche in Schulen mit ungarischer Unterrichtssprache auftreten. Sie ergeben sich in erster Linie aus dem typologischen Unterschied zwischen den beiden Sprachen. In solchen Fällen wurde empfohlen, die Kenntnisse der serbokroatischen Sprache auszunützen und mithilfe der Strukturen dieser, den Schülern schon bekannter Sprache, die Eigenheiten des Deutschen zu erklären.

PRIMENA KONTRASTIVNE SINTAKSE MADJARSKOG I SRPSKOHVATSKOG
JEZIKA U NASTAVI JEZIKA SREDINE

Kontrastivna sintaksa madjarskog i srpskohrvatskog jezika - rad u štampi od autora M. Mikeš, F. Junger i B. Kek - ima izrazito primenjeni karakter: namenjen je onima koji se u nastavnoj ili prevodilačkoj praksi svakodnevno susreću sa problemima koji proističu iz razlika između srpskohrvatskog i madjarskog jezičkog sistema. Kao i u dosadašnjim radovima iz ove serije /*Tipološka razmatranja, Pitanja ekvivalencije nominalne sintagme, Osnovna pitanja nominalne sintagme, Padežne mesne i vremenske konstrukcije, Rekcijski odnosi u glagolskoj sintagmi, Pitanje reda reči*/ i ovoga puta imali smo u vidu, pre svega, specifične zahteve nastavne prakse madjarskog i srpskohrvatskog kao jezika sredine. Govorimo o specifičnim zahtevima jer se radi o dva jezika koji su u stalnom kontaktu, pa se toga ti zahtevi ni u psiholingvističkom ni u sociolingvističkom pogledu ne mogu izjednačiti sa onima koji proizlaze iz nastavne prakse stranog, odnosno maternjeg jezika.

Prvi stupanj ovakve analize jeste omedjivanje onih područja koja su relevantna u odnosu na predmet istraživanja, a koja su istovremeno u skladu i sa spomenutim zahtevima. U tom pogledu kao polazna osnova poslužila nam je obimna empirijska jezička gradnja prikupljena ranijih godina u vezi sa upotrebom jezika / maternjeg i jezika društvene sredine / kod školske omladine osnovnog i srednjoškolskog uzrasta. Analizom grešaka utvrdili smo one jezičke kategorije i podsisteme gde su najizrazitije interferentne pojave, odnosno pojave uplitanja jednog jezičkog sistema u drugi prilikom upotrebe tih jezika, pretpostavljajući da se osvetljavanjem principa funkcionisanja ovih kategorija i podsistema u jednom i drugom jeziku može poboljšati efekat nastave jezika društvene sredine. Prema našim saznanjima ovakve pojave se prvenstveno manifestuju u izražavanju kategorije vremena i glagolskog aspekta, u upotrebi jednine i množine odnosno slaganje subjekta i predikata u broju, u

adverbijalnim konstrukcijama i u redu reči u rečenici.

Radi ilustracije metodološkog pristupa ovoj problematici izložit ćemo ukratko pitanje upotrebe jednine i množine u mađarskom i srpskohrvatskom jeziku i u vezi s tim pitanjem kongruencije subjekta i predikata u ova dva jezika.

U srpskohrvatskom i mađarskom jeziku u većini slučajeva oblikom množine ukazuje se na množinu predmeta ili stvari, a oblikom jednine na jedninu predmeta ili stvari. Ipak, u oba jezika ima slučajeva kad gramatički broj ne odražava stanje u stvarnosti na primer, u mađarskom: *katonaság*/vojska:/ *népség* /fukara/, *közönség* /publika/ itd. ili srpskohrvatskom: *lišće*, *trnje* itd.

Mi smo sa kontrastivnog stanovišta razmotrili imenice koje se isključivo, ili poglavito upotrebljavaju u jednini /a/ i imenice koje se isključivo, ili poglavito upotrebljavaju u množini /b/.

/a/ Oblik jednine karakterističan je u oba jezika za *zbirne* i *gradivne* imenice.

Zbirne imenice se u mađarskom jeziku završavaju na sufiks *-ság*, *-ség*, *-zat*, *-zet*. Te imenice se upotrebljavaju isključivo u jednini. Mnogi njihovi srpskohrvatski ekvivalenti takodje se upotrebljavaju samo u jednini, na primer:

/1/ *A rokonság* összejött.

Rodbina se sastala.

/2/ *A szomszédság* nem zajos.

Susedstvo nije bučno.

Neki srpskohrvatski ekvivalenti, zavisno od značenja, mogu se medjutim, upotrebiti i u množini, npr.:

/3/ *A szerbség* az ő büszkesége.

Ponos mu je *srpstvo*.

/4/ *A szerbség* a török ellen fordult.

Pobunilo se *srpstvo* protiv Turaka.

U primeru /4/ *Srpstvo* u značenju *Srbi*, *srpski narod* piše se velikim početnim slovom. U tom značenju u oba jezika mogu se umesto zbirnih imenica upotrebiti zajedničke imenice u množini:

/5/ *A sezerbek* a törökök ellen fordultak.

Srbi su se pobunili protiv Turaka.

Medjutim nije uvek u pitanju značenje, kada treba da se objasni upotreba jednine ili množine kod imenica koje predstavljaju zbir jedinki sa zajedničkim svojstvom, i to je svojstvo bitno. Često je u pitanju sufiks, koji se primenjuje u derivaciji zbirne imenice, pa on isključuje mogućnost upotrebe te imenice u množini. Tako na primer *katonaság* - vojska, "vojništvo", zbog sufiksa *-ság* nema množinu, dok imenica *had* - vojska, armija nije markirana nikakvim posebnim sufiksom, pa ima množinu: *hadak*.

Ako podjemo od srpskohrvatskih sufiksa za zbirne imenice *-ad* ili *-će* videćemo, takodje, da nije u pitanju značenje već jezičko obeležavanje. Tako, na primer, *jagnjad*, *telad*, *pilad* itd. imaju samo oblik jednine, a *stado*, imenica koja po značenju spada u istu kategoriju ima množinu *stada*. Upravo zbog toga i dolazi do nepodudaranja upotrebe jednine i množine, u srpskohrvatskom i madjarskom jeziku. To ćemo ilustrovati na dva primera:

/6/ *Jagnjad* je na ispaši.

A *bárányok* a legelőn vannak.

/7/ A *rózsa*, *tulipán*, *szegfű*, ezek a *virágok* nőnek a kertemben.

Ruže, lale, karanfili, to cveće raste u mojoj bašti.

U oba jezika postoji mogućnost da imenica u jednini, kada se njome označava čitava vrsta, ili grupa, bude upotrebljena u značenju množine; ali se toj upotrebi u madjarskom jeziku daleko češće pribegava, na primer:

/8/ *Rózsa* nő a kertjében.

Ruža raste u njegovoj bašti.

/9/ Az *alma* drágább a piacon, mint a boltban.

Jabuke su skuplje na pijaci nego u radnji.

Gradivne imenice u oba jezika, po pravilu imaju samo jedninu. Medjutim, te imenice često poprimaju značenjska obeležja zajedničkih imenica, tj. postaju brojiva, pa prema tome u tim značenjima imaju i oblik množine, na primer:

/10/ *vino* spada u alkoholna pića.

A *bor* szeszés ital.

/11/ *Sremska vina* su na daleko poznata.

A szerémségi *borok* messzeföldön híresek.

U pogledu upotrebe jednine i množine kod vlastitih imenica takodje postoje mnoge podudarnosti u oba jezika. Medjutim, ima slučajeva kada se ta upotreba razlikuje, na primer:

/12/ *Az Egyesült Államok megkezdte a neutronfegyver gyártását. Szejedinjene Američke države su počele proizvodnju neutronskog oružja.*

Iz ovog primera se vidi da u madjarskom jeziku naziv države premda stoji u obliku množine, ima značenje jednine, na što ukazuje predikat, a o tome ćemo opširnije govoriti u vezi sa kongruencijom.

Mnogo češće upotreba imenica u množini u srpskohrvatskom ne proizlazi samo iz činjenice većeg broja imenica plurale tantum, već se ona očituje i u tome što se mnoge imenice koje imaju oblik jednine gotovo isključivo upotrebljavaju u množini.

Medju geografskim imenima ima dosta imenica plurale tantum, koje su u madjarskom jeziku u jednini, na primer:

/13/ *Stenovite planine se nalaze u Americi.*

A Sziklás-hegység Amerikában von.

/14/ *Karlovcí se nalaze pored Dunava.*

Karlóca a Duna mellett fekszik.

Navešćemo i nekoliko primera sa zajedničkim imenicama plurale tantum; u madjarskom jeziku te imenice se uvek prevode u jednini:

/15/ *Vrata su bila zatvorena.*

Az ajtó be bolt csukva.

/16/ *Ospice mogu biti opasne.*

A himlő veszélyes lehet.

Kao što smo već pomenuli, u mnogim slučajevima, kada se u srpskohrvatskom jeziku upotrebljava imenica u množini, u madjarskom jeziku se ona upotrebljava u jednini. Navešćemo jedan primer Andrićevog romana "Na Drini ćuprija" i njegovog prevoda na madjarski jezik:

/17/ *Nisu samo ratovi, kuge i seobe toga vremena udarili na ovaj most i prekidali život na kapiji.*

Nemcsak a *háború*, a *pestis* és a *lakosok átköltözése* támadt. ezekben az időkben a *híd*ra, s szakította meg a kapu mindennapi életét.

Pomenuta tendencija srpskohrvatskog jezika ka pluralitetu, a madjarskog ka singularitetu ispoljava se i u slaganju subjekta i predikata u broju.

Glavne razlike izmedju dve vrste slaganja subjekta i predikata u broju - po smislu i po obliku - u srpskohrvatskom i madjarskom jeziku proističu iz činjenice da u srpskohrvatskom jeziku postoji tendencija slaganja po smislu, dok u madjarskom jeziku preovladava tendencija slaganja po obliku. Složenosti ovog pitanja doprinosi i kolebanje izmedju tradicionalnog slaganja po obliku i uticaja indoevropskog slaganja po smislu u savremenom madjarskom jeziku.

U velikom broju slučajeva slaganje subjekta i predikata po smislu poklapa se sa slaganjem po obliku. Sa stanovišta kontrastivne analize, međjutim, od značaja su oni slučajevi u kojima nema takvog poklapanja u madjarskom ili srpskohrvatskom jeziku, kao i slučajevi interferencije koji se javljaju kao posledica razlika u načinima slaganja subjekta i predikata u madjarskom i srpskohrvatskom jeziku.

U oba jezika - madjarskom i srpskohrvatskom - u rečenicama u kojima je samo jedan subjekat, slaganje subjekta i predikata po smislu poklapa se sa njihovim slaganjem po obliku - subjekat u jednini, predikat u jednini, ili subjekat u množini predikat u množini pod uslovom da je predikat glagol ili pridev, a subjekat nije imenica ili sintagma koja označava geografski pojam.

Kada je predikat imenica, takvo slaganje ne postoji, na primer:

/18/ *Ratovi su nesreća za čovečanstvo, ali jedino sredstvo za odbranu od nepopravljivih agresora /citirano kod Stevanovića/*

A háborúk szerencsétlenség az emberiség számára de egyedüli eszköz a hódítókkal szemben.

Kada je subjekat imenica ili sintagma koja označava geog-

rafski pojam, a ima oblik množine, u mađjarskom jeziku se subjekat slaže sa predikatom prema smislu, a ne prema obliku, kao što je slučaj u srpskohrvatskom jeziku:

/19/ *Az Andok Dél-Amerikában terül el.*
Andi se prostiru u Južnoj Americi.

Ova pravila važe bez obzira na položaj subjekta i predikata u rečenici. Medjutim, prilikom odredjivanja pravila slaganja više subjekta sa predikatom, treba imati u vidu red reči u rečenici. U mađjarskom jeziku ova okolnost nije presudna /iako se ne zanemaruje/, već postoje drugi uslovi značajniji za nepoklapanje slaganja po smislu sa slaganjem po obliku, dok u srpskohrvatskom jedino položaj predikata ispred dva ili više subjekta u jednini dozvoljava upotrebu predikata u jednini:

/20/ *Na izlet je otišao nastavnik i njegov razred.*
Nastavnik i njegov razred otišli su na izlet.

U mađjarskom jeziku su za upotrebu jednine ili množine glagolskog predikata značajna neka semantička obeležja njegovih subjekata. Naime kada su subjekti imenice koje obeležavaju osobe, jednako je moguća upotreba predikata u množini i u jednini:

/21/ *Anna és Mária együtt mennek moziba.*
Anna és Mária együtt megy moziba. ili
Ana i Marija idu zajedno u bioskop.

Medjutim, kada su subjekti imenice koje označavaju stvari ili apstraktne pojmove, upotreba predikata u jednini smatra se u mađjarskom jeziku jedino pravilnim:

/22/ *Az asztal és a szék a szoba közepén áll.*
Sto i stolica stoje nasred sobe.

/23/ *A harag és a gyűlölet elborította az agyát.*
Srdžba i mržnja zamračili su mu um.

Na kraju, da sumiramo ovakav metodološki postupak kontrastivne analize: pošli smo, dakle, od empirijskih podataka prilikom odredjivanja onih segmenata jezičkih sistema koje treba analizirati. Ova pitanja su zatim obradjena sa teorijskog aspekta radi osvetljavanja

nja principa funkcionisanja datih kategorija i podsystema u jeziku, da bi se ponovo vratili praksi sa ciljem da doprinesemo njenom usavršavanju. A to je, konačno, i cilj svake primenjene discipline.

Summary

THE APPLICATION OF THE SERBOCROAT-HUNGARIAN CONTRASTIVE SYNTAX IN SECOND LANGUAGE TEACHING

The choice of problems and their elaboration in the Serbo-croat-Hungarian contrastive syntax has been done so as to answer the needs of the second language teaching, both of Hungarian and Serbo-croat. In this paper the elaboration of the question of singularity and plurality has been taken as an example.

Sesija 7.

NEKI ASPEKTI KONTRASTIVNE ANALIZE U PROCESU POUČAVANJA
JEZIKA STRUKE

1. U ovom sam radu željela iznijeti neke primjene dosadašnjih istraživanja kontrastivne analize na poučavanje stranog jezika struke, te razmotriti njenu ulogu u nastavnom procesu.

Koliko god se kontrastivna analiza danas već u potpunosti afirmirala u metodici stranih jezika, još uvijek srećemo divergentna mišljenja o njenoj funkciji i ulozi u procesu poučavanja stranog jezika. Tako Py (1984) smatra da kontrastivnoj analizi ne treba pripisati pravu prediktivnu vrijednost, već se usmjeriti na njenu interpretativnu funkciju objašnjavanja i interpretiranja različitih vidova ponašanja studenta. Kontrastivna nas analiza, prema navedenom autoru, upućuje prvenstveno na posrednu aktivnost subjekta a ne na mehaniku predodređenja transfera, što implicira da će transfer ispunjati različite (promjenjive) funkcije unutar procesa učenja i komunikacije. Tako prijenos, prema Pyu, može biti rješenje neke poteškoće, na pr. pojmovna praznina u poznavanju L_2 (upotreba konjunktiva u francuskom jeziku) ili problem koji valja riješiti: učenik može sistematski izbjegavati oblike L_2 koji bi u njegovim očima mogli predstavljati interferenciju (na pr. korespondiranje francuskog glagola *plaire* s konjugacijom drugih pravilnih francuskih glagola umjesto s konstrukcijom u izvornom jeziku: *je plais prema *je regarde* umjesto ....*me plait* kao adekvatnog korespondenta hrvatskog ili srpskog ....*mi se sviđa*).

Py smatra interferencije posebnim oblikom restrukturiranja kojeg podnosi svaki lingvistički sistem kad je u direktnom kontaktu s drugim sistemom. To se ne odnosi samo na jezik cilj već i na izvorni jezik koji postaje predmetom parcijalnih restrukturiranja, barem počevši od određenog praga učenja. Ovakvo gledanje na primjenu kontrastivnih istraživanja po Pyu je utoliko važno da subjekt koji uči drugi jezik ipso facto modificira i svoje kompetencije u materinjem jeziku što se odvija pogotovo na metalingvističkom nivou, jer učenik modificira svjesnu ili nesvjesnu viziju izvornog jezika.

Jedno od centralnih pitanja kontrastivne analize odnosi se, prema ovom autoru, na učenikov medijalizaciju odnosa između divergencija (ili paralelizama) dvaju sistema, s jedne strane, te poteškoća s druge. Jer medjusistemski odnosi ne preegzistiraju operacijama kojima učenik usvaja novi jezik. Obrnuto, učenik je taj koji uspostavlja taj odnos. On je taj koji bira mikrosisteme L_1 i L_2 koji će doći u kontakt. Taj izbor nije naravno potpuno otvoren: neki su mikrosistemi sadrže afinitete koji će ih zbližiti.

I sam projekt analize grešaka proizišao je prema Pyu iz svijesti o posredničkoj ulozi učenika. Analizirati greške ili točnije performance učenika znači smatrati njegove upotrebe stranog jezika kao skup tragova koji upućuju na njihova intermedijarna znanja a koja čine lingvistički sistem medjujezika - i na strategije stjecanja znanja i komunikacije povezane s njim.

2. Ova teorijska razmatranja pokušat ću ilustrirati primjerima interferencija na fonološkoj, grafološkoj, morfosintaktičkoj i leksičkoj razini bez pretencija da dam njihov iscrpan prikaz. Nekad će primjer biti iz općeg jezika (fonološka razina) a najčešće iz jezika struke. Pokušala sam analizirati i kontrastiranje na stilističkoj razini, odnosno prediktivnost stilističke razine jezika struke.

2.1. Da bismo shvatili određene performance učenika na fonološkoj razini moramo voditi računa ne samo o akustičkim svojstvima fonema već i o njihovu položaju u glasovnim sustavima analiziranih jezika. Naš će student često francusko zatovoreno (e) čuti kao naše (i) pa će u početnoj fazi učenja izgovarati *vérité, panier, thé* (veriti, pañi, ti). Da bismo objasnili postupak kojim pribjegava moramo usporediti samoglasničke sisteme L_1 i L_2 .

L_1		L_2
a	u	a ü u
e	o	ε oe ɔ
i		e ø o
		i

Vidimo da je francuski samoglasnički sistem (zanemarimo trenutno nazalne vokale) bogatiji od hrvatskog ili srpskog tako da učenik ne može uspostaviti točne korespondencije i paralelizme, pa asimilira

zatvoreno (e) s (i) a često i zatvoreno (o) s (u). U svom medjujeziku on pritom usvaja francuski vokalski sistem tako da ga poistovećuje sa samoglasničkim sistemom izvornog jezika, što govori u prilog Calvetovoj misli (Py, 1984) da interferencijske greške ne proističu iz razlika jezika već iz neadekvatnosti sistema korespondencija koje si učenik konstruira kad na te razlike naidje.

Primjer francuskog (ü) nešto je složeniji jer ekvivalent u izvornom jeziku nije jednoznačan pa u medjujeziku studenta nailazimo na njegovo korespondiranje s (i), odnosno s (u). U početnom stadiju učenja jezika kad je usvojen minimalan leksički i gramatički fond ovakvo korespondiranje ili ostvaraj medjujezika nije štetan. Vremenom će sam proces učenja stranog jezika nametnuti učeniku potrebu obogaćenja samoglasničkog sistema bližeg sistemu L_2 kako bi se mogli ostvariti minimalni relevantni parovi tipa *nu: ni, nu:nous* itd. Zaokruženost vokala, naime, u francuskom je relevantna, ali te će relevantnosti učenika postati svjestan tek na nešto višem nivou učenja jezika, i uvrstiti nove korespondente u svoj medjujezik.

Problem dužine vokala *tache : t^hache* student će vrlo brzo i jednostavno uvesti u svoj suprasegmentalni medjujezik obzirom da je dužina vokala relevantna i u izvornom jeziku (gen. množine imenica m. roda).

2.1.1. Ivir (1978) spominje i grafološke divergencije dvaju sistema koje se očituju u različitim načinim pisanja slova, te ortografske divergencije kao razlike u pravopisnom znakovlju između izvornog jezika i jezika cilja.

Na grafološkoj razini učenik vrlo brzo uočava različitost grafološkog izgleda francuskog pisanog *ç* ali ga bez problema jednoznačno prebacuje u svom medjujeziku u adekvatni *z* u izvornom jeziku, obično uz prisutnost note podsmjeha: ovi Francuzi ne znaju ni pisati slova kako treba.

Kao primjer ortografske divergencije navodim pisanje točke uz godinu u izvornom jeziku koju će student, ukoliko je pravopisno obrazovan, stavljati i kad piše na francuskom. Ovaj poslednji primjer govori više u prilog prediktivnosti kontrastivne analize.

2.2. Na gramatičkoj razini kontrastivna analiza utvrđuje odnose korespondencije medju jedinicama dvaju jezika (korespondenti su one jezične jedinice koje funkcioniraju na identičan način kao nosioci jednakog značenja u dva teksta) koji stoje u odnosu komunikacijske (ili prijevodne) ekvivalencije.

U susretu hrvatskog ili srpskog i francuskog kontrastivna će istraživanja početi od osnovne razlike između hrvatskog ili srpskog kao sintetičkog jezika i francuskog kao analitičkog jezika gdje se padežno značenje nadomješta prijedlozima.

*La procédure en protection des droits autogestionnaires engage l'avocat général,

gdje je slobodan poredak riječi u rečenici prenijet na francuski. Isto se odnosi i na mjesto pridjeva uz imenicu, odnosno iza nje, što se pogotovo očituje u prevodjenju s francuskog na hrvatski ili srpski pa za sintagmu: *la communauté autogestionnaire* u spontanom prevodjenju dobijemo **zajednica samoupravljanja* umjesto *samoupravna zajednica*.

Na planu pravnog iskazivanja postoje specifična obilježja sintakse jezika prava: njegova bezličnost koja se iskazuje nedovršenim pasivnim konstrukcijama, pronominalnim konstrukcijama pasivnog značenja te bezličnim transformacijama (s bezličnim *il*). Francuske pasivne konstrukcije trebale bi korespondirati s našim aktivom ili povratnom konstrukcijom (*se*), no u medjujeziku studenta pasiv često ostaje i rezultira rogovatnim prijevodom.

Obilježja negacije neobično su frekventna u jeziku prava a ostvaruju se priložima negacije (*ne...pas, ne... point*) kao i neodređenim zamjenicama koje nose negativno značenje:

"*Nul ne peut être adopté par plusieurs personnes...*"

(CC, 346).

Demonstrativna obilježja nadilaze u aktima pravnih praktičara pojam "pokaznog" i često označavaju prostornu i vremensku lokalizaciju. Posebno su česta u pisarskom stilu. Tako prostornu lokalizaciju izražavaju složenice: *ci-après, ci-dessous, ci-dessus*; *susdit, susnommé, précité, soussigné* itd. Vremenska se lokalizacija izražava "ovim" zakonom (Ustavom, odlukom) - *par la présente loi* (Constitution) a ne demonstrativom *par cette loi* - performanca koju često čujemo od

S druge je strane predvidljivo korespondiranje francuskog konjunktiva s našim indikativom, greške u slaganju vremena, u konstrukciji pogodbenih rečenica, što bismo i opet mogli objasniti neadekvatno odabranim korespondencijama.

2.3. U proučavanju leksičke razine kontrastivna analiza leksika u procesu poučavanja stranog jezika, a posebno kod prevodjenja s L_1 na L_2 i obrnuto polazi od leksičkih jedinica jednog jezika i njihovih formalnih korespondenata na drugom (Ivir, 1978), a zatim se povratnim prijevodom vraća u prvi jezik.

Pritom se javljaju tzv. lažni parovi kao parovi jezičnih jedinica u dva razna jezika koji imaju nešto zajedničko ali nisu u svemu jednaki, a osoba koja ih koristi, smatra ih u potpunosti zamjenjivima. Tako u medjujeziku studenta dobivamo za iskaz:

Sudovi sude *na temelju* Ustava.

Les tribunaux jugent **sur la base* de la Constitution, za en fertu de la Constitution.

No u jeziku struke lažni su parovi ipak nešto rjedji utoliko što on vrvi tehničkim terminima (znanstveno-tehnički parovi) koji prema Iviru (op.cit.) većinom spadaju u prave s jednakim značenjem. Kod njih naime data leksička jedinica ostvaruje samo jedan od svojih semova te već sama po sebi ima suženo značenja:

acquéreur successif (u građanskom pravu) "*sljedeći stjecatelj*".

Medjutim i tehnički termini mogu imati različit kolokacijski potencijal (mogućnost kombiniranja s drugim riječima i stvaranja manje ili više čvrstih leksičkih skupova). Tako *acte* u sintagmi *acte de naissance* znači "*izvod iz knjige rođenih*" (građansko pravo) dok u sintagmi *acte criminel* u krivičnom pravu označava "*krivično djelo*", a u *acte de commerce* u trgovinskom pravu znači "*trgovačku radnju*".

Tehnički termini mogu imati različite frekvencije ili geografske i socijalne distribucije a i stilske razine. Tako termin *contrat* odgovora *ugovoru* u građanskom pravu, a *traité* u medjuna-

rodnom pravu.

Prema Iviru (op.cit.) upravo su riječi s djelomičnim preklapanjem značenja daleko najopasnije kao izvor grešaka.

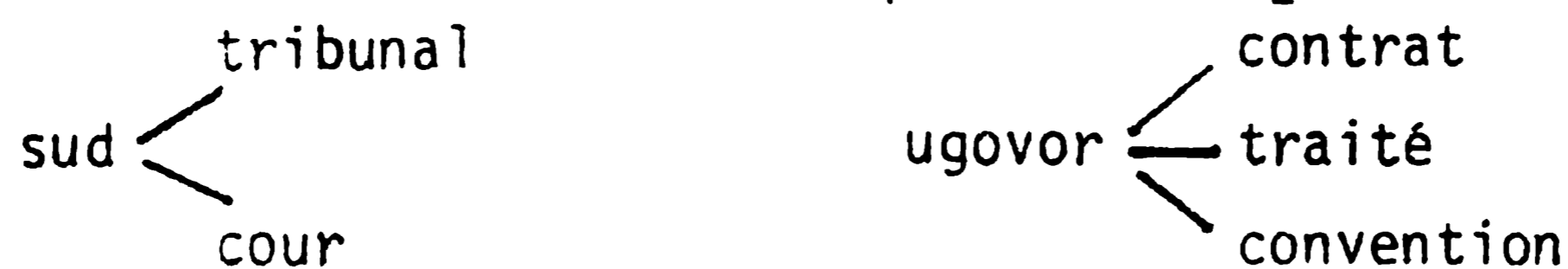
Tako iskaz:

L'ignorance de la langue au cours de la procédure ne peut pas présenter obstacle...

će, vjerojatno analogijom prema izvornom *ignorirati*, rezultirati iskazom studenta:

* Zanemarivanje, odnosno neprimjećivanje jezika ....

Dakle i kod stručnog jezika javljaju se lažni parovi i to kad je značenjski naboj riječi u L_1 manji od L_2 :

Pritom je postojanje leksičke praznine veoma važno za kontrastiranje dvaju jezika. One su vezane za pojmovne praznine u pojedinom jeziku. Kakve ostvaraje može očekivati u medjujeziku studenta za francuski *tribunal de police* ili *magistrature debout* ≠ *magistrature assise* (prefekturni sud, javni tužilac, suci)?

2.4. I na stilističkom planu možemo govoriti o ulozi kontrastivne analize obzirom da svaki stručni jezik ima svoj "funkcionalni stil" (obilježen različitim izborom, kombinacijom i frekvencijom jezičnih i stilskih elemenata koji se različito realiziraju u izvornom jeziku i u jeziku cilju. Ulazeći u stilistiku jezika prava uočiti ćemo da ga karakterizira neekspresivnost i bezličnost pravnih akata što će se realizirati kroz povećanu frekvenciju nedovršenih pasivnih konstrukcija ("La bonne foi est toujours présumée), pronominalnih konstrukcija pasivnog značenja ("Toute obligation de faire ou de ne pas faire se résout en dommages et intérêts), bezličnih transformacija ("Il est établi un procès-verbal de délibérations, ...") kao i repetitivnost pravnog jezika kao jedna od važnih karakteristika u otklanjanju ambiguiteta u tekstu. Ona je izražena ponavljanjem termina ili upotrebom demonstrative (celui, celle, ceux, celles) te složenicama: ci-après, ci-dessous, sus-désigné, précité, ledit i sl.

U kontrastiranju dvaju jezika, francuskog i hrvatskog ili srpskog, primijetit ćemo da je repetitivnost izvornog jezika manja u odnosu na francuski:

"Il n'y a pas de mariage l'orsqu'il n'y a point de consentement." (CC, art. 146)

"Nema braka bez pristanka", što u medjujeziku studenta može zvučati: *Nema braka kad nema uopće pristanka (nije pogrešno ali je predugo.). Demonstrativne zamjenice također se ispuštaju u kontrastiranju hrvatskog ili srpskog i francuskog. U medjujeziku učenika sresti ćemo tako iskaze koji su gramatički ali ne i stilistički ovjereni u skladu s funkcionalnim stilom jezika prava:

*On présume la bonne foi., ili

*Un procès-verbal de délibérations est établi...

Taj funkcionalni stil jezika prava je predvidiv, a čine ga repetitivnost pravnih iskaza, upotreba arhaizama u leksiku i gramatici, frekventnija upotreba pasiva i neodredjenih zamjenica i druga stilska obilježja.

3. Zaključak

U zaključku bih rekla da su uloga i mjesto kontrastivne analize u metodici stranih jezika višeznačni. Kontrastivna analiza s jedne strane zasigurno osvetljava i objašnjava različite vidove ponašanja studenta i njegove jezične postupke u procesu učenja, ali ne možemo zanemariti niti prediktivnu funkciju kontrastivnih istraživanja.

Medjujeziku učenika moramo pokloniti punu pažnju kao skupu njegovih jezičnih aktivnosti prema, ili u L_2 , dakle kao stanju znanja kojima on u datom momentu usvajanja jezika cilja raspoložive, znanja koje je prema Daniel, 1981 labilno ali sistematsko a na kojem se osnivaju aktivnosti razumijevanja i govora učenika; čini se da taj medjujezik moramo ne samo tolerirati već i poticati. Njegovo proučavanje i upoznavanje pomoći će nam da bolje smjestimo odstupanje učenika od nastavne norme.

Interpretativna i prediktivna funkcija kontrastivne analize javljaju se na svim jezičnim razinama: od fonologije do

pragmatike. I dok nam interpretativna funkcija kontrastivne analize omogućuje da shvatimo promjenjive modalitete povezivanja jezika o kojima je riječ, prediktivna funkcija kontrastivne analize upozorava nas unaprijed na interferencije do kojih može doći u procesu učenja stranog jezika a brižljivo ispitivanje interferencija sugerira da ne odustanemo od uspostavljanja korelacija između međusistemskih divergencija i poteškoća učenja stranog jezika, već da u njih uvedemo načine na koje ih učenik medijalizira.

L i t e r a t u r a :

1. Daniel Véronique, 1984.: Apprentissage naturel et apprentissage guidé, Le français dans le monde, 185, Hachette.
2. Ivir Vladimir, 1978.: Teorija i tehnika prevodjenja, Centar "Karlovačka gimnazija", Sremski Karlovci.
3. Py Bernard, 1984.: L'analyse contrastive: histoire et situation actuelle, Le français dans le monde, 185, Hachette.

CERTAINS ASPECTS DE L'ANALYSE CONTRASTIVE DANS L'ACQUISITION D'UNE LANGUE DE SPECIALITE

R é s u m é

Dans ce travail on traite l'application à l'enseignement fonctionnel d'une langue étrangère des recherches contrastives, effectuées jusqu'à présent, et on présente les différentes conceptions du rôle et de la fonction de l'analyse contrastive dans ce processus.

Dans ces différentes conceptions qui vont, de la prévision des interférences de L_1 à L_2 et de l'élaboration des exercices destinés à les écarter, à une fonction "interprétative", permettant à l'apprenant la restructuration des unités linguistiques, et à l'enseignant, l'explication et l'interprétation des différents aspects du comportement de l'apprenant, l'auteur plaide pour une fonction multiple de l'analyse contrastive qui peut, d'un côté, avoir une fonction "prédictive", mais aussi bien celle explicative à savior interprétative.

PRIMJENA KONTRASTIVNIH ISTRAŽIVANJA U NASTAVI JEZIKA

Značaj teorijskih istraživanja neke znanosti nikad se ne sastoji samo u teorijskom razvoju te discipline, već se uvijek očekuje i primjena tih rezultata u praksi. Na taj način nastavnici očekuju od kontrastivnih istraživanja, kao i od drugih teorijskih istraživanja na polju lingvistike, da im pruže podatke o jeziku koje će moći korisno upotrijebiti u nastavi jezika.

Kao što nam je poznato u više se navrata postavljalo pitanje o mogućnostim i uspješnosti primjene rezultata kontrastivne analize u nastavi stranog jezika. Smatram da je jedno od područja na kojem se ti rezultati, odnosno podaci o jeziku, mogu uspješno koristiti i prijevodna metoda u nastavi stručnog jezika na neofilološkim fakultetima.

O vezi između kontrastivne analize i prevodjenja govori i prof. Ivir (1) u knjizi *Teorija i tehnika prevodjenja*, gdje kaže da je kontrastivna analiza od velike važnosti za prevodjenje i da se od nje mogu očekivati vrijedni rezultati za objašnjenje prijevodnih procesa između parovima jezika.

Upravo rad na proučavanju prijevoda i problemi koji su pokretani u vezi s prevodilačkim pitanjima podstakli su razvoj komparativne lingvistike, a jedan od značajnih aspekata kontrastivne analize je upravo onaj koji se odnosi na pitanja i probleme vezane uz prevodjenje.

Kako i Newmark (2) naglašava teorija prevodjenja potječe iz komparativne lingvistike, a ona je isto tako i jedan aspekt semantike - sva pitanja koja se odnose na semantiku od izuzetnog su značaja u isto vrijeme i za teoriju prevodjenja. Neophodno je dakle na početku utvrditi blisku vezu između ovim područjima; teorije prevodjenja, kontrastivne analize i semantike, da bi najnovija dostignuća teorije ovih disciplina mogli primijeniti u nastavi stranog jezika.

O ulozi prevodjenja u nastavi jezika je već u nekoliko na-

vrata bilo govora, a posebno na savjetovanjima o nastavi stručnog jezika u Zagrebu i Beogradu. Naglašena je opravdanost prevodjenja u nastavi jezika za specifične svrhe, gdje je cilj nastave osposobljavanje studenata da prate stručnu literaturu na stranom jeziku.

Prevodjenje se u nastavi može koristiti kako bi se analizom izvornih tekstova studentima ukazalo na sintaktičku i semantičku strukturu teksta, dakle na njegovo značenje. Pri tome treba istaknuti razliku između značenja pojedinih leksičkih jedinica (meaning) i njegovog smisla (sense), odnosno njihove komunikativne funkcije u odredjenom kontekstu.

U ovom radu ćemo navesti neka iskustva u primjeni kontrastivne analize engleskog i hrvatsko-srpskog (H/S) jezika na primjerima stručnog jezika iz knjiga BERKELY PHYSICS COURSE (3) i THEORY OF STRUCTURES (4), iz kojih koristimo izbor tekstova u nastavi engleskog jezika na Gradjevinskom fakultetu u Splitu.

Nema pedagoški opravdana razloga da nastavna metoda odražava sadržaj jednog modela znanstvene gramatike, kako ističe i kolegica Bonačić u Stranim jezicima (5), na bilo kakav sistematičan ili potpun način, ali s druge strane mi kao nastavnici stranog jezika ne možemo zanemariti razvoj novih teorija ako težimo jednom svestranom pristupu nastavi stranih jezika. Stoga i rezultate kontrastivne analize možemo primijeniti u odredjenim vidovima nastave gdje se oni pokažu uspješni, kao što je to slučaj u nastavi stručnog jezika.

Pomicanje semantike u središte pažnje i stvaranje raznih modela semantičke gramatike neminovno se odražava i u primjenjenoj lingvistici, odnosno kontrastivnoj analizi. I prevodjenje, ako se zasniva na zajedničkim semantičkim strukturama, a ne na obrascima površinske strukture jezika, dobiva novu ulogu i drukčiji smisao u nastavi jezika.

Kako navodi prof. Sibinović (6) u djelu "Original i prevod" semantički model zasnovan je na saznanju da je za teoriju prevodjenja neophodno prevazići formalistički pristup koji polazi od jedinica jezične strukture. Semantička teorija prevodjenja predviđa izdvajanje "jedinica prevoda", koje će na predmetno-logičkom planu biti najmanji zajednički sadržatelj za tekst originala i tekst prevoda.

Pristup koji zastupamo u ovom radu je takav pristup nastavi prevodjenja koji uzima u obzir rezultate kontrastivne analize engleskog i H/S jezika sa stanovišta semantičkog modela teorije prevodjenja.

Umjesto pojedinih leksičkih jedinica uzimamo širu jedinicu prevodjenja i kod izbora prijevodnih ekvivalenata vodimo računa o nekim lingvističkim pojavama, kao što su transpozicije, karakterističnim za semantički model prevodjenja. U prijevodu stručnog jezika razmatramo semantičke odnose unutar jedinice prijevoda, tj. značenjske odnose njenih sastavnih djelova. Ti odnosi mogu uključivati različite semantičke sadržaje kao: vršioc radnje-radnja, radnja-cilj, radnja-sredstvo, do kategorija pripadnosti, prostora, vremena, uzroka i slično.

Predmet kontrastivne analize je u ovom slučaju vršenje posebne konfrontacije djelova semantičkih sistema jezika originala i jezika prijevoda. Kao što i prof. Ivir ističe u članku "Cross-Language Analysis and Second Language Acquisition" (7) prevodjenje i kontrastivna analiza su usko povezani, ali moramo razlikovati pojmove kontrastiven korespondencije i prijevodne ekvivalencije. Prvi je lingvistički pojam koji uključuje "značenje", a drugi komunikativni pojam koji uključuje "smisao". Kontrastiranje u prevodjenju ustvari znači vršenje analize onih jedinica u jeziku cilju koje imaju odgovarajuću semantičku funkciju jedinica izvornog jezika i utvrđivanje "semantičke cijene" takvog sparivanja.

Upravo u nastavi stručnog jezika treba insistirati na tome da prijevod ne predstavlja prenošenje pojedinih leksičkih jedinica izvornog jezika u jezik cilj, već da to bude komunikativno-semantički prijevod koji osigurava jednoznačno prenošenje poruke, odnosno sadržaja, izvornog teksta. Kod znanstvenih, odnosno tehničkih tekstova, je ova vrst prijevoda posebno značajna, jer je tu tema jednako važna kao i stil, odnosno funkcija teksta je da jednoznačno prenese poruku primaocu.

Kako navodi i prof. Perić (8) prevodilac mora naći korespondencije izražaja transcendiranjem domena leksike. On ne transportira iz jednog jezika u drugi lekseme, već sememe, to jest u okviru jezičnih konstrukcija percipira semantičke jedinice i traži ekvivalent tih semantičkih jedinica materijaliziranih u leksičkim jedinicama drugog jezika.

Na primjerima iz knjige BERKELY COURSE OF PHYSICS I THEORY OF STRUCTURES ukazat ćemo na neke semantičke vrijednosti leksičkih jedinica utvrđenih na osnovu kontrastivne analize tih jedinica i njihovih prijevodnih ekvivalenata.

Kontrastivna analiza prijevodnih ekvivalenata ukazuje na utjecaj semantičkog elementa na njihov izbor, te na taj način može predstavljati pomoć studentima u prevodjenju, odnosno razumijevanju tekstova. Kontrastivnom analizom ovih parova koji izražavaju isti semantički sadržaj razvijamo kod studenata svijest o tome da ekvivalent engleskog pridjeva ne mora biti pridjev u H/S jeziku, odnosno da prijevodni ekvivalent imenice može biti odnosna rečenica u funkciji apozicije, koja prenosi semantički odnos nekog pojma i njegove kvalitete. Pojavu transpozicija Škiljan (9) definira kao zamjenu dijela diskursa jednog sistema, sadržajno bliskim, ali po izrazu drugačiji dijelom diskursa u drugom sistemu.

U prvom primjeru pridjev koji se nalazi kao dio imenske fraze ne izražava kvalitet (vrstu, tip) te imenice, već neke druge semantičke odnose kao što su uzrok, ili svrha nastajanja tog pojma.

Assembly and *Thermal Stresses* in Statically Indeterminate Trusses

Naponi *usljed* montaže i temperature u statički neodredjenim rešetkama.

(gde prijevodni ekvivalent nije toplinski naponi, već naponi *usljed temperature*, i gde prijedložni izraz u H/S eksplicitno izražava uzročnu vezu između dvije leksičke jedinice)

In most *practical* problems...

U većini slučajeva *iz prakse*...

(prijevodni ekvivalent izražava odnos lokacije, mjesta nastajanja problema)

... which tend to be just the molecules of great *biological interest*.

... a te su baš molekule od posebnog interesa za *biologiju*.
(prijevodni ekvivalent izražava svrhu, cilj pojma izraženog imenicom)

We assume that each member has the same *flexural rigidity*.

Uzet ćemo da su svi štapovi podjednake krutosti na *savijanje*.

Te odnose možemo prikazati na slijedeći način:

thermal stresses - A je uzrok B
 practical problems - A je mjesto nastajanja B
 biological interest - A je cilj, svrha B
 flexural rigidity - A je posljedica B

Kako bi studentima olakšali prevodjenje i popćili neke pravilnosti u prevodjenju, interesantno je ukazati na sintaktičku strukturu pridjeva sa sufiksima *less* i *ful* i na njihove prijevodne ekvivalente u kojima se nedostatak ili prisustvo nekog svojstva ili neke sklonosti, odnosno sposobnosti, izražavaju izrazom koji se sastoji od imenice koja prenosi semantički sadržaj osnove pridjeva i prijedloga *sa*, odnosno *bez*, koji odgovaraju značenju sufiksa *ful*, tj. *less*.

... system of *weightless* bars all lying in one plane and joined together at their ends by *frictionless* hinges

... sistem štapova *bez težine*; svi oni leže u istoj ravni, a međusobno su povezani krajevima preko zglobova *bez trenja*.

... and that the columns are *massless*.

... i da su stupovi *bez mase*

an observer confined to a *windowless* box.

motritelj zatvoren u kutiji *bez prozora*.

Kod prijevodne nastave metoda trebamo upozoriti studente da često prijevodni ekvivalent jedne leksičke jedinice nije odgovarajuća leksička jedinica u jeziku cilju, već čitava rečenica koja ima istu sintaktičku i semantičku funkciju te imenice, atributa ili apozicije. Kao primjer možemo uzeti odnosnu rečenicu koja je prijevodni ekvivalent imenice u kojoj glagol prenosi semantički sadržaj imenice.

Odnos medju imenicama u izvornom jeziku može biti različit; vršilac radnje-radnja, radnja-predmet ili radnja-sredstvo vršenja radnje, pa se prema tome i bira oblik odnosne zamjenice.

The speed of light is the same in all reference *frames* in *uniform motion* with respect to the source.

Brzina svjetlosti je ista u svim *sustavima koji se jednoliko gibaju* prema izvoru.

- reference frames in uniform motion - odnos: vršioc radnje-radnja

Beginning with three *bars in the form* of a triangle ABC
Počinjemo od tri *štap* koji stvaraju osnovni trokut ABC

- bars in the form - odnos; vršioc radnje-radnja
these *bars in excess* of 2j..

ovi *štapovi koji premašuju* broj od 2 j.

- bars in excess - odnos; vršioc radnje-radnja

Recalling the *method of formation* of a simple space truss...
ako se sjetimo načina *na koji nastaje* rešetka...

- method of formation - odnos; sredstvo vršenja radnje-radnja
from the *point under consideration* to the *point of interest*.

od tačke *koja nas zanima* do tačke *koju razmatramo*.

- point of consideration (interest) - odnos; cilj vršenja radnje-radnja

(iako je u drugoj odnosnoj rečenici formalno *point* subjekt, semantički je opet objekt, odnosno predmet cilj vršenja radnje).

Interesantno je primijetiti da je druga imenica koja se transformation-to formi; consideration-to consider, te na taj način predstavlja, kakoto Nida (10) naziva "event word" i označava neku radnju, a ne "object word" riječ koja označava neki predmet, odnosno pojam.

Ovi nam primjeri transpozicija pokazuju kako svaki jezik koristi različita sredstva (načine) da izrazi istu stvar, isti značenjski odnos "meaningful relationship" medju sastavnim djelovima prijevodne jedinice. Od prevodioca se često, kao što ističe Nida, zahtjeva radikalno odstupanje od gramatičkih kategorija, od forme, kako bi osigurao dinamičku ekvivalenciju i prioritet prenosa sadržaja, odnosno poruke izvornog teksta.

Jedna od pojava koju uočavamo kontrastivnom analizom prijevoda, odnosno odgovarajućih stručnih tekstova engleskog i H/S jezika je

i pojava nultog ekvivalenta u jeziku cilju. U engleskom jeziku su neki elementi eksplicitno izraženi, kao na pr. particip prošli glagola koji izražava vrstu odnosa između dva pojma, dok se u H/S kao jeziku cilju ne osjeća potreba za njihovim prevodjenjem. Slijedeći primjeri ilustriraju tu pojavu i mogu poslužiti kao jedna od uputa studentima kod prevodjenja stručnih tekstova.

while the second term represents the moment *contributed by* the horizontal thrust.

dok drugi član predstavlja utjecaj/horizontalnog pritiska H.

The contribution *made* by this ring element ...

Doprinos/tog prstenastog elementa ...

Nulti ekvivalent na mjestu participa prezenta:

The form of the equation *describing* the wave front is the same as ...

Oblik jednadžbe/valne fronte je isti kao ...

We next consider an important problem *dealing with* the motion of a particle charge q .

Razmotrimo sada važan praktičan problem/gibanja čestica naboja ...

Na ovaj način, jakom koncentracijom primjera određene strukture, citiramo ponovo prof. Ivira (10), mogu se utvrditi perferirani obrasci za njene pojedine značenjske funkcije, kako bi ih studenti mogli automatizirati i primijeniti u prevodjenju. Prema mišljenju nekih teoretičara kontrastiranje je u oblasti tehnike lakše izvedivo jer je u takvim tekstovima varijabilnost u sintaktičkom području ograničena, odnosno sintaksa znanstveno-tehničkog jezika slijedi relativno malen broj obrazaca. Po mišljenju jednog od njih R. W. Jumpelta (11), postoji niz pretvorbenih procedura i pojava koje se pri prevodjenju iz jednog jezika u drugi učestalo ponavljaju. Mnoge od njih mogu se za prevodjenje tekstova iz područja prirodnih znanosti i tehnike generalizirati i opisati kao zakonitosti. To znači da se kontrastivna istraživanja mogu posebno uspješno primijeniti upravo u prijevodnoj metodi u nastavi stručnog jezika na tehničkim fakultetima.

BIBLIOGRAFIJA

1. Berkely Physics Course; C. Kittel, W.D. Knight, M.A. Ruderman, Mechanics, Volume 1, Second Edition 1973
2. Udžbenik fizike sveučilišta u Berkeley-u, Svezak 1, Mehanika, preveo dr. N. Zovko
3. Theory of Structures; S.P. Timoshenko, D.H. Young; Mc-Graw-Hill Book Company 1965
4. Teorija konstrukcija Timošenko-Jang; preveo M. Maksimović; Gradjevinska knjiga, Beograd 1968
5. V. Ivir; Teorija i tehnika prevodjenja, Sremski Karlovci 1978
V. Ivir; Corss-Language Analysis and Second Language Acquisition 1, Jyvaskyla Cross-Language studies No 9, Jyvaskyla 1983
Uloga i mjesto prevodjenja u stručnim stranim jezicima, referat, Zagreb 1980
6. Peter Newmark; Approaches to Translation; Pergamon Press Ltd. 1981
7. E.A. Niada: The Theory and Practice of Translation, E.J.Brill, 1974, & Charles R. Taber
8. Miodrag Sibinović Original i prevod, Uvod u istoriju i teoriju prevodjenja, Privredna štampa, Beograd 1979
9. Aleksandar Perić; Prevodna književnost, Zbornik radova, Šesti beogradski prevodilački susreti 1981
10. Dubravko Škiljan; Dinamika jezičnih sturktura, Biblioteka, Zagreb 1976
11. Mirjana Bonačić; Transformacijsko-generativna gramatika i nastava engleskog jezika, Strani jezici 1-2, 1977
12. Marija Šimek; Specifičnosti pri prevodjenju tekstova s područja prirodnih i tehničkih znanosti, Strani jezici, 3, 1981

THE APPLICATION OF THE RESULTS OF CONTRASTIVE ANALYSIS
TO THE TEACHING OF ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

This paper deals with the relation between the fields of contrastive analysis, the theory of translation and semantics, i.e. the semantic model of translation. It presents some examples of the translation equivalents taken from the technical texts: Berkley Physics Course and The Theory of Structures. The semantic relations between the parts of a wider translation unit are discussed and the selection of the best translation equivalent in the target language is dealt with. The results of the contrastive analysis related to the semantic structures and contrasted pair should enable the students to apply the established rules to the translation of scientific and technical texts, i. e. to improve their reading strategies, as this is the main aim of language teaching to students of technical disciplines.

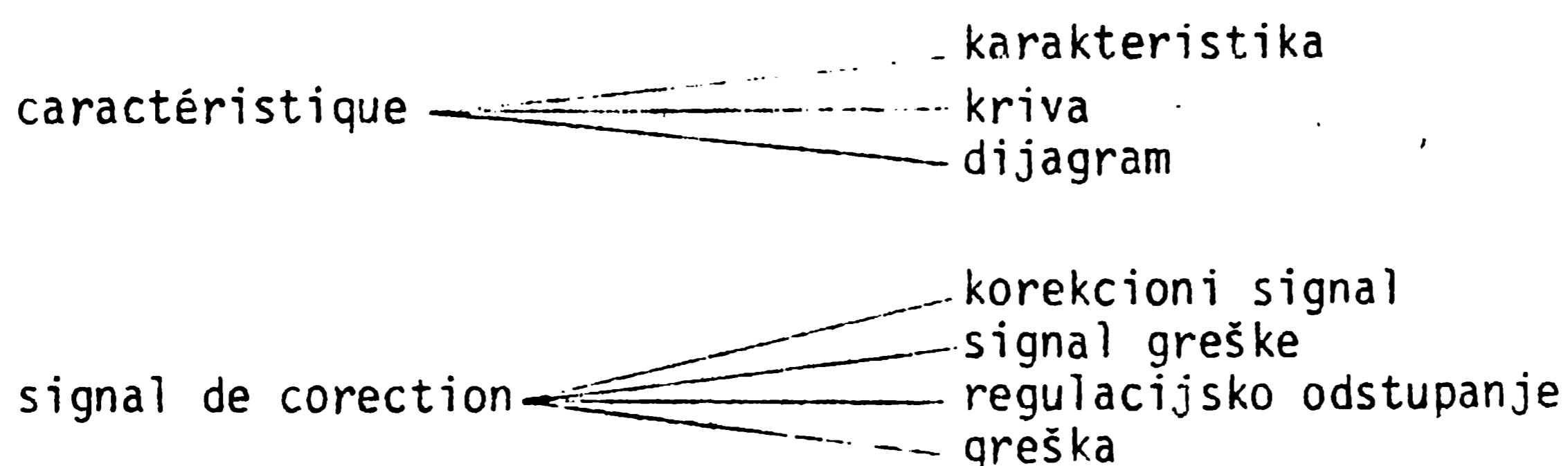
Gordana IŠEK, (Sarajevo)

SEMANTIČKA RAZUDJENOST POJMOVA U FRANCUSKOJ I SRPSKOHRVATSKOJ
TERMINOLOGIJI ELEKTROTEHNIČKE STRUKE

Ono što nas je navelo da počnemo da se bavimo naslovljenom problematikom je često odsustvovanje jedinstva forme i sadržine u našim terminološkim analizama: najčešće je težište na lingvističkom ili samo na pristupu stručnjaka iz analizirane oblasti (u tehničkim disciplinama u našem slučaju). Trebalo bi da se uzmu u obzir izvanjezičke komponente denotatuma, uz istovremeno poštivanje i uvažavanje lingvističkih zakonitosti i zahtjeva koji njima treba da upravljaju. To je jedan od razloga iz kojih smo, u procjeni analiziranih termina, upotrijebili interpretaciju studenata III stepena nastave sa kojima je autor ovog rada imao dužu saradnju nakon završenog redovnog studija, dakle interpretaciju grupe inženjera za koje se pretpostavljalo da su sa terminima u praksi.

Uzimajući francuski jezik kao polazni (JEZIK A), a srpsko-hrvatski kao ciljni jezik (JEZIK B), posmatrali smo semantičku razudjenost pojmova u dva jezika i konstatovali da se "grandeur" realizuje u jeziku B kao:

- veličina
- vrijednost
- parametar
- signal,   čemu slijedi:

Vidimo iz primjera da se francuski termin iskazuje kao imenički leksem u jeziku B u nekoliko semantičkih vrijednosti koje, zavisno od konteksta definišemo kao 1 - reguliranu veličinu, 2 - referentnu (odnosno zadanu) veličinu, 3 - regulirajuću veličinu i 4 - vrijednost reakcije (odnosno povratne sprege). Za "caractéristique", termini u jeziku B

se definišu kao 1 - predstavljanje zavisnosti izlazne veličine od ulazne veličine, 2 - grafičko predstavljanje veličine u automatskom upravljanju i 3 - kao opšta struktura sistema (blok-dijagram).

Pitanje koje bi se na opštijem planu moglo postaviti bilo bi: da li polisemija prevladava nad monosemijom čak i u stručnim jezicima?

Slučaj češći, polazeći od našeg korupusa¹, je leksičko pojednostavljanje dominantno u jeziku B:

A t r i b u t i v n i l e k s e m:

toplotni ————— - calorifique
 ————— - thermique
 ————— - de réchauffage

lebdeći ————— - flottant
 ————— - en suspension
 ————— - à flotteur

S u p s t a n t i v n i l e k s e m:

greška ————— erreur
 ————— correction
 ————— écart

smetnja ————— grandeur de charge
 ————— grandeur perturbatrice
 ————— élément de charge

sistem ————— système
 ————— dispositif
 ————— procédé

proces ————— procédé
 ————— processus
 ————— système

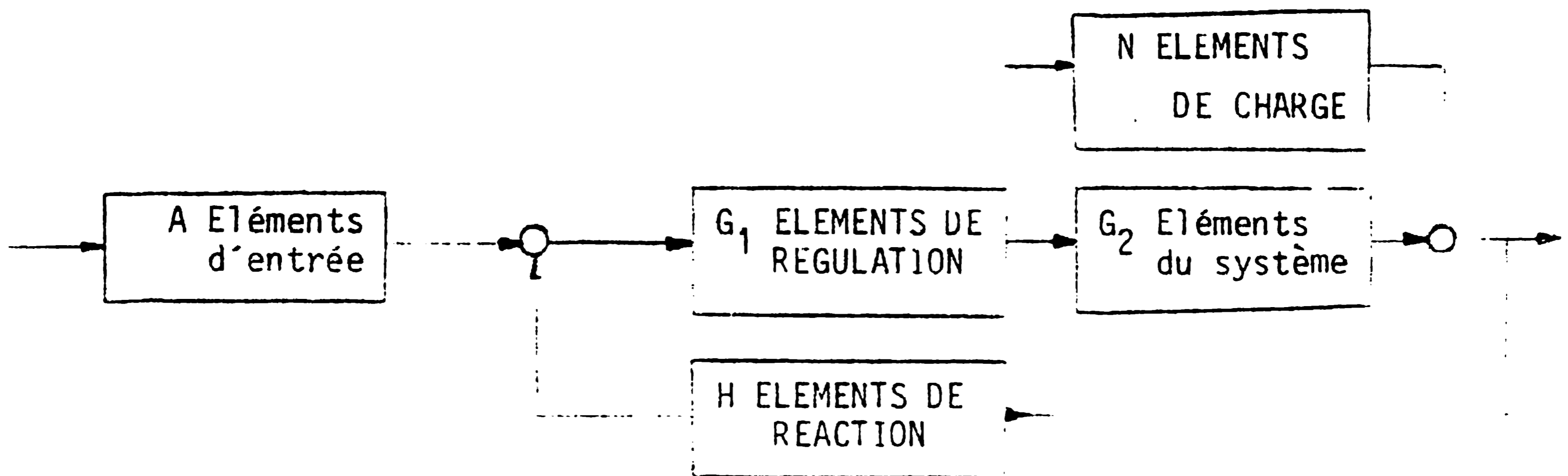
S u p s t a n t i v n i i a t r i b u t i v n i l e k s e m i:

zadana vrijednost ————— dispositif d'entrée
 ————— valeur prescrite
 ————— grandeur de référence

Jos nismo¹ registrovali glagolski leksem interesantan po svojim semantičkim varijantama.

Pojednostavljenje koje je odraz opšteg stanja u našoj terminologiji³ privlači pažnju i na teškoće pri prevodjenju naučno-tehničke literature o čemu ovdje nemamo namjeru da govorimo. Ono je često praćeno nepreciznošću dvostruko usmjerenom. Prvi je slučaj

kada se dva termina iz jezika A izražavaju jednim jedinim terminom u jeziku B što znači da se sam pojam koji termin iskazuje ne diferencira u oblasti automatskog upravljanja predstavljanoj jezikom B:

Grandeurs (veličine)

v VALEUR PRESCRITE (zadana veličina)

r GRANDEUR DE REFERENCE (" veličina grandeur prescrite)

e signal de cirrection greška (= erreur)
signal greške (= signal d'erreur)
regulacijsko odstupanje
(= ecart de regulation)
korekcionni signal (signal de correction)

m grandeur réglante (regulirajuća veličina)

c grandeur réglée (reulirana veličina)

b grandeur de réaction veličina reakcije
signal reakcije
mjerni signal (signal de mesure)
veličina opterećenja
smetnja (= perturbation)

Eléments

A Eléments d'entrée (prilagodjivač = adaptateur)

G₁ ELEMENTS DE REGULATION (regulacioni elementi)

G₂ Eléments du système (objekti upravljanja = composantes de régulation)

H ELEMENTS DE REACTION (regulacioni elementi)

N ELEMENTS DE CHARGE (smetnje = perturbations)

Bloc-diagramme (des termes de la régulation automatique)

Pomenuti termini, kucani velikim slovom u dijagramu, su: "valeur prescrite" i "grandeur de réféfence").

Drugi slučaj je kada jedan termin u jeziku B koji pokriva dva termina iz jezika A znači da postoji praznina u leksičkom sistemu jezika B (to su, takodje velikim slovom kucani, u dijagramu: "grandeur de charge" i "élément de charge", kao i "élément de régulation" i "élément de réaction").

Postoji i druga vrsta primjera, druge prirode i kojima prevodjenje skoro nije ni potrebno, koji privlače našu pažnju na pojavu internacionalizacije terminologije. Riječ je o posudbenicama, odnosno o kreaciji pri prevodjenju tehničke (i ne samo tehničke) terminologije.

Da li je ova internacionalizacija poželjna ili ne?

Analiza koju smo izvršili na našem korpusu¹ upućuje nas na tri mogućnosti za iskazivanje jednog pojma polazeći od jezika A, a to su:

- a) služenje terminom stranog porijekla, dakle internacionalnim terminom (posudba);
- b) nalaženje termina u jeziku B, čija forma iskaza nije vezana za strani termin (kreacija);
- c) paralelno služenje stranim terminom i terminom doslovno prevedenim (nazivamo ga "domaćim terminom") (kombinacija).

Statistike vezane za nabrojano, koje ćemo prikazati u daljem tekstu, odnose se samo na prvu jedinicu složenog termina, jedinicu koja sadrži osnovnu informaciju.

Od 46 jedinica, imamo kao:

- a) caractéristique, coefficient, constante, fonction, pompe, réactance, régulateur, système, thermique, zone (22%)
- b) actionneur, boucle, bras de commande, calorifique, écart, écoulement, facteur, iléau, joint, point, pont, poussée, pression, transfert, vitesse (33%)

c) action, charge, (en) cascade , commande, correction, dispositif, élément, grandeur, procédé, processus, proportionnel, réaction (négative), réglage, régulation, relais , résistance, retard, soupape, tube, valeur, vanne. (45%)

Medju lingvistima i stručnjacima koji se bave oblastima na kojima se vrši terminološka analiza mišljenja su podijeljena. Većina⁵ je, ipak, za internacionalizaciju, naročito kada se radi o ekzaktnim pojmovima koji su najčešće američkog i zapadnoevropskog porijekla. Mi takodjer, iako naše statistike pokazuju da u praksi (b) prioritet nije dat stranim terminima, tj. greko-latinizmima.

Analiza koja bi diferencirala prisustvo stranih termina na više nivoa bila bi interesantna? Univerziteti daju prednost internacionalizmima^{6a}, za razliku od osnovnih i srednjih škola gdje preovladavaju termini domaćeg porijekla.

Dijahronijska statistička analiza koja bi polazila od hipoteze o stepenu zavisnosti nauke (o automatskom upravljanju u našem slučaju) od zemalja odakle ono potiče mogla bi da bude interesantna i plodonosna za period od 10 godina. Ovaj bi zahvatao tekstove koje imamo namjeru da uključimo u naš korpus¹.

Vraćajući se na pitanje distribucije leksema unutar složenih termina, konstatujemo da se ova pojava manifestuje na put različitim načina. U jezičkim transformacijama do kojih dolazi za vrijeme puta koji složeni termin⁷ prelazi pri označavanju jednog istog pojma u jeziku A i u jeziku B, "sudbina" leksema koji ga sačinjavaju mijenja se zavisno od slučaja:

- 1 - imenički leksem gubi svoje prvo značenje uključujući se u složeni termin;
- 2 - atributivni leksem takodjer gubi svoje prvo značenje uključujući se u složeni termin;
- 3 - dva leksema (i imenički leksem i atributivni leksem) gube svoje prvo značenje;
- 4 - imenički leksem postaje s e m a n t i č k i p r a z a n svojim uključivanjem u složeni termin;

5 - način označavanja jednog pojma je d j e l i m i č n o (a) ili p o t p u n o (b) r a z l i č i t u jeziku B odnosu na jezik A.

Ove pojave ilustrovaćemo samo sa po jednim primjerom, uz izuetak broja 1 gdje prikazujemo više slučajeva:

1 - d é b i t (=količina, u jeziku B) postojè:

"odašiljač": débit d'énergie",
 "protok" : débit massique,
 "veličina" : débit de fuite",
 "potrošnja": débit commandé", etc.

- c o e f f i c i e n t (=koeficient, u jeziku B) postaje:

"modul" : "coefficient d'élasticité",
 "faktor": "coefficient de frottement", e c.

- g r a n d e u r postaje "signal": "signal. de réaction",

- b o u c l e (= kolo, u jeziku B) postaje

"petlja" : "boucle d'hystérésis,

- c h a r g e (=opterećenje, u jeziku B) postaje

"potrošnja" : "charge de réchauffage",
 "korisnik" : "résistance de charge",
 "generator" : "puissance de charge".

2 - n u l (jednak nuli, u jeziku B) postaje

"početni": "écart nul",

- p e r m a n e n t (= stalan, u jeziku B) postaje

"proporcionalan": "écart permanent".

3 - é q u a t i o n c a r a c t é r i s t i q u e (=jednačina stanja, u jeziku B) postaje:

"funkcija prenosa".

4 - é l é m e n t u

"élément oscillatoire" (= oscilator, u jeziku B)

"élément accumulateur" (= akumulator, u jeziku B)

"élément thermique" (= grijač, u jeziku B)

"élément thermométrique (= termometar, u jeziku B)

"élément manométrique" (= manometar, u jeziku B).

5 - a) j o i n t f e r m é u jeziku A (= zatvorena spojnica),

iskazuje se kao "prekrivena spojnica" u jeziku B,

b) é q u a t i o n c a r a c t é r i s t i q u e u jeziku A,

izražava se kao "funkcija prenosa" u jeziku B.

Na osnovu citiranih primjera, možemo da zaključimo da su transformacije do kojih je došlo za vrijeme stvaranja termina dozvoljene i prihvatljive zahvaljujući činjenici da subjekti u komunikaciji poznaju i semantičke elemente koji se ne iskazuju tokom jezičke transformacije.

Ono što smo željeli da kažemo u našem današnjem izlaganju jeste da je semantička i leksička diferencijacija u francuskom i srpskohrvatskom, iako prisutna u oba jezika, izraženija u francuskom jeziku. Ovu konstataciju potvrđuju primjeri čiji je korpus¹ proučen samo djelimično u sadašnjoj fazi naših istraživanja.

Drugo pitanje koje smo željeli da razmatramo jeste problem kreacije ili, pak, posudbenica u prevodjenju tehničkih termina? Premda naše statistike pokazuju (cf. strana 4 ovog rada) da je u praksi prioritet dat terminima koje smo nazvali domaćim za razliku od internacionalnih termina kojima mi dajemo prednost pri prevodjenju stranih termina, dodajući tome kao mogućnost načina najčešćeg (prema našim statistikama) u našoj jugoslovenskoj praksi, a to je paralelno služenje domaćim i internacionalnim terminom (ovdje prije svega mislimo na greko-latinizme).

N A P O M E N E

1. To je 460 jedinica (od kojih 46 "prostih") analiziranih u Ekmanovoj Ekckan, D.P., o. c.) knjizi citiranoj u našoj Literaturi.
2. Diferencijacija, koju imamo u planu da pravimo u nastavku naših istraživanja, upućuje na činjenicu da ova dva atributivna leksema izražavaju ili osobine ("calorifique"), ili instrumente ("thermique")
3. Uz izuzetak naše lingvističke terminologije, ovovrsna istraživanja nemaju organizovanu formu, premda svi znamo da se pitanja i dileme mogu riješiti parcijalnim analizama odredjenih termina.
4. Npr. "constante" u "constante de temps", "actionneur" u "actionneur à ressort", etc.
5. Cf. Stobersky, Zigmund: "Internacionalizacija terminologije" in: "Mostovi" br. 35 i Klajn, Ivan: "Greko-latinizmi i pitanje terminoloških dubleta", in: "Zbornik radova Univerziteta u Novom Sadu", 1983.
6. "Régulateurs" (G₁) i "organes d'information" (H) takodjer se koristi za ispunjenje ove praznine i za diferenciranje dvaju termina iz jezika A.
7. Pod "složenim terminom" podrazumijevamo leksičku jedinicu sastavljenu od barem dva leksema.
8. Ponekad, kao što je slučaj sa ovim primjerom, doslovan prevod do vodi do nerazumijevanja.

L I T E R A T U R A

1. Eckman, D.P. - "Régulation automatique industrielle" Dunod, Paris, 1963.
2. Matić, B. - "Projektovanje automatskih sistema za upravljanje tehnološkim procesima", Univerzitet u Sarajevu, 1977.
3. Papp, G. - "Neka pitanja kontrastivne analize društveno-političke terminologije", "Zbornik radova Univerziteta u Novom Sadu, 1983, pp. 195 - 199.
4. Phal, A. - "La part du lexique commun dans les vocabulaires scientifiques et techniques", in : "Langue française", 1969, pp. 73-81.
5. Quemada, B. - "Les Dictionnaires du français moderne 1939-1963", Didier, Paris, 1968.
6. "Rečnik moderne elektronike francusko-srpskohrvatski", Interpress, Beograd, 1971.
7. "Tehnički rečnik francusko-srpskohrvatski", Interpress, Beograd, 1970.

PLURALITE SEMANTIQUE DES TERMES EN FRANÇAIS ET EN SERBO-CROATE
DANS LE DOMAINE DE LA REGULATION AUTOMATIQUE

R é s u m é

Les termes équivalents du domaine de la régulation automatique en français et en serbo-croate sont analysés dans ce travail, avec leur rapport numérique dans les deux langues. La richesse du fond lexique en français et en serbo-croate s'exprime par une différenciation plus ou moins grande de certains termes polysémiques, celle-ci étant plus marquée en français qu'en serbo-croate, au moins dans le domaine de la régulation automatique, ce que nous avons illustré par les exemples.

En parlant de la plùralité sémantique des mots, nous avons constaté que la proportion et la concordance des termes dans les deux langues ne sont pas les mêmes. Le lexème français, comparé au lexème serbo-croate, s'exprime le plus souvent par un nombre plus grand des nuances de sens (*e r r e ù r*, *s y s t è m e*, *g r a n d e u r* *p e t u r - b a t r i c e*), quoiqu'il y ait des exemples contraires (*g r a n d e - u r*, *c a r a c t é r i s t i q u e*).

Le problème exposé est suivi d'une analyse statistique des emprunts et de la création dans la traduction de la terminologie technique.

Milena Slavić (Beograd)

INTERNACIONALNI ELEMENTI U TERMINOLOGIJI I LEK ICI I NA TAVA STRANOG STRUČNOG JEZIKA

U tekstu je reč o medjunarodnim elementima u stručnoj, elektrotehničkoj leksici i terminologiji, paralelno u srpskohrvatskom i ruskom jeziku.

Pokušaćemo da analiziramo i medjusobno uporedimo tu leksiku sa fonetske i grafičke strane i da razmotrimo njenu morfološku strukturu. Leksika o kojoj je reč upotrebljava se u više, često raznorodnih jezika. Ona se može različito klasifikovati: na osnovu jezika-izvora iz kojeg je uzeta; na osnovu stepena adaptacije u jeziku koji je prihvata; na osnovu toga kako je nastala: da li na "veštački način", ili je samo postojeća reč dobila novo značenje.

Shodno tome, moguće je napraviti, na osnovu strukture te leksike, sledeću njenu podelu u kojoj se jasno izdvajaju 2 sloja:

I reči latinskog i grčkog porekla koje se:

- a/ usvajaju u neizmenjenom obliku: leksikon, elektron, indeks, vektor, status, maksimum, jon;
- b/ gramatički prilagodjavaju jeziku koji ih je asimilovao, tako da grčki ili latinski koreni dobijaju odgovarajuće nastavke (gr. ANALY SI - analiza, Analuysis, die Analize)
- c/ preuzimaju iz nekog savremenog stranog jezika, a da se u njihovoj etimologiji nalazi grčka ili latinska reč: *kvant* (nem. Quant, lat. quantum = koliko), *matri-ca* (nem. Matrice, lat. matrix = matica, izvor, početak), *filtrar* (fr. filtre, lat. filtrum = čoja)

II reči iz nekih drugih neklasičnih jezika:

- a/ postojeće reči koje su dobile novo značenje i postale

termin: *rele* (fr.) = relais-smeniti, *kod* (fr.) = code-zakonike, zbornik, *ekran* (fr.) = ecran-zakoln;

b/ veštački napravljene, sasvim nove reči - ili od elemenata, ili njihovim uzajamnim kombinovanjem: tiristor, rezistor, fortran, laser.

Čak i iz ovakvog, samo ilustrativnog pregleda te leksike, može da se primeti, a danas smo tome i sami svedoci, da naglo raste njena upotreba, i to u tolikoj meri, da je često teško odrediti granicu između potrebnog i dozvoljenog. Ta tendencija se naročito ogleda u leksici novijih oblasti nauke i tehnike: kibernetika, informatika, nuklearna fizika, računarska tehnika. Tu nastaju, najčešće na bazi engleskog jezika, čitavi široko prihvaćeni metajezici, bazirani na veštački stvorenim rečima u koje ulaze tvorbeni elementi raznog porekla (algol, kobol, algoritam, fajl, intidžer). Takva leksika je uglavnom terminološka, jer je terminologija onaj deo leksike koji se razvija najbrže i u kome važno mesto zauzimaju naučni i tehnički termini, kod kojih je porast internacionalizama izuzetno velik.

Postoji različiti naučni formiranja termina, ali mnoga istraživanja su pokazala da je primena stranih tvorbenih elemenata najrašireniji metod.

Uzećemo neke primere iz ruskog jezika, kojim se neposredno u nastavi bavimo, i to iz elektrotehničke terminologije. Tako su među terminima ranijeg porekla najprisutniji domaći nazivi: электрическая цепь, переключатель, выключатель, магнитный поток, распределительная сеть... Često se sreće kalk: водород, кислород, громкоговоритель, полупроводник, короткое замыкание...

ili polukalk: телевидение, радиовещание...

A imamo i slučajeve kada su paralelno prisutni i naziv na maternjem jeziku i opšteprihvaćeni strani: токосъёмник /пантограф, коммутатор/ переключатель...

Medjutim, u današnje vreme čak i u ruski jezik vrlo lako prodire strani, internacionalni naziv, tako da imamo: файл, байт, дисплей, интерфейс...

Ne treba posebno ni napominjati da procenat internacionalizama u terminološkoj leksici pojedinih jezika zavisi od istorijskih uslova razvoja pojedinih naroda i država, njihove kulture,

privrede, pa samim tim i jezika. A savremeni, sve aktivniji proces medjunarodne koordinacije u oblasti standardizacije terminologije dovodi ne samo do porasta internacionalizama, nego i do porasta internacionalnih tvorbenih elemenata. Svakako da je njihov visoki procenat uslovljen i lingvističkim i ekstralingvističkim faktorima.

Od *lingvističkih* sigurno su najvažniji ovi: leksika mater-njeg jezika je već semantički prezasićena, a internacionalizmi imaju veoma precizno definisano značenje i semantički su stabilni; internacionalni elementi olakšavaju razumevanje sadržaja termina jer se lako dešifruju; internacionalne, "višetački" napravljene reči odgovaraju zahtevu da termin mora biti kratak i jasan, jednoznačan; sposobnost za gradjenjem reči jače je izražena kod internacionalne leksike jer se njeni tvorbeni elementi lako vezuju i za elemente jezika u koji ulaze.

Od *ekstralingvističkih* faktora na proširenost internacionalizama posebno utiču sledeći: sa porastom razvoja nauke i tehnike i sa porastom medjunarodne saradnje, pojavila se potreba za stvaranjem termina koji bi imali optimalan efekat u komunikaciji; znanje stranih jezika koje se zahteva od stručnjaka olakšava razumevanje izraza stranog porekla u stručnim publikacijama, što ujedno potpomaže njihovom sve većem prodoru u maternji jezik.

U daljem tekstu ćemo uporediti prisutnost internacionalnih elemenata u ruskom i srpskohrvatskom jeziku, i to na materijalu stručne terminologije u elektrotehnici.

Prvo ćemo govoriti o sličnostima, odnosno razlikama, između ruskog i srpskohrvatskog jezika pri procesu usvajanja takve leksike i to na fonetskom i grafičkom planu.

Što se *fonetske* strane internacionalizama tiče, ona zavisi, s jedne strane, od činjenice da se i u srpskohrvatskom i u ruskom jeziku internacionalni elementi podvrgavaju normama jezika koji ih usvaja; a sa druge strane, da takvu leksiku u nekim slučajevima jezik još uvek oseća kao strani element i onda se ona, na primer izgovorom ili pravopisnom normom iz njega izdvaja.

Navešćemo za ruski jezik neke od tih izuzetaka.

I U mnogim stranim rečima nema redukcije samoglasnika, što ujedno zbližava rusku i srpskohrvatsku izgovornu normu: экспозе, компьютер - se izgovaraju bez redukcije: o.

II Ispred e naema umekšavanja suglasnika t i d, što je u današnje vreme naročito evidentno u terminološkoj leksici uzetoj sa angloskanskog područja (sufiks - ter): стартер, адаптер, эмиттер, ili u složenicama sa deka-, deci-, kod prefiksa de-: декодировать, дегазация...

I u ovom slučaju, usled gubljenja palatalnosti, tako svojstvene ruskom jeziku, približavaju se navedene izgovorne norme;

III Mnogi glasovi se specifično prilagodjavaju glasovnom sistemu jezika koji ih usvaja:

- zapadnoevropsko l se u ruskom jeziku umekšava: сталь, вольт, трансляция, фильтр, кабель,

dok u srpskohrvatskom - ne;

- grleno h se zamenjuje sa g ili h, ili se izostavlja: гидро-, гиппер-; хронометр, хаотический, характер; арфа,

a u srpskohrvatski se prenosi kao h.

- diftonzi ou, eu zamenjuju se sa ov, ev, dok u našem jeziku u rečima stranog porekla oni postaju dva glasa: автоматика, нейтрон, псевдо-...

Ovde se navedeni samo oni ortoepski, fonetski slučajevi koji u nastavi zadaju najviše problema prilikom usvajanja ove leksike. Oni zahtevaju posebna objašnjenja jer, sa jedne strane, odudaraju od norme koju su slušaoci ranije, na prethodnom stupnju učenja ruskog jezika usvojili, a sa druge strane, zbog toga što postoji izrazito negativna interferencija između dva navedena jezika u slučajevima pod III, posebno u onoj fazi vladanja stranim jezikom, kada su, na primer, studenti sposobni da kreiraju kratko samostalno izlaganje na stranom jeziku.

Što se tiče akcenta (njegovog mesta u reči, pre svega), u srpskohrvatskom i ruskom jeziku, a opet u odnosu na treću stranu, jezik iz kojeg je termin uzet, ili u odnosu na tvorbeni model - stvari su vrlo složene i zahtevaju detaljno istraživanje. Teškoće proizilaze već iz same činjenice da većina jezika iz kojih se termini prihvataju ima dinamički akcent (kao i ruski jezik), za razliku od muzičkog srpsko-

hrvatskog akcenta, a i da je mesto akcenta u oba jezika slobodno, što omogućava njegova najrazličitija pomeranja u odnosu na akcent preuzete reči. Ustvari, naš jezik preuzete reči akcentski adaptira svojim akcenatskim uslovima i normama. Ilustracije radi navešćemo nekolike primere:

- I U srpskohrvatskom akcentu ne može biti na zadnjem slogu:
 èkran - экр^áн, r^ele - рел^e, pr^oces - проц^eсс
- II Tude reči koje su izvorno naglašene na unutrašnjem slogu imaju uzlazni akcent na istom slogu:
 re^akcija - ре^aкци^a, sele^kcija - сел^eкци^a
- III Naglašena na prvom slogu imaju silazni akcent na istom mestu:
 st^ator - стат^oр, r^otor - рот^oр
- IV Složenija situacija je kod izvedenih reči. U ruskom jeziku akcent ostaje na mestu formanta, dok se u srpskohrvatskom pomera:
 horizontalan - горизонт^aльный   aps^olutan - абсол^oтный
 regulⁱsati - регулⁱровать   funkcionⁱsati - функционⁱровать

Kada je reč o grafičkom obliku preuzetih internacionalizama, osnovno je da se u oba jezika teži transkripciji. Transliteracija je u ruskom jeziku prisutna u nekim slučajevima i prilikom usvajanja grafičkog oblika takve leksike, krajnje je neophodno da se njen grafički oblik uporedi sa izvornim oblikom reči jer će on dati odgovor na pitanje:

- otkud udvojeni suglasnici u korenu reči: колектор, антенна,
- otkuda razlike u korenskim suglasnicima između ruskog i srpskohrvatskog jezika kod preuzimanja reči sa latinskim korenom: intezitet - lat. intensio - rus. интенсивность
- stabilizator - lat. stabilis, - e - rus. стабилизатор
- univerzalan - lat. universum - rus. универсальный.

Što se tiče pravopisa, u ruskom jeziku postoji niz odstupanja od utvrdjenih pravila kada su u pitanju reči stranog porekla, a glavne razlike između ruskih i srpskohrvatskih varijanti tih reči proističu iz osnovnih principa ova dva pravopisa: morfološkog, odnosno - fonetskog.

Sada bismo govorili o strukturi termina sa internacionalnim

tvorbenim elementima:

- I korenske reči: анализ, синтез, фильтр, система,
- II izvedene reči: размагничивание, дефокусирование,
- III složene reči: теплоэнергетика, парогенератор, противофаза,
(u ovoj grupi izdvajaju se složenicе sa tzv. *radiksodima* ili *blokovima*: телеконтроль, турбоагрегат, фотолиз)
- IV spojevi reči: магнитное поле
- V složene skraćenice: ЭДС, к.з, ЭЭС, К.П.Д.

Ako bismo sada po strukturi uporedili adekvatne, najfrekventnije ruske i srpskohrvatske termine, videli bismo da se u svakoj od navedenih tvorbenih struktura uočava visok stepen kongruencije; on je naročito uočljiv u okviru korenskih reči i terminoloških spojeva reči, dok je u ruskom jeziku izraženija sklonost ka složenicama i skraćenicama.

Rus će radije reči: электросчётчик, электровоспламенитель, паротурбина, кабелепроводка, кабелеукладыватель...

Dok će u srpskohrvatskom to biti: električno brojilo, električni upaljač, parana turbina, polaganje kablova, polagač kablova.

Još više u ruskom ima skraćenica, a sem onih uobičajenih

АВМ, ЭВМ, ТЕЦ, ГЭС, АТС, ч.х. ...

stručni tekstovi na ruskom jeziku puni su uslovnih abrevijatura, napravljenih za dati tekst radi lakšeg operisanja složenim terminološkim izrazima: ЭЭС - электроэнергетическая система, Ф.П. - функциональный преобразователь, Н.Б. - Начальный Блок.

Kod samih *korenskih reči*, sem visoke podudarnosti, upadljiva je razlika u rodu nekih imenica, što predstavlja onaj značajan faktor negativne interferencije na koji treba obratiti pažnju kod usvajanja ovakve leksike: anoda (f) - анод (m) sistem (m) - система (f) diploma (f) - диплом (m), kontrola (f) - контроль (m), analiza (f) - анализ (m). Često razlike u rodu u ovom slučaju proizilaze samo iz formalnih razloga, odnosno u zavisnosti od toga kojeg je roda data reč bila u onom jeziku iz kojeg je preuzeta, Tako, na primer, reči grčkog porekla na -ma u grčkom jeziku su srednjeg roda, ali po formalnom

obeležju (a) reč система je u ruskom jeziku - ženskog roda, a u srpskohrvatskom je, očigledno, ušla iz francuskog izvora, jer je tamo ona muškog roda, pa stoga imamo - *sistem* (mask.).

Što se tiče *izvedenih reči*, internacionalizmi se kao integralni deo leksike jezika u kojem egzistiraju, u potpunosti pokrivaju postojećim zakonima u oblasti tvorebe reči. Naravno, ima i specifičnosti koje su uslovljene pre svega morfološkim osobenostima te leksike (višesložni koreni napr.).

U sferi internacionalne terminologije za elektrotehniku raznovrsnosti ruske tvorbe reči je znatno osiromašena. Od velikog broja afiksa sreće se samo ograničen broj, a samo su neki (latinskog porekla) - produktivni. U nekim stranim, nemačkim, istraživanjima koja su nam bila dostupna i koja su se bavila poredjenjem ruske i nemačke internacionalne terminologije, a u skladu sa savremenim lingvističkim shvatnjima, sve tvorbene morfeme se svode na formante, koji su nosioci derivacionog značenja. Tako je dobijen ceo niz ekvivalentnih tvorbenih modela za nemački i ruski jezik. Ako bismo samo okvirno to uradili u našem slučaju, dobili bismo 13 najfrekventnijih tvorbenih modela - za ruski jezik, i 11 adekvatnih - za srpskohrvatski jezik, gde se derivacija još više osiromašuje.

linija - линия	kriterijum - критерий
izolacija - изоляция	sinus - синус
kodiranje - кодирование	jonizacija - ионизация
stabilnost - стабильность	induktivnost - индуктивность
mehanizam - механизм	elektrika - электричество
regulator - регулятор	formiranje - формировка
funkcija - функция	

Iz ovoga se može videti da ovim tvorbenim modelima, gde imamo internacionalni koren + formant, od 13 modela u samo njih 5 sreću se ruski sufiksi (-ость, -ство, -ка, -ание).

U jedanaest srpskohrvatskih modela - takodje 5 (-anje, -ost, -ka). I dok u skoro svim naučnim disciplinama u terminološkoj tvorbi reči imamo koncentraciju frekventnosti na sufiksima -anje, -enje, -ove je drugačiji slučaj - preovladjuju internacionalni sufiksi. Ili, još jedna razlika - dok se sufiks -anje vezuje samo za glagolske osnove, a -nost, samo za pridevske, internacionalni sufiksi (naročito -acija,

-izacija) vezuju se za različite korene: transformacija (glagolski koren), adresacija (imenički), sinhronizacija (pridevski), optimizacija (pridevski).

Kada se radi o *prefiksaciji* i ruski, a još redje srpsko-hrvatski prefiksi, retko se vezuju za internacionalne korene:

подпрограмма, подмодулятор, безредукторный привод ... A još redje se internacionalni prefiksi vezuju za korene maternjeg jezika: antimaterija - антивещество, antičastica - античастица, antioksidans - антиокислитель, subzrno - субзерно. Najčešće imamo homogene spojeve: dejonizacija - деионизация, subatomski - субатомный, antikatalizator - антикатализатор.

Što se tiče gradjenja *složenica* terminološkog karaktera u oba jezika one su uglavnom dvočlane. Tročlanih ima retko: televoltmetar - телевольтметр, radiotermoluminescencija - радиотермолюминесценция, radiogoniometar - радиокурсоуказатель.

Naročito je često slaganje sa internacionalnim blokovima - radiokoidima, gde se prvi deo obično sastoji od jednog stranog, odredjujućeg elementa i internacionalne imenice: miliherc - миллигерц, decibel - децибелл, radiosonda - радиозонд, a oni najfrekventniji mogu da se vezuju i za korene iz maternjeg jezika: radioprenos - радиопередача, elektrozavarivanje - электросварка, mikroprekidač - микропереключатель.

Spojni vokali, karakteristični za složenice i u ruskom i u srpsko-hrvatskom jeziku - kada je reč o složenicama sa internacionalnim elementima i kada su oba dela složenice stranog porekla - u njima se ne pojavljuju, po nekim procenama, čak u 70% slučajeva. Kada je reč o internacionalnim blokovima sa hidro- /гидро-/, tele- /теле-/, radio- /радио-/ - vokali o i e tu pripadaju prvom delu složenice i nisu spojni vokali. Identična pojava se zapaža i u našem jeziku.

I da zaključimo: očigledno je da jedan ovakav pregled ove vrste leksike u sferi stručne terminologije ima samo informativan karakter. Nama je, ustvari, cilj bio samo da ukuažemo na sveprisutnost ovakve leksike, u stručnoj terminologiji naročito. Ima je u svim vrstama reči, a sa derivacione tačke gledišta - medju svim afiksima..

Njena razumljivost je izuzetno velika, što joj i omogućava ovako veliki prodor. Ovakva leksika, ako je reč o informativnom

razmatranju teksta na stranom jeziku, vrlo se lako dešifruje, tim pre što izmedju ruskog i srpskohrvatskog jezika u ovom pogledu postoji visok stepen kongruencije. Medjutim, kada je reč o produktivnom usvajanju te leksike, treba u znatnoj meri uzeti u obzir razlike izmedju ova dva jezika i da u okvirima tih jezika leksika ovakvog porekla ipak zauzima posebno mesto.

LITERATURA

1. Mr Bogdan Terić: Mogućnosti primene kontrastivne analize na nivou tvorbe reči u srednjem usmerenom obrazovanju (Z ORNIK: Kontrastivna analiza i nastava stranih jezika, eograd, 1983.)
2. Сборник статей - монография "Интернациональные элементы в лексике и терминологии", Харьков 1980.

Р е з ю м е

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ЛЕКСИКЕ И ТЕРМИНОЛОГИИ И ОБУЧЕНИЕ НАУЧНОМУ СТИЛЮ РЕЧИ

В статье рассматривается проблема обучения студентов русскому языку специальности на материале электротехнической терминологии.

Проводится сравнительный анализ интернациональных элементов данной лексики на орфографическом, фонетическом и словообразовательном уровнях между сербскохорватским и русским языками.

Надежда Лаиновић-Стојановић (Ниш)

ПРИМЕНА КОНТРАСТИВНЕ АНАЛИЗЕ РУСКОГ ОРИГИНАЛА И
СРПСКОХРВАТСКОГ ПРЕВОДА У НАСТАВИ НА НЕФИЛОЛОШКИМ
ФАКУЛТЕТИМА

С обзиром на то да је настава страних језика на Електронском факултету у Нишу заједничка за све студенте разних одсека и смерова, ради мотивације студената за учење језика у програму за наставу страног језика поред осталог је истакнуто да студенти током четири семестра учења језика треба да обраде око 50 страна стручног текста у оквиру индивидуалне наставе. Ту индивидуалну наставу наставник може организовати тако да она има когнитивних ефеката и у односу на изучавани језик и у односу на струку студента, да од резултата његовог рада има користи и настава страних језика на факултету и лингвостилистика уопште.

Да би се олакшао рад студентима који из било којих разлога теже савладавају страни (руски) језик даје се у оквиру индивидуалне наставе истовремено руски текст из електротехнике и његов објављени српскохрватски превод. По договору са наставником студенти исписују оригинал и превод само тешких, и за научни стил фреквентних руских партиципа и партиципских конструкција који у руском језику служе за кондензацију текста уместо њима еквивалентних атрибутивних реченица са којим. Наставник језика у ваннаставно време помаже студенту, координира рад, указује на грешке, објашњава их, спречава и исправља. Тако се после заједничког упоређивања руских партиципа и партиципских конструкција и објављеног стручног превода врши статистичка анализа фреквенције употребе појединих руских партиципа и партиципских конструкција и могућности њиховог преводјења на српскохрватски језик. Резултати анализе се дају у табели (шематски) са бројакама и процентима. Студентима технике навикнутим на егзактно приказивање материјала из других стручних предмета, овакав начин учења је очигледнији и лакши за усвајање.¹

МОГУЋНОСТИ ПРЕВОЂЕЊА РУСКИХ ПАРТИЦИПА И ЊИХОВА ФРЕКВЕНЦИЈА У ТЕКСТОВИМА

ИЗ ЕЛЕКТРОТЕХНИКЕ

	који + глагол	који + придев	придев	глагол	изостављ.	описно	предлог са, без	остало	глаголски прилог
РГПСВ									
РГПНВ									
ТГПСВ									
ТГПНВ									

Књига:

Број страна:

Број партиципских конструкција:

Број партиципа:

Име студента:

Остали студенти такође у оквиру индивидуалне наставе обрађују своје изабране стручне текстове на руском језику без објављеног превода и такође сами праве свој табеларни приказ фреквенције партиципа после кога сваком студенту постаје јасно да се у електротехничким текстовима најчешће употребљава радни партицип садашњег времена, јер се у поменутих текстовима и садашње време најчешће употребљава у значењу свевремености, затим трпни партицип перфекта, трпни партицип презента, а да се веома ретко сусреће радни партиципи перфекта. У току рада студенти испитују и могућности превођења партиципа.

Овакав рад мотивише студенте, јер су сами дошли до резултата који се упоређују са резултатима других студената, па се долази до општег приказивања студентског (школског) превода стручне литературе. На тај начин добијамо податке о школском преводу партиципа и партиципских конструкција пред који се постављају једноставнији захтеви, олакшавајући критеријуми за адекватност, јер оно што је добро преведено за потребе наставе, није увек добро са издавачке тачке гледишта и не мора одговарати преводу високих стручњака електротехнике. Ми не изједначавамо школски и стручни превод, али нека добра и прихватљива решења добрих познавалаца струке и научног стила српскохрватског језика треба применити у настави.

Када су на основу контрастивне анализе оригинала и стручног превода др Рајка Томовића и др Момчила Ушћумлића² констатоване могућности превођења партиципа и партиципских конструкција: везничка реч који+лични глаголски облик, везничка реч који+облик помоћног глагола бити+трпити придев, само придев или трпни придев, само лични глаголски облик, сажимање руског текста изостављањем партиципа, заменом партиципа предлошким конструкцијама са предлозима са, без, из и др., заменицама, именицама, прилозима или на неки други начин и потврђене мишљењем студената на часу, наставника стручних предмета и преводаца³, наставника руског и српскохрватског језика, о њима се касније говори на часовима посвећеним превођењу стручне литературе и препоручује се њихова примена, посебно разне могућности сажимања текста. Тако се елементи стручног превода укључују у наставу.

Навешћемо само неке примере могућности сажимања партиципа у преводу на српскохрватски језик:
изостављањем партиципа и употребом именице у неком падежу, најчешће ге-

нитивну, која служи као кондензатор текста:

что касается природы букв, составляющих структурный алфавит

прямоугольники, имеющие площадь

переноса, возникшего в самом младшем разряде

микрооперации, выполняемые за один микротакт

правильность полученных в предыдущей главе результатов

употребом констукције најчешће са предлогом са, затим из, без, за:

регистр, имеющий выходы

мест, имевших различные индексы

приводит к автомату Мили, задаваемому графом

схема, построенная по методу каскадов

входное слово, входящее в область определения этого отображения

сигналов, рассматривавшихся в предыдущей главе

метод, рассмотренный в 2

другие множества не содекржащие трицаний

номер не отмеченный звездочкой

регистра, осуществляющего сдвиг

сажимањем неколико речи са горњи, неком заменицом, придевом или на неки други начин:

вернувшись к рассматривавшемуся выше примеру

для каждого из полученных в результате проведенной классификации запоминающих элементов

међутим природа структурне азбуке

правоугаоници површине

преноса најмањег места

микрооперације једног микротакта

тачност резултата претходне главе

регистар са излазима

места са различитим индексима

доводи до Милијевог аутомата са графом

шема са каскадама

улазна реч из области дефинисаности овог пресликавања

сигнала из претходне главе

метод из 2

други скупови без негације

номеру без звездице

регистра за померање

ако се вратимо на горњи пример

за сваки меморијски елемент горње класификације

<u>реализующие</u> такие функции комбина-	комбинационе шеме <u>овога</u>
ционные схемы	типа
петли подобные <u>только что рассмот-</u>	петље сличне <u>овој</u>
<u>ренной</u> петле	
если множество <u>соответствующих ей</u>	ако се скуп <u>њених</u> променљи-
переменных совпадает	вих поклапа
в <u>рассматриваемом нами</u> случае	у <u>нашем</u> случају
полученный <u>только что описанным</u>	<u>овако</u> добијени аутомат
способом автомат А	
поскольку большинство <u>встреча-</u>	пошто већина <u>реалних</u> схема
<u>ющихся на практике</u> схем	
<u>служащий для запоминания</u>	<u>који памти</u>

Такав добар стручни превод може да служи као образац, еталон за превођење стручне литературе, јер су употребљена стилистички и семантички еквивалентна језичка средства којима су се преводиоци приближили највишем степену еквивалентности и на тај начин обезбедили адекватан пренос оригинала на српскохрватски језик.

Познато је да теорија превођења већ одавно користи достигнућа лингвистичких истраживања, а у последње време све већу пажњу лингвиста привлачи супротан смер истраживања: коришћење преводачких података као лингвистички извор, па је за свако лингвопреводачко истраживање полазни материјал оригинал и превод, а основни метод анализе је контрастирање одговарајућих делова у тим текстовима. Ово потврђује мишљење да између две области лингвистичке делатности: превода и контрастивне анализе постоји сложена зависност и да према томе постоји сложена зависност и између теорије превођења и теоријске основе контрастивне анализе.

Студентски преводи у којима су у око 90% случајева партиципи превођени релативном реченицом са који упоређују се са резултатима добијеним контрастивном анализом оригинала и стручног превода-еталона, па студенти и сами закључују да су и они могли у великом броју случајева заменити релативну реченицу концизнијом, слободније преведеном, а не семантичком плану истом реченицом која је прихватљивија за научно-технички подстил научног стила српскохрватског језика. Тако студенти на очигледан начин свесно савладавају оно што је теоријски објашњено.

Применом контрастивне анализе руског оригинала и превода на српскохрватски у настави на једном нефилолошком факултету добили смо веома добре резултате у настави. Лакше се усвајају морфолошко-синтаксичке осо-

бености руског научног стила, посебно партиципи и партиципске конструкције које се најтеже савладавају у српскохрватској средини, јер код нас постоји само један "прави" партицип - трпни партицип перфекта са скоро истим обликом и значењем као у руском.

Проналазећи и исписујући партиципе и разврставајући их уз помоћ и проверу наставника, студенти постају свесни разлике између термина са обликом партиципа и партиципских конструкција, јер се термини не уписују, уче суфиксе и наставке појединих партиципа, постају свесни којим партиципима током наставе треба да посвете већу пажњу у зависности од фреквентности употребе, а тражећи могуће еквиваленте руских партиципа обнављају и утврђују и друге врсте речи. Студенти такође из свог материјала и упоређујући остале могу потврдити констатацију о томе који се партиципи и од којих глагола најчешће сусрећу у електротехничкој литератури и који се од њих најчешће могу изоставити или сажето превести на српскохрватски језик. То су углавном партиципи од глагола са ослабљеним или уопштеним значењем, најчешће нису кључне речи, па се зато и могу изоставити или сажети на неки други начин, а да се не изгуби информација.

Ослањајући се на овако добијене резултате и примењујући их, студенти технике који углавном имају слаба лингвистичка предзнања, граматички и стилистички правилније и концизније преводе на српскохрватски језик своје стручне текстове што доказује и превод на писменом делу испита.

Као што се из изложеног рада види, и на нефилолошким факултетима је могуће организовати научно-истраживачки рад у који ће бити укључен већи број студената, некад и неколико генерација. Такав заједнички рад на контрастирању оригинала и превода побољшава наставу страних језика на нефилолошким факултетима, унапређује теорију и праксу превођења стручног текста и доприноси развоју лингвостилистике као науке у целини.

Зато и предлажемо организовање оваквог истраживања и других карактеристика научног стила и примену његових резултата.

Ф У С Н О Т Е

1. Објашњење скраћеница из табеле:

РГПСВ - радни глаголски придев садашњег времена

РГППВ - радни глаголски придев прошлог времена

ТГПСВ - трпни глаголски придев садашњег времена

ТГППВ - трпни глаголски придев прошлог времена

Објашњење условних ознака за могућности превођења партиципа налази се у тексту.

2. Глушков В.М., Синтез цифровых автоматов, Государственное издательство физико-математической литературы, Москва, 1962.

Глушков В.М., Синтеза цифарских аутомата, Универзитет у Београду, Завод за издавање уџбеника СР Србије, Београд, 1967.

Превели са руског: др Рајко Томовић и др Момчило Ушћумлић.

3. У дане XXIX Југословенске конференције ЕТАН (електроника, телекомуникације, аутоматизација и нуклеарна техника) у Нишу за учеснике сам саопштила рад: Могућности компресије научнотехничког израза при превођењу са руског на српскохрватски језик 4.6.1985.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ваников Ю.В., Обучение переводу и переводный метод обучения. Русский язык за рубежом, бр. 1, Изд. "Русский язык", Москва, 1980, стр. 47-56.
2. Комиссаров В.Н., Теория перевода на современном этапе. Тетради переводчика, Вып. XIII, Изд. "Международные отношения", Москва, 1976, стр. 3-12.
3. Лаинович-Стојановић Н., За ефикаснију наставу страних језика на нефилолошким факултетима, Страни језици, бр. 3, Загреб, стр. 248-253, (латиница).
4. Радовановић М., Именица у функцији кондензатора-докторска дисертација (Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику, књ. XX/1 и XX/2/, Нови Сад, 1977., (латиница).
5. Теория перевода и сопоставительный анализ / под редакцией Э.М. Медниковой/, Издательство Московского университета, 1985, стр. 3-15.

Р е з ю м е

ПРИМЕНЕНИЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА РУССКОГО ОРИГИНАЛА И СЕРБСКОХОРВАТСКОГО ПЕРЕВОДА НА ЗАНЯТИЯХ НА НЕФИЛОЛОГИ- ЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

В работе показана индивидуальная внеаудиторная деятельность студентов факультета электроники в Нише, которые под руководством и с помощью преподавателя, сопоставлением русского оригинального текста по ин специальности и опубликованного перевода специалистов по электротехнике, приходят до определенных результатов о частоте употребления отдельных русских причастий и о возможностях их перевода на сербскохорватский язык.

Пользуясь, результатами, полученными сопоставительным исследованием и применяя их, студенты и сами грамматически и стилистически более правильно и более сжато переводят на сербскохорватский язык тексты по специальности.

Как видно, и на нефилологических факультетах можно организовать научно-исследовательскую работу в которой примет участие большое число студентов, даже и несколько поколений.

Результаты, полученные такой совместной работой способствуют улучшению учебного процесса и развитию теории и практики перевода текста по специальности.

М-р Надежда Лаинович-Стоянович

Aždajić Ljubomir (Tuzla)

KONTRASTIVNO ISTRAŽIVANJE GRAMATIČKIH I LEKSIČKIH JEDINICA
ENGLSKOG I SRPSKOHRVATSKOG JEZIKA U REGISTRU TEHNOLOGIJE

Lingvistička teorija jezika nije precizno definirana. Registar uzimamo kao lingvistički termin koji se odnosi na dio ukupnog jezika koji je u korelaciji sa situacijom. U teoriji registra situacija je varijabla koja omogućava njegovo preciznije definiranje. Međutim, za određivanje situacije, konteksta i registra nužan je viši nivo logičkog i pragmatičkog mišljenja, koje se u našoj lingvistici rijetko dešava. Nizak nivo logičkog i pragmatičkog mišljenja u teoriji jezika vodi sve manje podnošljivoj lakoći pričanja o njoj.

Opcija kontrastivne analize koja je usmjerena nastavi i koja je institucionalno ograničena u datom registru pruža obilje dragocjenih podataka o razlikama i paralelama između dva jezika. Teorija kontrastivne analize, kao i teorija registra je labava pa svaka analiza adekvatna nekoj praktičnoj potrebi može proći.

Jezik u institucionalno omeđenom okviru registra tehnologije uspostavlja svoju idiosinkraziju poljem i modusom diskursa. U sferi tenora diskursa uglavnom je određen formalnošću u odnosu pisac/čitalac. Očekujemo da će se neke gramatičke i leksičke jedinice javljati ili u većem broju ili će imati veću informativnu vrijednost. Javljanje pojedinih lingvističkih jedinica u većem broju moguće je odrediti statističkim postupkom. Entropiju pojedinih lingvističkih jedinica teško je odrediti na osnovu znanja matematike i logike kojim raspolaže nastavnik engleskog jezika, pa o njoj razmišljamo na osnovu iskustva.

Ako postoji pedagoška kontrastivna analiza, postoji i pedagoški ograničen registar. Ograničen registar, kao specifičan dio ukupnog jezika, omogućava kontrastiranje prilagodjeno pedagoškim ciljevima koje služi kao didaktički instrument. Postoji širok raspon jezičkih pojava u pedagoški ograničenom registru tehnologije koje se mogu kontrastivno analizirati.

U pedagoški ograničenom registru tehnologije, pored modusa i polja diskursa, značajna varijabla je i iznos entropije lingvističkih jedinica jezika koji je cilj učenja. Jezik kojim se služe specijalisti u tehnologiji ima visoku entropiju. Ona se očituje u visokoj ekonomičnosti izraza i obilju metajezika. Ova crta registra tehnologije jako je zgodna za kontrastiranje. Kad se udje u metajezik, postoji mala ili nikakva razlika između prvog i drugog jezika.

Svesti registar u pedagoške okvire znači izabirati akte komuniciranja, načine komuniciranja i metode nastave koji odgovaraju ciljevima učenja jedne sociološki i psihološki određene grupe. Pripadnici grupe su određeni presumiranim znanjem znanstvenih i jezičkih vještina. Bez obzira kojim jezikom govore, članovi grupe se ne razlikuju po presumiranom znanju znanstvenih vještina. Egzaktno definiranje jezika u registru, koje pored objektivnih lingvističkih crta uključuje i sociološke i psihološke osobine grupe ima didaktičku vrijednost.

Situacija, skupa sa sociološkim i psihološkim crtama studenata, utiče na izbor sintaksičkih i semantičkih komponenata jezika u kontekstu. Pošto je situaciju kao konstituirajući element konteksta teško egzaktno odrediti, treba se pozabaviti leksikom i sintaksom. Leksika i sintaksa pružaju izvjesne mogućnosti da se empirijski odrede markeri registra.

Pripadnost leksičkih jedinica registru tehnologije, određena na osnovu iskustva stručnjaka, jeste crta kontrastivno paralelna u oba jezika. Pošto učenje ove leksike ima pedagoški značaj, ovaj paralelizam treba uzeti u obzir prilikom formiranja nastave. U tip/token analizi leksičkih jedinica pokazan je odnos između apsolutno registralnih, registralnih i neregistralnih.

Analiza pokazuje da je i u tip i u token brojanju broj leksičkih jedinica koje pripadaju registru relativno mali u odnosu na neregistralne jedinice /24,5% tip, 21,5% token/. Naročito je mali procenat apsolutno registralnih riječi čije znanje zahtijeva visok nivo znanstvenih vještina /4,5 tip, 2,1% token/. Tip/token odnos pokazuje da one nemaju visoku frekvenciju pojavljivanja. Isto tako, tip/token odnos registralnih riječi gotovo je jednak tip/token odnosu neregistralnih, što govori da je njihova frekvencija pojavljivanja slična.

Riječi koje govornik srpskohrvatskog jezika prepoznaje u engleskom jeziku su paralelna kontrastivna pojava koja se može efikasno iskoristiti kao didaktički instrument. Postoji stvarno olakšanje kad u stranom jeziku prepoznamo riječ na osnovu našeg ukupnog jezičkog iskustva. Ove riječi često dolaze u kombinacijama koje su identične ili slične u mnogim jezicima. Prepoznatljivost značenja riječi je kontrastivna jezička pojava. U radu je kvantitativno određeno učešće prepoznatljivih u pojedinim grupama riječi u registru tehnologije.

Tip/token odnos između ukupnog broja i broja prepoznatljivih imenica pokazuje da je značenje velikog broja imenica u registru tehnologije prepoznatljivo /56,2% token i 63,3% tip/. Broj prepoznatljivih pridjeva je manji /43,7% token i 28,3% tip/. Tip/token odnos pridjeva pokazuje da je njihova frekvencija pojavljivanja prilično visoka. Među glagolima, prepoznatljivost nije visoka (16,7% token i 4,8% tip/. Frekvencija pojavljivanja prepoznatljivih glagola je najviša. U registru tehnologije, dakle, u token brojanju više od polovine imenica i gotovo polovina pridjeva su prepoznatljivi, dok je samo svaki česti glagol prepoznatljivog značenja.

Tehnolozi komuniciraju jako specificiranim registrom engleskog jezika "koji razumiju svi osim eventualno Engleza". Oni maksimalno koriste paralelne crte među jezicima koje se lako kontrastiraju. Može se govoriti o izvjesnoj redukciji gramatičkog mehanizma engleskog jezika u registru tehnologije koja vodi uspješnijem paralelnom kontrastiranju sa srpskohrvatskim, a vjerovatno i sa nekim drugim jezicima. Inventar tih redukcija prilično je širok. Nema progresivnih glagolskih vremena, a od perfektnih u značajnom broju javlja se samo prezent perfekt. Nema prošlog perfekta, što govori da su kondicionalne rečenice realnog tipa. Glavna rečenica u indirektnom govoru je u prezentu kao i predikativna fraza sa subjektom IT. Nema "slaganja vremen" u THAT klauzi. Prosti prezent i prosto prošlo vrijeme u aktivu i pasivu dominiraju u ovom registru, s tim što se prosto prošlo vrijeme, po nekim nedovoljno istraženim retoričkim zakonima registra, izmenjuje sa sadašnjim perfektom.

Neki markeri registra iz područja glagolskih oblika, kao što je visoka frekvencija upotrebe BE kao predikativnog glagola, te

modala CAN, MAY, SHOULD, naročito u pasivu, lako se paralelno kontrastiraju sa istim glagolskim oblicima u srpskohrvatskom jeziku. Odnos aktivnih prema pasivnim formama je približno jednak.

Sintaksa engleske rečenice u registru tehnologije, kad se uzima u obzir odnos njenih krupnijih jedinica, priloških fraza i klausa, lako se paralelno kontrastira sa istim srpskohrvatskim registrom. Marker registra, veliki broj -ed priloških fraza ekvivalenta relativne klauze, je u identičnoj funkciji i sintaksičkoj poziciji i u srpskohrvatskom registru. Istu sintaksičku poziciju u oba jezika ima i relativna klauza. Razlika u vezi sa relativnom zamjenicom je ublažena nepostojanjem WHO i malim brojem THAT relativnih zamjenica. Pogodbene rečenice su gotovo isključivo realnog tipa i započinju češće sa WHEN nego sa IF. Realni tip pogodbene rečenice ne pravi pedagoške probleme jer se lako paralelno kontrastira sa srpskohrvatskom pogodbenom rečenicom.

Metajezik registra, formule, matematski izrazi i znakovi te simboli i jednačine ulaze često u sintaksičku strukturu rečenice na isti način kao i lingvističke jedinice. Pošto pojedini znakovi koji dolaze uz simbole i formule imaju vrijednost predikativnih glagola, čitava klauza se može izraziti isključivo izvanjezičkim materijalom. Tako se može govoriti o sintaksi metajezika u ovom registru. Ta sintaksa je kontrastivno paralelna u registrima tehnologije oba jezika.

Jezik u registru tehnologije je jezgrovit, ekonomičan, logičan, sa visokom entropijom. Ipak, ma kako bio apstraktan i egzaktan, ima svoja redundantna mjesta. Postoji velik broj klausa i fraza u ovom registru čija entropija je mala ili nikakva a služe da izraze stav autora prema onome o čemu govori i prema onima kojima se obraća. Širok inventar ovih redundantnih klausa i fraza ima istu modalnu funkciju u registrima tehnologije oba jezika. Lako se prevode i slično se sintaksički slažu.

U registru tehnologije važnu ulogu igra odredjivanje stepena presumpcije. Očekuje se da tvrdnja i presumpcija u znanstvenoj informaciji budu suglasni. Ako pisac nije siguran u tu suglasnost, ili je jako siguran pa hoće da je naglasi, služi se sintaksičkom strukturom koja je marker registra. To je klauza čiji je subjekt zamjenica IT sa predikativnom frazom koja odredjuje stepen presumpcije. Informaciju nosi

imenička THAT klauza koja je u poziciji objekta. Postoji veliki broj predikativnih fraza koje u ovom registru odredjuju stepen presumpcije. Presumpcija u srpskohrvatskom registru izražava se istom sintaksičkom sklopu, a predikativna fraza lako se prevodi adekvatnim idiomom.

Koncept ukupnog jezika je gotovo beskonačan i heterogen tako da nije pogodan za mnoge lingvističke postupke pa ni za kontrastivnu analizu. Varijetet ukupnog jezika, registar, izgleda da je mnogo pogodniji i u pedagoškom smislu može dati praktične rezultate.

S a ž e t a k

I Pošto lingvistička teorija registra, kao ni lingvistička teorija kontrastivne analize, nije precizno definirana, moguće je prihvatiti opciju kontrastivne analize usmjerene na učenje institucionalno ograničenog varijeteta jezika - registra tehnologije. Nudimo inventar lingvističkih pojava u ovom registru engleskog i srpskohrvatskog jezika koje su pogodne za paralelno kontrastiranje.

S u m m a r y

Since the linguistic theory of register, alike the linguistic theory of contrastive analysis, is not precisely defined, it seems possible to accept an option of contrastive analysis centered on learning of an institutionally limited variety of language - register of technology.

We offer an inventory of linguistic features in this register of English and Serbo-Croatian language suitable for parallel contrasting.

O k r u g l i s t o

Plemenka Vlahović (Novi Sad)

KONTRASTIVNA ANALIZA LINGVISTIČKE TERMINOLOGIJE

U kontrastivnoj analizi lingvističke terminologije suočavamo se sa slojevitom problematikom koja potiče iz same terminologije - specijalizovane leksike ili metajezika - kao projekcije apstraktnih kategorija imanentnih jezika; iz veza između termina i tih kategorija; iz, ne retko, komplikovanih odnosa dvaju leksičko-semantičkih sistema koji su predmet kontrastiranja. Shodno tome, i metodološki pristup kontrastivnim istraživanjima lingvističke terminologije iziskuje kompleksno razmatranje.

U ovom izlaganju, osvrnućemo se na neke relevantne postavke i kriterijume kontrastivne leksičko - semantičke analize lingvističke terminologije dvaju jezika, u ovom slučaju, francuskog i srpskohrvatskog: na genetsku i kulturnu razmaknutost dvaju leksičko - semantičkih sistema /1/; na sličnosti i razlike koje proizlaze iz opisa gramatičkih sistema tih jezika i iz samih sistema /2/; na *tertium comparationis* i uspostavljanje ekvivalencije francuskih i srpskohrvatskih termina /3/.

1. Lingvistički termini čiji se terminološki status definiše prema njihovoj pripadnosti leksičkom sistemu i posebnom podsistemu ili termino-sistemu¹, odražavaju karakteristike opšte i specifične leksike i gramatičkog sistema datog jezika. S toga u kontrastiranju lingvističke terminologije dvaju jezika treba imati u vidu genetsku, tipološku i kontaktnu srodnost tih jezika, koja se definiše kao ograničenje različitosti jezika.² Drugim rečima, treba imati u vidu genetsku i kulturnu razmaknutost tih jezika³ i njihovih leksičko-semantičkih sistema.

U slučaju leksičko-semantičkih sistema francuskog i srpskohrvatskog jezika, bitna je kako šira pripadnost ovih dvaju jezika indoevropskim jezicima i evropskoj kulturi tako i njihova uža pripadnost različitim skupinama indoevropskih jezika - romanskoj i slovenskoj i različitim sociokulturama sa različitim kulturno-istorijskim tradicijama. Iz tih odnosa francuskog i srpskohrvatskog jezika potiču sličnosti i razlike u njihovim strukturama.

Pripadnost jednog i drugog jezika evropskoj kulturi implicira i uticaj klasičnih jezika koji se, u različitim istorijskim i sociokulturnim uslovima, u znatnoj meri razlikuju.

U sastavu leksikona francuskog jezika najveći je fond latinskih reči od kojih su se brojnije - nasledjene iz leksikona vulgarnog latinskog - formirale, uz veće fonetske promene, kao narodne reči */mots populaires/*, a manje brojne - pozajmljene docnije iz klasičnog latinskog i morfološki asimilovane - ustalile kao učene reči */mots savants/*. Francuski tradicionalni gramatički termini nastali su prevažno od učenih reči, preuzetih iz klasične gramatike zajedno sa pojmovnim sadržajem */adjectif, pronom, verbe, infinitif, participe, adverbe* i dr./, a delimično od narodnih reči - obično višeznačnih - - specijalizacijom njihovih značenjskih obeležja, što je dovelo do pojave dubleta, kakvi su, na pr., termini *radical* /učena reč/ i *racine* /narodna reč/.⁴

U leksikonu srpskohrvatskog jezika reči latinskog porekla bilo da su iz segmenta opšte leksike ili iz segmenta specijalizovane leksike, imaju uvek status pozajmljenica. Gramatička terminologija srpskohrvatskog jezika sastavljena je od elemenata latinskog i grčkog porekla i elemenata slovenskog porekla. Nastanak i razvoj srpskohrvatskih termina uslovio je pojavu dubleta koji su, za razliku od dubleta u francuskom jeziku, latinski i domaći termini */infinitiv - neodredjeni način; imperativ - zapovedni način; futur - buduće vreme i dr./*. Mnogi domaći termini, poput nekih francuskih, potekli su od višeznačnih reči opšte leksike - specijalizacijom njihova značenja */koren, broj i dr./*.

2. Sličnosti i razlike na razini izraza i na razini sadržaja između lingvističkih termina dvaju jezika imaju svoja ishodišta u sličnostima i razlikama između opisâ gramatičkih sistema tih jezika i između samih sistema. Stoga se kontrastivna leksičko-semantička analiza termina temelji na prethodnom uporedjenju opisâ naznačenih sistema.

Opredeljujući se za takav pristup analizi francuskih i srpskohrvatskih lingvističkih termina, vršili smo globalno uporedjivanje pojedinih podistema gramatičkih sistema francuskog i srpskohrvatskog jezika na osnovu njihovih opisa u dvema gramatikama francuskog jezika - jednoj tradicionalnoj i jednoj strukturalnoj,⁵ u dvema gramatikama srpskohrvatskog jezika - Stevanovićevoj i Priručnoj grama-

tici.⁷ Navedene gramatike smatrali smo podesnima za utvrđivanje sličnosti i razlika između normativnog /normativno-deskriptivnog i novijeg strukturalnog opisa gramatičkih sistema francuskog i srpsko-hrvatskog jezika kao i između samih tih sistema.

Upoređivanjem opisâ gramatičkog sistema francuskog jezika ustanovili smo znatne razlike koje potiču iz različitih teorijskih pristupa.

M. Grevisse jezičke jedinice, koje smatra rečima, razvrstava po tradicionalnoj podeli na vrste reči /*parties du discours*/; definiše ih prema njihovom značenju i opisuje sa stanovišta njihovih formi i normi ponašanja u rečenici. Opis vrsta reči i gramatičkih kategorija, koji daje Grevisse, karakteriše odsustvo diferenciranja jezičkih nivoa.

J. Dubois jezičke jedinice definiše na nivou komunikacije uzimajući u obzir sve elemente govornog lanca. Metodom distribucionalne analize uspostavlja odnose između iskazivanja /*émission*/ i iskaza /*énoncé*/ kao njegovog rezultata; između iskaza i reprodukovanog iskaza; između govornika i subjekta iskaza; između govornika i sagovornika. Uz jasno razgraničenje sintagmatske i paradigmatske ravní, Dubois opisuje jezičke jedinice kao sigmente nominalne i verbalne sintagme - osnovnih konstituenti rečenice - i analizira ih prema njihovom mestu i funkcionisanju i iskazu.

Na osnovu upoređenja opisâ gramatičkog sistema srpskohrvatskog jezika konstatovali smo da se u Stevanovićevoj gramatici vrste reči definišu prema značenju i sintaksičkim funkcijama u rečenicama pisanog i razgovornog jezika, a glavne kategorije: vreme, aspekt, rod, način, kao sintagmatske strukture, opširno analiziraju., dok se u Priručnoj gramatici, pored tradicionalnog pristupa definisanju gramatičkih kategorija i opisu jezičkih jedinica, primenjuju i tekovine savremene lingvistike u razmatranju jezičkih odnosa.

P. Skok produbljuje analizu jezičkih fenomena i detaljno opisuje kategorije francuskog jezika, koje poredi sa odgovarajućim kategorijama srpskohrvatskog jezika da bi konstatovala bitne konvergencije i divergencije gramatičkih sistema dvaju jezika.

Uporedjenje opisà gramatičkih sistema francuskog i srpsko-hrvatskog jezika pokazalo je sličnosti i razlike koje proizlaze iz samih sistema, kao što su sličnosti dvaju sistema u posedovanju velikog broja zajedničkih kategorija /roda, broja, stanja, načina, aspekta, vremena, lica i dr./ i razlike unutar pojedinih kategorija, koje ćemo ilustrovati na primeru kategorije vremena i aspekta.

Sistem glagolskih vremena znatno je razvijeniji u francuskom nego u srpskohrvatskom jeziku. U savremenom francuskom jeziku, govornom i pisanom, upotrebljavaju se deset glagolskih vremena indikativa - prostih i složenih - i nekoliko višesloženih /*temps surcomposés*/. U savremenom srpskohrvatskom jeziku, govornom i pisanom, u upotrebi je manji broj glagolskih vremena. Razlike se očituju najviše u prošlim vremenima čiji je broj veći u francuskom nego u srpskohrvatskom jeziku. Takva asimetrija otežava uspostavljanje ekvivalencije u gramatičkoj terminologiji.

Kategorija aspekta u francuskom jeziku obeležava se prevashodno gramatičkim sredstvima za označavanje vremena, s obzirom na to da su skoro svi francuski glagoli dvovidske prirode, tj., aspektualno neobeleženi u svojoj osnovi. Stoga se u opisima glagolskog sistema francuskog jezika povezuju kategorije aspekata i vremena, kako to čine Grevisse i Dubois. U srpskohrvatskom jeziku aspekt je posebna gramatička kategorija sa posebnim morfološkim obeležjem.

3. U kontrastivnoj analizi lingvističke terminologije, s obzirom na visok stepen apstrakcije metajezika, postavlja se ključno i nimalo jednostavno pitanje *tertium comparationis*a, zajedničko formalno i/ili semantičko svojstvo.⁸ Formalno korespondenti združeni po formalnom svojstvu /po zajedničkom metajezičnom nazivu/ uspostavljaju se na nivou jezičkih sistema i sagledavaju u odnosu jedan-prema-jedan, dok se formalni korespondenti združeni po semantičkom sadržaju uspostavljaju na nivou ekvivalentnih tekstova i sagledavaju u odnosu jedan-prema-više. Za razliku od prvih formalnih korespondenata koji se kao lingvističke jedinice upoređuju u celini, ovi potonji se upoređuju samo prema značenju koje imaju u izvornom i prevedenom tekstu.⁹

Kontrastivna analiza lingvističkih termina pretpostavlja proučavanje njihovog celovitog pojmovnog sadržaja, odredjivanje *tertium co-*

mparationisa kao zajedničke osnove uporedjenja i uspostavljanje ekvivalencije termina. Teškoće koje se javljaju u vezi sa *tertium comparationisom* u analizi termina dvaju jezika potiču, pored ostalog, iz razlika u jezičkim strukturama, iz razlika u njihovom lingvističkom opisu, a samim tim i iz, ne retko, različite upotrebe pojedinih termina, zbog čega se i postavlja pitanje terminologije kontrastivne analize.¹⁰

U kontrastivnoj leksičko-semantičkoj analizi francuskih i srpskohrvatskih lingvističkih termina mi smo za *tertium comparationis* uzeli skup relevantnih značenjskih obeležja nekog pojma, izdvojenih iz definicija tog pojma i posmatrali kako se takav skup značenjskih obeležja leksemski ostvaruje u jednom i drugom jeziku u funkciji gramatičkih termina. Na osnovu takvog *tertium comparationisa* odvojili smo terminološke ekvivalente od leksemskih i prevodnih ekvivalenata.

Terminološki ekvivalenti imaju zajednički skup relevantnih značenjskih obeležja i njihova ekvivalencija se uspostavlja na nivou terminoloških sistema jednog i drugog jezika, na primer, srpskohrvatski terminološki ekvivalent francuskog termina *présent* je *prezent* ili *sadašnje vreme*. Terminološki ekvivalent, kako se i iz ovog primera vidi, ne mora biti i leksemski ekvivalent. Isto tako, nije svaki leksemski ekvivalent i terminološki ekvivalent, na primer, francuski termin *attribut* i njegov srpskohrvatski leksemski ekvivalent *atribut* nisu i terminološki ekvivalenti jer, prema definicijama pojmova na koje se oni odnose, imaju različita značenjska obeležja. Pojam francuskog termina *attribut* definiše se kao svojstvo subjekta koje se izražava predikatom, dok se pojam srpskohrvatskog termina *atribut* definiše kao svojstvo koje se izražava odredbom nominalne sintagme. Srpskohrvatski terminološki ekvivalent francuskog termina *attribut* je *imenski* ili *imenski deo predikata* ili *predikatno ime*. Medju takve leksemke ekvivalente, koji nisu ujedno i terminološki ekvivalenti, ne spadaju samo lekseme koje su veoma slične po svom glasovnom sklopu već i termini kao što su, na primer, francuski *adjectif possessif* i srpskohrvatski *prisvojni pridev*. U francuskom jeziku, *adjectif possessif* je prisvojna zamenica koja se smatra pridevom zato što može da stoji samo uz imenicu, dok u srpsko-

hrvatskog jezika, ovaj izraz se ne bi mogao smatrati pravim terminom. Neki takvi izrazi, ipak, svojom čestom upotrebom mogu postati termini i u srpskohrvatskom jeziku, što pokazuje i srpskohrvatski prevodni ekvivalent francuskog termina *article* - *član*, leksema koja ima svoje mesto u terminološkom sistemu srpskohrvatskog jezika.

BELEŠKE

1. Šire odredjenje termina daje Janković, S. /1980-81/. Termini i prevodjenje. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, Zagreb, 4-5, 245-247.
2. O definiciji i vrstama jezičke srodnosti v. Katičić, R. /1971/ *Jezikoslovni ogledi*. Školska knjiga, Zagreb, 143-156 i Škiljan, D. /1980/. *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga, Zagreb, 158-166.
3. O ovim kriterijima kontrastivne analize v. Mikeš, M. (1977/). *Jezička relativnost i kontrastivna istraživanja*. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, Beograd, 1, 41-45.
4. Opširnije o nastanku tih termina v. Vlahović, P /1983/. *Polisemija i terminologija: neki gramatički termini u srpskohrvatskom i francuskom jeziku*. *Živi jezici*, Beograd, Vol. XXV, 1-4, 32-33.
5. Grevisse, M. /1969/ *Le Bon usage*. Duculot-Hatier, Gembloux, Paris, 9e éd.
 Dūbois, J. /1965/. *Grammaire structurale du français, Nom et pronom*. Larousse, Paris.
 Dubois, J. /1967/. *Grammaire structurale du français, Le verbe*. Larousse, Paris.
6. Stevanović, M. /1964/. *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Naučno delo, Beograd.
 Stevanović, M. /1969/. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Naučna knjiga, Beograd.
 Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. /1979/ *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
7. Skok, P. /1938/. *Pregled francuske gramatike I*, Naklada školskih knjiga i tiskanica, Zabreb.
 Skok, P. /1939/. *Pregled francuske gramatike II*, Naklada školskih knjiga i tiskanica, Zagreb.
8. Ivir, V. /1978/. *Teorija i tehnika prevodjenja*, Centar "Karlovačka gimnazija", Sremski Karlovci, 86.
9. O vezi formalne korespondencije i prevodne ekvivalencije v. Ivir, V. /1980/. *Kontrastivna analiza u prevodjenju i prevodjenju u kontrastivnoj analizi*. *Kontrastivna jezička istraživanja* Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad, 333-341.

10. Detaljnije o tome v. Bugarski, R./1982/. Kontrastivna analiza terminologije i terminologija kontrastivne analize - Jedan aspekt teorijskog pristupa prevodjenju termina. Prevodilac, Beograd, 3, 13-18.

L'ANALYSE CONTRASTIVE DE LA TERMINOLOGIE LINGUISTIQUE

R é s u m é

Dans cet exposé, en tant que critères de l'analyse contrastive des termes linguistiques français et serbocroates, sont traités les rapports entre les deux systèmes lexico-sémantiques, les ressemblances et les différences provenant des descriptions des deux systèmes grammaticaux et de ces systèmes mêmes, ainsi que l'équivalence des termes.

L'équivalence des termes se détermine à partir du *tertium comparationis* qui contient les traits sémantiques pris dans les définitions des notions auxquelles se rapportent les termes analysés. On distingue trois types d'équivalents: équivalents terminologiques, équivalents lexématiques et équivalents qui ne sont qu'une traduction occasionnelle.

Ranko Bugarski (Beograd)

TERMINOLOGIJA KONTRASTIVNE LINGVISTIKE

0. *Uvod.* Cilj izlaganja koje sledi jeste da učesnike ovog skupa uvede u razgovor o upotrebi terminologije u kontrastivnoj lingvistici. U tu svrhu biće kratko razmotreni neki osnovni termini ove oblasti, kao što su *kontrastivna lingvistika, kontrast, jezik i tertium comparationis*. Posebno će se postaviti pitanje značenja ovih termina, nezaobilaznih u svakoj vrsti kontrastivnih istraživanja, pri jednom sociolingvističkom pristupu kontrastiranju, koji nameće potrebu preispitivanja tradicionalnih predstava o radu pojava koje se mogu smisleno kontrastirati. U ovim okvirima pokazaće se da ovde, kao i inače na području naučne terminologije, ono što je na neki način sporno često i nije sam termin nego upravo pojam na koji se on odnosi. Stoga se u mnogim slučajevima javlja potreba redefinisiranja već ustaljene terminologije, više nego njenog zamenjivanja nekom drugom. S obzirom na dinamizam terminoloških sistema u procesu naučnog razvoja, ovakvo kritičko razmatranje i ponovno definisanje termina zapravo bi se moralo podrazumevati kao stalan zadatak - posebno, kako se čini, u društvenim naukama, gde sadržaj fundamentalnih pojmova može da bude podložan srazmerno brzim promenama.

1. *Kontrastivna lingvistika.* Već sam naziv oblasti koju razmatramo dovoljno rečito ilustruje upravo izneto tvrdjenje, jer se njegovo središnje značenje bitno promenilo tokom poslednjih petnaestak godina. Poznato je, naime, da su kontrastivna jezička istraživanja započeta u izrazito pedagoškom kontekstu, sa motivacijom predviđanja teškoća i grešaka u procesu učenja jednog od kontrastiranih jezika od strane govornih predstavnika onog drugog. Vremenom se pokazalo da su mogućnosti ovakvih istraživanja u ovom domenu bile precenjene, ali je zato otkriveno da ona mogu da imaju druge značajne svrhe, naglašenije teorijskog i metodološkog karaktera, u sklopu tipoloških i opštelingvističkih proučavanja jezika. Uzimajući u obzir ovo pomeranje težišta, kao i činjenice da se danas ne kontrastiraju samo jezičke strukture nego i jezičke funkcije, i to uključujući i nivo pojedinih varijeteta koji ne moraju imati status zasebnih jezika, ova proučavanja mogli bismo u sada-

šnjoj fazi da definišemo na sledeći način: kontrastivna lingvistika jeste sistematsko sinhronijsko proučavanje sličnosti i razlika u strukturi i upotrebi dvaju ili više jezičkih varijeteta u teorijske ili pratične svrhe.

U ovoj definiciji teorijski ciljevi upućuju na domene lingvističke tipologije i jezičkih univerzalija, u kojima se ispituju zajednička ali različito ispoljena obeležja, čime se registruju razlike u okviru pretpostavljene sličnosti. A pedagoški ciljevi, prvenstveno u nastavi stranih jezika i prevodjenju, polaze od različitih jezičkih manifestacija, nastojeći da otkriju šta im je ipak zajedničko i tako uspostave sličnosti u zadatim razlikama. Na taj način teorijska i praktična orijentacija pokazuje se kao suštinski komplementarne, jer sa drukčijih ishodišta istražuju dva lica istih pojava. Te pojave posmatraju se na različitim planovima strukture i upotrebe jezika, pa se u tom smislu govori o kontrastivnoj fonetici, fonologiji, morfologiji, sintaksi, semantici, pragmatici, sociolingvistici itd., pri čemu se neke od ovih mogu zbirno podvesti pod opštiji naziv kontrastivne gramatike. Uz to se datim odredjenjem dopušta mogućnost ne samo medjujezičkog nego i unutarjezičkog kontrastiranja, tj. kontrastivnog razmatranja različitih varijeteta istog jezika u određene svrhe.

Pri ovom vidjenju, ranije ustanovljeni termin: *kontrastivna analiza* dobija nešto uže značenje, označavajući analitičku metodologiju kontrastivne lingvistike kao obuhvatnijeg pojma. Termin *konfrontativna lingvistika / analiza*, odomaćen mahom u slavističkim krugovima, suvišan je ako treba da bude obična alternativa raširenijem terminu *kontrastivna lingvistika/analiza*, a pitanje je (o kome ima različitih mišljenja) da li se pojmovi na koje ovi nazivi upućuju mogu sistematski diferencirati na neki koristan način. Motivi za takvo razlikovanje nama u ovom trenutku ne deluju ubedljivo, ali problem ostaje za dalju diskusiju.

2. *Kontrast*. Pojam kontrasta eksplicitno je razmotren na prvom novosadskom simpozijumu ove vrste, pa neće biti potrebno da se ovde duže bavimo ovim terminom; želimo samo da podsetimo da se o kontrastu može govoriti na raznim planovima - na primer, o lingvističkom, kulturnom i komunikacijskom kontrastu.¹ Unutar šire shvaćenog lingvis-

tičkog kontrasta mogu se diferencirati kontrasti na različitim ranije pomenutim stepenima kontrastivne lingvistike, pri čemu termin *kontrast* po prirodi stvari nema uvek podjednaku meru tehničke preciznosti (upor. npr. fonološki, semantički, pragmatički kontrast). Prema tome, utvrđivanje tačnog značenja pojma kontrastiranja u svim ovim specifičnijim kontekstima u velikoj meri ostaje za buduća istraživanja.

3. *Jezik*. U ranijim fazama kontrastivne lingvistike uzimalo se, bezmalo aksiomatski, da se kontrastiranju podvrgavaju jezici u parovima, ali je potonji razvoj događaja, posebno pod uticajem novijih disciplina kao što su sociolingvistika i pragmatika, ukazao na potrebu problematizovanja pojma "jezik" i na ovom području. Kontrastiraju se, naime, sistemi ali i njihovi podsistemi, kategorije i obeležja. Analogno, kontrastiranje može da obuhvati jezike, ali i jezičke varijetete i podvarijetete do nivoa različito definisanih "lekata" ("sociolekte", "profisiolekte", "seksolekte" itd.). Pri tome se, kao što je poznato, kod teorijskog pristupa kontrastiranju po pravilu polazi od nekog opštijeg obeležja x i gleda kako je ono izraženo u L_a a kako u L_b , dok praktični pristup polazi od njegovog izraza u L_1 i traži ekvivalent u L_2 , potom ga povratno proveravajući.² Na drugoj strani, kontrastiranje se sve više okreće i govoru, baveći se ne samo jezikom ili sistemom nego i govornim realizacijama u komunikaciji.³ Tu se mogu kontrastirati govorne situacije, govorni događaji i činovi, govorne uloge i drugi uslovi i činoci upotrebe jezika. Vidimo, dakle, koliko se već daleko odmaklo od vremena kada se kontrastivna analiza svodila na upoređivanje fonoloških i gramatičkih sistema sparenih jezika.

4. *Tertium comparationis (TC)*. Ovaj ustaljeni naziv terminološki je neprikosnoven u internacionalnoj upotrebi, ali je poznato koliko je još nedovoljno razradjen i operacionalizovan pojam koji mu odgovara. Dosad se uglavnom ostajalo na samom isticanju neophodnosti zajedničke formalne ili semantičke osnove kontrastiranja, kako se ne bi u takvu vezu haotično dovodile jezičke pojave koje zapravo nisu uporedljive. Pri iole podrobnijoj analizi, opšti pojam TC morao bi da bude bliže odredjen bar razlozima i kriterijumima, kontrastiranja, kao i zajedničkim obeležjima - ali tako da ova obe-

ležja budu polazište a ne rezultat procesa kontrastiranja, jer bi se inače ostalo u začaranom krugu. U kontekstu prethodno rečenog o kontrastiranju jezičkih i govornih pojava na raznim stepenima, lako je videti da je elaboracija temeljnog pojma TC u toj lepezi jezičkih varijeteta, struktura i funkcija izvanredno težak, koliko god neodložan, predstojeći zadatak kontrastivne lingvistike.

Ovom prilikom daćemo samo nekoliko napomena o pojmu TC u kontrastivnoj sociolingvistici, kao disciplini koja se tek radja. Izabrana ilustracija jednog mogućeg pristupa inspirisana je tekućim istraživanjima poljskog lingviste Karola Janickog - inače učesnika i simpozijuma o kontrastivnim jezičkim istraživanjima ovde u Novom Sadu. Prema ovom shvatanju, sociolingvističko kontrastiranje može za svoje ishodište da uzme lingvistiku ili pak sociologiju. U prvom slučaju polazi se od jezičkih kategorija i proučava njihove distribucije u društvenom prostoru. To bi, dakle, bilo svojevrsno nadograđivanje tradicionalnog lingvističkog kontrastiranja sociološkom perspektivom. Primera radi, kategorija determinacije, koja se u pojedinim uporedjivanim jezičkim varijetetima može pratiti, medjujezički ili unutarjezički, na sukcesivno nižim stepenima apstrakcije (npr. determinator/član/odredjeni član/ odredjeni član muškog roda i sl.), i koja je kao takva od značaja za tipološka proučavanja, može se učiniti sociološki osetljivom ako se ustanove neke razlike u njenom ostvarivanju kod pojedinih grupa govornika. Tako bi se u medjuvarijetskome kontrastiranju moglo pokazati da se determinator *this* javlja značajno češće, a možda donekle i drukčije upotrebljen, u nekim sociolektima engleskog jezika (tačnije, u govoru slabije obrazovanih) nego u njegovim standardnim varijetetima. Pri tome TC, koji inače klizi duž navedenog raspona između značenja i forme, ili dubinske i površinske strukture, počinje da uzima u obzir i društvene faktore.

U drugom slučaju polazi se od socioloških kategorija i utvrdjuje njihova zastupljenost u jezičkim varijetetima, s tim što se postulira veći broj relevantnih a naporednih TC. Tako prilikom kategorizacije govornika socioekonomski status može da figurira kao TC₁, profesija kao TC₂, pol kao TC₃, uzrast kao TC₄, itd. A pri kategorizaciji upotreba može se kao TC₁ odrediti situacija, kao TC₂ tema, kao TC₃ kanal, itd. Na ovaj način u kontrastivnu lingvistiku uvode se go-

vornici i društveni kontekst: postavlja se pitanje čiji jezik se kontrastira i kada je on uporedljiv. Time se u isti mah dovodi u pitanje smisaonost, pa i sama mogućnost kontrastiranja "celih" jezika i "svih" govornika u "svim" situacijama - dakle, upravo ono što je bilo prećutna pretpostavka tradicionalne kontrastivne analize. U ovom svetlu može se pokazati problematičnim pokušaj kontrastiranja, na primer, fonoloških sistema engleskog i srpskohrvatskog jezika (čak i ako se misli samo na standardne varijetete ovih jezika). Moglo bi se, naime, zaključiti da se zapravo mogu celishodno upoređivati samo fonološki sistemi pojedinih društveno definisanih i tako uporedljivih grupa govornika ovih jezika, i to u različitim kontekstima upotrebe. Ovakve analize svakako bi bile složenije od ranije izvodjenih na temelju idealizovanih govornika, i pitanje je dokle bi se u tom pravcu moglo realno ići; ali to je mogućnost na koju upućuje sociolingvistička perspektiva u kontrastiranju.⁴

Sa pojmom TC tesno su povezani i neki drugi osnovni pojmovi kontrastivne lingvistike, kao *ekvivalencija* i *korespondencija*. O tome ovde više ne možemo da govorimo, izuzev upućivanja na temeljna proučavanja Vladimira Ivira u vezi s prevodjenjem.⁵ Dodaćemo samo da ekvivalenciju u najširem smislu verovatno treba shvatiti kao približno isto značenje na lingvističkom, komunikacijskom i kulturnom planu, ali diferencirano i kontekstualizovano. Korespondencija bi se u tim okvirima mogla vezati uz pojedinačne nosioce, zasad pretežno formalne, takve ekvivalencije.

5. *zaključak*. Prethodno razmatranje može da posluži kao delimična ilustracija teze da, za razliku od nekih uobičajenih gledišta, najveći problemi u vezi s terminologijom često nisu u raširenoj praksi korišćenja različitih termina za iste pojmove, nego upravo u teškoćama utvrdjivanja šta je isti pojam, odnosno kako u kojoj razvojnoj fazi neke naučne oblasti treba razumeti značenje termina kojima se ona konvencionalno služi. A tu, kako se čini, najveća opasnost leži u propuštanju da se registruju kumulativne promene do kojih neosetno ali i neizbežno dolazi u dinamici naučnog razvoja, i koje tada utiču i na značenje osnovnih termina. Tada stručnjaci počinju pri istoj terminologiji da govore o različitim stvarima, što za razumevanje nesumnjivo ima teže posledice od baratanja različitim

terminima za pojmove koji se razloženo mogu uzeti kao isti ili ekvivalentni. Put ka optimalnim terminološkim rešenjima prirodno se otvara tek potpunim sporazumom oko pojmova.

B e l e š k e

- 1 V.Mihailović (1980).
2. O razlici između teorijskih i praktičnih ciljeva kontrastiranja v. Bugarski (1983:15-16). Naše današnje izlaganje u izvesnom smislu dopunjuje ovaj rad. Upor. i Djordjević (1982:53-55, 109-112), a o povratnom prevodjenju leksike Ivir (1978a:109-113). Pojedinim teorijskim i praktičnim problemima bave se i drugi prilozi sa prethodnih simpozijuma o kontrastivnim jezičkim istraživanjima (Berić i dr. 1980, Mikeš 1983), u sličnom zborniku pod Žiletić (1983), i u dosad izašlim brojevima *Godišnjaka Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*.
3. O kontrastiranju u jeziku i govoru v. Mihailović (1983).
4. Za pojedinosti ovog pristupa, uz nešto drukčije tumačenje, v. Janički (1985). Retke pokušaje teorijske razrade pojma TC predstavljaju sada Krzeszowski (1984) i kod nas Djordjević (1984).
5. V. Ivir (1978a:89-94 i 1978b.).

LITERATURA

- Berić, V. i dr., ur. (1980). *Kontrastivna jezička istraživanja - simpozijum. Zbornik radova*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Bugarski, R. (1983). Kontrastivna analiza terminologije i terminologija kontrastivne analize. *Prevodilac*, Beograd, 1:3, 13-18.
/Dopunjena verzija u štampi kao 6. poglavlje autorove knjige *Lingvistika u primeni*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva/.
- Djordjević, R. (1982). *Uvod u kontrastiranje jezika*. Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
- Djordjević, R. (1984). Tertium comparationis kao konstrukt kontrastivne analize. *Strani jezici*, Zagreb, XIII:4, 111-116.
- Ivir, V. (1978a). *Teorija i tehnika prevodjenja*. Sremski Karlovci, Centar "Karlovačka gimnazija".
- Ivir, V. (1978b). Ekvivalencija u prevodjenju. *Godišnjak Saveza društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, Beograd, 2, 101-109.
- Janicki, K. (1985). Tertium Comparationis in Contrastive Sociolinguistics. *Nordluyd: Troms University Working Papers on Language and Linguistics*, Troms, 10, 7-27.
- Krzeszowski, T.P. (1984). Tertium Comparationis. *Contrastive Linguistics: Prospects and Problems* (ed. J.Fisiak), Berlin, Mouton, 301-312.
- Mihailović, Lj. (1980). Lingvistički pojam kontrasta. Beriće i dr. (1980), 11-14.
- Mihailović, Lj. (1983). Jezik i govor u kontrastivnoj analizi. Mikeš (1983), 1-4.
- Mikeš, M., ur. (1983). *Kontrastivna jezička istraživanja - II simpozijum. Zbornik radova*. Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Žiletić, Z., ur. (1983). *Kontrastivna analiza i nastava stranih jezika*. Beograd, DPLS.

S u m m a r y

THE TERMINOLOGY OF CONTRASTIVE LINGUISTICS

Some fundamental terms currently employed in the contrastive study of languages are examined, such as *contrastive linguistics*, *contrast*, *language*, and *tertium comparationis*. The conclusion is reached that while the terms themselves are hardly open to question, the concepts associated with them are rather vague and hence potentially misleading. This is especially true in light of recent developments in contrastive linguistic investigations as they reflect the influence of sociolinguistic and pragmatic considerations. These trends suggest a fresh look at the nature and range of linguistic phenomena that can be meaningfully contrasted for theoretical or practical purposes, and in so doing seem to call for a redefinition of the basic notions of contrastive linguistics. Such a situation is seen as a natural consequence of the dynamics of variation and change, particularly in the social sciences. It is claimed that gradual and often imperceptible shifts in the concepts underlying the terminology in general use within a scholarly field are far more detrimental to full understanding than the well-known frequent use of different terms for notions taken to be the same or equivalent. In other words, the main problem here is to establish what is and what is not "the same" concept, whereupon a suitable terminological solution can generally be found.

Melanija Mikeš, Albina Nećak-Lük (Novi Sad, Ljubljana)

KONTRASTIVNA ANALIZA TERMINOLOGIJE U ISTRAŽIVANJIMA DVO/VIŠEJEZIČNOSTI

Ovo uvodno izlaganje ima za cilj da otvori pitanja koja su povezana sa kontrastivnom analizom stručno-naučne terminologije uopšte, a posebno sa upotrebom nekih ključnih termina u oblasti istraživanja dvo-i višejezičnosti, i da usmeri naš razgovor na traženje odgovora na pitanja kao što su:

- kada je reč o sinonimnim terminima, a kad o terminima različitih naučnih disciplina, koji se samo uslovno mogu nazvati sinonimima, i o čemu bi trebalo voditi računa prilikom preuzimanja termina iz jednog jezika u drugi?

Za razmatranje tih i sličnih pitanja navešćemo primere upotrebe termina koji označavaju pojam DVOJEZIČNOST (1), termina kod kojih pojam DVOJEZIČNOST predstavlja bitno obeležje njihove odredbe (2), i termina kojima se označavaju jezici i jezički repertoar dvojezične osobe (3).

1.

Od latinskog prideva *bilinguis*, zabeleženog već kod Vergilija¹, izvedeni su termini *bilinguisme* u francuskom i *bilingualism* u engleskom jeziku. Kada smo šezdesetih godina kod nas počeli da se bavimo problematikom dvojezičnosti, služili smo se literaturom na francuskom i engleskom jeziku, pa smo taj termin latinskog porekla preuzeli u obliku *bilingvizam*. Medjutim, ubrzo smo se počeli koristiti i terminom *dvojezičnost*, tj. srpskohrvatskim prevodnim ekvivalentom, kao što se to čini u stručno-naučnoj literaturi na mnogim drugim jezicima (ruskom, nemačkom, švedskom, madjarskom, i dr.). U literaturi na srpskohrvatskom jeziku termin *bilingvizam* i dalje se upotrebljava kao sinonimni termin za *dvojezičnost*. Tako su i prevodioci Fišmanove knjige "Sociologija jezika" upotrebili taj termin umesto domaćeg, kao što se i u nemačkom prevodu te knjige ne upotrebljava termin *zweisprachigkeit*, već *Bilingualismus*. U literaturi na slovenačkom jeziku najčešće se, pak, upotrebljava *dvojezičnost*.

Retko u slovenačkim tekstovima susrećemo termin *bilingvizem*. Neki autori (kao, na primer, Breda Pogorelec) označavaju terminom *bilingvizem* društvene aspekte prisutnosti dvaju jezika u određenom društvu, a terminom *bilingvnost* dvojezičnu sposobnost pojedinaca.

Termin *funkcionalna dvojezičnost*, koji se odnosi na situaciju u Prekmurju, inkompatibilan je sa terminom *diglosija*, jer je statusna opozicija bitno značenjsko obeležje termina *diglosija*, dok termin *funkcionalna dvojezičnost* (u tom specifičnom značenju) isključuje značenjsko obeležje statusne opozicije. Pod funkcionalnom dvojezičnošću podrazumevamo pojavu kada pripadnici narodnosti imaju mogućnost da upotrebljavaju svoj jezik u svim situacijama, formalnim i neformalnim, u unutargrupnoj i medjugrupnoj komunikaciji. Na formalnom nivou upotrebu njihovog jezika omogućuje dvojezična organizacija institucionalnog sistema. Na neformalnom nivou, pak, poznavanje jezika narodnosti od strane pripadnika naroda, odnosno izvornih govornika većinskog jezika, bar pasivno, otvara mogućnost za upotrebu manjinskog jezika i u medjuetničkoj komunikaciji.

Iako *diglosija* na grčkom ima isto leksičko značenje kao i leksema *bilingvizam*, odnosno *dvojezičnost*, termin *diglosija* se jasno razlikuje od termina *bilingvizam*, odnosno *dvojezičnost*. Prilikom upotrebe tog termina postoje razlike kod naših, pa i stranih autora: neki autori upotrebljavaju termin *diglosija* u smislu kako ga je definisao Ferguson (upotreba niže varijante jednog te istog jezika), a drugi u smislu Fišmanove dopune Fergusonove definicije, prema kojoj *diglosija* obuhvata i funkcionalnu podelu dva različita jezika. Mi upotrebljavamo taj termin u tom širem smislu, smatrajući da su njegova primarna obeležja "funkcionalna podeljenost" i "različiti društveni status kôdova"; a da je kriterij po kojem se dva kôda razlikuju drugorazredan.

U stručnoj literaturi pojam dvojezičnosti se poblize određuje različitim sintagmama čija je u pravu reč *dvojezičnost*. Te sintagme su također predmet našeg razmatranja. Medjutim, pre nego što predjemo na njihovo razmatranje, treba da se pozabavimo definicijama termina *dvojezičnost*.

U Larusovom rečniku lingvističkih termina² pod odrednicom

bilinguisme nalazimo 8 tumačenja ovog termina. Jedno od njih glasi ovako:

"U zemljama u kojima zajedno žive različite jezičke zajednice, *dvojezičnost* je skup jezičkih, psiholoških i društvenih problema sa kojima se suočavaju govornici koji upotrebljavaju u jednom delu svog komuniciranja jezik ili govor koji nije prihvaćen u izvangrupnom opštenju (à l'extérieur), dok se u drugom delu svog komuniciranja služe službenim ili opšteprihvaćenim jezikom. To je slučaj porodica ili grupa koje su emigrirale, a nisu se dovoljno integrisale u svojoj usvojenoj domovini, i nastavljaju da upotrebljavaju jezik zemlje svog porekla u opštenju unutar svoje grupe. To je slučaj izvesnih jevrejskih zajednica skoro svuda u svetu, afričkih radnika u Francuskoj, Portorikanaca u SAD, itd."

Raspravljajući o definicijama dvojezičnosti, Tove Skutnab-Kongas kaže da postoji gotovo isto toliko definicija koliko i istraživača u toj oblasti, od onih koji postavljaju veoma rigorozno kriterije do onih koji dvojezičnost definišu veoma široko. Ona je te definicije svrstala prema sledećim kriterijima:

- (1) definicije na osnovu kompetencije govornika,
- (2) definicije na osnovu funkcije dvaju jezika,
- (3) definicije na osnovu stavova, tj. identifikacije govornika kao dvojezičnih.

Kongasova smatra da definicije na osnovu kompetencije imaju dosta nedostataka, kao što su: činjenica da su preuske ili preširoke, teškoća u odredjivanju nivoa kompetencije, podrazumevanje kompetencije u maternjem jeziku kao date, i sl.

Ranija istraživanja uglavnom su se oslanjala na kriterij kompetencije, a zatim je sve više pažnje posvećivano definicijama koje su imale u vidu funkcije dvaju jezika. Doduše, već je Vajnrajh dao takvu definiciju: "Alternativnu upotrebu dvaju jezika nazvaćemo *dvojezičnošću*, a osobe kojih se to tiče *dvojezičnima*". Slična je i jedna od Mekijevih definicija: "Alternativna upotreba dvaju ili više jezika od strane istog pojedinca". Oksarova smatra da je dvojezična osoba ona koja upotrebljava dva ili više jezika kao sredstvo komuniciranja i prelazi iz jednog jezika u drugi kad je to potrebno. U jednoj drugoj Mekijevoj definiciji kaže se da

dvojezičnost nije fenomen jezika, već njegove upotrebe, i da dvojezičnost ne spada u domenu *langue*, već *parole*.

Prema Kangasovoj, dvojezični govornik sposoban je da komunicira kako u jednojezičnim tako i u višejezičnim zajednicama, i vodi računa o sociokulturnim normama date sredine, a u stanju je da se identifikuje sa obema jezičkim zajednicama, ili bar njihovim delovima.³

Ako termin *dvojezičnost* posmatramo sa stanovišta širine pojma koji obuhvata i brojnosti značenjskih obeležja koje sadrži na nivou sememe, možemo postaviti pitanje celishodnosti upotrebe njegovog dubleta *bilingvizam* u literaturi na srpskohrvatskom jeziku, ne kao sinonimnog termina, već kao termina sa užim ili specijalizovanim semantičkim poljem, kao što *bilingvizem* dobija u stručnoj literaturi na slovenačkom jeziku. Ili, pak, termin *bilingvizam* registarski markirati i ograničiti njegovu upotrebu na onaj nivo naučene rasprave u kojem bi taj termin predstavljao heuristički konstrukt. Takva tendencija, čini se, prisutna je u literaturi na nemačkom jeziku, gde u literaturi koja nije namenjena samo užoj stručnoj čitalačkoj publici termina *Zweisprachigkeit* potpuno istiskuje svoj dublet *Bilinguismus* ili *Bilingualismus*.

Mislimo da je ovde mesto da se skrene pažnja i na to da termin *višejezičnost*, koji označava pojam koji uključuje i pojam DVOJEZIČNOST, nema svoj dublet u literaturi na srpskohrvatskom jeziku. Ekvivalenti termina *multilingualism* u literaturi na engleskom jeziku, *Multilingualismus* u literaturi na nemačkom jeziku ili *plurilinguisme* u literaturi na francuskom jeziku ne prevode se na srpskohrvatski jezik kao *multilingvalizam* ili *plurilingvizam*, pa bismo mogli postaviti pitanje: kad već možemo bez latinskih termina kadje reč o VIŠEJEZIČNOSTI, zar ne bismo mogli bez termina *bilingvizam* (ili zašto ne bismo bar smanjili područje njegove upotrebe) kad je reč o DVOJEZIČNOSTI?

Vraćajući se ponovo na brojnost značenjskih obeležja seme-
me termina *dvojezičnost*, osvrćemo se ukratko na sintagme čija je
upravna reč *dvojezičnost*, a čije odredbe sadrže mnoga značenjska obelež-
ja (ili kriterije na kojima se zasnivaju ta značenjska obeležja) impli-
citna u pojmu DVOJEZIČNOST:

U zavisnosti od toga da li se dvojezičnost posmatra sa psiholingvističkog ili sociolingvističkog aspekta, odredbe tih sintagmi zasnivaće se na kriteriju poznavanja jezika ili njegove upotrebe. Preko radova kanadskih psiholingvista ušli su u upotrebu termini *balansirana dvojezičnost* i *dominantna dvojezičnost*, *koordinirana dvojezičnost* i *složena dvojezičnost*. U literaturi na slovenačkom jeziku upotrebljavaju se i termini *popolna dvojezičnost* (potpuna dvojezičnost), u istom značenju koje imaju termini *balansirana dvojezičnost* i *dominantna dvojezičnost*.

U sociolingvistici se, pre svega, operiše terminima zasnovanim na dihotomiji pojedinac-društvo, pa tako imamo *individualnu*, nasuprot *socijetalnoj dvojezičnosti*. U sovjetskoj sociolingvistici pravi se razlika između *grupne dvojezičnosti* (*gruppovoj bilingvizm*) i *masovne dvojezičnosti* (*massovyj bilingvizm*). Prvim terminom se obuhvataju porodica, selo, radni kolektiv, a drugim svi pripadnici jedne etničke zajednice, kao što su narod, nacija, jezička zajednica⁴. Klos razlikuje *ličnu* od *bezlične dvojezičnosti* (*persönlicher Bilingualismus*, *persönliche Zweisprachigkeit* i *unpersönlicher Bilingualismus*, *unpersönliche Zweisprachigkeit*). Terminom *lična dvojezičnost* obuhvata Klos individualnu, grupnu i socijetalnu dvojezičnost, a one vrste dvojezičnosti koje on obuhvata terminom *bezlična dvojezičnost* mi obično nazivamo *institucionalnom dvojezičnošću*⁵.

Slovenački autori upotrebljavaju različite izraze za označavanje odnosa prema vlastitom jeziku i jeziku druge zajednice u mešovitim etničkim sredinama. Najčešće se javljaju sledeće terminološke opozicije:

obojestranska dvojezičnost: *enostranska dvojezičnost*
enosmerna dvojezičnost: *dvosmerna dvojezičnost*
funkcionalna dvojezičnost: *diglosija*.

Psiholingvisti upotrebljavaju i termin *aditivna dvojezičnost* i *supstraktivna dvojezičnost*. Pod ovim drugim terminom se podrazumeva postepeno zamenjivanje prvog jezika drugim, i dovodi se u vezu sa *semilingvizmom* ili *polujezičnošću*⁶. Švedski istraživači upotrebljavaju izraz *dvostruka polujezičnost*. O pojmu polujezično-

sti Kongasova kaže da je to politički koncept, i smatra da istraživači treba da podvrgnu taj pojam temeljitom preispitivanju⁷.

Kada se imaju u vidu pedagoški aspekti dvojezičnosti i ciljevi koji treba da se postignu pedagoškim usmeravanjem razvoja dvojezičnosti, upotrebljavaju se sledeći termini: *prelazna dvojezičnost (transitional bilingualism)*, *monoliterarna dvojezičnost (monoliteral bilingualism)*, *delimična dvojezičnost (partial bilingualism)* i *potpuna dvojezičnost (competence bilingualism)*.

2.

Pridev *dvojezičan* i njegov dublet *bilingvalan* služe kao odredbe mnogobrojnih sintagmi u stručnoj, naučnoj i popularnoj literaturi na srpskohrvatskom jeziku. U literaturi na slovenačkom jeziku, međutim, upotrebljava se jedino *dvojezičen*. Pridevi *bilingvi* i *bilingvističen* ne mogu se smatrati kao sinonimi prideva *dvojezičen*. Kad se upotrebljavaju - i to veoma retko - imaju još neka značenjska obeležja, ili, imaju anahroničan prizvuk.

Sintagme sa pridevom *dvojezičan*, odnosno *dvojezičen* u slovenačkom jeziku, se disciplinarno prepliću, a najčešće pripadaju području lingvistike i sociologije. Navešćemo nekoliko takvih termina na slovenačkom i srpskohrvatskom jeziku:

dvojezični govorec / dvojezični govornik;

dvojezična (govorna) skupnost / dvojezična (govorna) zajednica;

dvojezična (govorna) dejavnost / dvojezična aktivnost;

dvojezično besedilo / dvojezični tekst (termin koji se pojavljuje u sociolingvističkoj literaturi na srpskohrvatskom jeziku);

dvojezično sporazumevanje / komuniciranje (isti termin se upotrebljava i u literaturi na srpskohrvatskom jeziku);

dvojezična (govorna) interakcija (sociolingvistički termin, prevenstveno vezan za mikrosociolingvistička istraživanja);

dvojezična socijalizacija;

*dvojezično vaspitanje i obrazovanje (termin u širokoj upotrebi, sa različitim definicijama, u zavisnosti od sredine u kojoj se primenjuje i školskog sistema kojem pripada), eng.: *bilingual education*;*

dvojezična zavest / dvojezična svest;

dvojezično okolje / območje / dvojezična sredina (Slovenački i srpskohrvatski termin nisu sinonimni, tj. nisu terminološki ekvivalenti. *Dvojezična sredina* pokriva pojam koji može biti i širi i uži od dvojezičnog područja. Sem toga, termin *dvojezično območje* sadrži i značenjsko obeležje "geografski". Na primer: dvojezično područje (območje/okolje) Istre i Rijeke).

Često se upotrebljavaju i termini: *dvojezično školstvo*, *dvojezično školstvo* u slovenačkom, i *dvojezična nastava* (*l'enseignement bilingue* u francuskom, *bilingual instruction* u engleskom, *zweisprachiger Unterricht* u nemačkom), sa različitim definicijama u pojedinim jezicima u zavisnosti od sredine u kojoj se nastava odvija i školskog sistema kojem pripada.

Postoji velika razlika u nazivima jezika kojima se služe dvojezične osobe. Ti termini obično ne sadrže značenjska obeležja konotativnog karaktera. Lišeni svih konotativnih implikacija su jedino simboli L_1 i L_2 , kojima se i mi često služimo, u nameri da što objektivnije (uslovno objektivnije) analiziramo ta dva heuristička konstrukta.

Koji će se termin upotrebiti za obeležavanje L_1 , a koji za L_2 , zavisi od kriterija na kojima se zasniva njihova dihotomija. Ako se dihotomija zasniva na načinu usvajanja, L_1 i L_2 označićemo terminima *maternji* i *nematernji jezik*. Ako se dihotomija zasniva na području upotrebe L_1 i L_2 , označićemo ih terminima *domaći*, odnosno *porodični jezik* i *jezik sredine* (u nemačkom *Umgebungssprache*). Ako se dihotomija zasniva na redosledu usvajanja L_1 i L_2 , označićemo ih terminima *prvi* i *drugi jezik*. Ti termini su odomaćeni u literaturi na engleskom jeziku - *first and second language*. Ako se, pak, dihotomija zasniva na stepnu poznavanja L_1 i L_2 , označićemo ih terminima *jači* i *slabiji jezik* (u nemačkom *schwache und starke Sprache*). Pored toga, upotrebljava se u naučno-stručnoj literaturi i izraz *dominantan jezik*, u istom smislu kao i *jači jezik*.

Ovakav pregled termina kojima se označavaju L_1 i L_2 zasniva se na teorijsko-tipološkoj postavci, dok se u praksi ti termini upotrebljavaju bez posebnog obaziranja na kriterije na kojima

se zasnivaju njihove sememe. Najfrekventniji od svih termina je svakako termin *maternji jezik*, čijem je pojmu bio posvećen simpozijum u Gracu, održan oktobra 1985. godine⁸. Tu spada i pitanje dvaju mater-njih: jezika kod dvojezičnih osoba. Postoje i nastojanja da se termin *maternji jezik*, pored njegove raširene upotrebe u širem smislu, upotrebljava u stručnoj literaturi o dvojezičnosti kao pandan očevom jeziku. Na primer, u literaturi na nemačkom jeziku - *Muttersprache* prema *Vatersprache*⁹.

U literaturi na slovenačkom jeziku dolazilo je često do nesporazuma pri upotrebi termina *materni jezik*, zbog asocijacije na pojam MAJKA. (Takve tendencije su bile prisutne i u nekim raspravama o službenom korišćenju tog termina na srpskohrvatskom jezičkom području). Rečnik slovenskog književnog jezika uvodi izraz *materni jezik*, objašnjavajući ga kao jezik koji dete usvaja od svoje sredine, u prvom redu od majke. Termin je usvojila većina slovenačkih istraživača dvojezičnosti. Neki autori, pak, upotrebljavaju i termin *prvi jezik* kao sinonim za *materni jezik*. Ostali sinonimi su: *materiščina*, *svoj jezik*, *lastni jezik*. U sociološkoj literaturi nalazimo i opoziciju *izvorni jezik* i *drugi jezik*.

U domen terminološke rasprave o L_1 i L_2 spadaju i izrazi i termini iz socijalne psihologije koji označavaju proces socijalizacije. U tom kontekstu L_1 se označava kao *jezik primarne socijalizacije*, a L_2 kao *jezik sekundarne socijalizacije*.

Treba reći da se u označavanju L_2 slovenački (i uopšte jugoslovenski autori) opredeljuju za termine koji se ne upotrebljavaju u inostranoj literaturi, a to su: *jezik okolja* / *jezik sredine*, odnosno *jezik šire skupnosti* / *jezik šire zajednice*, dok se termin *drugi jezik* redje upotrebljava, i to ne u izvornoj, već u prevedenoj literaturi.

Pri istraživanju dvojezičnosti i višejezičnosti posebno treba imati u vidu distinkciju između dve vrste L_2 - između termina *jezik sredine* / *jezik okolja* / *Umgebungssprache* / *second language*, s jedne strane, i termina *strani jezik* / *tudj jezik* / *Fremdsprache* / *foreign language*, s druge strane. Iako se semantička polja tih termina delimično poklapaju, oni se po nekim značenjskim obeležjima bi-

tno razlikuju. Te razlike su naročito relevantne kada se ti termini upotrebljavaju u glotodidaktici.

Zaključne napomene

Ova letimična analiza nekih ključnih termina i izraza iz oblasti istraživanja dvo - i višejezičnosti imala je za cilj da ukaže na potrebu izgradjivanja jednog lingvistički fundiranog pristupa u preuzimanju i prevodjenju termina iz strane literature, kao i uvodjenju novih termina koji su vezani za specifičnosti istraživanja u jugoslovenskim prostorima.

Da bi se došlo do takvog pristupa, mislimo da bi pre svega trebalo postaviti kriterije na osnovu kojih se na izgled sinonimni termini mogu razlučiti od dubleta, naročito kad je reč o terminima koji se upotrebljavaju u različitim disciplinama. Dobro bi bilo da se pre uvodjenja novog termina u psiholingvistiku ili sociolingvistiku višejezičnosti proveriti da li već postoji odgovarajući termin u psihologiji ili sociologiji. Najzad, trebalo bi izbegavati preuzimanje ili formiranje termina i izraza koji su opterećeni konotacijama, a istovremeno sprečavati tendenciju da se nekim terminima nepotrebno imputiraju konotacije emotivnog naboja.

S u m m a r y

THE CONTRASTIVE ANALYSIS OF THE TERMINOLOGY IN THE INVESTIGATIONS
OF BI / MULTILINGUALISM

In this paper three groups of terms used in the Serbocroat and Slovenian literature on bi/multilingualism have been analysed: terms denoting BILINGUALISM, terms with the adjective *bilingual*, and terms denoting L_1 and L_2 .

B e l e š k e

- 1 *Latinsko-srpski rečnik*, sastavio Jovan Djordjević, Beograd 1886.
- 2 *Dictionnaire de linguistique*, Larousse, 1973
- 3 Tove Skutnabb-Kangaš, *Bilingualism of not: the education of minorities*, *Multilingual Matters* 7, 1984
- 4 H. Haarmann, *Multilingualismus* 1, 1980, str. 41
- 5 H. Haarmann, op.cit.str. 46
- 6 Lajoš Göncz, Istraživanja dvojezičnosti u Kanadi, *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, br. 2, 1978. str. 11
- 7 Skutnabb Kangas, op. cit.
- 8 Materijali sa tog simpozijuma biće objavljeni u časopisu *Grazer Linguistische Studien*, br. 27, 1986
- 9 Bernd Kielhöfer, Sylvie Jonekeit, *Zweisprachige Kindererziehung* Tübingen, 1983, str. 20

Predrag Piper (Beograd)

IZMEDJU KONTRASTIVNE I KONFRONTATIVNE LINGVISTIKE

Diskusije o tome da li treba i kako (ako treba) razgraničiti sferu upotrebe termina *kontrastivna* lingvistika i *konfrontativna* lingvistika mogu izgledati kao jalov posao pogotovu onim lingvistima koji su se opredelili za jedan od ova dva termina i za to da sve druge koji su s njim u pojmovnoj vezi izvode od iste osnove. Takvo opredeljenje obično se zasniva na mišljenju da suštinske razlike izmedju sadržaja jednog i drugog termina nema, ili da se ona, ako je ima, kao nebitna može ignorisati.

S druge strane, nije malo, čak je vremenom sve više lingvista koji smatraju da termini *kontrastivan* i *konfrontativan* nisu sinonimični. Medjutim, uporedo sa uvećavanjem broja takvih lingvista uvećavao se i broj predloga gde bi i prema kriterijumu trebalo povući graničnu liniju izmedju predmetnih oblasti ovih termina. Zato je takva zamišljena granična oblast danas išarana nekim linijama, što ponekad može da izazove i odbojnost prema novim sličnim pokušajima.

Izmedju ostalog i zato cilj ovog priloga nije da se ponudi rešenje koje bi autor neskrómno smatrao boljim od prethodnih, odnosno takvim koje bi svakako trebalo slediti, niti da se podupire neko od postojećih već obrazlaganih rešenja, pa ni da se daje koliko-toliko iscrpan pregled literature o pitanju kojem je ovde reč. Cilj je da se na ovom, za to vrlo pogodnom skupu još jednom ukaže na aktuelnost datog metalingvističkog pitanja, koje ne retko odvlači pažnju od važnijih, lingvističkih problema, i da se u granicama kratkog izlaganja ukaže na nekoliko njegovih aspekata, što bi možda moglo da doprinese približavanju gledišta i ujednačenijoj upotrebi termina *kontrastivan* i *konfrontativan*.

Ako se podje od onoga što u ovom slučaju izgleda manje važno da bih završio onim što bih smatrao bitnijim, onda se može poći od činjenice da se termini *kontrastivan* i *konfrontativan* razlikuju po *smislu* (= signifikativnom značenju, v. Piper 1983),

o različitim jezicima, utisak je da se data distinkcija najdoslednije sprovodi u radovima českých, slovačkih, poljskih i nemačkih lingvista, mada ne uvek na isti i opšteprihvaćeni način, a drugde slabije sa uočljivijim neuskладjenostima upotrebe.²

U vezi sa semantikom i upotrebom datih termina je i činjenica da je daleko manje lingvista koji eksplicitno određuju svoj stav prema navedenom terminološkom paru od onih koji svoj odnos prema terminima *kontrastivan* i *konfrontativan* pokazuju samo kroz njihovu upotrebu, što je uostalom sasvim uobičajeno. Ako bi se nešto zaključivalo na osnovu načina na koji se dati termini upotrebljavaju (a ne prema tome kako se definišu), onda bi se najpre moglo zaključiti, bar kada je reč o srpskohrvatskoj lingvističkoj terminologiji, ali ne i samo o njoj, da ih većina autora smatra sinonimima. U to se uklapa i činjenica da ugledni časopisi koji periodično donose lingvističke bibliografije, na primer, *Južnoslovenski filolog* ili *Rocznik Slawistyczny*, imaju rubrike koje su naslovljene "Kontrastivna lingvistika", u kojima se registruju i radovi koji su po naslovu konfrontativni (konfrontacioni). U časopisu *Rocznik Slawistyczny* (npr., XLIII/2) sreću se čak obe rubrike: jednom u okviru savremene opšteslovenske problematike (*Studia kontrastywne*), drugi put u okviru slovenske leksikologije (*Studia konfrontatywne*) sa istim paralelnim naslovom na francuskom jeziku (*Études contrastives*) i analognim, mešovitim, kontrastivno-konfrontativnim sadržajem. Bugarski časopis *Съпоставително езикознакне* ima paralelan naslov na engleskom jeziku *Contrastive Linguistics*, i na ruskom *Сопоставительная лингвистика*, što, razume se, ipak nije prepreka za objavljivanje radova autora koji smatraju da je termin *съпоставително езикознакне* sinonim termina *конфронтативно езикознакне* (npr., Arnaudova 1985). Itd:

U nekim jezicima (npr., srpskohrvatskom, makedonskom, ruskom) terminološka situacija je još složenija budući da se od iste osnove izvode dva termina: *konfrontativan* i *konfrontacioni*. Iako bi bilo poželjnije da postoji samo jedan termin umesto dubletnih izvedenica od iste osnove, kada je reč o srpskohrvatskom jeziku u sufiksalski sistem desupstantivnih prideva (a uklapao bi se i pridev *konfrontacionijski*) zbog čega ih osnovno upotrebljavaju kao sinonimi (upor., npr., Terzić 1969; Marojević 1978, 1984). Izvesnu orijentaciju u terminološkom opredeljivanju može da predstavlja činjenica da su u

srpskohrvatskom pridevi tipa *konfrontativan* nešto brojniji (ima ih 188, a prideva tipa *konfrontacioni* 132 prema: Matešić 1965) i da su u okviru njih više zastupljeni lingvistički termini.³

Ako se okrenemo definicijama i terminološkim rečenicama, odmah se zapaža da se i jedan i drugi termin definišu manje ili više različito i da se čak može govoriti o istoriji značenja termina *kontrastivan* i *konfrontativan* u lingvistici.⁴ Tako, prema jednim izvorima, kontrastivna lingvistika obuhvata "Proučavanja /.../ kojima je svrha pokazati strukturne razlike i sličnosti sustava" kao i "lingvističku geografiju i historijsku lingvistiku, a posljednja obuhvaća proučavanje razvitka dječjeg govora" (G. Trager, E. Hamp, prema: Simeon 1969), dok se kasnije više insistira na tome da je za kontrastivnu lingvistiku karakteristična orijentacija na utvrđivanje medjujezičkih razlika, nezavisno od toga da li je reč o srodnim ili nesrodnim jezicima (npr., Terzić 1969); ili na tome da kontrastivna lingvistika treba da bude prevashodno aplikativne, konfrontativna - teorijske prirode (E. Coseriu, prema: Mrazović 1972):⁵ ili na tome da je u osnovi konfrontativne lingvistike uporedno proučavanje tekstova koji se smatraju ekvivalentnim, što ne bi bilo karakteristično za kontrastivnu lingvistiku, usmerenu prvenstveno na poredjenje jezičkih struktura (Suprun 1983: 42) itd. Spisak predlaganih rešenja mogao bi se nastaviti, što, ipak, ne izgleda celishodno. Važnije je istaći da pomenuti kriterijumi obično nisu suprotstavljeni nego se u pojedinim shvatanjima razlike između kontrastivne i konfrontativne lingvistike mogu i poklapati.

Zbog svega toga ovo izlaganje verovatno ne bi bilo umesno završiti ni kategoričnim izjašnjavanjem za jedno od mogućih terminoloških rešenja, ali ni fatalističkom rezignacijom pored pokušajima da se do ujednačenije upotrebe ovih termina dodje. U onoj meri u kojoj ima smisla razlikovati poredjenje jezičkih sistema i podsistema u ukupnosti njihovih strukturnih osobina od poredjenja koje ima za cilj da pokaže njihove uzajamne razlike izgleda opravdano upotrebljavati u tu svrhu dva termina: konfrontativna, odnosno kontrastivna lingvistika, kao što mnogi lingvisti i čine. Medjutim, kao što se u odgovarajućoj literaturi može videti, retka su čista kontrastiranja (tj. diferenciranja) kao i totalna konfrontiranja, nego se najčešće

sreću istraživanja koja u manjoj ili većoj meri inkliniraju jednoj ili drugoj mogućnosti, tj. kontrastiranja sa elementima konfrontiranja i konfrontiranje sa elementima kontrastiranja. Zato nas metalingvistička stvarnost primorava da razlikujemo:

A. značenja termina *kontrastivan* (= *konfrontativan*) u *širem* smislu, kada ovi termini kao sinonimi označavaju sva sinhronijska poredjenja dvaju jezika, dijalekata, idiolekata i sl. (dijahronijski pristup ili poredjenje više od dvaju jezičkih sistema približava kontrastivne = konfrontativne radove uporedno-istorijskim, odnosno tipološkim);

B. značenja termina *kontrastivan* ≠ *konfrontativan* u *užem* smislu, s obzirom na to da li je istraživanje usmereno na:

1. diferenciranje jezičkih struktura (kontrastiranje u užem smislu);
2. na ispitivanje jezičkih univerzalija različitog obima; ili
3. na, koliko je moguće, sveobuhvatno poredjenje jezičkih sistema konfrontiranje u užem smislu).

Svaki od ovih aspekata očigledno može biti zanimljiv i za lingvističku teoriju i za mogućnosti njene primene, ali se na osnovu tog kriterijuma (teorijska ili aplikativna priroda istraživanja) na ovom trenutku teško može govoriti o jasnoj terminološkoj izdiferenciranosti višejezičnih istraživanja, ili o uočljivosti odgovarajućih tendencija.

N a p o m e n a

1. Ima i mišljenja da je pojam označen terminom сопоставительный širi od pojmova označenih terminima конфронтация i контрастирование upor. Denisov (1980:6-7):
2. Pregled (vrlo selektivan) situacije u slovenskom jezičkom svetu daje Rečnik slovenske lingvističke terminologije (Jedlička 1977, 1979) češ. *konfrontační (porovnávací) metoda*, slovač. *konfrontačná metóda*, polj. *metoda porównawcza*, gorno - i donjolužičkosrp. *konfrontaciska (kontrastivna) metoda*, rus. сопоставительный метод ukr. зиставний метод белор. супастаўляльны метада, мак. конфронтационен метод srpskohrv., odnosno hrvatskosrp. *konfrontacioni metod*, odnosno *konfrontaciona metoda*. Selektivnost, koja je ovde posledica te-

žnje ka stabilizaciji, očigledno nije mogla biti spojiva sa potpunom informacijom. U poljskom jeziku su, na primer, sasvim uobičajeni termini *kontrastywna* ili *konfrontatywna* (npr., *gramatyka, metoda*, v. Vujćik 1973; Topolinjska i Vidoeski 1984), u slovačkom *kontrastívna* (npr., Buzašova 1971; Horak 1973), u makedonskom *konfrontatívna* (npr., Topolinjska i Vidoeski 1983, rezime) itd.

3 Drukčiji izvori ili drukčiji principi poredjenja prideva ovog tipa mogu dati drukčiju sliku (v. Babić 1966)

4 Prema R. Djordjević (1982: 14) termin *kontrastívna lingvistika* prvi je upotrebio B. L. Whorf 1941. godine, čime, razume se, nije vremenski odredjen nastanak samog kontrastivnog metoda, odnosno kontrastivne gramatike. Iako neki uzimaju 1959. godinu "kao godinu rođenja kontrastivnih studija" (npr., J. Czochralski prema: Mrazović 1972: 116) takva datiranja su vrlo uslovna. Slavistima je, na primer, dobro poznato da je opis ruskog jezika koji je početkom XX veka dao R. Košutić, primenjujući postupak koji je nazivao diferencijalnim, u najtešnjoj vezi sa onim što se danas naziva kontrastivnim, odnosno konfrontativnim opisom.

5 Upor.: "Tako se na jednoj sednici naučnog saveta Instituta za nemački jezik u Mannheim-u 1969. godine iskristalisala još jedna gramatika i to k o n f r o n t a t i v n a. Zaključak tog skupa eminentnih lingvista sveta, koji je izneo E. Coseriu, glasi: "Tako smo u mogućnosti da razlikujemo dve vrste kontrastivnih gramatika: jednu praktično usmerenu kontrastivnu gramatiku, koja upoređuje 'tekstove' različitih jezika i to na taj način što poredi rečenice i koju i nadalje možemo nazivati 'kontrastivnom'; s druge strane ~~ima~~ jednu komparatističku, uporednu gramatiku, koja sa ciljem naučnih saznanja upoređuje srodna područja različitih jezika i koju možemo, kao i gospodin Zabrocki, da nazivamo konfrontativna gramatika. Konfrontativna gramatika koja se razlikuje od uobičajene kontrastivne može se od ove sednice smatrati osnovnom". (Mrazović 1972:117-118). Iako je u načelu vredan pažnje svaki pokušaj ujednačavanja lingvističke terminologije, odluke donete na sednicama naučnih instituta pojedinih zemalja teško da mogu predstavljati posebno relevantan argument u određivanju lingvista drugih jezičkih

sredina za ovakvu ili onakvu upotrebu termina o kojima je reč.

C i t i r a n a l i t e r a t u r a

- Arnaudova 1985: Й. Арнаудова, Проблеми на съпоставителните изследвания. - Съпоставително езикознание, 3, 40-49
- Babić 1966: S. Babić, Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku. - *Rad JAZU*, 63-255.
- Buzašova 1971: K. Buzássyová, Kontrastívny výskum jazykov. - *Jazykovedý časopis*, 2. s. 160-174.
- Dević-Romanova 1982: В. Девић-Романова. Актуальные проблемы сопоставительно-контрастивной работы 70-х - 80-х годов в изучении русского языка. - Сборник радова Института за стране језике и књижевности, 4, 61-72.
- Horak 1973: E. Horák, Kontrastívna analyza predložkového systemu spisovnej srbochorvatčiny a spisovnej slovenčiny. - *Slavica Slovaca*, 1, 75-93.
- Jedlička 1977, 1979: A. Jedlička (red.), *Slovník slovanské lingvistické terminologie*. Praha: Academia. T. 1, 2.
- Kalabekova 1985: Л.Т. Калабекова. К сопоставительному изучению французской грамматики. - Вестник Московского университета: Серия 9, I, 26.
- Marojević 1978: R. Marojević, Konfrontativni pregled sintagmi za označavanje mesta, vremena, uzroka i cilja u ruskom i srpskohrvatskom jeziku. - *Mostovi*, 1, 81-84.
- Marojević 1984: R. Marojević, Funkcionalni i konfrontaciono-tipološki metod u gramatičkoj teoriji i nastavnoj praksi. In: *Gramatika u nastavi maternjeg i stranih jezika*. Beograd, 195-199.
- Matešić 1965: J. Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*. Wiesbaden.
- Mrazović 1972: P. Mrazović, Prikaz rada Trećeg kongresa za primenu lingvistiku u Kopenhagenu 1972 g. - *Savremeno obrazovanje: Biletu 3-4*, 113-126.

Poštovane i drage kolegice i kolege!

Sunčani, decembarški, III simpozijum "Kontrastivna jezička istraživanja" u Novom Sadu je završen! Nama svima ovde je izuzetno drago da ste došli i sudelovali u radu Simpozijuma koji je, po našoj zajedničkoj oceni i mišljenju, bio koristan i koji je prema našem utisku i uspeo. Uspeo je i naučno, a i ljudski, jer smo se pored razmene naučnih iskustava i mišljenje i družili i bili zajedno.

Mi se nadamo i želimo vam svima da lepo putujete, da zdravi i dobro stignete svojim domovima. Bilo bi nam neobično drago i prijatno da vas ponovo vidimo ovde, u našem gradu, na lepom, plavom Dunavu na IV decembarskom Simpozijumu 1988. godine. Sve vas, a još i druge, u što većem broju! Dodajte nam opet, budite kod nas i sa nama! Samo zajedno biće nam dobro i lepo!

Želim još na kraju da zahvalim kolegama, članovima Organizacionog odbora Simpozijuma, na uspešnoj saradnji, dalje Filozofskom fakultetu koji nam je pružio gostoprimstvo, kao i, posebno, Samoupravnoj interesnoj zajednici za naučni rad Vojvodine.

Sada srećan put i doviđenja, a mi ćemo se potruditi da sledeći IV simpozijum bude još bolji, uspešniji i isto ovako sunčan!

Prof. dr Vesna Berić

- Piper 1983: P. Piper, O denotativnom i signifikativnom značenju lingvističkog termina (sa osvrtom na rusku lingvističku terminologiju). In: *II simpozijum Kontrastivna jezička istraživanja: Zbornik radova*. Novi Sad, 125-129.
- Simeon 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. I. Zagreb.
- Smoljska 1985: A. K. Смольская. O проблемима сопоставительного изучения славянского феминного словообразования. - Зборник Матице српске за славистику, 29, 155 - 161.
- Suprun 1983: A. E. Супрун. Лексическая типология славянских языков. Минск: Издательство БГУ.
- Terzić 1969: B. Terzić, O problemima slavističkih konfrontativnih studija. - *Živi jezici*, 11, 37-41.
- Topolinjska, Vidoeski 1984: Z. Topolińska, B. Vidoeski, *Polski - mecedoński: Gramatyka konfrontatywna*, z. 1, Wrocław etc.: PAN.
- Vujćik 1973: T. Wójcik, *Gramatyka języka rosyjskiego: Studium kontrastywne*. Warszawa: PWN.